

ZEMSKÉ STEZKY, STRÁŽNICE A BRÁNY V ČECHÁCH.

NAPISAL

J. K. HRAŠE,

C. KR. KONSERVÁTOR, C. KR. ŠKOLNÍ OKRESNÍ INSPEKTOR, DOPISUJÍCÍ ČLEN
ARCHAEOLOG. SBORU A PŘÍSPÍVAJÍCÍ ČLEN MUSEA KRÁLOVSTVÍ ČESKÉHO,
ČESTNÝ ČLEN ARCHAEOLOG. SBORU „VČELA“ V ČÁSLAVI, UČITELSKÉ JEDNOTY
„KOMENSKÝ“ V NÁCHODĚ, „BUDEČ“ V OPOČNĚ, „ŘEMESLNICKÉ BESEDY“ V NOV.
MĚSTĚ NAD METUJÍ, ČESTNÝ MĚŠTAN A OBČAN V NÁCHODĚ, BOHUSLAVICÍCH
A RATAJÍCH.

(S MAPKOU.)

DRUHÉ VYDÁNÍ.

V NOVÉM MĚSTĚ NAD METUJÍ.

TISKEM BOHDANA BÖHMA. — NÁKLADEM SPISOVATELOVÝM.

1885.

UČITELSTVU

DUCHOVNÍMU I SVĚTSKÉMU

OBCE

KRÁLOVSTVÍ ČESKÉHO

NA PAMÁTKU

PŘIPISUJE

SPISOVATEL.

RODDĚLENÍ PRVÉ.

ZEMSKÉ STEZKY V ČECHÁCH.

Úvod ke II. vydání.

Neobyčejné a rychlé účastenství, jaké mému spisu se strany všech přátel slavné domácí minulosti naší se dostalo, a jehož jsem za nynějších poměrů literárních neočekával, jest příčinou, že jsem odhodlal se k vydání druhému spisu tohoto.

Vysílaje znova spis ten do veřejnosti, vzdávám všem svým přátelům a ctitelům domácí historie a archaeologie, kteří o tak neobyčejně rychlé rozebrání se přičinili, nej-
srdečnější díky.

V Nov. Městě n. M., v srpnu 1884.

J. K. Hraše.

ZEMSKÉ STEZKY.

Každý národ, jenž kteroukoli zemi trvale osadil, za svou vlast si ji zvoliv, musil pilně přiblížeti k tomu, aby tuto novou svou domovinu před cizími, mnohdy dosti hrabivými sousedy dobře opatřil a jí hájil. Opatření a hájení takové bylo dvojí: přirozené a umělé. O prvnější postarala se příroda v mnohé zemi způsobem, jemuž se podívat musíme, ohraničivši zemi nebetyčnými horami a pustými hvozdy, nebo mohutnými vodami proti obyvatelům nepřátelským, v zemi sousední bydlícím. Tam pak, kde přirozené tyto hradby a hranice nestačovaly, přičinili se obyvatelé domácí o umělé a důmyslné opatření, vystavivše a učinivše na hranicích příkopy, valy a jiné ohrady, jako na př. Rusové proti Pečeněgům, Číňané a jiní.

Taková opatření pohraničná vykonala se všude, kudy cesty či stezky ze země domácí do ciziny přes hranice vedly a po nichž nepřítel nejsnadněji do vlasti vniknouti a ji si podmaniti mohl. Bylo tudíž a jest dosud střežení hranic domácích posvátnou povinností veškerých, trvale usazených, vlast svou vzdělávajících a milujících národů z příčin strategických.

Vedle těchto příčin jsou však ještě příčiny obchodní.

Žádný národ, usadiv se trvale v zemi, nemohl žíti toliko pro sebe a o sobě, nýbrž byl a jest posud četnými okolnostmi nucen, aby s obyvateli zemí sousedních neustále se stýkal, s nimi přebytek

svých domácích plodin a výrobků za jiné, jichž doma neměl, a jichž potřeboval, vyměňoval, neb je později kupoval a prostřednictvím svých sousedů se vzdálenějšími národy ve stálém obchodním styku žil. Takovýmto obchodním pojídkem mezi jednotlivými národy a jich zeměmi byly ode dávna zemské stezky neboli stezky soumarské (viae semitae, něm. Steige, Stege, Saumwege) a vody. Tak bylo i u našich dávných a čilých předkův a jich dědičných nástupcův.

² Jakmile v nové, hojně pozeňnané vlasti české se byli usadili a ji vzdělávati počali, starali se pilně a úsilovně, aby všechny stezky, ze země jejich dlouhopustými hvozdy přes hranice do ciziny vedoucí, seznali a seznávše je, o hájení jich se přičinili. Mnohé stezky zemské, po nichž sami do Čech se stěhující, kráčeli, byly jim hned od prvopočátku dobře známy. Poukazují ve příčině té ku stezce Trutnovsko-Úpické, Kladsko-Polské, Svitavské a jiným. Mnohé našli již poněkud upravené, jak je byli jich předchůdcové v této zemi, Bojové, Markomané a Svěrové ku své potřebě válečné i obchodní a dle své možnosti proklestili, ve stráních a skalách vysekali a jinak zřídili. Již za časů Marobudových, a ještě dříve, byly Čechy hledaným tržištěm kupců římských, ano i čínských, neboť dle svědectví Tacita a Velleja Paterkula nalezeny jsou po porážce Marobudově v jeho zemi kupci čínští. ¹⁾ Sem patří stezka Chebská, Domažlická ²⁾ a Prachatická, o níž Sláma ³⁾ soudí, že pradávni obyvatelé Čech užívali stezky té k válečným tažením proti římským legiím stojícím na Dunaji. Dosvědčují to přemnohé šperky a zbraně bronzové, korale ze skla a z jantaru vyrobené a ve hrobech keltických v Čechách hojně objevené, jakož i mnohé mince keltické a římské v Čechách a na Moravě často vykopávané.

Jiné cesty zemské bylo konečně předkův našim vyhledávati, je prosekávati a upravovati, jak toho domácí potřeba kázala.

Jak asi tehdejší stezky zemské byly upraveny, o tom nemůžeme si my v 19. století jasný obraz učiniti. Dnes máme hojnost dobrých silnic říšských, t. j. takých, které z vlasti naší přes hranice do ciziny vedou, máme hojnost i okresních a privatních silnic jakož

¹⁾ V. Křížek v „Osvětě“ r. X. č. 8. str. 645 atd. Kl. Ptolomaia „Zprávy o Čechách a zemích sousedních.“ Vypisuje Aug. Sedláček. V Táboře. 1880.

²⁾ Pravěk země České od J. Er. Wocela.

³⁾ Obraz minulosti starožitného města Prachatic: „Besídka pro zábavu a poučení“ č. 24. 1879.

i obecných cest, po nichž s dosti velkým nákladem pohodlně jeti a jinému povozu lehce vyhnouti se můžeme. Zeela jinak však vyhlížely tehdejší stezky, o nichž se nám ve starých památkách písemných hojných zpráv zachovalo. Nás by ovšem takové cesty nikdy neuspokojily; jestiž mnohému z nás jízda po dráze již zdoluhavou! Tehdejší stezky zemské obyčejně byly úzké, neurovnané, brzy po bažinách, močálech a travnatých lučinách, brzy po strmých stráních, kopečích a hřebenech hor hustými pralesy vedoucí cesty, jimž se dnes žádná polní cesta nevyrovná a po nichž soumarři tenkrátě jen na koních soumarských čili nákladných, ale nikoliv na vozech rozličné zboží odvážeti a přivážeti mohli; teprve později, když stezky poněkud aspoň byly rozšířeny a upraveny, užíváno vozů. V zimě anebo za počasí deštivého byly stezky ty neschůdný. Naše dnešní „úvozy“ jsou jen malou upomínkou na tehdejší stezky zemské.

Dle historických zpráv přiváželo se k nám jak u jednotlivých stezek sdělím, následující zboží: Jantar, jehož ceny vyrovnaly se cenám zlata, zbraně, rozličné kůže, aksamity, damašky, soboly, všeliké koření, zvláště pepř a šafrán, zlatohlav, hlavně pak sůl, a vyvážely se plodiny polní, koně, kožešiny, vosk, dle Nestora i stříbro, plátno, slad, obilí, dobytek, později pivo, samožitná kořalka a jiné a jiné věci. Dle Křížka vyváděli a vyváželi se z Čech též otroci, kteří byli zajati ve válce anebo odsouzení zločinci. Obchod s otroky provozovali nejvíce židé. Životopisec sv. Vojtěcha Campanarius vypravuje, jak ziskuchtivý žid takové množství i křesťanských otroků napořád prodával, že biskup Vojtěch nebyl s to, aby je na svobodu vykoupil. ¹⁾

Aby cesty, po nichž soumarům bylo jezdit i jež příroda sama dosti schůdnými neučinila, jen poněkud bezpečně pro jízdu upraveny býti mohly, položeny jsou na místech méně bezpečných hrubé, tesané i neotesané trámy, břevna, mostnice, a přes močály kladeny byly tak zvané „hatě“ či „hati“ (hať — i = ě a hatě plur.) = otěpky z haluzí, někdy též ze slámy vázané (fašina), aby po nich koně se zbožím přejíti mohli a vysekány jsou skály, aby přirozená stezka rozšířena a jízda po ní usnadněna býti mohla.

¹⁾ Křížek tamtéž str. 647.

Jen když ohlášen byl někdy příjezd některé vzácné osoby, zvláště z panujícího rodu, bývaly cesty mimořádně a jen trochu urovnávány. ¹⁾

V potocích a řekách stezky přerušujících, vyhledali si soumaři mělká, ku projetí vodou bezpečná místa, jež brody (vadum) nazvali, jako brod Radovanů v Žatecku přes Ohru (vadum Radovani, Rodisfurt), brod přese Mži u Berouna, přes Vltavu, Vyšší brod (Hohenfurt), přes Sázavu brod (nyní město) na stezce Jihlavské, brod na Labi u Kuksu, brod přes potok Žemberka, nyní Brod český a jinde.

Někde, byla-li v řece větší hlubina, byly převozy, přívozy (portus, Überfuhr), jako u Loun přes Oharku, Třemaňský přívoz, 9 Km. j.-v. od Královic v Plzeňsku přes Sázavu; od něho 2 Km. asi jen vzdálen byl tak zvaný Dubjanský přívoz též přes Berounku u Chříče, zbytek to zašlé osady Dubjany = Dubňany; kamenný přívoz (Steinüberfuhr) na Sázavě na cestě z Prahy za Jílovím (3 Km. jižně); přívoz ten byl původně u obce Hostěradie na Sázavě, 1 Km. jižně od Jílového, náleževší klášteru Ostrovskému a proměněn jest v 11. stol. v osadu, která v husitských válkách klášteru jest odejmuta; Radotínský přívoz na levém břehu Mže u Radotína, kde potok Radotínský do Mže se vlévá, 2 Km. s.-z. od Zbraslavě, nalézá se posud na témž místě, na kterém se již r. 993. připomíná; přívoz u vesnic Zrubku a Přívozce přes Vltavu, v okrese Sedlčanském; přes Labe u Pardubic až do roku 1497., u Chrudimě, přes Otavu, přívoz přes Vltavu u Hoholic, dnešních Ouholic (portus Gogolicih), pode hradem Orlíkem (1369), u Děvína (naulum sub monte Děvín) a jiné. Za převoz čili přívoz platívalo se převozníku či přívozníku, který na prámu převážel, převozně (přívozně). Nebylo-li možno řeku přebrodit neb přes ni se převézt, postaveny jsou přes ni mosty, ovšem dosti neumělé a nebezpečné. Mosty takové byly dřevěné, na dřevěných, později též kamenných, do obou břehů zapuštěných sloupech, pilířích, podezdívkách, spočívající. Takové mosty byly n. př. most Slánský přes řeku Metuji na hranici Česko-Kladské u Náchoda (r. 1437.), který byl velmi důležit a z něhož Náchodští „peníz“ vybírali, ve Slavětíně přes Metuji, kdež po dnes kamenné podezdívky na obou stranách řeky se nalézají; jiný most vedl přes řeku Desnu na stezce Trstenické mezi Cerekvicí a Tržkovicemi, jak z listiny darovací krále Vladislava r. 1167.

¹⁾ Justin Prášek: Politický okres Klatovský, str. 148.

klášteru Litomyšlskému svědčící, vysvítá („cum flumine, quod vocatur Desnev a Lubna usque ad pontem, qui est in longis pratis“ . . . a „cum flumine Desna a ponte, qui est in longis pratis usque ad villam Cerekvice“); jiný v památném městečku Krčíně přes Metuji („že susedé naši [Náchodští], kteříž kupčí, musí platiti cla všudy v okolí, jakožto v Krčíně i jinde“ r. 1437.). Jiný, též proslulý most byl na stezce Pasovské, přes Vltavici u Volar (pons in silva r. 1347.), Kamen most v župě Sedlecké, jež župan Radovan postavil, dále Most (Brüx), druhdy most Gněvin (1041) (Hněvin-Most), jehož zakladatelem byl Gněva, nám neznámý (Gneva nobilis Moraviae 1214), most v Pardubicích (1494), v Chrudimi a jinde. Jako Náchodští, vybírali i jiní majitelé mostů aneb výsadní uživatelé cel po penízi od soumarů, začez bylo jim mosty opravovati a sešlé znovu stavěti.

U stezek hlavních bývaly obyčejně v jisté vzdálenosti kovárny, v nichž soumaři koně své v čas potřeby okovati a někdy též zbraně své opravití dávali, pak hospody, v nichž přenocovali, pojídávali, a koně napájeli a krmili.

Po dnes najdeme na starých zemských stezkách starobylé kovárny a hospody. Některé takové kovárny zašly již úplně, jako v Ratajích u Bechyně a jinde. K hájení soumarův a jich zboží, jakož i k hájení země proti nepříteli nalézaly se nad stezkami, na vyvýšených místech strážnice, t. j. místa, na nichž stála stráž pomezní, cesty proti nepřítelistrěhouc, obchodníky ponítáhnoucích chráníc a v čas potřeby jim i právod svůj poskytující. Při strážnicích bývala mýta čili celnice, t. j. místa, domky, kde se od soumarů, zboží vezoucích, poplatek celní vybíral, t. j., kde se zboží vylívalo, anebo kde i „mostné“ a „převozné“ (naulum) se platívalo. Takové starobylé celnice byly počátkem celnic státních, později vzniklých, avšak na témž obyčejně místě postavených. I vybírání mostného čili mýta, jakož i převozného, zachovalo se nám po dnes tu a tam na těchže místech, na nichž v dobách pradávných bylo zavedeno. U samých strážnic nalézaly se někdy též zvláštní dílny na zbraně, jak v dalším pojednání ukáží.

U mnohých stezek byly v pozdějších křesťanských dobách postaveny též kaple, které, jsouce stále opravovány a šetřeny, posud nám se zachovaly a té zvláštnosti dnes do sebe mají, že jsou čelem svým posud k bývalé staré stezce zemské

obráceny, ačkoliv tato dnes své platnosti úplně pozbyla a někdy jen jako polní cesta slouží, kdežto hlavní silnice nynější po boku kaple se vine. Důkaz toho poskytuje nám zvláště starobylá kaple u strážnice Krčínské blíže Nového Města n. M. Stojíť čelem obrácena ku staré, od Provodova podle ní ke Krčínu a dále k Dobrušce vedoucí, poboční cestě stezky Kladsko-Polské, kdežto hlavní nynější cesta od Nahořan k Novému Městu n. M. a z Nového Města n. M. do Krčina, k Bohuslavicům a Opočnu se vinoucí, mimo ní po levé straně vede. Druhou takovou kapli nalézáme v Ratajích nad Smutnou, hned za mlýnem. Podle ní a to proti čelu, vedla někdy starobylá stezka poboční od Milévská, Sepekova, Hánova, Srlína ke Lhotě a Bechyni; stezka ta zašla již dávno úplně, ale kaple starožitná stojí stále na svém místě a po levém její boku vede cesta z Dobronie nad Lužnicí do Rataj a odtud k Bernardicům a Písku. Případů podobných máme v Čechách ještě více, a domácí badatelé nechť jim pozornost svoji věnují, zasluhujíť toho vzácné ty památky. Dnes tyto starobylé a památné stezky z větší části zašly aneb v zapomenutí klesly: stromoví, křoví, rákosí je pokrývá, nebo prst s kopečů a strání se hrnoucí, je čím dále, tím více zasy-pává a nám zakopává!

Povrch těchto cest nehlasá již dnes o bývalém jich úkolu, nevypravuje nám více o bohatství, jaké po nich k nám se přiváželo a od nás vyváželo, mlčí dnes o velkých výpravách válečných, jaké se po nich do ciziny pohybovaly, nevypravují více o tuhých srážkách mezi strážníky pomezními a zemskými lupiči, obchodníky přepadajícími — mlčí naprosto. Jakmile však počneme nynější povrch jich odkrývatí a do lůna jich zírati, ihned objeví se nám různé památky z doby pradávné: malé podkovy, hroty, šípy, ostruhy, staré mince, zlomky hrotů, mečů, šavlí a zbytky jiných a jiných památek z dávných těchto věků. Jest to skrovný obraz veliké, dávné a ve mnohé příčině nám nejasné anebo záhadné minulosti. Teprve později, když lidu více a více přibývalo, vzdělanost se šířila a šíříc se, větších ještě styků se sousedními národy vyžadovala, když i umění válečné poněkud povznášeti se počalo, rychlejších a lehčích pohybů vojenských vyžadující, obrátila správa zemská zření své ku zřizování pohodlnějších cest zemských čili silnic, již později i jednotlivé okresy a obce následovaly.

Veškery stezky zemské vybíhaly od pradávných dob ze středu země, z matičky Prahy a vedouce hlavním směrem do ciziny,

v různé stezky poboční se rozbíhaly, které zase do hradů župních a čelnějších měst a osad se vinuly. Z Prahy rozjížděl a do ní sjížděl se všeliký čilý obchod od Visly a Odry, z celého požehnaného Polabí, jakož i od průmyslných břehů moře Severního, jmenovitě však z bohatého Vlašska, odkud poměrně dosti brzy (za krále Jana) Čechové vůbec, zvláště však Pražané na směnky si zvykli. ¹⁾

V Praze byl i zvláštní dvůr kupecký, Týn a arabský spisovatel Al Bekri, podávaje vypravování žida Ibrahima ben Jakuba, jenž od Kalifa vypraven byl jako vyslanec k císaři Ottovi I. r. 973. do Quedlinburka, dří, že „město Praga jest všech měst obchodem nejbohatší, že tam přicházejí z Krakova, a Rusové a Slované se zbožím a přicházejí k nim (do Prahy) z končin Turků musulmané i židé i Turci též se zbožím i s penězi byzantskými. ²⁾ A v městě Praze dělají se sedla a uzdy i štíty obyčejné a v oněch krajích užívané.

I. Zemská stezka Kladsko-Polská.

Ohtěje zachovati při popisování zemských stezek a strážnic jistý systém, počnu s popisem zemské stezky Kladsko-Polské na straně východních Čech a budu pokračovati odtud směrem jiho-východním a dále kolem celých Čech, až takto všecky stezky české popíši a k té, s níž jsem započal, se vrátím.

Stezka Kladsko-Polská, vyšedši z Prahy, táhla se směrem východním k Čelákoviciům, Lysé, Nymburku, Kr. Městci, Chlumei n/C., Hradci Králové, kde ve dvě stezky se rozbíhala. Hlavní stezka totiž šla od Hradce Králové ku Slatině, odtud k Černílovu, Libřiciům, Lhotě Králově, Rohenicům, ku Slavětínu, kde byl s levého břehu Metuje na pravý břeh most, nalézající se o něco výše dnešního mostu, nedaleko mlýna Slavětínského; mostu toho až do sedmileté války se užívalo. Tenkrát byl pryč z příčin strategických od našeho vojska stržen. Nynější most byl níže vystavěn. Nejstarší lidé do-

¹⁾ Časopis lékařův českých. R. XIX, č. 20. Redaktoři: Dr. Emerich Maixner, Dr. Karel Chodounský. Článek: „O prostituci v Praze ve XIV. století“ od Frant. Zoubka.

²⁾ Josef Jireček v Čas. Musea kr. Č. r. 1878., sv. IV. Osvěta, r. 1880. V. Křížek „Obchod starých Slovanův.“

svědčují, že se cestě této říkávalo „stará silnice“ a že po ní od Hradce Králové hojně se chodívalo, jezdívalo, a že zvláště náklady těžké po ní se vozívaly. Dále ještě připomínají, že po ní množství obilí do sousedního Kladska z Čech se vyváželo. Od Slavětína vedla cesta k Dolsku, podle Nahořan, ke Lhotě a Doubravici, Domkovu, kde znovu, jak později povím, se rozvětvovala. Od Domkova vedla ku Provodovu mimo kostel sv. Václava na Dobeníně po „stříbrném potoku“ pod Vysokovem ku Starému Městu, dále nynějším Náchodem, kde již v 10. století na strmé skále stával hrad pomezní téhož jména,¹⁾ po mostě pohraničním přes Metuji do vsi Slaného ve Kladsku.

V Náchodě i ve Slaném byly, jak později vysvětlím, opět výběžky této cesty. Od Slaného se táhla stezka ta ve hrabství Kladském k Žakši, Jelenovu, Levínu pod pověstným hradem Homolí k Dušníku, odtud po mostě přes Bystřici k Novému Boru (Neu-Hayde) do města Kladska, dále po mostě přes Nisu, odtud pak značně stoupající do Brda (Warta), Frankensteinu, pak hustými lesy ku Stárovicům (Staarwitz), Perkensteinu, Giesmannsdorfu, po mostě s levého břehu Nisy na pravý do města Nisy, kde opět ve více stezek vedlejších se dělila, které ku Břehu (Brieg), Vratislavi, Toruni, a Gdąnsku, Poznani, do Opolí, k Varšavě a Královci vedly.

Z Brda vinula se v dávných dobách poboční stezka (Steg) přes Gabersdorf do Neürody a odtud do Lehnice, Hlohova a dále do Poznańska.

Stezka tato byla pro tehdejší obchod velmi důležitou, přivádějíc hlavní stezce Kladsko-Polské později též Královské zvané, s níž nedaleko lesíka Brdského (nahe dem Haag der Warthe über dem Wasser Neisse) se spojovala, stále a bohaté prameny obchodní; bylať tato stezka nejen pro jezdce jednotlivé a pro pěšáky, ale i pro vozky, kteří tudy s vozem anebo s karou anebo jinak jezdili (die da mit dem Wagen fahren oder Karren oder sonst), aneb kteří tudy s drahým kupeckým zbožím, aneb se všemi jinými věcmi obchod vedli (die da mit Kaufschatz oder sonst in allen andern Handeln schaffen). Největší užitek z poboční této stezky měli ovšem Frankensteiňští a Kladští, od nichž ve stejné vzdálenosti (9 Km.) stezka ta do stezky Kladsko-Polské (offen Königliche Strasse)

¹⁾ „Příběhy kláštera a města Police nad Medhuji.“ Sepsal V. Vl. Tomek. V Praze u J. Ottý 1881, str. 1.

u Brda (Warte) zabíhala a jí všechny prameny obchodní k další dopravě buď do Čech přes Kladsko, buď do Slezska a Polska přes Frankenstein odevzdávala.

Když pak ve XIV. století obchod po této stezce ještě více se vzmohl a stará, úzká stezka již nepostačovala, spojili se Frankensteiňští a Kladští r. 1359. a koupili od Peška Harneka z Gabersdorfu, pána na Gabersdorfu, po obou stranách této stezky až ku přiléhajícímu pohoří les zšíří tři prutů po 15 loktech, aby, obchodní tato stezka jak náleží rozšířena býti mohla. Zakoupený les byl pak vykácen a dřívím sporáženým vyplněny byly strouhy, příkopy, močály a potoky, a tak stezka sjízdnější jest učiněna. Pešek byl ode všech povinností a břemen (Lasten) osvobozen. (Dirslav [Drslav] von Tarnov, Hauptmann zu Frankenstein bekennt, dass die Schöppen [přísedící] von Frankenstein und die Schöppen von Glatz in Macht ihrer Städte von Peschke Harnek von Gabersdorf einen Weg zu einer offen Königlichen Strasse, an dem alten Stege anhabend, nahe dem Haag der Warthe über dem Wasser der Neisse und an dem Viehwege, der aus Glatz ausgeht, endend, „sowohl den Fussgängern, als den Reitenden, den Fuhrleuten, die da mit Wagen fahren oder mit dem Karren oder sonst, die da mit Kaufschatz oder sonst in allen andern Händeln schaffen,“ 3 Ruthen zu 15 Ellen breit, gekauft haben.

Zu beiden Seiten soll der Wald und Gesträuch bis an das Gebirge abgehauen und das gewonnene Holz zum Füllen von Gräben, Gründen und Wasserbächen, zur Besserung des Weges verwendet werden, den Peschke von jeder Last frei lassen soll. Frankenstein die 5te Marci 1359. ¹⁾

Důležitá listina tato svědčí nejlépe, jakým způsobem stezky zemské se rozšiřovaly, upravovaly a udržovaly.

Druhá vedlejší stezka Kladsko-Polská táhla se od Hradce Králové podél levého břehu Labe k V. Skalici, po mostě přes Úpu do Jaroměře, odtud k Čáslavkám, Dolanům, kde se opět ve dvě cesty dělila. Hlavní stezka vedla od obce Dolanské ku Třebešovu, Zájezdu, Skalice, Č. Skalici vzhůru k Vysokovu, pod níž s hlavní stezkou se sloučila. Strážnice či vartý Jesenická a Jaroměřská střežly zde této stezky. Od Jaroměře vedla pobočka k Říkovu, odtud mezi Č. Skalici a Jesenicí přes Rousín (les) ku Provodovu.

¹⁾ Archiv města Kladska, kniha I., str. 104.

Druhá ^{a to Trutnovská} vedlejší cesta vedla ode Dolan ke Chválkovicům, Brzicům, Studenci a Trutnovu, přes most Úpský k Žacléři, odtud přes hranice Slezské do Libavy, Landshutu a dále do ciziny.

Jiné výběžky této stezky byly: z Náchoda Plhovem k Dolní Radechovi, Rybníkům, Horní Radechovi, kde střežla jí strážnice, nalézající se na vrchu, na němž zvonice dnes jest postavena. Vrchu tomu říká se dnes „Varta“ a vyhlídka s něho jest na všechny strany volná. Z Horní Radechovi pokračovala stezka ta ku Slavíkovu, Zbečniku, Hronovu průsmykem Polickým k Polici; ze Slaného ve Kladsku k Sedmákoviciům, Machovu a Polici s jedné a od Slaného k V. Poříčí, Hronovu k Polici s druhé strany.

Nebyloby dobře, pominouti listiny z r. 1450. k této stezce se vztahující a v archivu města Náchoda se nalézající. Jest to zápis Babských a Poříčských (osad nad Náchodem) o tu cestu, kteráž jde od Hronova k Náchodu a zní: „My Jan Slon, purkmistr a rada města Náchoda, vyznávami tímto zápisem na budoucí časy, kterak předstúpili před nás lidé z Poříčí z Malého a z Babí, i odjinud, znajíce slyšení na právě našem, aby slyšení byli o tu silnici, kteráž jde od Hronova ku Slanému a my vzavše o to radu, uložili smi těm lidem, aby dobyli k tomu lidí starožitných, kteříž by toho vědomí byli; dobyli sú a ti lidé vyznali před námi i před pánem Vilémem úředníkem od Královy M^{sti} usazeným, pánem naším najmilejším takto: Jan Hurdal vyznal, že se rodil v Poříčí na tom místě jako Duehoň sedí a tu že sú semotam jezdili s vozy mimo dvorec otce jeho a ty louky držali pod Poříčím a cesty opravovali proti lukám až u Dobrněnky (potoka) a také vyznal, že tí cestú silnicí i voly honili, kteráž jde ku Slanému, ale ta, která jde k Malému Poříčí, že sú tady toliko chodili pěšky a do mýna nosili.

Mach z Hronova doznal, že sú tí cestú jezdili ze Stárkova na Velké Poříčí a odtud ku Slánskému mostu tí cestu.“ —

Velezajímavou též jest historická pověst, která při této stezce o našem slavném Komenském ještě dnes v Horní Radechovi, na Slavíkově, Pavlišově, Hronově a jinde se udržela i vypravuje a již tuto na památku chci podati, jak jsem ji byl slyšel.

„Když čeští bratři z Čech se stěhovali“ — tak vypravuje si lid — „jel Slavíkovem Komenský, jenž s sebou knihy na třech vozích vezl. S těmito vozy zastavili se na Slavíkově u jednoho pole a Komenský všechny ty knihy dal zakopati do velké již vykopané

a připravené jámy. Dole byla prý prkna, na ně dala se prý silná vrstva pazdeří a na pazdeří knihy, na knihy pak zase pazdeří, po té zase knihy, a to tak dlouho, až byla jáma vyplněna; po té byla pazdeřím a prkny pokryta a zahrabána. S Komenským jel prý ještě jiný vzácný pán.“

V Jirečkově „Rukověti k dějinám literatury české“ atd. nalézáme na str. 371, dílu I. důležitou zprávu o Komenském, která historickou tuto pověst dobře doplňuje.

„Za také zimy koncem ledna 1628,“ píše Jireček, „ubíral se Komenský s Jiřím Sádovským, náčelníkem vystěhovalců bratrských, Br. Cyrilem a jinými veda s sebou i Kristinu na 24 vozích přes Náchod do Polska.“

Já pak dodávám k objasnění této zprávy a pověsti toto: Že Komenský se Sádovským právě Slavíkov k uložení a skrytí knih si zvolili, nezdá se mi býti bez důvodů. Slavíkov jest již na hranicích Česko-Kladských, leží na výšině a nemohly by knihy, kdyby tam zakopány byly, tak rychle, jako jinde, zkázu vzíti. Slavíkov jest dále na bývalém panství Náchodském, dříve pánům Smiřickým patřícím, jichž panství páni Sádovští ze Sloupna jako úředníci spravovali. Tak čteme v trhové smlouvě z r. 1526.¹⁾ o manský statek v Rybnících, nyní rodině pana Víta patřící a pod Slavíkovem se nalézající, že v pondělí, na den sv. Jiří, Mikuláš Sádovský ze Sloupna, urozený pán a ty časy úředník Náchodský a pan Tobias Slánský z Doubravice byli svědky při koupi statku manského v Rybnících, jež po † Jindřichu Domáň z Rybníkův, kterýž rod manský zde od r. 1497—1742. vládnul, syn jeho Václav od Jana ml. bratra svého a od Jana švakra svého, za 80 kop míš. koupil. Byli tudíž Sádovští ze Sloupna zde na panství Náchodském vůbec a v okolí Slavíkova a Rybníků, kde známý a snad i příbuzný jim zemanský rod Domáňův sídlil, zvláště dobře známi a tím lze vysvětliti si pověst tu a domnívati se, že pan Jiří Sádovský a Komenský, stěhující se z Čech Náchodem do Polska a vezouce s sebou mnohé vzácné knihy, o něž se báli, aby jim jich náboženští fanaticové nesebrali a nespálili, knihy ty na poli u Slavíkova zakopati dali, dříve je dobře opatřivše. Zdali knihy ty jsou posud na Slavíkově, nebo zdali byly již dříve opět vykopány a odvezeny, těžko pověděti. Škoda, že pole, na němž prý zakopány jsou, jest tak rozsáhlé, že jen s velkým nákladem ve příčině té prozkoumáno býti může. —

¹⁾ Archiv města Náchoda.

Z Police vedla společná cesta hustými a pustými hvozdy přese strážnici Hutberskou ku Broumovu, Halbštatů a Vyšnovu a přes hranice zemské ku Svidnici ve Slezsku, jakož i z Broumova k Ottersdorfu, do pruských Kunčic a k Neúrodě.

Ze Zbečnicku vedla jiná vedlejší cesta k Rokytňáku, Stárkovu, Teplici Horní a odtud do Friedlandu. Ze Stárkova táhla se pak poboční cesta k Jince, Vodolovu, Strážkovicům, Batňovicům a Záležlům, odtud rozkošným údolím přes řeku Úpu k Úpici, dále k Studenci a odtud ke Trutnovu atd., kde se k prvejmenované cestě připojila.

U Provodova odbočovala jiná cesta od stezky Kladsko-Polské k Vrchovinám, odtud ke Krčínu po mostě přes Metuji, ke Spům, Dobrušce, Skalec, Újezdu Bílému, Ještěticům, Solnici, Rychnovu, Žamberku, Kyšperku, podle Landškrouna k Rudolticům, dále k památnému Třebánovu, do Svitav, kdež s cestou Trstenickou se spojovala. Od Dobrušky vedly zase tři poboční cesty přes hranice do Kladska a to jedna k Valům, Ohnišovu, Bystrému, odtud úzkým průsmekem pod Dobřany k Olešnici a Levínu v Kladsku, kde k hlavní stezce Kladsko-Polské se přidružovala.

Druhá vedla od Dobrušky ku Provozu, Bačetínu, Bystrému, kde k prvejmenované stezce se přidružila, která dále do Levína vedla.

Třetí konečně stezka vedla k Bystřici, kdež o ní zvláště bude pojednáno.

Vedle dosti vážné důležitosti strategické vzhledem ku Slezanům a Polákům, toliko župou Kladskou od nás odděleným, měla zemská tato stezka též značnou, všeobecnou a starobylou důležitost obchodní, spojujíc ve směru tom veškeré krajiny pobaltické s Čechami.

Po stezce této táhli též kupei římsí k moři baltickému pro jantar a znali v krajině kdesi mezi Levínem, N. Městem a Náchodem osadu Budorgis, již přítel Aug. Sedláček hledá kdesi nad Náchodem, kde nalézá se opevněná Brána zemská a Homolka, vrch, též opevněný. Snad starobylé, spečenými valy částečně ohražené Hradiště nad N. Městem n. M., kdež i bronzy byly nalezeny, bylo touto osadou.

Zajímavo jest, co Sedláček r. 1880. ve příčině té ve své úvaze o „K. Ptolomajových zprávách o Čechách a zemích sousedních“ byl na str. 24. poznamenal: „Zda-li tu a v okolí (Náchoda) nalezeny nějaké římské mince, není nám známo; jest-liže by však k tomu přišlo v okolí tomto, jež má svého

pilného badatele, stvrdilo by se naše domněnání o poloze starodávné Budorgis.“ A Sedláčkovu přání vyplnilo se r. 1884. Při pobočce stezky Kladsko-Polské z Jaroměře ku Provodovu nalezeno bylo v Rousíně mezi Jesenicí a Č. Skalicí 12 římských denarů, patřících císařům: Claudiovi od r. 41—54 p. Kr., Galbovi r. 68, M. Cocceju Neronovi 96—98, Trajanovi 98—117, Hadrianovi 117—138, Antonínu Piovi 138—161 a jeho manželce Lucille 141—185. Vedle těchto mincí nalezeny byly u V. Skalice a Třebešova kamenné mlaty a bronzy, svědčící též o starobylosti a důležitosti této stezky.

Jaké zboží mimo jantar po této světové stezce k nám z ciziny se dováželo, vysvítá nejlépe ze psaní pana Stylfrýda Hukvice (Hugkwicze) z Hukvie a na Skalách (Aberspach) v den sv. Jana Štětí r. 1518. psaného a Náchodským zaslaného.¹⁾ Týž Stylfrýd Hukvie byl totiž od knížete Bedřicha Lehnického u nejvyššího purkrabí pražského na základě doznání jistého „lotra“ obviněn, že s pánem Zikmundem Kaffunkem²⁾ a pánem Kuncem „nějakú lúpež učiniti měli v hrabství Kladském, na Boru, mezi Štívnicí a Homolí a tu a na té silnici že by pobráno mělo býti aksamity, damašky, soboly, koření i jiné věci při tom a že by to za Homolí neseno býti mělo a tu že bychom se o to dílovati měli etc.“

Z této příčiny obrátil se pán Hukvie k Náchodským „jako k přátelům svým milým“, „žádaje jich, by mu to svědomí dali, bylo-li jest o tom kdy slýcháno za jich paměti, aby se komu taková škoda státi měla na té silnici, poněvadž jest největší silnice skrze Náchod ke Kladsku.“

Listina tato svědčí též, že kupei na cestách zemských v dobách pozdějších často bývali přepadávání a to od samých rytířů, kteří na svoje rytířství zapomenuvše, lupiči a zemskými škůdci se stali.

Mimo výše jmenovaná rozličná zboží kupecká dováželo se po stezce této³⁾ veliké množství dříví z Kladska, Krkonošův a z Náchodska až k Labi, t. j. k Jaroměři, odtud pak po Labi až ke Vletovu, kde od hlavního proudu Labského odděluje se průplav ku Star. Kolínu, se plavilo. Tímto průplavem dopravovalo se pak

¹⁾ Archiv města Náchoda.

²⁾ Zikmund Kaufunk, pán na Homolí v Kladsku, pod níž vedla stezka zemská.

³⁾ Prof. Dr. V. Kurz: Doby Kutnohorské. Osvěta, r. VII., díl II., p. 557. Fr. Hellvald I. p. 218.

dříví po vodě na Bašty, velký to mlýn Labský, jenž dosud jako nějaký zámek nad plochou krajinu polabskou se vypíná. Na Baštách chytali připravené dříví a vozili je po vozech k dolům Kutnohorským, které, jakož i Kaňkovské, veliké spousty dříví a uhlí spotřebovaly.

Stežka Kladsko-Polská měla, hledíme-li ku stěhování-se našich slovanských předkův, o němž na jiných místech se zmiňuji, velkou zajisté důležitost strategickou i obchodní a byla zajisté všem obyvatelům, kteří po ní z větší části do země přišli, dobře známa. O této její veliké důležitosti svědčí mohutné její rozvětvení ve velké množství vedlejších stezek, jakož i značný počet strážnic, s nimiž u jiných zemských stezek se neshledáváme.

Připomenouti ještě sluší, že nám dějepis zachoval zprávy o cestě biskupa Otty, který r. 1124. navštívil klášter Kladrubský (Cladrunnense coenobium) a Prahu (civitatem Pragam), ubíral se z Prahy přes Šadsku (abbatiam Setzkeam) k Labi (ad Albeam), odtud na hrad Miletn (castrum ducis Mileciam) po zemské stezce Kladsko-Polské zajisté Náchodem na hrad Brdo (Warta) v Kladsku, do Němčí ve Slezsku a do Hnězdna v Polanech. ¹⁾ Po cestě té Slezané přečasté vpády do Čech konávali; tak r. 1420. asi posledních dnů měsíce dubna táhla po ní voje Sigmundova proti Čechům ve Slezsku sebraná a od Svidnice přes Broumov, Polici, Náchod a Hradec Králové do Čech vypravená. Hnedle po té, r. 1421. sebrali knížata slezští, císaři Zikmundovi oddaní, 20.000 mužů, s nimiž přes hory do Broumova, jenž jim byl stálým otevřeným stanovištěm, vpadli.

Hubení kacířů mečem a ohněm ²⁾ bylo heslo vojsk svolávaných tehdaž do boje s Čechy. Police byla nejbližším jejich cílem. Poněvadž městečko nemělo žádných hradeb a tudy nebylo pomýšlení na obranu v něm, utekli z něho mnozí obyvatelé, jakož snad také dílem z vesnic a hledali bezpečného úkrytu na vrcholi blízkém Ostaši, k němuž jen na jednom místě jest přístup úzkou pěšinou. Tím byl vrch ten dobrým úkrytem. Slezáci, přitáhše dne 27. května 1421, vypálili ihned Polici beze všeho odporu a povraždili ukrutně ty, kdož v ní zbyli. Potom hnali útokem na Ostaš, kamž prý okázal

¹⁾ Dr. Herm. Jireček: „Slovanské Právo“ I., p. 21. Pertz Monumenta XIV. Vitta Ottonis.

²⁾ Tomek: Příběhy Police, str. 36. Památky hradu, města i panství Náchoda. Sepsal Josef M. Ludvík. 1857.

jim cestu člověk, jež na cestě jali. Brzy dostali se na vrch ten a tu jali se bezbranný lid zabijeti napořád, muže, ženy a děti bez rozdílu. Mnohým jazyky vyřezovali, ruce i nohy osekávali, jiné, dle pozdějšího vypravování starých lidí dolů se skal házeli, také ženy a panny některé prý za vlasy na stromích věšeli. Tytéž ohavnosti páchali Slezáci i v Úpici, kamž stezkou Trutnovskou byli vnikli (10. června 1421).

Brzy po té opatřili Slezáci Broumov proti útokům od Čechův, a biskup Vratislavský vložil do něho posádku, nad kterou učinil hejtmany dva slezské šlechtice, France z Peterswalda a Bernarda z Gersdorfa, jimž též dosti pušek a jiných nástrojů střelců k hájení města zanechal. Následkem této udalosti přitáhli Čechové, jichž hotovost mezi tím dle usnesení na sněmu Časlavském u Náchoda se byla sebrala, pod vedením pana Čenka z Wartenberka a Hynka Krušiny z Lichtenberka, ku Broumovu, kolem něhož v počtu asi 22000 mužů pěších a 2000 jízdných dne 17. m. června se položili. Později přibýlo ještě více jiných. Ačkoliv byl Broumov dobře obezděn i měl dostatečné posádky, báli se předce Slezáci Čechův a počali písemně s nimi o pokoj vyjednávati. Vůdcové čeští dali se proti myslí jiných některých ve svém vojstě pohnouti k zavření smlouvy, následkem kteréž již po třech dnech, t. j. v pátek dne 20. m. června od Broumova upustili a vojsko své rozpustili. Slezáci pak zavázali se nepochybně, že žádných nepřátelských nájezdů do Čech činiti více nebudou.

Ale knížata Slezská nedržela úmluvy. Hned po čtvrtleté měli v Krotkově dne 18. m. září 1421 sjezd, na němž se usnesli, že nejdůležitější místa svá pomezí a k tomu též Broumov a Zaclěř proti Čechům osadí. Podlé tohoto usnesení zavázal se zejména biskup Vratislavský chovati v Broumově 70 jízdných, kníže Ruprecht Libavský s bratrem svým Ludvíkem 35, Ludvík, kníže Brežský 60 a Konrad Kantner, kníže Olešnický, též 60 jízdných. Tato knížata neostala však dlouho při obraně. Uslyševše, že německá knížata některá k žádosti Zikmundově s velikým vojskem do Zatecka vtrhli, sbírali i oni vojsko, aby se Zikmundem, jenž z Uher přes Moravu do Čech vtrhnouti chtěl, svým časem se spojili. I neotáleli a hned po usnesení v Krotkově vtrhl velký oddíl jejich vojska nepochybně od Broumova přes Polici do Čech. Čechové asi z nejbližších krajín pomezních očekávali je u Náchoda. Slezáci dali se na oko na útěk a Čechové jali se jich pronásledovati úzkým údolím od Náchoda

přes Hronov k Polici. Před Policí a sice pod vesnicí Petrovicemi při Metuji ostali však náhle státí a svedli s Čechy boj v pátek dne 19. m. září, v němž tito na hlavu jsou poraženi na půl třetího sta bojovníků ztrativše. Slezáci nikoho neživili.

Broumov ostal i nadále vojskem biskupa Konrada osazen, kteréž odtud s českými sousedy stále malou válku provozovalo.

R. 1424. přitáhl po téže stezce ku Skalici Jan Žižka z Trocnova, vraceje se z veliké výpravy, do Moravy, do Rakous a do Uher podniknuté, a zde u Skalice porazil dne 6. m. ledna 1424 s pomocí Hradečanův spojené proti němu pány Jana z Opočna, Půtu z Červené Hory a Arnošta z Černčic. Po té k Hostinnému odtáhl.

Následujícího roku 1425. v měsíci srpnu vtrhnul biskup Konrad s větším vojskem opět do Čech a to přes Náchod a pálił a plnil všechny dědiny od Náchoda až ke hradu Vismburku blíže Úpice nad řekou Úpou a odtud přes Úpiei až ke Trutnovu. Aby se za tyto záhuby pomstili, vytáhli Čechové z Hradecka pod vůdcovstvím faráře Hradeckého Ambrože, vášnivého Husity, do hrabství Kladského a táhli nepochybně přes Polici nebo přes Machov, dobyli městečka Radkova čili Wünschelburku dne 2. m. prosince, a zloupili celou krajinu podle zemské této stezky až k Wartě a ke Kamenici.

R. 1427. smluvili se Hradečtí, Jaroměřští, Králové-Dvorskí i Náchodští s panem Matějem Salavou z Lípy, aby pomstili se na Hynkovi z Červené Hory, jenž r. 1420. Krém poplenil a koni svému z kalichu píti dal, řka, že i on jest podobojí, a položili se před hradem jeho nad řekou Úpou, mezi Č. Skalici a Úpiei stojícím. K nim přidružili se i Sirotei i Táboři, ze Slezska právě se vracející a dobyli dne 8. m. června 1427 hradu, jež vypálili a shořli. Téhož ještě roku učinili Slezáci opět vpád do Čech přes hranice České u Náchoda. Čechové, u Náchoda tábořící, dali se i tentokráte, jako r. 1421. strojeným útěkem Slezanů příliš daleko vyvábiti a byli opět poraženi a až k Náchodu stíháni. Zde vypálili Slezáci předměstí a mnoho bezbranných lidí dne 13. m. srpna povražďili.

A takovéto vpády obapolné opakovaly se i r. 1428., kteréhož roku biskup Vratislavský od Čechův dne 18. m. března v bitvě u Nisy velikou ztrátu lidu utrpěl, i r. 1429. a 1430., kdy Sirotei po téže stezce do hrabství Kladského vpadli a výbojně sobě počínali. Účinek toho byl, že knížata Slezská i města u větší části musili s Čechy uzavříti smlouvy a tu zdá se, že i Broumov nepřátelské posádky jest sprostěn.

Též doby pan Jan Kolda starší ze Žampachu a po něm i mladší, oba neprávni držitelé hradu Náchodského, používající obratně zmatků v Čechách, provozovali z hradu Náchodského i jiných zámků svých veliké loupežnictví po stezce Kladsko-Polské na újmu veškerých pokojných živností. Zároveň s nima loupili celou krajinu tuto pan Hynek z Dubé, seděním na Aberspachu a Matěj Salava, seděním na Skále, jichž hrady pomocí slezskou r. 1447. jsou pobořeny.

Mnohem později teprve, a to r. 1456. přetrženy jsou i loupeže mladého Koldy. Téhož roku dobyl totiž Jiří z Poděbrad, jenž byl po otci Victorinovi právním dědicem hradu Náchodského, téhož hradu a zjednal krajině té potřebný pokoj.

Teprve po třinácti letech ozýval se po stezce té nový rej válečný. R. 1469. v měsíci srpnu poslal král Matiaš uherský, jenž jako spojenec papežův proti králi Jiřímu z Poděbrad válčil, svého nejlepšího hejtmana Františka z Háje se 400 jízdnými a 300 pěchoty Slezákům, jež byl k válce proti Jiřímu vybídnul, ku pomoci a nařídil mu výslovně, aby se především zmocnil Broumova, jakožto důležitého přechodiště do Čech.¹⁾ Dne 18. m. srpna přitáhl František z Háje do Svidnice, a hned některý z prvních dnů potom osadil Broumov. Slíbil sice, že vojsko jeho přátelsky ehovati se bude, ale nedodržel slibu; město i klášter zkusily od jeho lidu zlé prý nátisky. Odtud učinil Háje vpád do kraje po stezce této přes Náchod a v okolí Králové Dvora, Jaroměře, Kr. Hradce i Jičína zle hospodařil. Brzy po té vložil i do kláštera Polického posádku, ale vypálil prý brzy město i klášter, aby protivníci jeho v něm usaditi se nemohli. Z Broumova podnikl spolu se Slezáky výpravu k Žitavě proti Čechům, tam válčícím, která se však nezdařila, pak do Slezska a když Čechové později, v měsíci září vtrhli do krajiny biskupa Vratislavského u Nisy, vytáhl František z Háje s lidem svým nenadále z Broumova k Náchodu, chtěje toho města náhlým přepadením se zmocniti; což se mu však nezdařilo. Nerozmyšlený útok byl chrabřími Náchodany odražen, padesát Hájových bylo postřeleno, a na sto těžce zraněno. S hanbou i škodou bylo mu odtáhnouti a do Broumova se vrátiti. Jen tři hodiny po jeho odtazení od Náchoda přirazila část Čechův z Kladska, o tomto tažení Hájevě uslyšeвши, k Náchodu. Avšak

¹⁾ Tomek ve svých „Příbězích Polických“ str. 50.

část vojska královského, snad z posádky Náchodské, stíhala prechajícího nepřítele až přes Polici i až někam k pasům za Pěkovem; tam se však Háj s jízdou svou prudce na ně obrátil a zajav a pobiv jim něco lidu, volně ku Broumovu táhl.

Když pak Matiaš uherský Františka z Háje r. 1470. jmenoval nejvyšším hejtmanem ve Slezsku, odstěhoval se dobrodruh ten na vždy sice z Broumova, ale zanechal tam posádku, která i dále Broumovské i sousedy sužovala. Když sužování to nebralo konce, dorozuměl se opat Broumovský s měšťany Broumovskými a s knížetem Jindřichem, synem krále Jiřího, v Kladsku sídlícím, o způsob, jak by nenáviděných nepřátel se zbavili. Dne 24. m. dubna r. 1472. pozval opat všecky válečníky uherské k sobě na oběd; a když hodovali, přiblížilo se české vojsko z Kladska poslané tajně a vpuštěno jest do města. Uherští žoldnéři, jichž tam byl z Háje zanechal, byli přinuceni složiti zbraň a obdrželi do rukou hole, aby volně odešli, kam by chtěli. V městě ostala posádka knížete Jindřicha, která častými vpády do Slezska nepřátelům zádavy dříve činěné, splácela.

Památnou stala se zemská tato stezka též nešťastného roku 1620.; téhož roku prehal po ní bídný král český Bedřich Falcký po nešťastné bitvě na Bílé Hoře dne 8. m. listopadu t. r. Část vojska jeho, mezi nímž bylo na tři sta jezdců anglických, jako stráž jeho tělesná, jej doprovázela. Dne 14. m. listopadu 1620 v sobotu po sv. Martině přirazil prehající král do Náchoda, kdež na neděli přenocoval. V neděli ráno konal pak odtud cestu přes Kladsko do Vratislavě. Náchod i Kladsko obdržely od stavů slezských ku prospěchu Fridrichovu posádky; v Náchodě ostala posádka ta až do konce m. února 1621, císařské posádce po uzavřené smlouvě knížat slezských dne 28. m. února 1621 s kurfiřtem saským, jako spojencem císařovým ustoupivši.

A od těch dob hrnuly se po stezce té nesčíslné pohromy do pomezních krajin českých a přes ně i do celé vlasti naší.

Brzy po té r. 1621. pohybovalo se po ní velké vojsko císařské, aby hrabství Kladského, Fridrichu posud věrného, dobylo. Ku konci m. června přijel slavný Albrecht z Valdštejna jako vůdce císařských vojáků do Náchoda, odkud dne 11. m. července deset praporek pěších a jízdných proti Kladsku vypravil. Kníže Krnovský Jan Jiří, z rodu Brandenburského, jenž s pomocí vojska uherského ve jménu Fridricha jako krále českého ve válce s císařem Ferdinandem II. pokračoval,

osadil dobře hory nad Levínem, stezce zemské, po níž voje Valdštejnovy bráti se musily, vévodící. Tímto způsobem byl pochod Valdštejnův na Kladsko po hlavní stezce této přes Levín zamezen. Následkem toho obrátilo se vojsko to cestou vedlejší přes Polici do Broumovska, odkud přes Tunčendorf a Radkov na nepřitele doráželo. Po též cestě přicházely nyní přes Náchod, Hronov, Polici a Broumov stále posily vojsku Valdštejnovu a celá pomezí tato krajina trpěla nyní častěji a u větší ještě míře než ve válkách husitských. Hned dne 20. m. září táhl tudy rytmistr Paulini se 183 jízdnými, kteří všude, zvláště však v Polici a okolí její zle řádili, koně a jiné věci hospodářům brali, ano lidem i do oken lezli, jako na Hutberce a brali co mohli, i kupeců, na trh Linhartský do Police jedoucích, nešetřili.

I po celý rok 1622. hemžilo se po stezce té neustále vojsko buď odcházející, buď přicházející. Bojováno o Kladsko, jež hájil hrabě Thurn, někdy vůdce českého vojska stavovského, proti císařským. Svízele a útrapy, jež krajinu celou stále tížily, nebyly již více k snesení. I stěžovali si Náchodští zvláštním poselstvím, jež vedl učený písař radní Lukáš Šadimský ze Šadimi v Praze u místodržitele Karla, knížete z Lichtensteinu, na řádění vojsk tady přetahujících. Jak pochodili, není známo.

Konečně vzdalo se Kladsko dne 26. m. října 1622 císařským a vojsko tam nepotřebné, vracelo se přes Náchod, kamž dne 6. m. listopadu 15 praporů lidu pěšího knížete Lichtensteina přirazilo, kteří brali, co jen mohli: nádobí cínové, měděné a stříbrné, peřiny, dobytek a jiné a jiné věci jak a kde mohli.

Ale úleva ta netrvala dlouho a r. 1625. počaly nové průtahy lidu vojenského po této stezce, když nastalo braní čili najímání na vojnu pod vrchním řízením Albrechta z Valdštejna k tažení jeho do severních Němec proti Dánsku. Rozličné oddíly vojska pod rozličnými vůdci jako Šimona Eplmana, Ullersdorfa, Hebrona, Tomáše Farkaše a jiných a jiných stále tudy přetahovala a lidi soužila.

R. 1631. dostalo vojsko císařské, ve Slezsku stojící rozkaz, aby do Čech proti Sasům, kteří dne 11. m. listopadu Prahy dobyli, se obrátilo. I táhlo vojsko to přes Broumov a Náchod do Čech; byla to vojska Coloredova a Buttlerova, která k Nymburku táhla, aby se tam s ostatním císařským vojskem spojila.

Avšak hned potom dne 24. m. prosince táhla přes Náchod pěchota nejvyššího Bertholda z Valdštejnu od Jaroměře do Slezska; táhla přes Fridland a Broumov.

A takové přecházení vojska nyní ani nepřestávalo.

Dne 19. m. září 1632 přirazili Sasové, mající Svidnici obsazenu, do Abrspachu, jež zloupili a 3. listopadu i Broumova dobyli, odkud je za týden Kristian Illov, vůdce části vojska Valdštejnova, vypudil.

Po bitvě u Lützen u Sasích 19. m. listopadu 1632, v níž Gustav Adolf padl, táhla neustále nová vojska do Slezska, v němž se byli Sasové i Švédové usadili. Valdštejn, nejvyšší velitel vojsk těch přibyl dne 20. m. května do Náchoda, odkud přes Kladsko k Frankensteínu se odebral, odkud dne 18. m. září 1633. opět do Náchoda se vrátil a přes Opočno ku Svidnici se odebral.

R. 1636. i část španělského vojska po stezce té se ubírala a r. 1638. v m. červnu a červenci táhla skrz Polici velická síla vojska císařského ze Slezska k Náchodu. Snad to byly oddíly vojska Gallasova. V m. březnu a dubnu 1639 táhly nové oddíly téhož vojska dvěma cestami a sice přes Broumov, Polici, Hronov a přes Levín k Náchodu. V roce tom, jenž byl pro Čechy nejhorším z celé třicetileté války, zakusily pomezí krajiny zdejší a s nimi celé Čechy největších útrap. Banner, vůdce Švédův, poraziv voje císařské v Míšni u Kamenice dne 24. m. dubna 1639, vtrhnul do Čech, dobýval a loupil zde křížem města a hrady, plenil a pálił vesnice dle vůle, odporu nenalézaje. Dne 17. m. června dobyt jest Hradec a Švédové roztáhli se po celém kraji, a přirazivše dne 26. m. července k Náchodu, dobře opevněnému, jali se ho dobývati, a projíždějce okolí, spálili Hronov. Náchod vzdoroval udatně a šťastně a již dne 26. m. července odtáhli Švédové s nepořízenou. Jiný oddíl nepřátelský přešel přes pas ve Stěnách (24. m. srpna) a vypálil Hutberk. I později dvakrát ještě (11. listopadu a 1. prosince) vpády se opakovaly.

Teprv r. 1640., kdy Banner načen byl Čechy opustiti, nastaly zde, na krátko ovšem, doby pokojnější.

Po dvou letech totiž, r. 1642. dne 6. m. června přitáhli opět Švédové ku Broumovu, jehož 15. t. m. dobyli. O měsíc později táhlo přes Polici vojsko císařské proti Torstensonovi, novému veliteli vojsk Švédských a dne 17. m. července udeřil Puchheim, vůdce císařských na Broumov, zajal posádku Švédskou, nebránil však vojákům svým, kteří v městě i po okolí loupili, takže obyvatelé před nimi do lesů utekli.

Po vítězství Torstensonově u Lipska dne 2. m. listopadu 1643 očekávalo se, že též znovu do Čech přikvápí; z té příčiny sebráno nové vojsko pod vedením Gallasa, které u Hradce Kr. se postavilo.

Tři pluky vypraveny odtud do Broumova, aby snad pomáhali hájiti Slezska, kde bojoval se Švédy Hofkirchen, Gallasovi podřízený. Vojáci ti trápili obyvatelstvo tak, jako Švédové.

R. 1644. trvaly pochody vojsk císařských po téže stezce bez přetržení; všecka vojska, táhnoucí do Slez, postupovala přes Náchod, Hronov, Polici a Broumov do Slezska. Nejprve táhlo jízdeckto Gallasovo, za ním pak následovali pluky: Piccolominův, Lambojův, Pompejův, Valdštejnův, Gecův, Goldakerův, Kapounův, Ramsdorfův, Brojerův, Engfurtův, Palfyův a jiné.

Po Náchodsku rozložen pluk Palfyův a celá krajina až za Broumov byla vojskem téměř poseta. Sotva však vojsko to odtud se hnulo, přitáhl Torstenson, jenž mezitím Vídně a Brua dobýval, rychle přes Moravu do Čech, dal dne 27. m. října na Hradec střelci a když ho dobytí nemohl, táhl přes Náchod a Polici na Broumov, jehož se dne 29. m. října zmocnil. Po té protáhlo veškeré vojsko švédské touto krajinou, a sužovalo obyvatelstvo obvyklým způsobem.

R. 1646. procházeli v m. květnu a červnu od Hradce Králové přes Náchod císařská vojska pod vůdcovstvím hraběte Montecucoli a táhla přes Polici, Broumov a Frankenstein do Slezska proti švédskému Königsmarkovi, který však moeně se držel a Slezsko a odtud krajiny pomezí často znepokojoval. Dne 30. m. září vtrhnul vojevůdce švédský Vittenberk od Lábavy přes Náchod do Čech a usadil a ohradil se s pěchotou a dělostřelectvem u Dobrušky, kdež čtyři neděle, krutou kontribucí na panstvích okolních stále vymáhaje, setrval. Po té hnul se teprv k Ném. Brodu. Na sklonku m. října drancoval podplukovník švédský Rohrscheid, zanechaný v Landshutu, na Broumovsku, v Halbštátě a jinde. Teprv v m. listopadu obsadil Montecucoli opět Broumovsko se 16 pluky, kteří tam 17 dní ostali, potom opět do Slezska se vrátili a odtud celou krajinu zle sužovali. Jednou v lednu 1647. vtrhla tlupa jezdcův až do vsi Slavíkova nad Náchodem a pobrala tam dvěma sedlákům koně; ze zoufalství pustili se lidé Slavíkovští i sousední za nimi u velkém množství, stihali jezdce až ku Střezině (viz Strážnice), kdež dva z nich jali a jednoho zastřelili. Avšak zle tím všem sousedním dědinám posloužili.

Jak o tom došla zpráva do Broumova, vytáhli odtud ihned dvě setniny na potrestání vzbouřených dědin a ve Dřevíči, Zbečníku, Hronově, ve Zlíčku i ve Vysoké Srbské zle řádili. Brzy po té dne

16. m. února vtrhnul však Vittenberk ze Slezska přes hory do Broumovska a udeřil nenadále na císařské, zde tábořící. Obě vojska srazila se „pod horou Polickou“, to jest pod stezkou od Broumova do Police přes Stěny vedoucí a císařských mnoho tu zbito, do dvou set zjímáno a veliká kořist učiněna. I stříbrné nádoby generála Montecucola upadlo nepříteli do rukou.¹⁾

Do Broumova dostala se sice posádka císařská, avšak Broumovští musili i přes to odváděti Švédům určené od nich berně do Javora ve Slezsku. Když pak r. 1648. vypraven byl do Slezska proti Vittenberkovi Křištof Puchheim, táhl týž přes Náchod a Polici do Broumova, kdež posádku císařskou sesílil. Následkem toho bráněno Broumovským odváděti Švédům berni. Švédové vyhrožovali a když pak Puchheim s vojskem svým ze Slezska povolán byl k hájení hranic Čech na západě, vpadl náhle Vittenberk dne 7. m. května časně ráno do Broumovska, obklíčil Broumov a vzav ho útokem, úplně jej vydrancoval. Odtud hnul se do Kladska a táhl pak přes Levín a Náchod (dne 19. m. července) za Puchheimem do Čech a spojil se s Königsmarkem, jenž dne 26. m. července 1648 Malé Strany Pražské dobyl.

Vojska Puchheimova a Vittenberkova byla poslední, která ve třicetileté, zhoubné válce po velepamátné stezce té se pohybovala.

Stručným vyličením nájezdův a pohybů, po ní v době té činěných, podán jest obraz důležitosti stezky této a zbývá mi ještě připomenouti, že po stezce té i nešťastný Dimitr Sanguszko r. 1554. do Čech prechal, že čeští vystěhovalci a s nimi i náš Amos Komenský po ní z milé vlasti své se stěhovali.

A jako ve válkách husitských a švédských zakoušeli obyvatelé krajín těch, jimiž stezka ta vede, i ve válkách pruských všech útrap v plné míře; vždyť i v těchto válkách velká část vojsk, přátelských i nepřátelských, po ní do Čech se ubírala. Nechtěje o každém jednotlivém postupu vojsk zde vypravovati, chei se zmíniti toliko o postupu vojsk pruských r. 1745. po této stezce; z postupu toho pozná se, že Bedřich, král pruský, dobře znal stezku tu, jakož i stezku Trutnovskou, že dobře znal i jejich důležitost.

V měsíci září r. 1745. upustil král Bedřich od úmyslu svého proti Praze postupovati, a rozhodl se, že do Slezska se navrátí.

¹⁾ Tomek ve Příbězích str. 123.

Přitáhnuv do Jaroměře, kde stezka Kladsko-Polská se dělí, rozdělil voje své na dva proudy; první ubíral se přes Brusnici, Kyji, Úpici a Trutnov, druhý pak přes Král. Lhotu, Libřice, Slavětín, Provodov, Náchod, Hronov, Polici a Broumov do Slezska odtáhl.

A jak r. 1866. Prusové do Čech po této stezce vtrhli, o tom ve II. díle a při stezce Trutnovské se zmiňuji.

II. Stezka Bystřická (Habelschwert).

Stezka tato jmenuje se Bystřickou podle města Bystřice (Habelschwert), ve hrabství Kladském ležícího.

Směr její byl od Prahy až do Hradce Králové společný se směrem stezky Kladsko-Polské; od Hradce Králové odbočivši, vedla k Opočnu, Dobrušce, Netřebům, Dobrému a zvolna stoupajíc, k Rovnému, kde jí střežila velmi důležitá strážnice Rovenská, pod níž stará, ve třicetileté válce od Švédů vydrancovaná a po té spálená a nyní zaniklá vesnice Jenkov, jejíž „náves“ uprostřed lesův, obci Doberské patřících, posud viděti lze, se nalézala.

Z Rovného táhla se tato stezka po příkrém svahu výběžku bor Orlických do údolí Zlatého potoku, a překročivši jej, ke Hlukům, kde posud věž, jako zbytek nějaké hlídky na vysokém vrchu se zachovala, odtud vzhůru k Šedivinám stoupala a zase úpadem ku Plasnicům, pak opět vzhůru k Deštné do výše 1066 m. zvolna se táhla. Od Deštné vinula se po příkrých stránkách a pustými lesy až k nynějšímu Černému kříži, odtud zase dolů k tak zvanému „shnilému“ mostu přes Šerlichův potok vedoucímu, dále podle vesnice Kunštátu přes divokou Orlici do Bystřice (Habelschwert), Landeku, nynějším naším Slezskem do Nisy, Opolí a dále do Polska.

Listinných dokladův o této stezce nemáme; ale starší lidé ve Hlukách i v Kounově vypravovali mi, co jim jejich otcové, dědové i pradědové o ní vypravovali a co zase tito od svých předkův byli slyšeli. S vozem prý tudy nikdy se nejezděvalo. Zboží z Kladska k nám do Čech, nebo od nás do Kladska nakládalo se jenom na koně, vedle něhož soumar dosti obtížně kráčel. Byla prý to cesta velice obtížná; dnes prý u nás v horách naříkáme na špatné cesty, ale nyní prý jsou zlaté cesty.

Zbytky této stezky lze na mnohých místech posud dobře pozorovati.

III. Stezka Trstenická.

Zemská tato cesta spojovala zemi Českou prostřednictvím Moravy s Polskem a Uherskem. Vyšedši z Prahy, táhla se k Hrdlořezům, Běhovicům, Ouvalům, Českému Brodu a Kolínu; odtud zase jedna vedlejší stezka k Čelákoviciům a druhá hlavní cesta Habrská, o níž později pojednám, k Jihlavě se vinula. Z Kolína pokračovala pak stezka Trstenická ku Přelouči, odtud k Pardubicům, kdež byly most i clo u pozdější zelené brány, dále k Moravanům, Slepoticům, odtud ku staroslavnému župnímu hradu Vratislavi či Vraclavi, k Vys. Mýtu, Cerekvici po rozsáhlých lučinách, překročovala u Tržkovic řeku Desnu, kdež se most nalézal („flumen qui vocatur Desna a Lubna usque ad pontem, qui est in longis pratis“ a „flumen Desna a ponte, qui est in longis pratis usque ad villam Cerekovice“) ¹⁾ k Litomyšli, odtud pak nynější cestou Brlenkou (snad lépe Brněnkou?) (Brünnersteig) ku starobylému Hrutovu (Grotov) podél řeky Trstenice, nedaleko pomezí českého vznikající k vesnici Trstenici (Střenici, Třenici) kde bývala zemská brána a celnice; zde opustila stezka ta údolí říčky Trstenice a vedla po neschůdných a klikatých, těsném, hlubokým a táhlým údolím se vinoucích cestách k moravské osadě Javorníku (Mohren), kde byl vchod do země České i Moravské. Od Javorníka vedla tato cesta do Svitav, kde ve dva hlavní směry se rozbíhala; jeden vedl totiž jihovýchodně údolím řeky Svitavy k Letovicům, kdež clo z mostu se vybíralo, dále do Brna, druhý přes Úsobrno, Jevíčko, kdež též clo se vybíralo, z něhož peníz šestý náležel klášteru litomyšlskému a Konice, do Olomouce. (Usque ad viam publicam, quae via de Gewiczko dirigitur versus Koniez atd. ²⁾) Stezka k Brnu a z Brna k Mikulovu a Vídní vedoucí, slula též, jako stezka Kladsko-Polská, stezkou Královskou („via regia“). Svědkem toho jest po dnes nápis „via regia“, nalézající se na pomníku jistého Jana Trancova z r. 1751. (obnoven r. 1874.) na silnici za Brnem, proti ústavu pro choromyslné, stojícím.

O mostu a clo v Pardubicích, o nichž prve jsem se zmínil, zachovaly se nám zajímavé zprávy. ³⁾ Most ten byl r. 1639. od

¹⁾ Erben. Regesta 139. Dr. Herm. Jireček. Pam. Arch. D. II., str. 27. Prof. Jos. Šimek „O stezce Trstenické“ ve „Výroční zprávě“ c. k. státní školy střední v Litomyšli 1884.

²⁾ Erben str. 260. Prof. Jos. Šimek str. 5.

³⁾ „Pernštýn“ č. 5. r. I. 1880: „Hradby, brány a clo v Pardubicích“ od J. Nechvíle.

Švédů zbořen, r. 1793. z kamene znovu zbudován, r. 1804. od veliké vody vzat a zase ze dřeva postaven.

Co se týče cla, již r. 1494. p. Vilém z Pernštýna listem na den sv. Kříže daným, dostal od Vladislava krále dovolení, aby při Labi místo převozu most si zbudoval a z něho od jdoucích takové clo vybíral, jaké se platilo od převozu. R. 1507. vyžádal si Vilém vybírání takového cla, jak jej má město Chrudim, a clo to dává městu k dobrému r. 1509. v sobotu v den Narození P. Marie s podmínkou, aby most Labský a jiné mosty si udržovalo v dobrém pořádku.

Kdyby most ten sešel, zavazuje se pan Vilém z Pernštýna, že jej opět postaví, žádá však, aby občané kladení dříví a zábradlí sami ze svého zapravovali. Na opravu toho mostu chce jim dáti dříví, ale obec sama nechť si je v panských lesích dá skáceti a odvéztí.

Clo, které se v Pardubicích platilo, bylo: z vozu 2 víd., od jezdce 1 víd., od pěších půl víd. bílého peníze. Od tohoto cla byli osvobozeni poddaní Hory Kunětické, ale musili při opravě mostu pomáhati. Když pak r. 1531. Vojtěch z Pernštýna dal Pardubicům zrušené dvě vesnice Bukovinu (na nynějších Hůrkách) a Lhotu (na nynější Vrtálně), dále i pivovary i jiné osady, vzal jim právo dříví z lesů panských na opravu mostu bráti. Roku 1660. postoupilo město 18 krčem vrchností své za to, že tato převzala opravu mostu Labského a cest do Bílé brány počínaje, ale clo si smělo vybírat město samo. Clo to ostalo městu do r. 1787., kdy za výkupné 801 zl. státu bylo postoupeno.

Hned od zemské brány Trstenické vedla ještě jiná, dosti důležitá stezka zemská ¹⁾ do Moravy tímto asi směrem: od Trstenice ku starobylé osadě Strítěži, jejíž obyvatelé stezky té střehli, k Poličce, kdež vrch „Hlásnice“ zvaný, jménem svým na „hlásné“ (strážníky), jichž úlohou nepochybně bylo postup vojska nepřátelského a příchod kupecův tudy táhnoucích, ohlasovati, oznamovati a snad jich i stříci, připomíná. Od Poličky vinula se k Bystrému a pokračovala vedle horské bystřiny Svojanky k Bohuňovu, kdež Svojanka jméno své ztrácí, za Křetinku je vyměňujíc. Pořičím Křetinky pokračovala stezka ta až k Letovicům, kdež Křetinka na pravém břehu se Svitavkou se

¹⁾ Mauric Trapp „Notizen-Blatt“ der historisch-statistischen Section der kais. kön. mähr.-schles. Gesellschaft zur Beförderung des Ackerbaues, der Natur- u. Landeskunde. Beilage der Mittheilungen 1856. N. 11. str. 81—82. Redaktor Christ. d'Elvert.

snoubí a stezka tato ku stezce Třtěnícko-Brněnské se připojuje a s ní společně ůžlabím Svitavky k Brnu se táhne.

Jdeme-li asi čtvrt hodiny cesty z Bohuňova podél potoku Svojanky směrem severozápadním, přijdeme k veliké skupině mohutných, věžím strmících ne nepodobných balvů, jež zde příroda hravě byla soustředila a kteráž mohutnou, skalnatou bránu na rozhraní Čech a Moravy tvoří. Bujná zeleň, pravěké stěny tyto pokrývající, šumná bystřina, velikány těmi se vinoucí, poskytují nám utěšený obraz malého Svýcarska. A zíráme-li skalnatou touto branou a průsmykem s ní spojeným, vidíme ve zdálí malebnou, obrovskými skalinami, příkrými stráněmi a lesnatými pahorky okrášlenou roztomilou krajinu, s níž nerado oko naše se loučí. Krása i síla přírody harmonicky zde se sloučily! Proto spěchají sem přechetní turisté z Čech i z Moravy i z dálné ciziny, aby divům a krásám přírodním zde se obdivovali a ozvěnou, pětkrát se opakující, se bavili. Jen několik kroků ještě a již loučíme se s milou Moravou a stojíme na posvátné půdě domácí.

Vraťme se však ku skalnaté bráně naší! Na levé stěně této brány spatříme slabé zbytky starobylého vyobrazení Panny Marie a kohouta, o nichž lid následující pověst vypravuje.

Když slovanští apoštolové Cyril a Methoděj sítě víry křesťanské blahodárně na Moravě rozsévati a i do Čech prý se chystali, aby zde pohanstvo vyvrátili a lid na křesťanství převedli, umínili si satanáš, že šlechetnou snahu jejich překazí a jim cestu do Čech zamezí. Svatí věstitelé křesťanské víry chtěli prý po této stezce z Moravy do Čech se ubírat; proto snášel čert se všech stran hrozné balvany semo, aby jimi cestu z Moravy do Čech svatým apoštolům zatarasil.

Již zbudoval dvě mohutné, vysoké stěny a přimášel s pekelnou radostí poslední obrovský balvů, aby jim vehod úplně zazdil. V tom však Panna Maria na levé stěně se objevila, na zlého ducha hrožíc; jí po straně objevil se kohout, právě kokrhající. Jak mile čert Pannu Marii spatřil, ulekl se a pustil ohromný balvů, jenž na okrajích obou stěn se zadržel a tak strop této brány skalnaté utvořil. Ještě před sedmdesáti roky pokrýval balvů tento vehod do této brány; později však spadl a rozrazil se na tři veliké díly, které po dnes tam se spatřují. Jest-liže sv. apoštolové na blahodárné své pouti i Čechy navštívili, o čemž, byť bychom mimo Bočka i jiných historických dokladů neměli, pochybovati nemožno, jelikož

hlavním jejích účelem bylo stálé putování po zemích slovanských a obrácení jich obyvatelstva od víry pohanské na víru křesťanskou, ubírali se zajisté, hledíme-li ku krásné této pověsti a ku zprávě Bočkově ¹⁾, svědčící o pobytí těchto dvou svatých v Litomyšli, kdež i kapli sv. Klimenta byli založili, po této stezce do Čech, vkročili u Bohuňova, jehož kostel již r. 888. se připomíná, ponejprv na půdu naší domácí a kráčeli po stezce té až došly zemské brány Trstenické, odkud pohodlnější již cesta k Litomyšli vedla. U téže skalnaté brány Bohuňovské byli Moravané, Svatoplukem vedení, od Mstiboje, knížete Kouřimského, r. 888. na hlavu poraženi. ²⁾

Na památku cesty sv. apoštolů slovanských tudy konané, postavena prý byla nedaleko dědiny Karté (Karlsbrunn) kaple, oběma těmto svatým mužům zasvěcená, po níž však dnes žádné stopy nenalzáme.

Poukazujíce ve příčině dějin, ku stezce této se vztahujících, k článku o zemské bráně Trstenické, kamž více patří, zmíníme se zde toliko o udalosti z r. 1108., semo patřící. ³⁾

Kníže Svatopluk, vraceje se dne 26. m. října 1108, z výpravy Uherské po stezce Trstenické do Čech, přijat jest u Litomyšle od velmožů Vacka i Mutiny, kteří jemu vyšli vstříc až za hranice země české. Svatopluk přijal oba laskavě, ač Mutinovi, ze zrady tajně u Svatopluka Vackem obviněnému, nedávno před tím smrtí byl přísahal. Mutina, ač zpraven byl třikráte svými přátely o záhubě, jaká mu hrozila, nevěřil, žeby kníže tak jednati mohl, jelikož si žádné viny vědom nebyl. Svatopluk přenocoval po té na Vratislavi, kde byl tenkrát hrad župy téhož jména, která později na župu Mýtskou jest přeměněna. (Provincia Vratislaviensis.)

Druhého dne ráno povolal Svatopluk všechny přítomné velmože české do velké síně hradu Vratislavského; dostavil se též Mutina se dvěma syny svými, Mnislavem i Domaslavem, rodem Vršoveč. Rozhorlen vstoupil Svatopluk mezi shromážděné a řečí nad prsk ohnivou a soptící veškeru nenávisť i pomstu, dávno tajenou, líčil nejen zradu Mutinovu, ale všechny zrady a všechny zločiny, kterých

¹⁾ Ant. Boczek Codex diplom. et epist. Moraviae I. 32. Fr. Palacký Dějiny D. I. kn. II. čl. 5. str. 874—5. Mauric Trapp ve jmenovaném spisu str. 82. Aug. Sedláček: „Hradisko Hrutovské u Litomyšle.“ Pam. Arch. 1870, D. VIII. str. 59—60.

²⁾ Schwoy Topografie Mährens D. I. str. 71. Notizen-Blatt prve uvedený str. 82.

³⁾ Palacký „Dějiny české“ I. kn. čl. 3., 7. p. 374—5. Kosmas III., p. 229—30.

celý rod Vršovec nad paměť lidskou prý se dopustil i proti zemi i proti panujícímu rodu Přemyslovu, a kázal ku konci své řeči všechny Vršovce do kořene povraždit. Hned souzeni jsou všickni přítomní na místě a odsouzeni ku smrti; a kdoby nepřítomné, zvláště však Božeje (na Libici sídlícího) zavraždil, tomu přislíbena všechno jeho zboží nápadem. Témeř zděšení a omráčení seděli mnozí ve shromáždění, a ani nepromluvili, když Svatopluk, odcházeje, dával znamení ku vraždění; jiní zase divokým křikem jali se jásati pochvalu. Mutina choval se po celý čas až ku podivu pokojně, sedě nepohnut a nepromluviv ani slova; i když mečem dvakrát byl seknut, nehnul sebou; teprv při třetí ráně mečem chtěl vstáti — avšak hlava jeho spadla k nohám jeho. Zároveň s ním zavražděni jsou i Mnislav i Domaslav a synáčkové Mutinovi jsou zatknuti a odvezeni. Neuša, rodu sice jiného, avšak věrný přítel Mutinův, prehl z hradu a ukryl se v houští; byl však, prozrazen černým svým rouchem, jat, vykleštěn a oslepen.

Někteří pak ze přítomných jako Vakula, Heřman, Krása a jiní panoše vsedli rychle na koně a hnali letmo na Libici, aby zavražděním Božeje a ostatních Vršovcův nabyli všeho zboží Libického. Božej seděl se synem Bořitou právě u oběda a když hradný oznamoval, že houfec jezdcův cválem a v nepořádku semo se blíží, řekl: „Pusť je sem, přicházejí z vojny, ať vejdou s božím požehnáním.“ A sotva vešli vrahové, již počali s velikým zlořečením meči proti nim máchati. „Nesápejte se tak,“ pravil mladý Bořita, „máte-li nás zatknouti, vždyť se to může státi beze hřmotu.“ Sotva však domluvil, již probodnut, k zemi klesl. Divoký Krása ho zavraždil, jenž tímž mečem, krví synovou ještě zbroceným, i otce nebranného zabil. Padouchové ti, vydrancovavše staroslavný hrad na čisto, nenechali ani mrtvým šatův jejich a dali je zahrabati nahé téhož ještě dne.

Od Litomyšle vedla poboční cesta ku Strítěži u Hluboké, Skučí, Chrastu, Chrudimi, kde z mostu elo se vybíralo, k Pardubicům. Po stezce té přivázela se k nám nejvíce sůl, a vyvázely ryby; zdali chleb, z něhož kapitula Vyšehradská dostávala vždy díl desátý, byl k nám přivážen, nebo vyvážen, určití nelze. (Decimus panis.) ¹⁾ O obchodní i strategické důležitosti této stezky pojednám v oddělení II. při Bráně Trstenické.

¹⁾ Erben str. 579.

IV. Stezka Habrsko-Jihlavská.

Hlavní směr této stezky zemské byl od Prahy až ke Kolínu týž, jaký měla stezka Trstenická. Od Kolína vinula se pak k Malínu, odtud k Čáslavi, kde později župní hrad se nalézal, dále ke Golčovu Jeníkovu, Kobylí hlavě, Habrům, Kamenu, Skuhrovu, Radostínu, Něm. Brodu, kde byl přechod přes Sázavu, dále pak ke Stokům a odtud přes hranici zemskou do Jihlavy.

Z Kolína vybočovaly od této hlavní stezky opět následující stezky vedlejší:

1) z Kolína k Nové Vsi, Velimi, Cerhenicům, Dobříchovu, Tateům, Hořanům, Poříčanům, Kounicům, dále k starobylému Mochovu a Čelákovcům, které byly střediskem čtyř hlavnějších cest, totiž cesty Kladsko-Polské (k Lysé a Hradci Králové), cesty Zapsko-Pražské, společné stezky Trstenické a Habrské (ke Kolínu) a stezky Milčanské. Mimo to odbočovala z Jihlavy jiná stezka, táhnoucí se k N. Rychnovu, Pelhřimovu, Želivu pod Strážštěm (774 m.) u Lukavce nedaleko Pacova, k Vlašimi, Benešovu a Zbraslavi, jak Strážště u Lukavce ¹⁾ a pět osad jménem Strítězí dosvědčují.

V oddělení II. o těchto místech zvláště se pojednává.

O stezce Habrsko-Jihlavské zachovala se nám důležitá památka u patriarchy domácí historie, ctilodného Kosmy. ²⁾ Týž vypravuje o nesvárech, jaké po smrti Břetislava II. 22. Dec. 1100 mezi bratrem jeho Bořivojem II. a Oldřichem, synem Konrádovým (knížetem Brněnským), o trůn český povstaly, připomíná ve svém dalším vypravování, že Oldřich, sebrav něco vojska v Němcích, se svým bratrem Liutoldem do Čech vniknul, špatné ovšem tušení máje. Což když Bořivoj se dověděl, sebral vojsko, táhl proti němu a setkav se s ním nedaleko města Malína, na dvou pahorcích, (kdež dnes na blízce stojí Kutná Hora), táborem se položil, chystaje se na zítřek k boji. Jen potok, Vysplíce zvaný, dělil od sebe vojska, která obapolně dobře spatřiti se mohla. Němci (t. j. vojsko Oldřichovo) pozorující, že veškeré vojsko Bořivojovo jest stejné myslí se svým vůdcem, řekli Oldřichovi: „Kdež medle jsou vládkové čeští, o nichž jsi pravil, že tě chrániti budou?

¹⁾ Hellwald. D. I., p. 220.

²⁾ Scriptores rerum bohemicarum. Cosmas chronicon Bohemorum. 1783. Palacký Dějepis D. 367.

Tomek Dějiny České str. 45.

Sama sebe i nás jsi oklamal a do velikých nesnází přivedl.“

Vidouce, že ničeho nepořídí, chtěli se vrátiti, avšak nemohli, jelikož po té samé stezce (Trstenické) za nimi táhl Svatopluk se svým bratrem Ottou (knížata Olomúcká, synové Ottovi) Břetislavovi ku pomoci. Co měl činiti? Stísnění jsouce se všech stran velikou bázní, hanebně prehali v noci po jedinké zbývající a velmi těsné cestě, po níž se jde lesem k Habrům.

(Quibus in simul coadunatis, Odalricus cum fratre Liutoldo Augusto mense intrat partes Bohemiae, sed sinistro omine. Nam Borziwoy collecto exercitu occurens eis castra metatus est supra duos colles juxta oppidum Malin, paratus in crastinum cum eis comittere bellum. Theutonici vero non longe ex alia parte rivuli Wyzpliza applicuerunt castra, ita ut uterque ab utrisque possit videri exercitus. Qui postquam animadverterunt, unanimem esse cum Duce Borziwoy constantiam Bohemorum, inquit Odalrico. „Ubi sunt illi Bohemiae natu majores, quos dicebas tuos esse fautores? Recte mentitus es in caput tuum, et nos decepisti, atque in magnum deduxisti periculum.“ Reverti volunt, sed nequeunt, quia eadem via post illos Zwatopluk cum fratre suo Ottone ducens secum duas scaras veniebat Duci Borziwoy in auxilium. Quid facerent? Magna undique coarctati angustia, per angustam viam, et nimis arctam semitam, qua itur trans silvam ad Gabr, turpem noctu maturaverunt fugam.)

Při stezce Habrské vybíralo se ještě r. 1207. elo.

V. Stezka Liběčská.

Jméno své obdržela stezka tato od starobylého městečka Liběče na pravém břehu Doubravy, 3 Km. s.-v. od Chotěboře se rozkládajícího.

Stezka ta, již pomezní strážníci velmi bedlivě střežli, vedla nepochybně od Čáslavě po planině k Žlebům a Ronovu, kdež do porůčí řeky Doubravy přešla, dále odtud podle Uhelné Příbrami po levém břehu Doubravy k zaniklé osadě Stříteži a ku památnému městečku Libici (též Liběč), po té k Chotěboři a odtud ku starobylé strážnici osady Střízova se vinula. Kdesi u Radostína opustila porůčí Doubravy a táhla se ku Střížanovu, kdež pomezní stráž se nalézala. Za Střížanovem překročila pak pomezí České a ku Žďáru a Velkému Meziříčí na Moravě se vinula.

VI. Stezka Gmundská.

Stezka Gmundská vedla z Prahy týmž asi směrem, jaký při císařské silnici Pražsko-Táborské dnes pozorujeme, totiž k Jesenici a odtud k Dnespekům, Benešovu, Bystřici, Oticům, Milčnu, Sudoměricům podle nynějšího Tábora k Strkovu, kde později na vysokém pahorku tvrz pánů ze Strkova se nalézala; ve Strkově připojovala se ku stezce Gmundské stezka Vitorazská. Od Strkova vedla stezka ta k Brandlínu, k Tučapům, k Dírně a Jindřichovu Hradci, odtud pak podle Nežárky ku Stráži (Platz), přes záhyb nynějšího rybníku Rožmberského mezi rybníky Třeboňskými přes Zlatou Stoku, dále hustými pralesy k Švarebachu a podél levého břehu této řeky ke Gmundu; Gmund pak spojen byl zase cestou k Vitorazi vedoucí.

V Jindřichovu Hradci odbočovala od hlavní stezky Gmundské vedlejší stezka vedoucí od J. Hradce k Dhuhošti (Ottenschlag), Hospřízi (Köpferschlag), Hostějovsi (Hosterschlag), Lomům (Fieberschlag), Kumžáku (Kumžak = Königseck) přes Moravské hranice pod vrchem Hradiskem podle Dačic přes Dyji mezi Slavonicemi a Žemnicí ke Znojmu.

Ze Stráže pak vedla poboční cesta ke Třeboni, Štěpánovicům, Lišovu, Rudolfovu a Budějovicům.

Dle mého náhledu jest stezka Znojemská táž cesta, o níž se Dr. Jireček jako o stezce neznámého jména zmiňuje a již v trojhranu, Třebíči, Znojmem a hradem Rakúsy (Raabs na Dyji) omezeném, hledá ¹⁾, zajímavou událost, ku stezce té a její krajině se vztahující, vypravuje.

Dle Let. Fuld. ostříhali r. 871. pomezí říšského proti Čechům, k výpadu do Rakous se chystajícím, biskup Virepurský Arno, a hrabě Rudolf na hradě Rakúském (castrum Rakouz, regio Rakausis marchionis u Kosmy a Rakocz, Ragoeze, Rogae, Rakez, Raabs v rakouských listinách) sídlící. Čechové, kteří o přípravách svých nepřátel věděli, vyhodili na jednom místě — zajisté u brány zemské při této stezce Znojemské, jak později se zmíním — přesilnou hradbu, na samém vchodu přístupu těsného zanechavše, patrně s tím prý úmyslem, aby krajištníci němečtí, kdyby snad do hradby této vešli, v úžině té ani sem ani tam uhnouti se nemohouce, nepříteli v ruce upadli. Avšak nástraha ta jim samým osudnou byla.

¹⁾ Slovanské Právo str. 12—13 a 30—31.

„I stalo se,“ vypravuje Jireček dále, „že krajištníci němečtí, vyšedše z hradu Rakous, v zálohu se položili onomu průvodu svatebnímu, jenž v témž čase po stezce Jihlavské jeda, vезl dceru knížete Českého (nepochybně sestru vévody Bořivoje ¹⁾ Svatoplukovi (Moravskému) za manželku; i zaskočili svatebníkům, o 644 koních jedoucím, cestu, ti pak nevidouce jiného zbytí, k řečené hradbě a stezce se uhnuli a prehali; že pak krajinští v patách za nimi se hnali, všeho, což vezli, zbraň i koně, před úzkým vchodem zanechali a s těží osobami svými se uchránili. Nahozené tyto hradby nalézaly se tudíž při stezce Znojenské někde mezi Kumžákem a Suchodolem, na pomezí českém a zdá se mi, že v místech těch byla brána zemská (porta regni) a že Čechové, t. j. strážníci pomezni přirozenou tuto hradbu uměle více ještě upevnili, aniž by toho průvod svatebčanů byl si vědom býval. Jen z té příčiny lze si jednání svatebčanů vysvětliti. Spisovatel let. Fuld. jsa v Čechách cizincem, neznal strategického zřízení domácího a proto nepochybně bránu zemskou jen „jakýmsi místem“ („locum quendam“) a stezku zemskou jen „úzkou cestou“ („iter angustum“) jmenuje. Ze stejné příčiny nejmenuje též spisovatel zemské stezky Jihlavské, po níž se průvod do Moravy ubíral, aniž zná jmenovati otce princeznina, nebo princeznu. (Rex [král Ludvík] mense octobrio in Boiariam ²⁾ profectus contra Behemos irruptionem in regnum suum molientes, tutores partium illarum misit, Arnun videlicet episcopum [biskup, Virepurský] et Rudolfum comitem [hrabě Rudolf z hradu Rakouského] aliosque cum eis. Adversarii [t. j. Češi] autem quendam locum vallo firmissimo circumdederunt, iter angustum in ipso aditu facientes, ad insidias se. illorum, qui terminos observabant, ut si forte aliquis ex illis illuc veniret, in ipso angusto itinere nusquam declinare valens occideretur. Interea Selavi Marahenses [t. j. Svatopluk] nuptias faciunt, ducentes cujusdam ducis filiam de Bohemis. Quod quum supra dicti viri i. e. Arn et alii qui cum eo erant, comperissent, illico armati adversarios sequebantur. Illi autem fugientes, ad vallum memoratum ignari venerunt, ibique propter loci angustiam, equis et armis derelictis, vix nudi evaserunt; nostrates vero supervenientes, 664 equos cum frenis et sellis atque ejudem numeri scuta, quae fugientes demiserant, invenerunt.“)

¹⁾ Palacký Dějiny národa Českého D. I. str. 147.

²⁾ Dějiny národa Českého od Fr. Palackého D. I. str. 144.

K téže stezce, jakož i k sousední stezce Vitorazské čili České, o níž dále zprávu podávám, vztahuje se též vypravování Tomkovo ¹⁾ o markrabí Prokopu, bratranci krále Václava IV., mladším markrabím Moravským. „Něco později,“ píše Tomek, „snad r. 1400. nastrojil sobě markrabí Prokop zemana jakéhos Diviše z Hrádku (tuším u Pacova) ku provozování loupeží na statech Jindřicha Rosenberského a pánů z Hradce, z Ústí a ze Stráže, kterýž jmenovitě přepadl loupežně městečko Žirovnici a vykonal velké loupeže u Stráže, u Černovic a v jiných místech, jímal panoše, kněží, měšťany a sedláky řečených pánův a vynucoval na nich peníze za propuštění, pokoušel se též o zlezení nebo ztečení hradu Stráže a města Soběslavě, podporován jsa sousedem pana Jindřicha Rosenberského, panem Krajířem na Bystřici. Za peníze napomáhali mu jednotliví poddaní lidé pánů všelijakými zradami, až konečně r. 1401. upadl do zajetí a nejspíše utracen.“

Jinou a velmi zajímavou zprávu o stezce této nalézáme u Tomka k r. 1408. ²⁾ Vypravuje o Janu Žižkovi a jeho bratru (nejisto zdali Jaroslavovi), jak spolčiv se s okolními škůdci zemskými, z nichž někteří byli prostě loupežníci a jichž vůdcem byl jakýsi Matěj, daleko široko loupež na silnicích konali, kupce a jiné lidi přepadajíce.

„O Žižkovi zejména,“ pokračuje Tomek, „udává se, že pobral vozy páně z Rosenberka a spolu s bratrem svým a s Jindřichem (Doudlebským) vzal slanečky kdesi, zabil jednoho člověka páně Jindřichova Rosenberského, s Martinem Bradou a střelci jeho, jal jakéhos Podolce a Albrechta bratra Jana Lysého pro peníze, chtěje jich na něm mítí; jinde zase s Jiřinkem, Halbou, Hanslem, Uhrem a Polákem pobral zboží kupecké a jiné, kteréž odvezli do Rakous, jindy opět zboží na silnici u Mirotic nedaleko Písku, jindy na silnici u Strážkovic, blízko Troenova společně s jakýmsi Karlíkem Míšňanem drahně sukna, kteréž odnesli na Jemnici v Moravě.“

¹⁾ Jan Žižka. O sepsání životopisu jeho pokusil se V. Vl. Tomek. V Praze. Nakladatel J. Otto 1879. p. 4—5.

²⁾ V témž spisu p. 6—8.

VII. Stezka Vitorazská, též Česká.

Jméno své vzala od starého hradu a města Vitoraze (Weitra, Weitrach) v Dolních Rakousích, patřícího ku Světelskému (Zvettel) klášteru nad Zlatou Stokou (Lužnici) a v dávných dobách k Čechům (župa Vitorazská) patřícího.

Směr stezky této od Prahy byl až do Strkova společný se směrem stezky Gmundské. Od Strkova vedla pak stezka ta podle pravého břehu Lužnice ku starobylé Soběslavi a překročivši u Mezi-mostí Nežárku a u Veselí Lužnici, vinula se po západní straně nynějšího velkého rybníka Horusického k Horusicům, podle samoty „Bašty,“ dále pak k Bošilecům a po západní straně Bošileckého rybníku ke Lhotě, Ševětínu, Vitínu, Chotýčanům (Schmidgraben), Hrdějicům, k nynějším Dvorům Kněžským (Pfaffenhöfen), k Budějovicům, odtud přes mírné návrší k Hodějovicům, ku Strážkovicům, kdež byla strážnice, k Lomecům, odtud ku Strážovu, jehož obyvatelé ji střežili, dále ke Komářovicům, Trhovým Svínům a k Záhoří, kde nalézala se brána zemská, dále k Novým Hradům (Gratzen) a odtud do Vitorazi a dále k Polanům do vnitř Rakous Dolních.

Z Budějovic odbočovala pak vedlejší stezka k Plzni, jdoucí tímto asi hlavním směrem: Z Budějovic do Vodňan, Dráehovic, Strakonic, pod hradem Střelou do Kátovic, Hoštie, Horažďovic, odtud pak k Jetenovicům, Pačivu či Pačejovu, kdež stála strážnice čili stráž a pod ní — jako na „Střezině“ u Hronova, stávala, jak starci z tamějšího okolí tvrdí, též hospoda. Při kopání základů ve Strážovicích nalezlo se již často velmi mnoho podkov, nožův (hrotů) a hrnců. Z Pačiva vinula se stezka ta ku Strážovicům, Žďáru, odtud pod vrchem „Vráž“ zvaným do Kovčina, pak vedle památných, do nejprvnějších dob kolonisace České původem svým patřících dědin Želvie (Žalvice), Mohelnice a Třebčie podle Srbů, Žďáru a Hradiště, ku Blovicům, odtud podél Úslavy k Nezvěticům, Štáhlavům, Plzenci a Plzni. Starší lidé ze Strážovic dobře se pamatují, v jakém stavu stezka ta ještě za jejich mládí se nalézala, ačkoliv tenkrát již valně opravena a upravena byla. Tenkrát uvezl prý vozka po této „silnici“, ačkoliv měl pár výborných koní sotva 7 soudků soli po 110 librách. Z toho můžeme souditi, že po stezce té hlavně šel z Horních Rakous skrze Budějovice sem se dovážela.

Na velký obchod, jaký po stezce této v dávných dobách se vedl, jakož i na užitek, z něho plynoucí, zírali Písečtí okem žárlivým

a snažili se, aby stezku tu od Vodňan k Dráchovicům, Strakonícům atd. vedoucí, do svého města převedli. Snaha jejich došla za krále Jana konečného, jim prospěšného vyřízení. Nařídil totiž král Jan mezi jiným, aby všickni, kdožkoli z Rakous přes Budějovice ku Praze anebo Plzni cestují, Pískem se brali. A proslavený syn Janův Karel IV. povolil Píseckým zříditi v městě sklad soli pro celé okolí. ¹⁾

Nařízením tímto bylo Píseckým ovšem velice spomoženo, avšak kupec z Rakous do Plzně táhnoucí, měli ne nepatrnou zajiždku.

Od Soběslavě ke Třeboni vedla též důležitá poboční stezka, jejíž směr šel po mostě Kleteckém a dále pak brodem, v řece Lužnici od starodávna se nalézající, k Valům blíže řeky Nežárky a odtud zase k Mezimostí, kde se ku předešlé stezce připojovala.

O stezce té zmiňuje se Tomek ²⁾, vypravuje, že Jan Žižka, jsa od svých nepřátel stíhán, zdržoval se nějaký čas nedaleko Lomnice ve třetím mlýně pod mostem Kleteckým nad brodem v řece Lužnici, přes který se jezdilo odtud k Valům ve stranu půlnoční blíže řeky Nežárky.

Hlavní stezka Vitorazská (Behemsteich = B. steig, via, quae vocabatur Beheimsteich; der Weg, der ter Pehaimersteich ist genannt), po níž jen soumaři s těží jezdití mohli, přeměněna jest ve 13. století na cestu pohodlnější, vozovou (Weg = Pehemweg) (via, quae aliquando Peheimsteich, sed modo Pehemweg nominatur), jak o tom staré paměti kláštera Světelského svědčí. ³⁾

VIII. Stezka Linecká.

Stezka Linecká od Lince v Horních Rakousích jest zvána. Směr její od Prahy k Linci byl dvojí: první od Prahy k Budějovicům byl týž, jaký měla stezka Znojemská; druhý vedl od Prahy ku Zbraslavi podle Vltavy, pak k Mníšku, odtud podle úpatí Brdů k Dobříši, Příbrami, podle Březnice a Mirovic k Miroticům, Strážovicům, kdež strážnice se nalézají, které jí střehly; odtud k Písku,

¹⁾ Orth a Sládek „Topogr. Slovník“ p. 555.

²⁾ V. VI. Tomka „Žižka“ p. 8.

³⁾ Dr. Hermenegild Jireček: „Slovanské Právo v Čechách a na Moravě.“ 1863. D. I. str. 12. (Zwettler Stifts-Buch 45.)

J. Er. Wocel: „Pravěk země České.“

Protivinu, Vodňanům, dále ku starobylému župnímu sídlu Netoliců, do Netolic ke Lhenicům, kde opět byla strážnice; ode Lhenic vinula se ke Krumlovu, odtud po pravém břehu Vltavy k Rožmberku, kde byl brod, a sice brod nižší, k Vyššímu Brodu, kde byl přes Vltavu brod vyšší, dále hlubokým pralesem podle hrádku Vildperku, překročila po té do úžlabí potoka divokého (Wildgraben) a táhla se Lengfeldem k Linci a k Dunaji vůbec.

Od Mirovic vinula se poboční stezka k pozdějšímu Orlíku, pod nímž přes Vltavu byl přívoz a kdež i clo se vybíralo. Stezka ta byla ve přičině obchodu dosti důležitá, jak z listiny Karla IV. ze dne 11. m. října r. 1369. vysvítá, kterou hrad Orlík Hlincíkovi Pluhovi (pozdější rodina Pflugů z Rabsteina) a dědicům jeho i s přívozem a clem na řece se připisuje.¹⁾

Kam však stezka tato, Vltavu opustivši, dále pokračovala, neumíme pověditi, zdá se nám však, že k Milévsku pokročila, odtud pak úrodnými a v nejstarších již dobách předhistorických přecetně obydlenými nivami k Sepekovu, Hánovu, podle říčky Smutné k Srlínu, dále ku starožitné, vzácnými archaeologickými památkami a četnými pohanskými nekropolemi vynikající osadě Ratajům, odtud vzhůru ke Lhotě a k památné Bechyni, sídlu staroslavné župy Bechyňské se vinula a překročivši Lužnici snad u Soběslavě ke dráze Vitorazské čili České se přidružovala. V Ratajích stojí, jak jsem již prve byl pověděl, posud na levém břehu Smutné blíže mlýna starobylá kaple, čelem ku staré, od Milévsku k Bechyni před dávnými časy vedoucí stezce obrácená (viz Krčín), ačkoliv na místech, po nichž stezka ta někdy vedla, živnost č. 43. a mlýn č. 42. se nalézají. Jen několik kroků od této kaple stávala v dávných dobách kovárna, jak tradice a vykopávané tam škváry kovářské dosvědčují. Ve staré stezce té bývají ostruhy a podkovy při kopání často nalezeny.

Nejstarší paměť historická²⁾, která se nám o této starobylé stezce (*antiqua via versus Boemiam directa* [1212], *via antiqua, quae „Sovmwech“ [Saumweg = stezka soumarův] dicitur*) zachovala, jest kupecká listina z r. 906. V listině této uvádí se, že kupei slovanští z Čech a z Rugův do Lince na trh přicházeli a že v Reodářích a v Rotolařích, t. j. u obyvatelů, kteří podle řeky

¹⁾ Orth a Sládek p. 521. Slovník Nauč. čl. Orlík.

²⁾ Jireček Sl. právo str. 12. Erben, Regesta Bohemae 527, 1212.

Reody (Riedu) a Rotily (Rottel), t. j. po obou stranách starověké stezky Linecké bydlili.

Druhá paměť, která se nám dochovala, sáhá k r. 1106. Téhož roku prehal totiž po stezce této starý a ode všech spojenců svých opuštěný císař Jindřich IV., proti němuž jeho syn Jindřich V. se byl vzbouřil, u Řezna se silným vojskem proti němu, vojskem slabému, se položiv.¹⁾ „Císař věda,“ vypravuje etihodný Kosmas, „že nemožno mu zvítěziti, opustil Řezno a prošel jižní krajinou (na jihu Čech ležící) po zemské stezce, po níž jde se k Netolicům, vkročil do Čech. Vévoda Bořivoj přijal ho s plnou úctou, dada mu, jak si sám císař přál, průvod císaře důstojný, skrze Čechy do Sas a sám ho až ke svatu svému Viprechtu (Grojskému) doprovodil. (Quod videns Imperator, deserit Ratisponam et transiens per australem plagam, via, qua itur ad Netolicz, intrat Bohemiam, quem Dux Borziwoy honorifice suscipiens, sicuti ipse Ceesar disponebat, versus Saxoniam dat sibi conductum per terram suam Ceesare dignum, deducens eum usque ad generum suum Wigbertum . . .²⁾).

IX. Stezka Pasovská, jinak Prachatická, též stezka Zlatá.

Podle rozvětvení hlavní zemské stezky ve množství vedlejších stezek, souditi dlužno o její všestranné, veliké důležitosti. Stezka Kladsko-Polská nejlepším jest nám toho důkazem. Vedle této cesty vyniká a v mnohém ohledu ji i převyšuje staropamátná stezka Pasovská, též Prachatická a pro svou velikou obchodní důležitost též Zlatá stezka (via aurea, semita aurea, Goldsteig, Goldweg) zvaná, jedna z nejdůležitějších silnic evropského středozeří. Čelíc hlavním svým směrem z Bavorska ku Praze, rozbíhala se částečně již na půdě Bavorské, částečně pak na půdě domácí ve množství vedlejších, neméně důležitých stezek, po nichž od nejstarších dob až do předešlého století do všech končin jižních a jihozápadních Čech čilý obchod se vedl a zámožnosť se proudila a šířila, jelikož vedlejší tyto stezky opět k jiným zemským stezkám se připojovaly a tak čilý obchod s cizinou a domovinou sprostředkovaly.

¹⁾ Palacký: I. str. 367. Jireček: I. str. 12. Tomek: „Děje Kr. Č.“ str. 45.

²⁾ Kosmas V. III. p. 122.

Jméno své „Stezka Pasovská“ obdržela cesta ta od obchodního města Pasova v Bavořích, na rozhraní Bavor a Horních Rakous při vtoku Innu do Dunaje se rozkládajícího a „Stezka Prachatická“ nazvána od města Prachatic, kamž toliko původně vedla a kde veškerý užitek, jež obchod po této stezce přinášel a vynášel, se soustřeďoval. „Zlatou stezkou“ pojmenovali ji obchodníci, hledíce k velikému užtku, jaký jim stezka ta přinášela. Bylať skutečně, jak níže okáží, pramenem velikého a stálého — zlatého blahobytu.

Hlavní směr této stezky vedl od Prahy až ku starobylému župnímu hradu Netolickému společně s cestou Lineckou. Z Netolic pak vedla ku Prachaticům, kdež byl hlavní sklad zboží, zvláště a hlavně soli, z Bavor semo přivážené. Z Prachatic vinula se podle Záblatí k Volarům, kde soumaři obyčejně přenocovali, z čehož Volarským veliký užitek plynul. Jsouť sice Volary jen asi 16 Km. od Prachatic vzdáleny, avšak soumaři potřebovali tehdež plného dne času, než se po neschůdné stezce s nákladem do Prachatic dostali. Z Volar táhla se stezka ta směrem jihozápadním přes vysoký kopec do údolí Vltavského, kde byl nepochybně most přes Vltavu a odtud pustými pralesy k Českým Trubám či Korytům (Böhmisch-Röhren), které proto tak jsou zvány, že zde čeští soumaři koně své v trubách či korytech napájeli. U těchže Českých Trub nalézají se ještě dnes zříceniny hradu, od některého pána Rožmberského k ochraně obchodu po této stezce vystaveného. Historických pamětí hradu tomu se nedostává.

Hnedle za Českými Trubami u dnešních Marchhäuser, kde název „Steig“ na rozhraní posud trvá, hřbet Šumavský stezka ta překročivši, táhla se k bavorskému Bischoffsreitu a Leopoldsreitu, dále k městu Freyungu, Rörnbachu, podle Kaltensteinu k Hucternu a podle levého břehu Isly k Hacu a do Pasova.

Zdá se, že v čase pozdějším, avšak dosti dávnověkém, Netoličtí, závidící Prachatickým veliký obchod a s Volarskými se dorozuměvše, zřídili si poboční stezku z Netolic do Volar, která vedla z Netolic částečně až ke Lhenicům podle strážnice po stezce Linecké, ode Lhenic pak po velmi obtížné, dnes téměř neschůdné stezce „přes horu k Míčovicům, k Jámě, kde zbytky staré této cesty posud lze pozorovati; z Jámy vedla velmi těsným údolím na malou výšinu a překročivši ji, vcházela zase do úzkého údolí mezi osadami Záhořím a Chroboly k Sviňovicům (Schweinetschlag), Mošně (Jandles), k sv. Marí, odtud do Volar, kdež ku stezce Prachatické se připojovala.

Vedlejší tato stezka, ačkoliv jí ve starých dobách již užíváno bylo, nabyla hlavní důležitosti teprve v 15. století. Netoličtí nepřáli totiž Prachatickým výnosného obchodu a hleděli všemožně, jakby si na ujmu Prachatických k obchodu po Zlaté stezce pomohli. Příležitost naskytla se jim hned po dobytí a zničení Prachatic r. 1420. Janem Žižkou, jenž přitáhnuv po druhé ku Prachaticům, města dobyl a veškeré obyvatelstvo, vyjma ženy a děti, pro věrolomnost povraždil. Tohoto úpadku Prachatických použili rychle Netoličtí, zavedli ve svém městě velký sklad solní a soumary rozličnými sliby k sobě vábili. Z toho vzešla dlouho trvající pře mezi oběma městy, již pak král Jiří r. 1465. v ten rozum rozhodnul, že Netoličtí nemají žádného práva, sklad soli a dokonce z Pasova odbírané, ve svém městě zřizovati; zároveň poukázání jsou Netoličtí, aby po staré stezce ku Prachaticům jezdili. Netoličtí jaksi na oko uposlechli, ale pokradmu škodili Prachatickým, po rozličných oklikách šel do Netolic stále přivážejíce a soumary k sobě i dále vábíce, až sám arcikníže Ferdinand r. 1548. Prachatickým zřejmě nařídil, aby Netolickým se opřeli a škod žádných více netrpěli. Prachatictí byli toho rozkazu ovšem pilní a zadržovali Netolické na všech cestách, ano i do města v noci k nim zajížděli a domy jejich prohlédávali. Toho nechtěli Netoličtí trpěti a žalovali znova Prachatické, nemajíce však žádných výsad, byli se svou při odmrštěni.

Sluší zde připomenouti, že později i Záblatští na ujmu Prachatických obchod solný na sebe potáhnouti chtěli a že za tou příčinou od Václava IV. i Ladislava potřebné výsady obdrželi. Prachatictí však je žalovali a při vyhráli. Záblatští byli Janem ze Šelenberka, kancléřem a Václavem z Kinsperku „pansky a vladyccky“ odsouzeni.

Druhá poboční stezka vedla ku Plané (Oberplan); směr této stezky není však úplně znám. Jisto jenom jest, že vedla přes Plekenstein. Zdá se mi, že stezka ta odbočovala od Zlaté stezky v Bavořích u Freyungu, že vedla ke Gramatu a odtud hroznými pustinami pralesů šumavských na Plekenstein a přes Vltavici ku Plané. Historické doklady máme ovšem z doby pozdější; avšak soudit dlužno, že cesty té v pozdějších dobách jen na základě dřívějšího, starobylého jí upotřebování používáno bylo, jak toho i při jiných stezkách nalézáme.

I Plánští obdrželi od císaře Karla a krále Ferdinanda na ujmu Prachatických majestáty, jichž však tito uznati nechtěli a proto Plánské u Jana z Rožmberka, mistra převorství českého žalovali. Tento

však majestáty císařské rozřezal a měšťany Plánské tak dlouho ve věži Krumlovského zámku u vězení držel, pokud neslibili a jménem svých občanů se nezavázali, že po stezce přes Plekenstein nikdy více jezdit nebudou. Touto obchodní závistí svedeni, přičiňovali se Krumlované, aby Zlaté stezce dali směr od Volar ke Chvalšínám a odtud ke Krumlovu. Při z toho povstalou rozřešil Rudolf II. r. 1608. ve prospěch Prachatických.

Třetí poboční stezka vedla od Pasova k Freyungu, odtud k Malému Filipsreitu a překročivši potok Wagenwasser, vedla přese strmé kopce a pustá údolí tmavým pralesem podle Kynžvartu, kde podnes na příkrém vrchu zříceniny hradu téhož jména strní a kde dříve strážnice pomezí cesty té střežla, jsou nyní strážní domky (Kuschwarthäuser) svědky této stezky; od Kynžvartu vedla stezka ta k Trubám č. Korytům (Röhrenhäuser), kdež soumaři, jako u Českých Trub č. Koryt koně své napájeli, k Hořejší Vltavici přes brod ke Lhotě Solné, která v českém i v německém názvu svém „Salzweg“ památku na tuto stezku podnes zachovala. Ode Lhoty Slané vedla pak do Vimperku.

Jako všechna okolní města přišel i Vimperk s Prachatickými později do pře. Vimperští totiž, chráněni panem Hanušem Kaplířem ze Sulevic, pánem na Vimperku, chtěli v městě svém zříditi též sklad solný; tím vešli ve spor s Prachatickými a Vyšehradským proboštem Václavem z Bořevic, jinak též „Králík“ zvaným, jenž byl patriarchou Antiochenským, jemuž, jak níže povím, veškeren příjem, ze Zlaté stezky plynoucí, náležel. Spor ten byl po dlouhých letech Václavem IV. r. 1404. ve prospěch Prachatických rozhodnut; avšak Vimperští málo dbali tohoto královského rozhodnutí a zasahovali více a více ve práva Prachatických, kteří marně svých dávných privilegií se dovolávali. A tak spor ten až do r. 1547. se táhnuv, samému králi Ferdinandovi I. předložen byl. Prachatičtí nemohli však proti Vimperským ničeho pořídit a když pak obě strany sporů nekonečných se nasýtily, učinily mezi sebou narovnání v ten rozum, aby jedni druhým překážek nečinili a soumarů, kam by chtěli, honiti nechávali.¹⁾ — Čtvrté rameno Zlaté stezky vedlo do Kašperských Hor, odtud k Sušici a ke Klatovům; odlučujíc se od mateřské stezky v bavorském Freyungu, táhlo se ke Kreutzberku a Mýtu (Mauth) pořád v Bavořích,

¹⁾ Besídka, příloha k „Praž. Denníku“ čís. 26. r. 1879. „Šumavan“ čís. 10., 11., 12., r. 1871., v němž J. F. Š. výborné má o stezce té pojednání.

kde nepochybně clo se platilo, překročilo mezi Finterou a Bučinou české pomezí a vedlo dlouhopustým hvozdem k Aussergefildu a Innergefildu do porůčí Otavy, kde podnes, zvláště u osady Aussergefildu, po lesnatých a srázných vrších hojně památky stezky této se nalézají. ¹⁾

Zde vkročila stezka ta do porůčí Otavy, jímž až do Kašperských Hor, odtud pak stále porůčím Otavy k Sušici, ku Strítěži u Chlistova a ke Klatovům a odtud do Plzně se vinula.

Vedle této stezky nalézáme ve krajinách Šumavských ještě stezku pátou, pradávnou, již horlivý spisovatel okresu Klatovského, prof. Prašek takto popisuje: Lákají-li krásy Královského hvozdu ručem velkoměstským sytého poutníka, kterýž neomešká užiti rychloleté strojů páry, aby vešel do velebného chrámu přírody, tím více poutají k sobě malebné tvary horské dějinami. Málo které místo horské v Čechách má za sebou tolik vážných upomínek, málo kde napojena byla hojněji půda krví lidskou nad stinné koby Královského pohorí. Již jméno samo zdá se poukazovati, jakou péči jevili panovníci čeští o horský klíč tento i nezdá se nám býti dosti správným odvozovati jméno „Hvozdu královského“ od „Královských svobodníků“, kteří během času nabyli zvláštního postavení proti sousedním krajům českým.

Již od pradávna dál se hojný průvoz stezkou horskou, jejíž původ mlhou neproniknutelné dávnověkosti jest zahalen. Údolím Řezna bavorského (Velká Řezna = Gr. Regen) vstoupali soumaři kupcův, obtíženi drahocenným towarem západu, zvláště pak soli (od Pasova), již příroda českým vlastem odepřela, k českému pomezí. Zde, uprostřed netknutých pralesů, v posvátném tichu velehor, nalézal se hrad Debrník, jakož bod pomezí proti Bavorsku. Od Debrníka 800 m. položeného šla, nyní úzká, lesem prosekaná stezka po hřebeni vnitřního pásma Hvozdu Královského po svahu Pancéře, tak zvaná Hochstrasse, táhla se dále po pláni můstecké (Mústek = Brückel 1230 m. vysoký) a jednak u Zelené Lhoty scházela do údolí úhlavského, jednak přes hřbet Sterneka táhla k Onnému Světu, kdež na rozhraní živlu českého a Královských svobodníků ještě v tomto století nacházel se c. k. celní úřad. Zde chránila nejspíše poutníky pomezí stráž na koruně Jezerní hory a u samého východu do země

¹⁾ Srovnej: Vocel „Pravěk země České,“ str. 298., Sommer's Böhmen, Prachiner Kreis p. 339. Besídka č. 29. z r. 1879. Jireček „Slov. Právo“ p. 13. Prof. Prašek „Okres Klatovský“ str. 14., 18—19.

trůnil pevný Pajrek, jakož prostředník mezi domovem a cizinou. Stezka tato dosaváde sluje blíže Zelené Lhoty (Grün) Bojersteigem (Baiersteig), neboli stezkou bavorskou a i na výšinách Pancéře lze ji sledovati, ač křovinami hojně již jesti porostlá. Při početí stezky této vznikla prastará dvě městečka původu ryze českého, jakž mezi jiným i jména dosvědčují, Dešenice a Nýrsko, odkudž teprve kupci dále do země pokračovali, t. j. k Janovicům a ke Klatovům se ubírajíce.

Že po všech těchto stezkách, zvláště však po stezce Zlaté mimo jiné zboží hlavně šel do Čech se přivážela a obilí z Čech do Pasova vyváželo, příležitostně jsem pověděl a dlužno jen dodati, že Prachatičtí vyváželi v dávných dobách nejen do Pasova, ale i do Rakous a do vnitř Čech slad červený i bílý. Jak mnoho sladu v Prachaticích se vyrábělo, poznáme, že zřízen byl tam cech, sestávající ze třiceti sládků, kteří jenom sušením sladu se zaměstnávali. Vůni sladovou bylo prý na kolik hodin cesty od Prachatic znamenati. V tak veliké míře slad na všechny strany se rozvážel! Když však Pasovští později sami slad sušiti se jali, změnili Prachatičtí svůj průmysl a počali vyráběti rozličné líhoviny, z nichž tak zvaná „Prachatická samožitná kořalka“ po celých Čechách, Bavořích a Rakousích známa byla.

První historicky zabezpečenou zvěst o Zlaté stezce nalézáme v listině z r. 1088., ¹⁾ kterouž král Vratislav tuto stezku se všemi užitky (Prachaticih via in omni justitia) daroval jím založené kapitole Vyšehradské. Z tohoto darování jest zřejmo, že příjmy z této stezky byly již dávno před rokem 1088. vělice značny. Darování toto potvrdil i syn Vratislavův vévoda Soběslav r. 1130. ²⁾ a rozmnoživ kapitolu Vyšehradskou o tři členy, nařídil, aby polovice příjmů, ze Zlaté stezky plynoucích, tito tři nově ustavení kapitoláři užívali, druhá pak polovice, aby proboštovi téže kapitoly přináležela. (In super etiam tres fratres in eadem congregatione addidi. Pro quorum complendis stipendiis decrevi dimidiam partem fratribus viae prachaticih habendam et dimidiam praeposito.)

Jelikož dříve celá kapitola všech příjmů společně užívala, povstaly tímto novým zařízením v lůné kapitoly nepřijemnosti a spory, které teprve r. 1285. se skončily, když se byl probošt Petr

¹⁾ K. J. Erben: „Regesta Bohemiae et Moraviae“ Pars. I. 175 C. c. 1088. p. 77.

²⁾ Erbenova „Regesta B. et M.“ 2 11) 1130. p. 93.

s děkanem, kustodem a scholastikem kapitoly v ten rozum vyrovnal, že všichni tito členové svou polovici proboštovi postoupili, začez veškeré ostatní příjmy kapitoly ze statků, vinic, štěpnic, desátků atd. obdrželi. Z tohoto postupu jest jasno, jak velikých příjmů tenkrátě stezka Prachatická poskytovala a jak značný asi obchod po ní se vedl.

Do téhož (13.) století patří i listina o mýtě českém v Pasově ze 13. věku, v níž se toliko o „koních soumarských neboli nákladních“ (equi homisti, qui dicuntur saumar) mluví, s nimiž do Pasova kupei čeští přicházeli, zboží své přivážejíce a koupené odvážejíce. V téže listině přichází též zpráva o „mostu v lese“ na této stezce se nalézajícím, na jehož opravu (ad renovandum pontem in silva) kanovníci Vyšehradští dostávali díl mýta v Pasově vybraného.¹⁾

Jsouce proboštové nyní neobmezenými pány Zlaté stezky, dbali všemožným způsobem o její rozkvět, aby příjem svůj zvýšili.

Z těch příčin udělovali Prachatickým četná privilegia, aby obchod Zlaté stezky ostal jaksi jen v rukou jejich a jich prostřednictvím příjem z této stezky v rukou proboštových.

Zmíním se o privileji probošta Viléma z Landsteina. Privilejem tím uděleno jest Prachatickým mezi jinými „právo zbožové,“ zvláště však solní sklad cestou do Prachatic a stezkou přes lesy do Pasova. Znamenitou tuto výsadu potvrdil k žádosti probošta Viléma a pana Jindřicha z Dubé král Václav IV. dne 15. m. října 1382. a udělil r. 1394. Prachatickým i tu před důležitou výsadu, aby všecko zboží z ciziny, jmenovitě však sůl, nikudy jinudy než skrze Prachatice do Čech vozeno a jen tudy zase do ciziny vyváženo bylo. Zároveň nařízeno v listině této, jak tehdaž obyčejem bývalo, aby veškerá města, pánové, šlechticové, rytíři atd. dle toho se spravovali.

Avšak týž král Václav, jenž prve všemožně o zvelebení stezky Zlaté se byl staral, ublížil obchodu jejímu r. 1399. valně ze příčin pouze osobních. Jednalo se tenkrátě o dosažení biskupství Pasovského mezi Jiřím z Hohenlohe a Rupertem z Bergen. Václav IV. jako císař německý, přál Rupertovi a aby ho u Pasovských, kteří spíše k Jiřímu Hohenložskému se klonili, prosadil, udělil městu jejich privilej na solný sklad pro obchod po Zlaté stezce; z té příčiny nesměli Prachaticí soli nikde jinde než v Pasově odebíratí, z čehož ovšem dlouhé třeňice a nesnáze povstaly. Nieméně

¹⁾ Jireček Sl. Pr. p. 12.

byl obchod po Zlaté stezce i dále tak čilý a výnosný, že všechna sousední města, jako: Volary, Krumlov, Netolice, Záblatí, Vlachovo Březí, Kašperské Hory, Vimperk, Klatovy a Sušice, Prachatickým blahobytem, tím vzešlý a stále vzcházející, záviděla a o něj je připraviti hleděla. Jak dalece se jim to podařilo, při jednotlivých vedlejších stezkách jsem pověděl.

Jaký vliv husitské války na obchod po Zlaté stezce měly, o tom již dříve částečně jsem promluvil. Po nešťastné katastrofě r. 1420. klesl obchod po Zlaté stezce na veliké míře a povznesl se poněkud teprve novým zalidněním Prachatic a povýšením jich za město královské Zikmundem r. 1436., jenž zároveň všechny dřívější privileje Prachatickým potvrdil. Avšak úplné povznesení obchodu po této stezce bylo pro sousední hrad „Hus“ úplně nemožno. Týž hrad, na strmé skále nad Blánicí pevně zbudovaný a k ochraně hranic a obchodu po této stezce ode dávna sloužící, držel r. 1431. pan Kaplír ze Sulevic; avšak po ukončení válek husitských usadil se na hradě tom loupežný rytíř Habart z Hrádku a z Lopaty, jenž se svou nevázanou čeládkou kupce, po stezce té se ubírající, přepadával a o zboží jejich je olupoval, jako to Jan Kolda ze Žampachu na Náchodě na stezce Kladsko-Polské činíval. Když pak loupeže Habartovy nesnesitelnými se stávaly, spojila se okolní města, jako: Vodňany, Klatovy a jiná s Prachatickými, oblehla hrad „Hus“ a přinutila Habarta, hladem umořeného, že r. 1441. se vzdal; po té byl hrad jeho zbořen a stezka stala se opět volnou.

O sporech Prachatických se sousedními městy dříve již jsem zmínku učinil a sluší ještě zmíniti se o sporu s Janem z Chuděnic a na Vl. Březí, který tím svůj počátek vzal, že pán ten o vlastní ujmě jal se vyvážeti obilí z Čech do Pasova a přivážeti sůl tam odtud zase do Čech. I tento spor skončil se ve prospěch Prachatických, kteří pak pánu Chuděnickému všechny vozy a zboží, jež mu někde u Záblatí byli zabavili, vrátili, ale „ne z povinnosti a z přinucení, ale pro dobré sousedství, jelikož prý výsad a práv jejich neznal.“¹⁾

Nejtužší však spor povstal Prachatickým s Klatovy, Sušicí a Horami Kašperskými. Obyvatelé posledně jmenovaných Hor Kašperských počali totiž po silnici, Karlem IV. r. 1366. z Pasova přes Aussergefild do Kašperských Hor založené, později, zvláště pak v 16. století přivážeti sůl, nemajíce k tomu arci žádného práva

¹⁾ „Šumavan“ r. 1871. č. 10—12.

ani privileje. To vidouce Klatovští a Sušičtí, jali se ihned nové stezky ze svých měst do Pasova zakládati a sůmary se solí k sobě lákati, čímž Zlatá stezka veliké ujmy trpěla.

Polotajné a polozjevné toto jednání Klatov, Sušice a Kašperských Hor trvalo delší dobu; konečně dorozuměla se všecka tato tři města a žádala krále Maxmiliána za povolení, aby i ona, jako Prachatice a Vimperk směla do svých měst sůl přivážeti a v nich solné sklady zřizovati. Když pak Maxmilian výsadou, r. 1572. danou, žádosti jejich vyhověl, uzavřeli Prachatičtí, ku svým výsadám poukazující, s Pasovskými smlouvu na dodávání veškerého obilí, titě pak opět se zavázali, že jenom těm soumarům sůl vydávati budou, kteří ji do Prachatic nebo do Vimperka dovážeti a tam skládati budou. Jakmile zpráva o této smlouvě výše řečených měst došla, vzplanul mezi nimi a Prachatickými nový a tuhý spor, v němž Prachatičtí svých privilegií marně se dovolávali. R. 1592. zemřel Vilém z Rožmberku, jenž byl práva Prachatických až posud mocně chránil; nástupce jeho, Petr Vok z Rožmberka udělil sice r. 1596. Volarům právo, kupecům, kteří by Volarům se vyhýbali, soumara i náklad zabaviti, kteráž výsada Volarům sice pomohla, avšak Zlaté stezce nikterak neprospěla. Když pak král Rudolf II. r. 1600. s arcibiskupem Solnohradským v Plzni smlouvu, již se brzy též potvrzení dostalo, uzavřel, kterouž v Klatovech a v Sušici solné sklady se zřizovati dovozovaly, zasazena jest obchodu po Zlaté stezce rána, která se nikdy více nezacelila. Když později i Krumlovští na ujmu Prachatických poboční stezku od Volar ke Chvalšínám a odtud do Krumlova založili a sůmary k sobě lákati se jali, zapověděl jim to Rudolf II. sice r. 1608., avšak rány, Zlaté stezce před osmi roky zasazené, více nezacelil.

Nešťastná válka třicetiletá působila velmi neblaze na obchod po Zlaté stezce, zvláště pak, když vojsko císařské Prachatic, tohoto středisko všeho obchodu po Zlaté stezce dne 27. m. září 1620. dobylo a na dobro spustošilo. Zvýšením dovozného cla ze soli, Ferdinandem III. roku 1652. nařízeným, klesal obchod více a více a když patentem císaře Leopolda I., r. 1692. vydaným, clo na bavorskou sůl nejen velice se zvýšilo, nýbrž přivážení této soli do míst, kde císařské sklady solné se nalézaly, přísně se zapovídalo a když pak konečně r. 1706. císařský sklad solný z Prachatic do Krumlova jest přeložen a zároveň nové a přísné nařízení jest vydáno, že sůl bavorská do Čech nesmí se přivážeti a z Čech do Pasova ani obilí ani kořalka

vyvážeti, zanikla Zlatá stezka, tato nejdůležitější obchodní silnice evropského středozeří na dobro.

O stezce té vypravuje se, že pokud lesem šla — a to obnášelo mnoho mil zdělí — byla samými tesanými mostnicemi (břevny) vyložena a byla prý tak těsna a úzka, že soumaři nanejvýše dva koně vedle sebe honiti, ne však vozem jezdití mohli. ¹⁾

Zbytky této slavné stezky, ač skrovné, posud lze viděti. Blíže příbytků a cest nynějších ukazují Šumavané v širém lese bádavému cestovateli na bahnitých místech poloshnilé a zvětralé trámy, zbytky to neumělých mostů, po nichž soumaři bahnitá místa přecházeli, nebo úzkou, obyčejně ve přímém směru na způsob hrobu se táhnoucí prohlubeň, kterouž, ačkoli stromovím a křovím jest pokryta, přece dosti daleko lze sledovati a na níž při kopání nalezlo se všelikých hrotů oštěpových, zlomků šavlí a nápadně malé podkovy. ²⁾

Jinou památkou stezky této byl a jest tak zvaný „soumarský zvonek“, nalézající se v Prachaticích. Zvonkem tím zvonívalo se v pradávných, zlatých dobách této stezky, aby soumaři, po neschůdné stezce a tmavými lesy se ubírající, dle hlasu zvonku poznali, kudy asi a kam se bráti mají, aby nezabloudili. Zvonívalo se prý v čase kvetoucího obchodu hodinu, později pak, když sláva stezky zanikla, toliko čtvrt hodiny na památku. R. 1878. zvonek ten se roztrhnul, byl však znovu přelit a na své místo zavěšen, aby i v budoucích letech hlásal památku dob dávno minulých.

X. Stezka Vintířova, jinak Březnická.

Stezka tato, obdrževši jméno své po sv. Vintíři poustevníku, vedla údolím Černé Řezny v Bavorsku k českým hranicím a překročivši lesnaté, dlouhopusté pomezí Šumavské, ku Březnici u Hartmanic a dále k Sušici se vinula. Ve Březnici zřídil Břetislav knížecí clo, které později do Hartmanic bylo přeneseno a jehož příjmy klášteru Břevnovskému byly darovány. Stezku tu prorubal a upravit poustevník sv. Vintír (Günther) v první polovici XI. století. (. . . viam, quam Guntherius monachus praeparavit). Pocházeje

¹⁾ Jireček Sl. Pr. str. 11.

²⁾ Besídka, příloha ku „Pr. Den.“ č. 24, 1879.

z knížecího rodu Duryňského, byl původně panujícím knížetem v Duryňsku a příbuzným sv. Štěpánu, králi Uherskému a snad i Jitce, manželce Břetislavově. Týž muž, nasytiv se panování a hlučného života při dvoře knížecím, zaměnil r. 1006. roucho knížecí za roucho mnichů sv. Benedikta a usadil se s přivolením a schválením císaře Jindřicha III. (*Consentiente regis Henrici collaudatione*) jako klášterník Dolno-Altašský (*Nieder-Altach, monasterium sti. Mauriti*) r. 1008. v Nortvaldě, t. j. v Česko-Bavorském lese v Šumavě (*heremum Nortuualt — Nordwald — intravit, hancque non ociosus heremita colere coepit.*), aby krajinu tu jako poustevník, mýtil a vzdělával, jak bylo hlavním účelem řádu mnichů sv. Benedikta. Namáhavou tuto práci podniknul Vintř s takým úsilím a železnou pílí, že již r. 1019. „daleko od příbytků lidských v Nortvaldu,“ t. j. v pustých hvozdech Šumavských kostel ke cti sv. Jana Křtitele vystavěl, jež biskup Pasovský Berengar téhož ještě roku posvětil. (*Ecclesiam construxit, et hanc in honore S. Johannis Baptistae per Pataviensem episcopum consecrari impetravit*). Druhý kostel a osadu Rimichinaha (*Rinchnach*) založil a vystavěl r. 1029.(?) nad říčkou téhož jména v Šumavě (*ecclesiam in Nortuualde, a Guntherio constructam, Rimichinaha dictam*). Veškerou svou práci podnikal Vintř s vědomím a schvalováním německého císaře Jindřicha III., s nímž i v úzkém přátelství žil a jemuž i dobré služby poskytoval, jak to listina téhož císaře ddat. 17. ledna 1040. dosvědčuje („item Guntherus pro meritorum probitate amicabiliter usus est nostra familiaritate“).

R. 1040. vtrhnul císař Jindřich III., jak při stezce Domažlické obšírněji povím, s vybraným vojskem do Čech a ve prosmyku Domažlickém od Břetislava úplně na hlavu byv poražen, nevěděl ve zmatku tím povstalém, kudy ze země české. I ujal se Vintř z lásky pokrevně poražených německého vojska a převedl je po stezce, kterou svou vlastní pílí již byl prorubal a upravil, do Bavor. Po té spěchal Vintř po neschůdných cestách na sever, aby i tam druhému vojsku císařovu, kteréž pod vůdcovstvím arcibiskupa Mohušského Barda i Mišenského markrabí Ekkarta skrze Krušné Hory u hradu Donína do Čech vpadlo a zemi od Chlumce až ke Hněvínu mostu krutě plenilo, zprávu o Domažlické porážce sdělil a markrabím rozkaz císařův, aby neprodlévajíce, Čechy opustili, doručil.¹⁾

¹⁾ Palacký „Dějiny České“ I. kn. III. str. 307. Jireček I. str. 11. Tomek „Dějiny Čech“ str. 38—39, Kosmas II. str. 120—124, Erbenova „Regesta“ 105, 1040, 17. „Slovník Naučný“ IX. str. 1119. Just. Prašek: „Okres Klatovský“ p. 19.

Když pak r. 1041. v témž čase jako loni, avšak u mnohem silnějším počtu vojsko německé pod velením císaře Jindřicha k hranicím českým v Šumavě přitáhlo a ku vpádu do Čech se chystalo, aby loňskou porážku pomstilo, pospíšil si Vintíř do ležení císařova a sdělil jemu, že Čechové v těchto místech nepřekonatelné záseky a ohrady mají, převedl vojsko německé po jiné, Čechům méně známé a tudíž méně střehnuté stezce do Čech; bylať to snad stezka, kterou Vintíř sám prosekal (stezka Vintířova) a jakž takž upravil a která jižně od předešlé (Domažlické), v jejíž zásekách vojsko německé r. 1040. na hlavu bylo poraženo, se nalézala. Tímto způsobem, obešli Němci pevná ležení Čechův, ničehož nevědoucích a netušících a dostali se ve čtyřmécítma dnech až ku Praze, stále pálice, hubíce i bijíce. S vojskem císařským spojil se pak u Prahy též Ekkart, kamž si byl zradou Bilínského župana Prkoše cestu proklestil. Čechy byly pokořeny a Břetislav musil učiniti mír, jímž podržel jenom některou část Slezska s biskupským sídlem Vratislaví.

Upomínka na Vintíře zachovala se až po dnes v Šumavě; nalézá se totiž při bývalé jeho stezce malebná hora Skála Vintířova (796 m.) s osadou St. Günther čili Gutwasser (Dobrá Voda), při níž jest místo „Poušř“ (Einöde) zvané. Ze studánky zde se nalézající píval prý sv. Vintíř; proto lid český i německý hojně sem putuje.

Svatý Vintíř zemřel prý 9. října 1045. na straně českého hvozdu ve Březnici (in ulteriori heremo, quae vocatur Preznich).

Ostatky těla jeho nalézají se ve Břevnově.

XI. Stezka Domažlická.

Zemská stezka Domažlická od pohraničního města Domažlic, které bylo rovněž místem obchodnickým i tvrzí obrannou, tak zvaná, táhla se od Prahy k Dušníku, Berounu, Zdicům, Žebráku, Cerhovicům, Mýtu, Rokycanům, Plzni, Chotěšovu, Stodům (Stab), podle Varty k Holýšovu, Staňkovu, Vranové, Křenové, Semešicům, podle Radbuzy k Týnci, Bižkovu a Domažlicům, odkud druhá stezka ke Klenči vedla. Z Domažlic bral se směr hlavní stezky vesnicí Stráží (Hochwartel), v níž byla strážnice (viz tyto) k sídlu Chodův, Mrdákovu, Klíčovu, Starci, Brodku (Viertel), kdež na památku

vítězství Břetislava nad císařem Jindřichem III. r. 1040. kostelík sv. Václava se nalézá, odtud podle řeky Kouby (= Chuby = Champ = Kamp) prosmykem u Vterého (Neumarkt), kde dle Práška ¹⁾ zemská brána (Všerubsko-Brodská) se nalézala, přes české pomezí, pak prosmykem u Osího, kdež bývalo někdy české město Osí (Eschelkamm), jež nám nepříznivá doba a vůle odňala a Bavorům přidala ²⁾; odtud ku Brodu, podle řeky Kouby bavorské (Kammbach) ke hradu Chubě (Chamb) a dále do Řezna.

Druhá pak vedlejší stezka Domažlická vinula se od Domažlic podle Klenče, kdež byla důležitá strážnice k Chodovu a vedle nynějšího Arnsteinu přes vysoké české pomezí k Mnichovu nad Lesy (Waldmünchen) podle Švarebachu k Recu, Pruku a Řeznu.

Jak důležitý stezky tyto pro celou vlast českou byly, při jednotlivých strážnicích jejich vysvětlím a podotýkám ještě, že v místech těch nalézá se dějiště četných a veleslavných vítězství, jakých staří Čechové nad nepřátely útočícími dobyli a že každý kámen téměř zde zasvěcen jest posvátnými upomínkami dávno zašlé minulosti ³⁾ a že stezka ta jakož i Prachatická ode dob nepamětných byla dějištěm nejživějších styků českého východu s germánským a románským západem a zmíním se ještě o historických udalostech semo se vztahujících.

V létě r. 805. vypravil Karel Veliký tři mocná vojska pod vrchním vedením svého prvorozeného syna Karla do Čech, z nichž jedno v Bavorích a ve Švabích sebrané a hrabaty Adolfem a Vernerem vedené, jak se zdá, po jedné z těchto stezek, snad přes Osí do Čech vrazilo a k Domažlicům postupovalo. Druhé, jež Karlův syn Karel řídil a jež bylo nejsilnější, přitáhlo od Rénu a Mohanu, vtrhlo do země Lučanů, obléhalo marně Kadaň, přešlo přes Ohři a spojivši se s vojskem prvním, kdesi v rovinách Žateckých, vtrhlo do knížecích Čech, kdesi u Řípu překročilo Labe a vpadlo do země Pšovanů. Třetí, ze Frankův, Sasíkův a severních Slovanův se skládající, obešlo Harce, šlo přes Zálu i Labe a skrze zemi Milčanův do Čech vpadlo a s oběma předešlými vojsky v těch prostraninách, kde dnes Žatecko, Litoměřicko i Rakovnicko se stýkají, se spojilo.

¹⁾ Prášek „Okres Klatovský“, str. 31.

²⁾ Prášek str. 9.

³⁾ Fr. Hellwalda „Země a obyvatelé její.“ D. I., s. 5. p. 169—170.

„Čechové,“ píše Palacký,¹⁾ „zdá se, že o pohromě na vlast jejich se valící, pozdě teprv se dověděli; bylif zajisté k odporu proti tak náramné síle nepřipraveni (*Sed Selavi invia et saltus penetrantes, se minime ad pugnam praeparaverant*). Pročež se nepouštěvše do válčení v širém poli, alébrž do lesův, hor a hradův sebe i své všecko ukryvše, činili toliko drobnými půtkami ze zásek svých nepřátelům veliké nesnáze. Frankové, nemajíce ani potravy ani píce, musili konečně s nepořízenou z vlasti naší odtáhnouti.

Ale hned následujícího roku 806. vtrhlo opět vojsko francké, jemuž opět císařovic Karel velel, do Čech, avšak ničeho zase nepořídilo.

V měsíci srpnu r. 1040. pohybovala se opět dvě veliká vojska německá císaře Jindřicha III. k hranicím českým proti slavnému našemu Břetislavovi. Hlavní a silnější vojsko, jež sám císař vedl, vytáhši z Řezna pohybovalo se skrze město Koubu po stezce Domažlické k Šumavě, druhé pak přes Hory Krušné.

Břetislav, zvěděv, co se děje, rozdělil též voje své, v čelo toho, jež proti Jindřichovi táhlo, sám se postaviv, o čemž Dalimil²⁾ takto píše: „Když do Domažlic v hvozď vjede, vztvrdě, že juž císař v lese; se všemi svými vzdviže se. I kázav hned všem v les vjíti a Chodům les zarůbiti.“

Ve vojsku císařově nalézal se tehdaž samý květ šlechty německé, mezi ním i Ota, markrabí Svinobrodský, Břetislavův svat, bojoval.

Břetislav, užívaje přirozené pohody země české, dal nadělati zásek po hranicích a za nimi zákopův a tarasův, do nichžto postavil částku lidu svého, jiné (Chody) rozděliv do záloh po lesích.

Hlavní proud vojska německého táhl po řece Koubě přes Osí a Nový Trh (Všeruby, Neumarkt) ke Kdyni, jinou pak stranou kázal Jindřich markrabí Otovi obejít vojsko české a utkatí je s zadu. Když pak 22. dne m. srpna hrabě Verinhar, králův korouhevník, s houfem vybraných obořil se na zákopy české nevhod ouprkem, zahynul tam i s hrabětem Reinhartem a se všemi svými ve přívalu střel a v záda od záloh českých; korouhev králova padla Čechům v kořist a na zejtrí (23. dne m. srpna), když markrabě Ota přitřhnul také k zákopům, poražen jest i on a na útěk

¹⁾ D. I., kn. II., str. 117—118. Tomek „Dějiny České“ str. 14.

²⁾ Dalimilova „Chronika Česká“ od V. Hanky, r. 1851., str. 79.

obrácen, ztrativ na bojišti hrabata Gebharda, Volframa a Ditmara, též mnoho slechticův. Tu Čechové dosáhli úplného vítězství, potřebše v boji nejudatnější muže vojska nepřátelského a zajavše veliký počet jiných, takže málo Němcův zachovalo se útekem, ku kterémuž německý jejich krajan, poustevník Vintř, ukázal jim cestu, t. j. Němci přehali přes Mústek, po širé pláni této hory do údolí Řezenského, kdež byl sv. Vintř stezku svého jména, jak jsem již dříve byl pověděl, upravil. Na slavném tomto bojišti postavili pak Čechové kapli sv. Václava, dědice českého, na věčnou památku.“

Dle Práška ¹⁾ zuřil krvavý tento boj mezi Čechy a Němci na širých polích u Brůdku (Viertel) a Nové Kdyně.

Jak asi tenkrát stezka ta i druhá Klenečská i se zásekami a umělými valy vypadala, poznáme, přihlédneme-li ku zprávám o ní z r. 1040. Práví se ²⁾, že stezky ty měly uzounké vchody (*angustae semitarum fauces*), že nebylo možno vojsku rozložití se v těch nížinách (*densitate saltus irretitis copia non erat ferendi vel manus conserendi*), že tam byl les hustý (*spissa silva*) a místa neproniknutelná (*impenetrabilia sunt loca*), že zřízeny zde byly dvě hlavní ohrady nebo zákopy, do nichž Čechové, jež hrdý císař při té příležitosti prokletým a bídným nazval národem (*perdita et misera gens*), „jako myši polní“, dle téhož císaře výroku, „do svých peleší zalezli“ (*quasi mus agrestis in suis receptaculis antrorum*), které hrozně opevněny býti musily; vysvítá to z vypravování Kosmova, jenž dí, že Němci, přiblíživše se k opevnění českému, dali se do nářku (*et cum applicuissent munitioni, exoritur undique clamor*). Prášek soudí, že i tato krvavá bitva mezi Čechy a Němci odehrála se v údolí úhlavském, snad na úpatí hory Tuhoště.

Po téže velepamátné stezce Domažlické přehala r. 1431. nesčíslná křížácká vojska německá, když byla dne 1. m. srpna téhož roku přes Tachov do Čech vtrhla. Veliké toto nepřátelské vojsko křížové čítalo tenkrát 90.000 pěších a 40.000 jízdných. Fridrich, markrabě Brandenburský, je vedl. I sám kardinál Julian byl mezi válečníky, aby je k větší bojechtivosti pobádati mohl. Císař Zikmund ostal však v Norimberce. Němci pořídili si dle způsobu Čechů válečné vozy, s nimiž ponejprv nyní přitáhli. První útok, jenž podniknut byl na Tachov, byl mužně odražen.

¹⁾ Prášek ve jmenovaném spise str. 19.

²⁾ Jireček Sl. P. str. 10, Cosmas II. str. 122.

Křížáci táhli dále, až přišli ke hradu Švamberku; zde rozdělili se na tři oddíly a plenili a loupili celou krajinu pohraničnou až k Domažlicům.

Čechové, uslyšeavše o vpádu Němcův do Čech a jich hrozném hospodaření na půdě domácí, sebrali rychle vojenskou sílu svou, kteráž 50.000 pěších a 5.000 jízdných obnášela a táhli vstříc proti úhlavním svým nepřátelům. Sotva Němci o tom se dověděli, dostali strach náhlý a neobyčejný a dali se v největším zmatku na útěk k lesu bavorskému po stezce Domažlické. Čechové byli jim v patách a dostihnuvše jich dne 14. m. srpna 1431. u Domažlic, mnoho jich pobili a zajali. Asi 3.000 vozův a mnoho vzácné kořisti padlo Čechům do rukou.

Že stezky Domažlická i Klenečská hlavně k účelům válečným sloužily, z toho, co posud o nich pověděno, jasně na jevo jde. Vedle tohoto strategického účelu sloužily stezky ty též obchodu a dovážela se po nich zvláště zbraň a brně a to v takém množství, že konečně vyšlo nařízení, že kupcům do Čech jezdicím zbroj a brně do Čech voziti se zapovídá. ¹⁾

XII. Stezka Přímáská.

Vedla od Plzně ku Stříbru, Kladrubům, odtud ku Stráži (Neustadt), kdež se pomezí stráž nalézala, ku Přimdě (Pfrauenberg), kde byl hrad pomezí a překročivši v okolí Sv. Kateřiny pomezí české, k Vaidhausu a dále k Norimberku v Bavořích se táhla.

Po stezce té kráčel r. 1124. biskup Oto, ubíraje se z Leuchtenberka do kláštera Kladrubského, když byl les český překročil (transito nemore Boemico).

Památným stal se též hrad Přímá ve 12. století jako vězení pozdějšího knížete Soběslava II., kterýž tu po dvakráte byl vězněn: poprvé r. 1148—1150., podruhé 1161—1173. Toho roku odešel jako kníže, stráviv tu plných 13 let. ²⁾

¹⁾ Palacký D. I. p. 113. Pertz III. 133.

²⁾ „Památky Arch.“ D. II. r. 1857., str. 167—174: Župy Čech jihozápadních až do r. 1200. od Dra. Herm. Jirečka.

XIII. Stezka Tachovská.

Ačkoliv o stezce této teprv ve 12. století zmínka se činí, kdy při ní r. 1131. kníže Soběslav k obraně hranic blíže vesnice Tachova na pomezí župy Mežské hrad pomezní Tachov vystavěti dal, dlužno z tohoto opatření vévodova právem souditi, že stezka ta i ve starších dobách již dobře byla známa a že jí nepřátelé při svých častých vpádech do Čech užívali; jen tím možno si opatření knížete Soběslava vysvětliti, jenž vida, že pouhé pomezní stráže k ochraně této stezky nepostačují, pevný hrad Tachov k ochraně prosmyku toho a jeho stezky zde vystavěl.

Touž cestou vtrhli r. 1431., jak jsem prve vypravoval, křižáci němečtí počtem 90.000 pěších a 40.000 jízdných do Čech a přehali, poraženi byvše, po stezce Domažlické do Bavor.

Směr této stezky vedl nepochybně od Teplé, kde byla zemská brána, ku Plané, Tachovu, odtud pak podle Mže k vesnici Mautdorfu, která nám vybírání cla neboli mýta připomíná, které se zde někdy vybíralo; od Mautdorfu táhla se dráha Tachovská přes hranice české, jež někde nad bavorskými Tanhúzi překročila, od Tanhúz pak dále do Bavor se vinouc.

XIV. Stezka Chebská.

K nejdůležitějším a protož i historicky nejznámějším stezkám zemským patřila též stezka Chebská. Vedlaf z Čech hluboko do středu zemí německých, podle Mohanu rozložených, odkudž v nejstarších dobách již časté nájezdy do Čech se činívaly a nebezpečí tudíž stále hrozívalo, o čemž později promluvíme.

Hlavní směr této stezky vedl od Prahy podle Vltavy ku Zbraslavi, odtud pak podle řeky Berounky ke Královicům, vrchům „Číhadlo“ a „Kozí Zámek“ zvaným, lesem „Stražiny“, u lidu „Strašiny“ zvaným, ku strážnici v obci Stražišti, či Stradišti se nalézající, po de mlýnem „u Čoubů“, na stoku řeky Manetínky a Rabšteinky se Střelou stojícím, k Manetínu, odtud k Teplé, dále k památným vískám Hledsebe Malým (Kleinsiehdichfür) a Hledsebe Dolejším (Grosssiehdichfür), v jichž jménech každý hned poznává, že povstaly od strážníků pomezných, jichž povinností bylo, pomezí zemské stezky strážiti.

Odtud vinula se stezka Chebská podle nynějších Saneů, kdež ve 30leté válce z důležitých příčin při této cestě veliké náspy byly vyhozeny, přes potok dnes „Mautbach“ zvaný, ku strážnici Kynžvartské, kdež se clo vybíralo a kdež po dnes starou tuto stezku dobře jest znáti, k Hořejšímu Žandovu a odtud ku bráně zemské u Žandova Dolního; překročivši za Žandovem u Konradsgrünü pomezí české, vkročila do krajiště Chebského a šla dále k Chebu, na němž dle pověsti v 9. století hrad stál, odtud pak vedla podle Ohře, západně pokračující, překročila mezi Rotsamem a Mühlbachem Smrčiny a hranice české a vedla pak do Bavor k Frankenhamnu a dále do krajů pomohanských (východních Franků). Stopy starobylé této stezky zvláště v okolí Stražiště a Manetína dobře posud jsou znáti v nynější vozové cestě a ještě za časů roboty nazývala se tato cesta „hlavní silnicí“, od západu ku Praze vedoucí a jezdívalo se po ní jenom přes Stražiště.

Připomenouti též sluší, že se v cestě té a při ní nalézají často množství malých a slabých, soumarským koňům patřících podkov, zbytky mečů, ostruh a p. Věci ty nalézají se zvláště u mlýna „u Čoubů“ velmi hluboko, někdy až 2 m. pod náplavou, z čehož o velké hloubce úvozu, jímž stezka vedla, souditi můžeme.

Vedlejší stezka odbočovala z Chebu a překročivši Smrčiny u bavorských náspů (Bayrische Schanze), při samém vchodu do krajiště Chebského zřízených, vinula se k Hundsbachu, odtud pak podle řeky Vondrebu k Valdsasům, Forchheimu, Bamberku, Würzburgu a dále, jakož i od Valdsasů do porůčí Naby k Nábburku a dále do Němec, jak toho dokladem jest listina císaře Jindřicha IV. z r. 1061. ze dne 13. m. února ¹⁾, kterou Jindřich jistému Otrandovi daruje část lesa v této krajině (usque in illam viam, quae procedit de Egire, et per eandem viam . . . in pago Nortgove, et in marchia Napurg [Nab—burg] sitam).

Po stezce Chebské ubírala se od pradávných dob vojska česká do zemí Němcův k nájezdům a naopak zase vpadávala tudy četná vojska německá do Čech, aby si vlast naši podmanila.

Hned prvou srážku Čechův s Němci za franckého krále Dagoberta (630) dlužno hledati v těchto krajinách velepamátných, s nimiž Frankové nejbliže sousedili.

¹⁾ U Erbena 128. 1061., 13. Febr. Ratisbonae p. 54., u Vocela p. 296., u Jirečka p. 10.

Podle Fredegaria,¹⁾ letopisce burgundského, zavraždila prý různá násilí, v zemích slovanských Frankům činěná, hrděmu Dagobertovi, králi frankému a poslednímu mocnému panovníku domu Merovinského, příčinu, že poslav svého vyslance Sicharu k Sámovi, nad velikým státem slovanským od r. 627. panujícím, aby na něm za náhradu a odčinění žádal. Když však Sám Sichara, člověka zbrklého, (Sicharius, sicut stultus legatus Fredeg.) k sobě připustiti nechtěl, přistrojil se vyslanec za Slovana a dostav se lstným způsobem k Sámovi, přednesl mu všecky stížnosti. Sám svolil k vyjednávání s tou výminkou, když zároveň i o stížnostech Slovanův proti Frankům jednati se bude, aby veškerá, s obou stran spáchaná bezpráví najednou též s obou stran odčiněna byla. S tím však Sichar spokojen nebyl a jal se láti Sámovi, za poslušenství úplné žádaje; i vyhnal Sám bláznového posla, trpce jsa uražen (r. 630.).

Touto, ač nemoudrému vyslanci učiněnou potupou byl i pyšný Dagobert velice uražen a umínil si, že na Sámovi pomstiti se musí. Ihned kázal sbírat četná vojska po vlastech německých a za krátký čas byla celá Austrasie pohotově, k jejíž vojům i Longobardové s pomocí svojí přirazili. Vída Sám, jakých rozsáhlých příprav nepřítel ku potlačení všeho Slovanstva konají, nelenil a připravoval se stejnou měrou k boji; ode Krušných Hor až po Alpy Karnické stálo veškeré mužstvo, jež zbraní vládnouti dovedlo, ve zbraní. I sám Valuch, vévoda Korutanský, sebral svůj branný lid a připojil se ku svým kmenovcům.

Četné voje francké vrazili třemi proudy do vlastí slovanských: Longobardi do Korutan, Alemani, pod vévodou Chrodobertem přes Pasov do nynějších Rakous; obě tato vojska vrátila se však brzy do své domoviny, s velikou kořistí a zajatci se spokojivše.

Hlavní však vojsko francké, skládající se z Franků samých, táhlo cestou od Rýna k Chebu proti Sámovi, s jehož vojsky u hradu, jež Němci Vogatisburg (Voburk?) nazývali, se srazila. („Austrasii cum ad castrum Vogatisbure, ubi plurima manus fortium Vinidorum immoraverant, circumdantes, triduo proeliantes, plures ibidem de exercitu Dagoberti trucidantur, et exinde fugaciter omnes tentoria et res quas habuerunt relinquentes, ad propias sedes revertuntur.“ Fredegarius.)

¹⁾ Palacký „Dějiny národa Českého“ I. a. p. 95.

Po celé tři dny trval děsný boj Slovanův s Němci, jehož vítězství konečně a rozhodně uchýlilo se na stranu vojsk Sámových. Frankové, úplně jsouce na hlavu poraženi, spasili se, pokud možno, plachým, bezuzdným útekem, všech stanů Slovanům, je prudce stíhajícím, zanechavše.

Též r. 800. činili tudy Čechové nájezdy do zemí pomohanských (východních Frankův) a r. 805. vtrhlo po ní, jak jsem na jiném již místě byl pověděl, mocné vojsko válečných Frankův, vedené samým císařovicem Karlem do Čech, ničeho však zde nepořídilo; proto přitáhlo hned následujícího roku znovu do Čech a výprava jeho pohybovala se zajisté opět týmž směrem jako roku předešlého, totiž po stezce Chebské, ale skončila ještě nezdařileji a neslavněji předešlé. Kronikáři ¹⁾ tehdejší ničeho více o ní nehlásají, než že vojsko francké, poplenivši kousek země, bez veliké škody zase domů se vrátilo. Ve slovech těch leží ovšem prosté a upřímné vyznání, že vojsko francké z Čech tohoto léta nejen bez vítězství, ale i s velikou škodou se vrátilo.

Soudím, že i r. 849. veliké vojsko krále Ludvíka, jenž v stálém nesváru s Čechy žil a jich si podmaniti přál, touto cestou do Čech vtrhlo, aby je pokořilo a králi podmanilo.

Král Ludvík, jsa tehdáž sám nemocen, kázal vojska francká na místě svém vésti proti Čechům příteli a miláčkovi svému, vévodě Arnoštovi, muži přednímu ve své říši. ²⁾ I Thakulf, markrabě na hranicích Srbských a mnozí hrabata i opatové ze všech zemí německých připojili se k výpravě té s družinami svými. Vtrhli do Čech — a zajisté jen stezkou Chebskou a poboční Nabskou — a jali se hned náspy a záseky, jaké u brány zemské u Žandova našli a v nichž Čechové ukryti byli, vztékati, tu markrabí Thakulf těžce jest raněn a útok Němcův, ač s velikou ztrátou, odražen.

Z té příčiny vyslali Čechové několik mužů ze svého středu do tábora německého, aby pokoj ujednali. Mezi vyjednáváním přikvačili však někteří hrabata na ležení české a s vojskem, pokojně si hovícím, boj obnovili; což když ostatní vojsko německé uvidělo, ihned za nimi k prudkému útoku se hnulo. Touto neslýchanou věrolomností nanejvýše rozdrážděni, vzhopili se všickni Čechové k hrozné pomstě. Odrazivše útok a pobivše mnoho vojska, stíhali

¹⁾ Palacký „Dějiny“ D. I. p. 119—200.

²⁾ Palacký „Dějiny“ D. I. p. 128—129.

prehající Němce a ležení jejich, do něhož se byli utekli, se všech stran obklíčili. Němci vidouce, že nemožno jim ujíti, prosili snažně o pokoj, jehož se jim, když byli rukojmně postavili, dostalo. I ubírali se Němci touž cestou, kterou jim Čechové byli určili a ukázali; všecka náradí a zavazadla zůstala tenkrátě vítězným Čechům i zbraně samy musily jim odevzdány býti.

Pohanění takovéto bylo neslýcháno v národu německém a zmatek způsobilo veliký i všeobecný. (*Exercitus turpiter profligatus. Valde humiliati reversi sunt in patriam.* ¹⁾)

Zajímavá jest i starobylá pověšť, která o stezce této se vypravuje. Předě dávnými časy jel touto stezkou české kníže ku Praze. Jel od Strážiště dolů ke mlýnu, kde za pradávna stříbrné doly se nalézaly, po nichž u mlýna „u Čoubů“ až po dnes četné šachty památkou se zachovaly. Když přijel do Strážin, splášili se mu pojednou koně a uháněli s knížetem dolů po srázné cestě. Mlynář jakýs, jenž šel podívat se na knížete, vida co se děje, přiskočil honem a zachytiv kolo, vytrhnul dvě špice z loukotí; způsobem tím zastavil knížecí vůz a zachránil knížeti svému život. Za odměnu obdržel prý týž mlynář od knížete Manetín, Rabštýn a Chyš.

XV. Stezka Sedlecká čili Erfurtská.

Jméno stezky této pochází od župy Sedlecké i od bradu župního téhož jména a německého města Erfurtu, mezi kterýmiž tato cesta hlavní spojení v dobách nejstarších udržovala. Směr její byl následující: Z Prahy vedla k Hostovicům a Tuchlovicům, kde ve dvě stezky se rozbíhala. Hlavní cesta tábla se ku Strašecí, Mutějovicům, Kounovu, Pětipsům, dále pak ke Kadani, odtud po levém břehu Ohře k Vartě, kde jí stará strážnice střehla, pak šla přes Zwieselbach na starodávný Zollsteig ke mlýnu Dermitzerskému, Jelitzgrabenu, dále do Vajkovic (Wikwitz) a ke Kamenu Mostu a překročivši Ohárku, vedla k památnému Radešovu (Rodisfurt), kde byla celnice, v níž se clo od kupců, po této stezce z Němec táhnoucích, vybíralo; zbytky této celnice — hliněné

¹⁾ U Palackého D. I. p. 129.

ohrady — posud lze viděti, jak u strážnic zemských šíře o tom se zmiňuji.

Od Radešova pokračovala stezka Sedlecká mezi Ostrovem (Schlackenwerth) a Sedlcem k Dolejšímu a Hořejšímu Chodovu, jichž jména Chody Domažlické i Náchodské nám připomínají a svědectví vydávají, že i v této krajině nalézala se strážnice, která však bohužel v moři německém, které se bylo po této krajině rozlilo a vlnami svými domácí památky ubilo, v zapomenutí přišla.

„Osadní jméno Chodov“, praví Jireček ¹⁾, „svědčí, že tu byla strážce pomezí.“

Od Chodova táhla se zemská tato stezka k Jindřichovicům, Kraslici a překročivši pomezí české, vešla u nynějšího Klingenthalu do země Srbův a pokračovala ku Plavnu (Plauen) a Erfurtu.

Vedlejší pak stezka odbočovala v Tuchlovicích od hlavní stezky a vinula se k Rakovníku, Jesenici, Žlutici, Loktu a v Jindřichovicích ke hlavní stezce se připojovala.

Od Ostrovu vedla zase poboční cesta ke Žluticům, po níž však jen zboží ceny menší smělo do země se přivážeti.

Že by po stezce této vojenské výpravy byly se podnikaly, o tom historie mlčí a proto můžeme vším právem souditi, že stezky té výhradně k obchodu se užívalo a že obchod ten byl veliký, daleko do zemí německých a jich prostřednictvím i francouzských zasahující.

Svědčí o tom clo ²⁾, které od nepamětných dob v Radešově se platilo, jakož i listina Karla IV. ze dne 31. m. října 1352., kterou Karel IV. nařizuje, „aby kupci, jedoucí z Lokte nebo z Ostrova (Slackenverd) s kovy a sukny, jezdili dle vůle buď přes Radešov (Radansfurt), nebo přes Žlutici, dadouce clo, kde náleží; ale s kramářskými věcmi vzácnějšími, se sukny tenčími a barevnými, s víný francouzskými, cinobrem (ezinober), šafránem, pepřem, barchanem a jinými měli jezdit jenom cestou Královskou jak od starodávna a ne jinudy než na Kadaň, tedy stezkou Radešovskou.“

¹⁾ „Slovanské Právo“ str. 15.

²⁾ Fr. Zoubek dodatkem k Benešovu pojednání v „Pam. Arch.“ D. VIII. 1870., str. 566. a násled.

XVI. Stezka Králupská.

Pojmenování stezky této vzalo svůj původ od brány zemské nad Králupy, blíže Chomútova, kde byla zemská brána a tudíž i hlavní stanoviště této, do země Srbské vedoucí stezky, jejíž hlavní směr ze středu Čech byl tento: Od Prahy podle Vltavy k osadě Lysolajům; odtud pak vinula se tak zvaná „veliká cesta“, připomenutá již r. 1132. ¹⁾, k Úněticům, staropamátnému Levému Hradci, ku Slanému, k Lounům, Postoloprům, pak podle Ohře k Žateci a podle potoka Svinného k hospodě a kovárně Spielhübel u Března, dále ke Králupům, kde jí posud „stará silnice“ říkají. Nad Králupy byla zemská brána a celnice; odtud šla ke Křimovu, ku Strážnici (Tschoschel), kde stála stráž jí střežla a překročivši potok České Vody (Böhm.-Wasser) u Reitzenhainu, vedla do Sas k Marienberku, Kamenici a Lipsku.

Od Strážnice vybíhala zase vedlejší stezka k Chomútovu a Postoloprům, kdež s hlavní stezkou se spojovala.

Historické zprávy o této stezce, týkající se ela a zemské brány u Králup, podávám v II. díle při strážnicích a vzpomenu ještě děje, semo se vztahujícího.

Po stezce této přikvapil r. 1004. císař Jindřich II., veden jsa Jaromírem a Oldřichem do Čech, aby Boleslava Chrabrého, polského, jenž Čech násilně se byl zmocnil, vypudil.

Jaromír a Oldřich ²⁾ se zvláštním věrným houfem táhli v čele vojska německého; jeden pohraničný hrad český vzdal se jim dobrovolně a tím dán Jindřichovi klíč země do rukou. Když k Žateci se přiblížili, rozkacení měšťané sami na polskou posádku se obořivše, je napořád vraždit i se zdí i skal městských dolů metati se jali.

Když byl i Oldřich pevného hradu župního Dřevíče, jehož rozvaliny s kaplí sv. Václava posud viděti jest u vsi Citolib v Lounsku se zmocnil, táhla vojska spojená ku Praze, již dobyto.

¹⁾ Orth a Sládek str. 407.

²⁾ Palacký D. I., kn. III., čl. 4., str. 282.

XVII. Stezka Kopistská neboli Mostecká.

Stezka ta vedla od Prahy společně se stezkou Sedleckou ku Slanému, Lounům, Postoloprům a Mostu, kdež dle Ortha a Sládka¹⁾ nalézala se nepochybně strážnice, ani praví, že král Otakar II. nazval hrad zdejší, protože mu stezky, přes hranice zde vedoucí, pilně bylo stříci, Landeswarth; dále šla ke Kopistům, kde mýto se vybíralo, odtud pak neznámým směrem k Míšní.

Po ní, zdá se, že r. 937. přitáhlo vojsko císaře Oty I., sestávající ze Sasíkův a Durinkův, aby pokořilo Boleslava I., kníže české, což se mu však nepodařilo; vojsko německé bylo v těchto krajích potřebováno a i sám vůdce jeho, Asik, jest zabit.

Když pak r. 1040. vojsko německé pod vůdcovstvím pyšného Ekhearta, markrabí Míšenského, po stezce Srbské čili Chlumecké do Čech vniklo, prodralo se a plenilo zemi českou až ke Hněvínu Mostu, t. j. nynějšímu městu Mostu (Brüx, Pons), odkud pak, od poustevníka Vintíře zprávu o porážce spojených vojsk v prosmyku Domažlickém obdrževši, ze země s nepořízenou odtáhlo.

Podobný vpád vojska německého pod vůdcovstvím Ekheartovým i r. 1041. se opakoval; tenkrátě však byli Němci, dostavše zlatem saským župana Prkoše, jemuž Břetislav hájení země české v těchto koncích byl svěřil, na svoji stranu, šťastnější.

Podplacený Prkoš bránil se totiž jen na oko; tím otevřena země nepřátelům zradou a vojsko německé s této strany postupovalo volně ku Praze, kdež, jak už pověděno, s druhým vojskem, pod samým císařem Jindřichem III. cestou Vintířovou do Čech vrazivším, se spojilo.

Po skončeném boji byl zradný Prkoš ukrutně potrestán: osekány byly mu nohy i ruce, i vržen jest do Bíliny.

R. 1203. dne 24. m. dubna odpouští král Přemysl Otakar I. klášterníkům Oseckým placení veškerých cel a mýt (communes terae collectas cum jure vectigalium), jaké, vycházejíce ze země, platiti jsou povinni v Kopistech (quae solent dare exeuntes in Copwiz).²⁾

O strážnici samé, která se u Mostu Hněvína nalézala, činí se zpráva teprve r. 1373. (strata trans nemus per wartham sive per mutam); lze však vším právem předpokládati, že strážnice ta jest

¹⁾ „Slovník topografický“ str. 455.

²⁾ Erben 470., 1203., 24. Apr. Pragae p. 214—215.

původu stejného jako ostatní, o nichž až posud jsem vypravoval. Tolik s určitostí říci dlužno, že všude, kde se clo nebo mýto platilo, byla buď brána zemská, nebo strážnice.

Uvážíme-li, že dle prve uvedené listiny Otakarovy klášterníci Osečtí, vycházejíce ze země, nemusili v Kopistech platiti cla, shledáme, že od Oseku vedla poboční stezka ke Kopistům a odtud že teprv hlavní stezka ze země vedla — jakým směrem, ovšem nevíme.

Tato Osecká cesta, jakož i druhá, od Oseka přes Teplice ke Chlumu vedoucí, zdá se mi, že jest ona „semita clastro proxima“, o níž Jireček ¹⁾ se zmiňuje.

XVIII. Stezka Chlumecká čili Srbská.

Stezka Chlumecká čili Srbská dostala své jméno od pomezního hradu Chlumu, čili Chlumce (Kulm) a od země Srbské, t. j. nynější Saské, v níž tehdaž Srbové obývali. Směr její od Prahy vedl ke Chlumu, Martinovsi, Budyni, Lovosicům, Praskovicům, Ústí n. L., odtud pod strážnicí, která v nynější vesnici Strážky (Torschig) zvané se nalézala, stezky té střeouc, ku staroslavnému hradu Chlumu čili Chlumu, který ve 13. stol. na Kyšperk čili Supí Horu, (Geiersberg) jest přejmenován, od něho zase podle řeky Mohelnice k Habarticům (Ebersdorf), kde se clo vybíralo, dále podle téže řeky ku prastaré osadě na pomezí českém Mohelnici a překročivši Hory Krušné, táhla se podle řeky Mohelnice k Lauensteinu, Bernsteinu, dále k velepamátnému hradu Donínu (Dohna) v Míšni a podle Labe dále do Drážďan a do Míšně.

Nejstarší historická a prve již připomenutá událost o stezce Chlumecké padá do r. 1040., kdy totiž oddíl německého vojska k rozkazu Jindřicha III. pod vedením markrabí Míšeňského Ekarta od hradu Donína po této stezce a to u hradu Chlumce do Čech vpadl (*Altera via, qua itur per Zribiam, et est exitus de sylva in istam terram per castrum Hlumece, jussit Saxones intrare Bohemiam*), malou část župy Bilínské poplenil (*et unam parvam regionem, quae est circa fluvium Belinam, hostiliter demoliuntur*) a to, jak jsem

¹⁾ „Slovanské Právo“ str. 15.

u Kopistské cesty pověděl, až ke Hněvínu Mostu (*fixit gradum ad pontem Gnevin juxta fluvium Belinam*). ¹⁾

R. 1107. držán v létě k rozkazu knížete českého Svatopluka na hradě Chlumci sněm všech vladyk, kteří knížeti tomu naproti sesazenému Bořivojovi věrni zůstali. Na sněmu tom odevzdal kníže Svatopluk veškerou vládu v Čechách zatímně Otovi, bratru svému, sám pak s velikou a slavnou družinou do Sas k císaři Jindřichovi V., tenkrát v Sasích meškajícím, po stezce té se ubíral, aby si ho ku své straně naklonil. Avšak hrdý císař zajal Svatopluka a poslal Bořivoje, u něho se zdržujícího, s knížecí družinou zpět do Prahy s tím příkazem, aby jeho jako panovníka do Prahy na knížecí stolec opět uvedli. Když tedy po třídenní cestě Bořivoj ²⁾ pod ochranou Viprechta Grojského rozbil stany své pod hradem Donínem, který jest od hradu Chlumického asi 32 Km. vzdálen, Ota ihned uslyšev, co se přihodilo, chtěl proti němu se šesti zástupy brannými přes Hory Krušné vytáhnouti.

„Proč váháme déle?“ pravil, „čeho jsme se obávali, stalo se; vizme nyní, ochrání-li moc králova nového mocnáře od mečův našich.“ ³⁾

Po té vytáhl Ota se svými sbory z Chlumce a překročiv v noci Hory Krušné (*noctu transseendens montes*), vpadnul časně ráno do Bořivojova tábora u Donína; Bořivoj však, obdržev ještě v čas zprávu, co státi se má, dal se na útěk.

Vedle strategické důležitosti měla stezka Chlumecká i velkou důležitost obchodní, jak z listiny knížete Svytlahy z r. 1057., jíž v Litoměřicích kapitulní kostel sv. Štěpána zřizuje, vysvítá. ⁴⁾

„Na dvou stezkách,“ praví se v listině této, „a to na jedné přes Chlumeckou vedoucí a na druhé Ústím, t. j. po vodě (Labi) se vinoucí, dáváme témuž kostelu (t. j. sv. Štěpána v Litoměřicích) právo vybíratí clo vždy osmý týden v roce, které nám přísluší.“ (*In viis etiam duabus una per Hlumeckam, altera in Usthi, octavam ebdomadam* ⁵⁾ nobis debitam preeminatae tradimus ecclesiae.)

¹⁾ Cosmas L. II. p. 120--123.

²⁾ Palackého „Dějiny“ D. I. p. 371.

³⁾ Cosmas L. III. 226.

⁴⁾ Erben 124.) Č. 1057. p. 51.

⁵⁾ Ebdoma = hebdoma = hebdomas. Henschelův a Forcelliniův Lexikon.

V prosmyku Chlumeckém a to nepochybně u zemské brány, shromáždilo se r. 1126. uprostřed tuhé zimy vojsko české pod knížetem Soběslavem, aby zde spojená vojska německá pod vedením krále Lothara, jenž knížeti Olomúckému Otovi proti Soběslavovi na trůn český dopomoci chtěl a proto do Čech ku vpádu se chystal, očekávalo.

Jakmile král německý kročil na hranice, ¹⁾ vyslal k němu Soběslav pány české Načerata, Miroslava, Smila i jiné, aby mu pověděli: „Věz to, králi! že dle starého práva i obyčeje náleží hlavám národa českého samojediným voliti sobě knížete i panovníka, císařům pak nesluší než potvrdzovati jeho; nemáš ani příčiny, ani práva obtěžovati nás novým zákonem; my, než byehom svolili k novotě takové, všichni raději zahyneme v boji spravedlivém; nepřestaneš-li pane, té zvůle, ať soudí Bůh mezi námi a tebou!“

Řečí takových nevšímal sobě však Lothar, an kníže Ota (Olomúcký) z klamu svého vždy ještě nevyvážnův, byl ho ubezpečil, že většina českého národu jemu přeje a jej prý s radostí za pána svého uvítá. Vojsko německé vkročilo dne 18. m. února 1126. do Čech skrze úžiny horní za Chlumcem. Soběslav byl již napřed tam, dal nadělati zásek a rozděliv své lidi ve tré, rozestavil je na příhodných místech, jak po dolině tak i po návrších. V čele Němcův táhl Ota; ten sestoupiv první do údolí, hned tam i se všemi svými obklíčen a do posledního muže potřen jest. Tentýž osud potkal i ty zástupy, kteří nejbliže za ním táhli, pochodem obtížným skrze sněhy v horách i lesích již unaveni jsouce; množství hrabat i šlechticův německých jako Gebhart ze Querfurtu, králův příbuzný, Milo z Ammensleben, Walter z Austride, Berengar ze Quenstide, Berthold z Achem a j. v. přišli tu o život. Ostatní ještě, kteří po stráních dolů se valili, byvše přepadáni a příkvačováni se všech stran, musili vzdávati se nepřátelům; mezi nimi byli markrabě Albrecht Medvěď, hrabě Ludvík z Lara, biskupové Meziborský a Halberšadský a tři opatové. Hrůza dojímala krále Lothara, když patřil na úplnou porážku svých, kterýmž ku pomoci přispěti již ani nebylo lze.

I uhnul se tudíž se všemi, kteří ještě při něm byli, na blízké návrší; avšak i tam dostihše ho Čechové, obklíčili ležení německé a založili mu všechny cesty tak, že již ani živá duše odtud zniknouti

¹⁾ Palacký D. II. str. 6—7.

nemohla. Tak vida se na nejvýše sklíčena i vší naděje do vítězství, do moci a slávy, kterouž od první té výpravy byl očekával, krutě zbavena, podrobil se král konečně nutnosti a poslav Jindřicha Grojského k Soběslavovi, dal ho prositi, aby přišel k němu.

Dobromyslný Soběslav, zvítěziv nad nepřátely svými, jal se i nad sebou vítěziti a odebral se do ležení králova, kdež důrazně i mírně takto jal se k němu mluvit: „Ne proto bojovali jsme, vzácný pane! abychom proti tobě pýchali, ani abychom ubližovali důstojenství tvému, aneb prolévali krev tvých milých; ale jen proto, že jsme nechťeli poddati šíjí svých pode jho zákonů nových, otcům našim neznámých. Nyní spravedlivost naše došla potvrzení soudem božím; pročez není již příčiny k dalším sporům. Co bylo dosavad, nechť trvá i napotom; cokoli otcové naši činívali královským předkům tvým, i my jistě tobě činiti hotovi jsme.“

Návrh takový přijal poražený Lothar ovšem s největší radostí, potvrdil Soběslava na trůnu českém a polibiv jej, svou rukou knížecí prapor jemu odevzdal.

XIX. Dráhy vodní po Labi a Vltavě.

Mohutným veletokem Labským otevíral se přirozený vchod do vlasti naší, který nejen v ohledu strategickém, ale i obchodním velmi byl důležit, jak to dějiny české dosvědčují.

Při veliké válečné výpravě Karla Velikého r. 805., o níž na jiném místě jsem již promluvil, vyslán byl čtvrtý díl válečného vojska německého po lodích Labem vzhůru a přirazilo až do krajín Glomáčů, kteří v okolí dnešní Mísně bydleli.

Jak čilý obchod po vodní této dráze provozoval se, dosvědčují staré listiny, podávající nám zprávy o elech, která v Děčíně, Ústí a v Litoměřicích se vybírala a hojného užitku přinášela. Listinou ze dne 15. m. ledna 993. daroval kníže Boleslav II. klášteru Břevnovskému zároveň s jinými cly českými i clo (theloneum) v Litoměřicích (Lutomiricz), které se nepochybně u vesnice Prosmyku vybíralo. Kníže Břetislav I. daroval dne 18. m. října 1045. témuž klášteru osadu Podmokelskou se elem ve Březnici (Priesnitz) na levém břehu Labe. Spytihněv II. určil r. 1057. clo při Labské vodní dráze v Ústí, n. L. (altera via in Usthi) kapitule Litoměřické.

Zajímavá jest i zpráva z 15. století o této vodní dráze, svědčící o čilém po ní obchodu. ¹⁾

Asi 8 Km. jižně od Děčína, blíže osady Babětína, strmí na pravém břehu Labe čedičová skála o několika výběžcích, na nichž někdy hrad Vrabinec čili Vrábník (německy nyní Sperlingstein a dříve Reibenick) stával, jehož nepatrné zříceniny po dnes tam se objevují. V první polovici 15. století náležel hrad tento i s okolní krajinou pánům z Vartmberka, kteří okolo r. 1435. Vrábník rytíři Janu Pancéřovi, jakožto manovi svému, odevzdali, který se pak též ze Vrábníka psával. Týž Pancéř provozoval však s vysokého a téměř nedobytného hradu svého loupežnictví po celém okolí a zejména plavbu po Labi nejistou činil, číhaje, kde a kdy jen mohl na kupce lužické, kteří po vodě této velmi čilý obchod s Čechy vedli. Žitavští, nemohouce loupežných výpadů Pancéřových déle snášeti, shlukli se r. 1441. a spojivše se zároveň s vojskem markraběte Míšeňského, jali se loupežných hradů v Polabí, jichž bylo několik, dobývati. Na Vrabinec však pro nedobytnost jeho odvážiti se nemohli a proto užili válečné lodi, aby Pancéře zmocniti se mohli.

Po tajném poslu vzkázali panu Pancéřovi na Vrábník, že toho a toho dne loď s bohatým a hojným nákladem po Labi popluje. Jakmile Pancéř zprávu tu zaslechl, ihned chystal se k výpadu a čekal v určitý čas se svými žoldnéři v úkrytu na břehu Labském s rozličnými přípravami, aby loď ku břehu přinutil. Za nedlouho objevila se skutečně na řece veliká loď. Žoldnéři Pancéřovi, vedeni svým pánem, vystoupili náhle z úkrytu a pomocí loděk v úkrytu chovaných a zbraně své donutili loď ku zakotvení u samého břehu. Jakmile loď přistála, spěchal Pancéř na ni, aby novou a bohatou kořist svou ohledal; sotva však na lodi se objevil, odrazila tatáž od břehu a z podlodí vyhrnulo se množství ukrytých dosud žoldnéřů, kteří loupežného rytíře po tuhém odporu přemohli a svázali. Polekaná hradní obsádka byla pak Žitavskými přepadena, přemožena a odvedena a pověstný hrad Vrábník spálen. Rytíř Pancéř byl pak do Žitavy odveden a tam kolem lánán.

¹⁾ Erbenova „Regesta“, str. 34., 44. a 51.

„Besídka pro zábavu a poučení.“ Č. 50., r. 1879. „Slovník Naučný“, D. IX., p. 1273.

Vedle Labské vodní dráhy byla ještě Vltavská dráha, po níž zboží rozličné a později, od r. 1552. též sůl do Prahy se dopravovala. Dráha ta střežnuta byla strážnicí, která se v nynější více Vartě, na pravém břehu Vltavy v okrese Milévském nalézala a která nynější více jméno „Varty“ dala.

Nad ústím potoku Mastníka do Vltavy nedaleko starobylé osady Živhoště, v okrese Neveklovském, panoval veškerému dovozu z jižních Čech po Vltavě ku Praze plavenému nedobytný hrad Ostromeč, sídlo bohatých rytířů Břekovcův z Ostromeče.

Hlavní důležitosti nabyla Vltavská dráha teprve v 16. století. Král Ferdinand I. nahlížeje totiž, že sůl z Horních Rakous do Prahy po zemských stezkách zvolna a draze se dopravuje, nařídil r. 1552., aby hořejší tok Vltavy tak se upravit a splavným učinil, aby sůl z Horních Rakous a ze Solnohadska snáze, rychleji a tudíž laciněji mohla do Prahy se dopravovati, než po stezkách zemských dosud se dalo. Tehdejší poručník mladých sirotekův po pánu z Rožmberka, Albrecht hrabě z Guttenšteina, dal tedy Vltavu od kláštera Vyšebrodského ke Krumlovu a k Budějovicům upravit i rozšířit, čímž několik tisíc lidí zaměstnáno bylo.

V prvních dnech měsíce dubna r. 1552. jela první loď z Budějovic po Vltavě ku Praze, majíc za náklad 320 beček soli, která pak v Praze mnohem laciněji než kdy dříve prodávána býti mohla. Později teprv počalo se též obilí po vodě do Prahy dopravovati a připomíná se zvláště, že Jan Kazimír, „šenkýř“ a poddaný orlického panství, r. 1600. první prám s obilím do Prahy připlavil.¹⁾

Avšak Svatojanské proudy u Štěchovic stěžovaly velice plavbu po této řece, poněvadž o jejich skaliny, z vody vyčnívající, mnoho vorů se rozbilo a také mnoho lidí utopilo. I rozkázal císař Ferdinand III. držiteli Hradištského panství, k němuž ona část Vltavy patřila, totiž opatu Strahovskému Křišpínu Fuckovi, aby tyto skaliny dal roztrhati, což se na císařské útraty r. 1643. provedlo. Na památku toho byl na skále blíže břehu Vltavy postaven kamenný sloup, nad nímž rakouský orel se spatřuje a jenž má na dvou stranách dva latinské nápisy, které po česku takto znějí: „Paměti nejmočnějšího císaře Ferdinanda III., jehož nařízením šťastným i nákladem řeka Vltava učiněna plavení schopnou. Práce dokonána 1634.“ Druhý

¹⁾ „Besídka pro zábavu a poučení“ č. 83. r. 1880. a č. 16. r. 1881.

nápis zní: „Péčí Křišpína Fucka z Hradiště, opata Strahovského, visitátora klášterův Želivského a Milévského.“

Tento pamětní sloup stojí posud na výběžku skalním nad proudy Svatojanskými.

XX. Stezka Záhoštská čili Vartmberská.

Velmi důležitá tato stezka vedla od Prahy k Nymburku, Mladé Boleslavi, Bakovu, Hradišti Mnichovu, odtud pod strážnicí, ve vsi Strážišti nad Malou Jizerou se nalézající, k Vartmberku, kde byla opět strážnice, odtud pak podle Jabloné asi k českému pomezí a překročivši české hory, do starých Nišan, pozdějšího to Záhoště a nynějšího Žitavska se vinula.

Od Vartmberka odbočovala vedlejší stezka, táhnoucí se zaniklou vesnicí Stráží, kdež byla hlídka či strážnice k Libochu, Vehlovicům, kdež po dnes varta či strážnice se nalézá, odtud k Sopce, Mělníku, Staré Boleslavi a ku Praze. Od Žitavy pak, zdá se, že vedla poboční stezka mimo Č. Dub a Světlou, kde byla strážnice, k Mnichovu Hradišti.

O stezce té nemáme jiných zpráv, leč že byla velice neschůdná, což z následující zprávy prosvítá.

R. 1004. vytáhl totiž císař Jindřich II., když byl Oldřichovi na stolec knížecí dopomohl, z Prahy, aby Polanům zemi Milčanskou čili Hořejší Lužici odejmul. Táhl do této země k Budišínu z Prahy s veškerým svým vojskem jakož i s částí vojska českého, které jej s Jaromírem, bratrem Oldřichovým, doprovázelo.¹⁾ Cesta tato, po níž bylo vojsku jíti, byla s náramnými obtížemi spojena. (Heinricus cum Bojemorun duce novo Jaromiro Milzienos, qui tum sibi fuere proximi, terminos per ineffabilem itineris difficultatem adiens, Budissinam urbem obsedit.²⁾

¹⁾ Palacký D. I. str. 285.

²⁾ Dějiny u Jirečka p. 14.

XXI. Stezka Semilská.

Soudě dle strážnic u Semil a dle stráže u Jilemnice, o nichž ve II. dílu obšírněji pojednávám, jakož i dle zbytků staré stezky u obcí Bořkova, Bystré a též u Semil po dnes se vyskytujících a přihlížeje konečně k poznámkám Jirečkovým,¹⁾ že přes Krkonoše nevedla žádná pravidelná stezka, jelikož jest známo, že ještě r. 1110. Polané jen s převelikými obtížemi přes ně přešli a že později totiž r. 1143. připomíná se na vnitřné straně země české strážě pomezní, jejížto stanovisko posud s určitostí ukázati se nemůže, které však v okolí Nové Paky hledati se má: jsem toho náhledu, že strážnice Semilské a strážě Jilemnická jsou ty, které posud se hledaly a že pod nima vedla stezka od Mnichova Hradiště k Turnovu, Bořkovu, Semilům, Bystrému, Jilemnici, Vrchlabí a neznámými a obtížnými končinami přes hory Krkonošské do Slezska, k Vratislavi a odtud pak dále do Polska. Zdá se mi, že po této asi cestě táhla vojska polská r. 1110. do Čech, o němž tuto chci se zmíniti.²⁾ Soběslav, nejmladší bratr knížete českého Vladislava a Bořivoje, tenkrátě Jindřichem V. na tvrzi Hammersteinu v Porýnsku vězněného, pohnul Boleslava Křivoustého, krále polského, na jehož dvoře se zdržoval, aby do Čech vtrhnul a bratru Bořivojovi oproti Vladislavovi ke trůnu českému pomohl. Boleslav táhl pak do Čech dne 1. m. října r. 1110. ne obyčejnými v Krkonoších prosmyky a průseky, ale přes hory a doly strmé a neschodné, tak že bez půtky, ba i bez odporu všelikého dostal se až k řece Cidlině, v místech mezi vsí Lučicí u Chlumce a brady Oldříši a Libicí blíž vtoku jejího do Labe (juxta pagum, qui dicitur Luczica); neboť, ačkoli tu i tam zástupové českých oděncův se vyskytovaly, nikdo však netroufal si čeliti jemu.

U řeky Cidliny na druhém břehu postavil se konečně proti němu Vladislav. Cidlina byla tehdaž rozvodněna a z té příčiny nemohlo ani české ani polské vojsko před očima nepřítele svého

¹⁾ „Slovanské Právo“ str. 14.

²⁾ „Dějiny České“ D. I., str. 387. Cosmas kn. III., str. 247. Tomek „Dějiny České kn. 3., str. 48. „Památky Arch.“ D. II. r. 1857., str. 165. O místě bitvy na Trutině od V. Vl. Tomka.

přes řeku a přes bahna i močály, jež řeka rozvoduňná na obou březích činila, přejíti.

Po marném sem tam otálení a nemaje dostatečných zásob pro vojsko své, vracel se Boleslav do Polska a to nepochybně po stezce Trutnovské. Vracející se vojsko jeho poplenilo celou krajinu od Cidliny až ku bráně zemské (ad silvarum introitum), nalézající se v pohorí Zvičinském, nedaleko Miletína; zde dohonil ho však Vladislav a svedl s ním bitvu na říčce Trutině. (Sed dux Poloniae postera die transiens rivulum, Trutinam, quia is non ubique est pervius, jussit cum praeda suos et quosque debiles praeceedere.) Čechové jsou však na hlavu poraženi dne 8. m. října 1110. I padl tu též přeudatný župan Dětríšek, syn Buzův, jenž nemoha snést porážky vojska českého, zvolal na své spolubojovníky, aby přivinul se k němu, kdokoliv umí obětovati sebe a umřítí pro vlast. Našlo se až ke stu srdnatých mužů, hotových složit život svůj za oplatu nejkrutější; ti postavivše se proti nejsilnějšímu proudu vítězných nepřátel, pobili jich na tisíce, než konečně střelami a oštěpy obsypáni jsouce, zahynuli všickni na místě. Ztráta Čechův byla převeliká.

Po bitvě té nezastavil se Boleslav polský více, ale odvedl vojsko své, nepochybně po stezce Trutnovské, zpět do své vlasti.

XXII. Stezka Trutnovská.

Jest to táž stezka zemská, po níž vracela se vojska polského knížete Boleslava Krivoustého po bitvě na Trutině dne 8. m. října r. 1110. svedené a prve popsané.

Směr její byl dvojí: odbočivši v Jaroměři od stezky Kladsko-Polské, vedla k Časlavkám, Dolanům, Chvalkovicům, Brzicům, Prorubům, odtud Kyjí, Německou Brusnicí, Studencem ku Strítěži (Burgersdorf), mezi Hostinným a Pilníkovem, kde jí střežla stráž na vysokém, jihozápadně od Pilníkova se zvedajícím návrší, jemuž lid německý po dnes ještě „Wach-Berg“, t. j. stará, česká stráž, či strážnice říká; od Pilníkova vinula se stezka ta po dosti strmých návrších a neschůdnými prosmyky ke Trutnovu, Žácléri a překročivši Krkonoše, táhla se k Landshutu a Vratislavi.

U Žaclěře stál na příkrém výstupku Krkonošských hor, asi 600 krokův od samoty řečené Zechenhaus hrad, který prý okolo r. 1136. od knížete Soběslava I. pro ochranu proti vpádům Polanův byl vystaven.

V 15. století činěny, jak pravdě podobno, ze Žaclěře časté nájezdy do Slezska a Lužice, nebo knížata slezská koupili Žaclěr s jinými ještě pohraničnými hrady a sbořili je. Od těch dob zůstal hrad ten pust.

Od Trutnova pak vedla druhá stezka k Studenci, Radči, Úpici, odtud těsným prosmykem pod strážnicí Zálezskou (nyní Varta), pod níž r. 1884. nalezen poklad českých grošů Václava IV., $\frac{1}{2}$ 8 kopy obnášející), skrze Zálezy a Batňovice do úrodné a malebné kotliny Svatoňovicko-Rtyšské; odtud stoupala pak velmi obtížně po příkrém hřebetu Svatoňovském čili Žaltmanském (Faltengebirge) ku Strážkovicům, kde jí opět důležitá strážnice střehla a dosáhnuvši u Vodolova 700 m. výše, k Jipse, podle Vápenky ku Stárkovu se táhla a odtud k Polici, kdež s odvětvím Kladsko-Polské stezky, hned na počátku prvního tohoto oddělení popsané, se spojovala a dále ku Broumovu se vinula.

Vedle zpátečního pochodu vojsk polských r. 1110. stala se stezka Trutnovská památnou též r. 1421. Téhož roku a to okolo dne 10. m. června vtrhli Slezáci do Úpice, kdež tytéž vraždy, jako v Polici, konali a město i se sousedními vesnicemi vypálili.

R. 1745. přitáhla po ní vojska krále pruského Fridricha a táborivše přes tři měsíce u Úpice, Libňatova, Maršova, Prorubů, Brusnice atd. zle zde hospodařila, vojska císařská, u Hradce Králové pod velením Karla Lothrynského tábořící, pozorujícíe. Teprv po třech měsících hnul se Karel Lothrynský proti Fridrichovi, byl však v kruté bitvě u Zárova, t. j. mezi Zárovem Horním, Brusnicí Německou a Kyjí dne 30. m. září 1745. úplně na hlavu poražen. Dnes ještě nalézají se v krajině té při dělání pasek množství kulí dělových a jiných památek z krvavé této bitvy.

Po téže stezce vtrhla dne 27. m. června roku 1866. část vojska pruského od Libavy přes Trutnov do vlasti naší, aby s ostatními voji pruskými, přes Liberec 40.000 mužů, Rumburk 100.000 mužů, Broumov a Náchod 116.000 mužů do Čech vpadšími, u Jičína se spojila a proti rakouskému vojsku bojovala. Část tato byla u Trutnova od generála Gablence poražena a

prechala až k Zlaté Olešnici. Teprve, když gardové vojsko pruské dne 28. m. června ku pomoci přispělo, byla vojska naše po tuhém a hrdinném boji poražena.

Stezkou Trutnovskou ukončeno jest popsání všech zemských stezek českých a vytknuta důležitost jejich vůbec, jednotlivých pak zvláště. Jak se mi to podařilo, nechť laskavý čtenář sám posoudí a ví-li rady jakékoli, nechť mi jí laskavě poslouží.

Přikročím nyní ke II. oddílu svého pojednání, totiž ku strážnicím a branám zemským.

RODDĚLENÍ DRUHÉ.

STRÁŽNICE A BRÁNY ZEMSKÉ.

STRÁŽNICE A BRÁNY ZEMSKÉ.

Zemské stezky a prosmyky byly tudíž veřejným pojídkem mezi Čechami a zeměmi sousedními, ponejvíce nepřátelskými. Byloť tedy na obyvatelích země české pilně toho dbáti, aby veřejné tyto cesty neposkytovaly sousedům, zvláště jinojazyčným, příležitosti k nepředvídaným nájezdům a vpádům do země české.

Z těchto příčin bylo jim starati se o trvalé, dobré a zároveň levné střechnutí veškerých pohraničných prosmykův a cest zemských.

A jak to učinili?

Vyhlédli si uprostřed pomezních lesův, jimiž prosmyky a stezky zemské vedly a jichž k usnadnění obrany zemské dlouhý čas, až do 17. století chvalně se šetřilo ¹⁾, taková místa vyvýšená, která nad okolní krajinou daleko široko se vypínala a vedle rozsáhlého, místy všestranného rozhledu nejen do cizí země sousední, ale i do země domácí, též dobrou, pevnou a lacinou posici strategickou poskytovala.

Na takových místech — kopcích, návrších, vrších a hřebenech — přírodou samou již osamotělých a dosti bezpečných, udělali pak předkové naši pro úplné bezpečí ještě zákopy, vyhodili valy, tu a tam dosti vysoké, zřídili terasy a ustanovili jisté muže,

¹⁾ Dr. Jos. Emler: Domažlice a Chodové na konci XVI. a na začátku XVII. věku. „Pam. Arch.“ r. VIII., 271.

kteří občasné se střídajíce, na výšinách těchto jako strážníci trvali, odtud celou krajinu daleko široko bedlivě pozorujíce a prosmýkáv a stezek těch pilně střežouce. Strážníkům těm dáno později jméno „lesních“, „chodecův“ a „chodův“, jak z listin k roku 1031. se vztahujícím, vysvítá. (Item dedit 4 mansos Moravicos incultos super Upa fluvia cum silva spaciosa in terminis Polonorum custodibus silvae, qui vulgari lesní dicuntur.¹⁾

Jest na místě projevití náhled, že naši lesní, polesní, nadlesní atd., tito moderní strážcové lesů svých vrchností z doby této jména svá zdědili a že i město Náchod²⁾ odtud své jméno má.

Místa, na kterých tito strážníci na stráží stáli, s nichž celou krajinu domácí i cizí obzírali a jí střežli, slula strážnice, stráž, střítež³⁾ a střížovy, (později varty) a brány zemské (porta terrae, porta regni, porta custodiae), v němčině pak: Warta, Hutberg, Landshut a ještě později Wartenberg atd. se jmenovaly, kteráž jména až po naši dobu nám se zachovala.

V někdejším Polsku sluli strážníky obranci země proti nájezdům tatarským. V prvních dobách byly zemské brány jenom asi u nejhlavnějších stezek zemských a v XI. a XII. století, kdy ještě zděných hradů nebylo, měli jsme v Čechách 16 bran, které byly valy a snad i baštami opatřeny; později pak od 12. do 13. věku rozmnožil se počet jejich asi na 20.

Bylo tudíž strážníkům těm celé vlasti proti cizině, jakož i domácího obyvatelstva, později zvláště kupců do ciziny přes hranice táhnoucích střežiti a jim, když toho potřeba kázala, průvod dáti, jich doprovoditi. Odtud i vesnice Provodov u Náchoda, pod branou zemskou se rozkládající, jméno své dostala.

Za toto střehnutí hranic, prosmýkáv a cest zemských požívali strážníci zvláštních výhod, jmenovitě obdrželi trvale větší část sousedních pozemkův a lesů ku své výživě, jako Chodové na Klatovsku, strážníci u Rovného na Novo-Městsku a na pomezí východním proti Polanům nad řekou Úpou.

¹⁾ Erbenova „Regesta“ pag. 41.

²⁾ Náchod = Starý Náchod — Staré město Náchod — od chod—u — (na „Branku zemskou“ chod—iti etc.) odtud zajisté své jméno má.

³⁾ Kl. Čermák v „Pam. Arch.“ D. II., seš. 9., r. 1880.

Takové strážnice nalézaly se, pokud jen trochu možno bylo, dosti blízko sebe a pakli to nebylo možno, tedy aspoň vtaké poloze, že s jedné i sebe vzdálenější, na nejbližší druhou někdy i třetí, čtvrtou dobře viděti se mohlo. A proč? Aby v čase nebezpečí s jedné na druhou výstražné znamení, nebo znamení o pomoci, posilu atd. dávati se mohlo. A tak postupovaly strážnice tyto podél hranic celé vlasti naší, dobrou, rozumnou sít strategickou v tehdejších dobách tvořice, jak později ukáží.¹⁾

„Poznáváme v tom úplně,“ praví Wocel,²⁾ „soustavu strategickou, k hájení země výborně vymyšlenou.“

Hrozilo-li nebezpečí domovině, blížil-li se nepřítel u větších proudech hranicím českým, dali strážníci, pomezí nejbližší, ihned znamení strážníci druhé, tato pak třetí, ta zase čtvrté, ta páté a tak to šlo dále a dále a v malé době zvěděla téměř celá země o hrozcím nebezpečí. Všichni strážníci, Chodové a později lesní byli hnedle pohotově, aby nepříteli opřiti se mohli.

Znamení, jimiž strážníci na hrozcí nebezpečí se upozorňovali, byl plápolající oheň. Trvám, že i vesnice Ohnišov u Dobrušky, již od dědiny Valy zvané, vysoká strážnice dělí, toho jest nám památkou.

Abych milým čtenářům svým poněkud jasný obraz strážnic českých nakreslil, počnu se strážnicí, která na severních hranicích naší vlasti se nalézá; odtud postupovati budu směrem východním, jižním, pak jiho-západním, západním, severním a severo-východním, až opět k místu, odkud jsem vyšel, se vrátím.

První strážnice tato nalézá se na samém pomezí česko-slezském u Vižnova (Wiesen, Pratum desertum) a Halbštatu, kde volný jest přístup přes Friedland do Čech. Na této strážnici viděti až podnes zbytky starých valův a zákopů, což o veliké její důležitosti ve starých dobách platným jest svědectvím.

A že důležitost její ještě ani dnes nepřestala, dokázali Prusové r. 1866. nejlépe, pasem Vižňovským a Halbštatským do Broumova, jak jsem při stezce Trutnovské již pověděl, vtrhnuvše a výšiny staročeské této strážnice, která jim spojení mezi Friedlandem a Svidnicí dobře zabezpečovala, ihned osadivše.

¹⁾ Srovnej prof. Aug. Sedláčka pojednání „Jak se měnily a ustálily meze Čech a Rakous Dolních.“ V Táboře r. 1877.

²⁾ „Pravěk země České.“

Podle prof. Bažantů (EAM, 100. 1620) se odvozuje slovo strážnice z o-či (okno) a stráž (přehled o ustoupilo strážnicí).
1) strážice = okno 2) ostrážice (přehled o ustoupilo strážnicí)

Úrodná a bohatá krajina Broumovská dělí se od Policka z největší části hřebenem pohoří, které se táhne od jižní hranice zemské rovným směrem v délce 12 Km. až k cestě mezi vesnicemi Březovou (Birkicht) a Bohdašínem, ku Broumovské straně příkře dolů se srážejíc, k Polické však mírně se sklánějíc. ¹⁾ Od náhlého srázu ku straně Broumovské a dlouhého protažení v jedné čáře dostalo pohoří toto své starodávné jméno Stěny. ¹⁾

Přes tyto Stěny vedly tu a tam volné přístupy čili stezky, jimiž spojení Policka s Broumovskem a odtud Slezskem a Kladskem se udržovalo.

Kladsko, t. j. celá kotlina, kterou řeka Nisa na vrchovišti svém činí, tedy i krajina Broumovská, počítáno k Čechám a biskupství Pražskému.

O městě Broumovu dovídáme se, že nalézalo se tenkrát na pomezí polském: 1348. Broumov situm in metis versus Poloniam, oppidum monasterii. ²⁾

Dědiny Friedland, Waltersdorf a Trautliebersdorf patřily tenkrát ke Kladsku a dekanátu Broumovskému, ač dnes k Pruskému Slezsku patří, jelikož k porůčí Nisy Kladské tehda náležely.

Záleželo tudíž starým Čechům na tom velice, aby tyto stezky oproti cizině byly strategicky chráněny. Z těchto příčin učinili na cestách těchto valy a záseky, jichž stříci bylo povinností stráže pohraničné.

Takto opevněným cestám říkali pak pasy. ³⁾ Takové pasy zřízeny byly na cestě pod strážnicí Vižňovsko-Halbštatskou vedoucí, jakož i na cestách přese Stěny za nynější vesnicí Hutberkem, dále na konci Stěn za vesnicí Bohdašínem (Bodisch) se vinoucích.

Že „pasy“ tyto nejen v nejstarších, nýbrž i v pozdějších dobách velkou měly důležitost, toho svědectvím jest urbář panství Broumovského z r. 1677., v němž čteme, že ku zřízení staročeského pohraničního strážnictví náležely prvotně nejspíše také pasy, t. j. valy a záseky, které na cestách do ciziny vedoucích v čas válek k zabránění cesty nepřátelským nájezdníkům se zřizovaly.

¹⁾ „Paměti újezdu Polického čili nynějších panství Polického a Broumovského až do začátku Husitské války.“ Sepsal V. Vladivoj Tomek. V Praze 1857.

²⁾ „Slovanské Právo v Čechách a na Moravě.“ Sv. 1. st. 3. Sepsal Dr. Herm. Jireček. Pelzel K. 45.

³⁾ Pas — u, lat. passus = úžina, úzká cesta, Pass, der enge Pass, průchod = Durchgang. Pass — někomu pas skrze svou zemi dáti. Osadili mu Řekové jeden pas, aneb cestu, aby dále táhnouti nemohl. Jungmann. Slovník III.

„O jednom z nich,“ píše Tomek ve svých „Pamětech újezdu Polického,“ „totiž o tak zvaném pasu Polickém za Hutberkem, kde jméno v „pasích“ dodnes se zachovalo, praví urbář onen, dle obecné pověsti tehdejší, že byl opevněn v čas zahražování hranic českých proti Tatarům, když r. 1241. lupili Moravu a Slezsko, a že měl mezi všemi přesmyky a přechody pohraničnými v krajině té již tehdaž, jako ještě za válek novověkých vojenskou důležitost“. ¹⁾

Toto opevnění Hutberských pasů bylo zajisté r. 1241. toliko důkladněji obnoveno, nikoli však nově zařízeno, pravě asi jako dříve se tehdaž s opevněním brány zemské u Náchoda, kde po dnes ohromné valy spatřiti lze.

Dne 14. m. srpna r. 1745. byl zde dovoz pruský od Broumova přepaden od husarů a pandurů rakouských; Prusáci ztratili tu 10 koní a jednoho husara.

Druhá strážnice v této straně byla, jak týž urbář výslovně připomíná, kdesi u Bohdašína, střehouc pasu téhož jména. Nepodařilo se mi však strážnice té v poněmčilé krajině této se dopádit.

Jisto jest však, že souvisela strážnice ta se strážnicí Višňovskou s jedné a se strážnicí Hutberskou s druhé strany, která na vřehu mezi vesnicí Hutberkem a Broumovem se nalézala a kde ještě dnes mohutné valy a zákopy spatřiti možno. České pojmenování strážnice ustoupilo zde německému pojmenování Hutberg — Berg der Hut = Wache = stráž.

Jiné valy, které však nepochybně ve třicetileté válce teprve vznikly, nalézáme na kopci, v levo od pěšiny z Hutberku do Lachova, na pozemku Frant. Vintra, který část jich již přede 12 roky rozbořil a v pole obrátil. Též na severozápadní straně od Pěkova spatříme podobné valy, ač zachovalejší a rozsáhlejší; nalézají se na poli Frant. Steinera z Lachova a pocházejí dle mého rozumu z pruských válek.

I vedlejší prosmyk Broumovský k Ottendorfu, (Ottensdorf, Ottonis villa) ke Kunčicům (Tuntschendorf) a k Neutroď v Prusku měl zajisté taky své strážnice, jichž jména však u krajanů německých již zanikla.

Jako u Vižňova a Halbstatu, vrazili i zde Prusáci r. 1866. do Čech a osadili přední a důležitá tato místa se vši pozorností.

Se strážnicí Hutberskou souvisela strážnice Polická, která své starobylé pojmenování až dodnes podržela, ačkoliv ji Poličti,

¹⁾ Tomek: „Příběhy kláštera a města Police“ str. 6.

sady ku procházce na ní založivše, novomodně „Ferdinandsbergem“ chtěli přezvatí.

Strážnice tato nalézá se na vysoké stráni, nad pravým břehem říčky Ledhujky nad samým městem Policí, jemuž hrdě vévodí a s níž se roztomilá vyhlídka do prosmyku Polického, jakož i k vrchu Ostaši, vesnici Žďáru, Č. Metuji, Petrovicům atd. otevírá.

O této důležité strážnici napsal V. Vl. Tomek ve svém již často připomenutém „Újezdu Polickém“: „Dost možná, že název Strážnice nad samou Policí pochází ještě z těchto dob (ze 13. století totiž, kdy o Polickém újezdě zmínky se činí) od některého stanoviště tehdejší hraničné stráže, které tu snad bývalo ku hlídání nejobyčejnější stezky lesem, vedoucí nejpřirozeněji údolím Medbuje a Ledhujky.“

Ačkoliv Tomek v tomto svém, před čtvrt stoletím již vydaném spisu nehleděl zejména k důležitosti strážnic českých, pronesl zde přece platný úsudek znalce o strážnici Polické.

Uvážiti dlužno, že účelem této strážnice bylo stříci nejen hlavního prosmyku Policko-Broumovského, nýbrž i obyčejné stezky, která Suchodolem na Slavné odtud pak k Merzdorfu a Ottendorfu nad řekou Stěnavou se vine.

Za touto strážnicí Polickou měli sousedé Poličtí pro svůj dobytek, jež vedle živností městských chovali, rozsáhlé pastviny na straně ku Žďáru, nyní v pole obrácené; z těchto pastvin platila obec Polická vrchnosti své ročně 12 grošů ve dvou lhůtách. Na téže strážnici zřízena jest v m. červenci r. 1639. po druhém loupeživém vpádu vojska Švédského domácí stráž několika mužů k tomu najatých a zbraní střelnou vydržovaných, aby odtud dobře střežli celé krajiny, o blízcím se nebezpečí zprávy ihned podávali a menším tlupám nepřátelským se opřeli. Strážníci ti, jichž bylo v Polici 15, byli najati dne 18. m. července 1639. na 5 neděl do 22. m. srpna, potom však dále do 27. m. prosince a opět na delší čas. Na jejich vydržování platilo město Police třetinu a panství dvě třetiny útrat.¹⁾

Mezi Policí a Hronovem vypíná se nad malebným údolím řeky Metuje u samého mlýna Kozínku jiná strážnice. Jest to vysoký, celým údolím ovládající a na pravém břehu řeky Metuje se nalézající vrch, na jehož temenu dosti místa prostranného pro tehdejší stráž se nalézá. Strážnice tato střežla nejen hlavního prosmyku, nýbrž i prosmyku vedlejšího, s hlavním souvisícího a do ciziny vedoucího,

¹⁾ Tomek: „Příběhy Polické“ str. 24., 120.

t. j. prosmyku podél potoku Židovky, který právě naproti ní pod strání Kněžnicí do Metuje se vlévá, k Vysoko-Srbské, odtud pak k městyši Machovu, dále k Pastrkovu (Passendorf), k Radkovu (Wünschelburg) a dále k Neúrodě v nynějším Prusku se táhnoucího. Pozoruhodno jest, že pod touto strážnicí stojí hospoda „Střezina“ zvaná a že louka, kolem bělidla Hronovského se rozkládající a až k prvním domkům Dolejšího Dřevíce se táhnoucí, sluje louka Střezinská, jména, která původem svým ku strážnici jasně poukazují.

Hned po této strážnici následovala strážnice či varta Horno-Radechovská, nalézající se uprostřed této obce na vrchu, na němž dnes zvonice jest postavena a s níž daleko široko možno zřítí. Tato strážnice střehla poboční stezky od Náchoda ke Hronovu tudy vedoucí. Lid říká zde posud „na vartě.“

Nejpřednější a zajisté i nejdůležitější strážnicí byla strážnice Borovská. Jest to vysoké a táhlé, na samém pomezí Česko-Kladském se vypínající a celým, od pruské vesnice Slaného k pruskému městu Levínu, dále pak k Dušníku se táhnoucím údolím ovládající návrší, jehož pruská strana jest příkrá, téměř nepřístupná a poněkud křovím porostlá; strana však k Čechám obrácená tvoří mírný svah. S temene této strážnice, na níž pro mnoho set lidí jest místa, otevírá se oku našemu do Kladska i do Čech roztomilý, utěšený pohled, jenž zároveň vydává svědectví, jak důležitou někdy strážnice Borovská bývala. Pod ní rozkládají se totiž v úrodném a malebném údolí, jež šumný potok Slánský protéká a jímž někdy, jak jinde jsem již vypravoval, staroslavná stezka Kladsko-Polská vedla, první pruské dědiny, v nichž ještě hlahol jazyka českého se ozývá, které však rychlým krokem nás opouštějí, aby Germanie velikou říši rozmnožily. Slaný, v němž město Náchod svůj velkostatek má, Žakeš, dále známé lázeňské místo Chudoba se svou výtečnou kyselkou, Jelenov (Gellenau!), Levín a dále zbytky starobylého a za časů Koldů pověstného hradu Homole, pod nímž cesta k Brdu (Wartě) do Polska vedla. Jako brána zemská u Náchoda na rozhraní Čech a Kladska stála, tak nacházela se na hranicích Kladska a Polska strážnice při hradu Brdu (Wartě), kteráž zemské stezky dále střehla. Jest tudíž Warta německá téhož původu a významu jako naše strážnice. A „Wart“ a „Hutů“ (Landshutů) mají Němci po svých hranicích též hojně. Na straně severovýchodní strážnice Borovské vystupuje

v pozadí naše Sněžka, Broumovská strážnice se Stěnami, blíže pak strážnice Polická a Hronovská. Na jihozápadě užíme opět velikou strážnici Ohnišovskou, o níž později pojednám, za níž staroslavné Opočno s památnou Dobruškou a jinými a jinými dědinami v rovinách českých mile nás překvapují.

Důležitost strážnice Borovské byla v nejstarších i v novějších dobách veliká; s ní viděli strážníci do celého údolí sousedního Kladska a pozorovali zdaleka již táhnoucího nepřítele, jelikož jen touto cestou volně mohlo se do Čech přijíti.

Jakmile strážníci Borovští nějaké nebezpečí z ciziny pozorovali, dali se strážnice své ihned potřebné znamení, jež pak strážnice Ohnišovská, po té pak ostatní strážnice, jako Rovenská, Krčínská, Provodovská, Náchodská atd. opětovaly. A tak byly téměř v okamžiku, jakoby telegraficky, veškery strážnice pohraničné a s nimi zároveň veškeré pohraničné i krajské obyvatelstvo o hrožícím nebezpečí zpraveno a každý spěchal, aby činil, co jemu v tak vážné době činiti dlužno: chránit vlasti své.

Byla-li strážnice Borovská se svými výběžky dobře osazena, nemohl nepřítel s této strany do Čech nikdy vraziti, neboť dříve ještě, než přiblížil se pomezí českému u Náchoda, mohl s této strany kamením a střelami téměř zasypán, nebo zaskočen a od ostatního postupujícího voje odtržen býti. Domácí strážníci, Borovskou strážnici hájící, mohli však z kraje neustále posilu dostávat i nepříteli bez přestání škoditi.

Velikou důležitost strážnice této poznala velmi dobře vláda pruská, která, nabyvši mírem Vratislavským (dne 11. m. června 1742.) hrabství Kladského, při pozdějším vyměřování a určování zemských hranic mezi královstvím pruským a českým, tuto strážnici, jak lid posud si vypravuje, zvláště si vymínila a tak přirozenou hranici zemskou překročivši, důležitou tuto strážnici království českému odňala a nepřirozené hranice své tímto způsobem hluboko do Čech, až pod strážnici posunula a je kamennými mezníky označila. Když později sedmiletá válka vypukla, byla strážnice Borovská ihned Prušáky trvale osazena, kteří odtud se strážnicí Ohnišovskou a dědinami pod ní ležícími, v stálém spojení byli.

Když r. 1830. v sousedním Kladsku cholera vypukla, musili nejen občané Borovští, ale i jiní z panství Náchodského ze vzdálí 4—8 Km. na strážnici na stráž státi, aby nikdo z Pruska semo

nepřešel a nemoci té nezanesl. Po té přišlo vojsko, které občany vystřídalo. Pro vojáky stavěly se v Borové tři stavení, čartáky zvané, které ve 14 dnech zhotoveny býti musily. Sedláci na ně z panských lesů dříví vozili a dobře za to placeni byli; dostávaliř od stěny 4 zl., od trámu 4 zl., od krovu 2 zl. a od povalu 1 zl. Takový jeden čarták stál též na strážnici Borovské. „Ale kdož může řízení Boží zameziti,“ praví se v památní knize školy Borovské, „vojsko všude po hranicích stálo a přece nemoc sem se dostala. Když se vidělo, že nemoci zabrániti přístupu nemohou, tedy zase vojsko pryč odtáhlo, tak že jen 5 dní ve staveních pro ně postavených přebývalo.“ Když vojsko odtáhlo, musili občané opět hranice stříci. Později byly čartáky ty ve dražbě na zámku Náchodském prodány.

Ale i ve válkách francouzských byla strážnice Borovská, vždy dobře osazena a vojenské hlídky zde neustále tábořily.

I v poslední válce r. 1866. zmocnili se Prusáci hned dne 26. m. června této důležité strážnice, později pak i strážnice Ohnišovské u Dobrušky a stálý jezdec udržoval trvalé spojení mezi oběma strážnicemi, přinášeje a odnášeje důležité depeše vojenské. Když pak po ukončení neblahé této války důstojnictvo naše krajinu pomezí ohledávalo a na strážnici tuto vystoupilo a výhody, jaké tato posice každému strategovi poskytuje, poznalo, velice tomu se divilo, že tak veledůležité místo před započatím války naším vojskem osazeno nebylo a jeden z přítomných vynikajících generálů řekl: „Pak není divu, že jsme musili prohrát. Kdo se takových posic již napřed sřekne — nemůže býti vítězem.“

Nejbližší strážnice prosmyku Náchodského byla zajisté na památné „Zemské Brance“ nad Starým Městem u Náchoda, o níž tuto obšírněji promluvíti hodlám.

Mezi žlaby Úpy a Metuje ¹⁾ zdvihá se ohledem strategickým veledůležitý hřbet Rybnický, který na severu končí v okolí Novo-Městském. Hřbet tento zavírá příchod do Čech se strany Kladské. Silnice, jež od Vratislavě a Svídnice, od Frankensteina a Kladska do Čech vedou, spojují se všechny na východě tohoto hřbetu v údolí Metuje nad Náchodem, načež berou se společnou silnicí na západ Náchoda přes nejnižší dílec tohoto hřbetu, t. j. přes mělké sedlo

¹⁾ Fr. Hellwald „Země a obyvatelé její“ str. 210.

Vysokovské, o 407 m. výše nadmořské, odkudž do údolí Úpy k Josefovu a Hradci Kr. se spouštějí. Sklon do údolí Úpského jest na všech stranách velmi příkrý, průchod pak těsný a obtížný.

Na východní straně tohoto hřbetu Rybnického a to nad Metují u St. Města blíže Náchoda vypíná se hrdě strmý výběžek (410 m.), jenž „Brankou“ od pravěku jest nazván. Lid okolní rozděluje pak Branku na Malou a velkou Branku. Jdeme-li totiž stezníkem od Starého Města k Šonovu, říká se, že jdeme přes malou Branku; jdeme-li však stezníkem od Starého Města k Vrchovinám, říkáme, že jdeme přes velkou Branku. ¹⁾

Přístup ku Brance jest z Náchoda a tudíž i z ciziny, které jenom Náchodem na Branku jest se ubíratí, příkrý, z kraje pak, jako od Č. Skalice, Šonova, Provodova volný. Tvoříť Branka do kraje Čech mírný, táhnoucí se svah. Jdeme-li z Náchoda na Branku, spatříme po pravé straně strmý, o samotě stojící kopec, ježž Homolkou zovou.

Branka a Homolka jsou od sebe as 400 m. vzdáleny a tvoří jaksi postranní zdě brány, mezi nimiž úzký prosmyk, pravý to vchod a přístup do brány, se nalézá. A tímto súženým vchodem mezi Brankou a Homolkou vede jedinká cesta z Čech do Kladska a odtud dále do Pruska a jindy do Polska, totiž památná cesta Kladsko-Polská, o níž v-prvém oddělení jsem již promluvil. Jiné cesty do Čech s této strany nebylo a není. Neprátelské proudy, tudy do Čech se hrnoucí, musí zde stěsnati se v jedinký úzký, mocný proud, ježž hajitelé Branky a Homolky velmi lehounce potírati mohou, dostávajíce z kraje stálé a čerstvé posily.

Neznám věru v celých Čechách přirozenější a důležitější bašty této! Sama božská příroda postarala se velemoudře o hájení vlasti naší, určivši toto místo ku přirozené a mocné její obraně. Jest to pravá „brána zemská“ (porta regni, porta terrae), poskytující neb zamezující průchod kterémukoli voji cizáckému — zamezující volný průchod tenkrát, když hajitelé v čas branku osadili a nepřítelé opatrně a zmužile očekávali — poskytující však volného průchodu

¹⁾ Srovnej: „Slovník Naučný“ II. 217. Erben: „Květy“ III., č. 44., str. 348. Dr. Herm. Jireček: „Právo slovanské“ I., 14. Vocel: „Pravěk země České“, 299. Tomek: „Děje království Českého“, 54. Ludvík: „Památky Náchoda“. Hraše: „Zemská stezka Kladsko-Polská a strážná brána u Náchoda“. „Památky Arch.“ VIII., 443—456. a Fr. Hellwald prve jmenovaný.

do vlasti, jest-li domácí stráž branku osaditi opomenuli a tudíž jaksi mlčky „klíče zemské“ jemu odevzdali na znamení, že nejen oni jemu se vzdávají, ale že i celá vlast jemu se podrobuje. A jako cizincům špatně zde se dařovalo a daří, pak-li domácí strážníci povinností svých dbali byli, tak zase dařilo se zde velmi zle domácím strážníkům a s nimi i celé vlasti, pak-li zapomněli na své starověké povinnosti.

Kdo má Branku Náchodskou ve svých rukou, o tom vším právem můžeme již napřed říci, že jest vítězem v boji, sotva započatém.

A velikou důležitost této Branky zemské poznali předkové naši předobře a proto přičinili ku přirozenému její opevnění ještě opevnění umělá a pracná, která zachovavše se nám u velikých rozměrech až po naši dobu, mezi nejstarší tohoto způsobu v Čechách náleží.

Jsou to totiž rozsáhlé a obrovské valy na Homolce a zbytky takýchtěž valův a zákopů na Brance při straně Vysokovské, kteréž místem až 5 metrů výšky dosahují. Jak Branka tak i Homolka jsou na temeni svém v dokonalou rovinu a tudíž i k táboření a ku střehnutí a bránění náležitě upraveny.

Vyhlídka, jaká se nám s Homolky a Branky daleko široko otevírá, jest přerozkošna. Na východě vystupuje hrdě na ostrohu (95 metrů) nad klikatou Metují památný hrad Náchodský, pod nímž staroslavné město Náchod, dále pak k cizině lázeňská Bělovec, již bujné lesy malebně obrubují, mile se rozkládají. Za nimi vystupuje pověstná Homole, známá Hejšovina s Borem při horách kladských. Dále viděti jest pod Homolkou a Brankou dědinu Staré Město (Staré město Náchod), o němž se domnívám, že je založili první „Chodové“ čili strážníci Branky zemské, jejichž povinností bylo, jak jsem již na str. 86. pověděl, na Branku choditi a jí strážiti. Na západu zdvihá své těmě Vysokov, památný z r. 1866., kde naše voje po tuhém a zprvku dosti vítězném boji přemoci pruské 27. dne m. června 1866. podlehly. Dále uvidíš v kraji Č. Skalici, Josefov, Hradec Králové, blíže pak Opočno s Dobruškou a okolními, požehnanými dědinami a luhy.

Jako pasy Hutberské, tak mohl i úzký průchod mezi Brankou a Homolkou v čas nebezpečí býti zatarasen, což se zajisté často, jmenovitě však za doby Tatarův (1241.) stalo.

Zatarasil-li se uzounký průchod mezi Homolkou a Brankou, tvořily obě tyto výsočiny pravé zdě brány, skutečnou hrázi, za níž vojsko naše vydatně a beze škody mohlo se brániti.

Že předkové naši i přední částky Branky, k Náchodu a tudíž i k cizině se táhnoucí statně chránivali, toho památkou jest starobylé pojmenování rolí, na levém břehu řeky Metuje se rozkládajících, jimž se říká „na bojišti.“

Sluší připomenouti, že na Brance stála někdy vesnice jménem Dobenín. Rozkládala se asi v těch místech, kde dnes dědina Václavice s památným, starobylým gotickým kostelíkem sv. Václava stojí.

Kostel sv. Václava ochrance země české (patronus termini, regionis) nalézáme, jak později povím, na mnohém pomezí českém, jakoby na stráži stojící.

Tato vesnice Dobenín¹⁾ s kostelním podacím patřila k dekanátu Dobrušskému a činí se o ní zmínka v listinách ještě v letech 1359—1417. V dobách Husitských zdá se, že spustla nadobro, jelikož po těchto dobách o ní se již více nemluví a nepíše. Na její troskách povstala vesnice Václavice. Zda-li „Dubno,“ myslivna a dvůr blíže Václavic se nalézající s Dobenínem souvisí, pověděti neumím, připomínám však, že náhled ten v krajině té není novým.

Dlužno jest mi promluvití zde ještě o historické události, která na Brance, blíže Dobenína za krále Vratislava r. 1068. se sběhla.

Když r. 1067. dne 9. m. prosince Pražský biskup Šebíř zemřel, chtěl král Vratislav svého dvorského kaplana Lance, probošta Litoměřického, učiniti biskupem Pražským, k čemuž podtají pracoval, jelikož bratří jeho, Kunrát a Ota, knížata Moravští, si přáli, aby bratr jejich Jaromír na toto místo povýšen byl. Jelikož přední župané, páni a vладыkové, jakož i čelnější mužové stavu duchovního, jimž právo ke hlasování na sněmu, v jehož moci volení biskupa bylo, příslušelo, právě tehdy v ležení na hranicích Kladských pod Krkonošemi bojovně se strhli, řekl Vratislav, že nepotřebí o volbu tu svolávati sněm zvláštní, ale že věc ta může hned na místě vykonána býti. Myslíť prý Vratislav, že pomocí zbraně svých věrných volbu tu ve prospěch probošta Lance řídití bude.

„Sněm k volení biskupa nového,“ vypravuje Palacký „držán tedy v měsíci červnu 1068. nedaleko hranic zemských, ve vojenském ležení u Dobenína pod širým nebem. (Ventum erat ad custodiam portam, qua itur in Poloniam; et in loco, qui dicitur Dobenin, dux

¹⁾ Kosmas str. 141—145., Balbín Miscellan. V. str. 34., „Časopis Musea Českého“ r. 1845., D. I. str. 55., „Slovník Naučný“ D. II., Palacký k. III. Čl. 6. str. 324—5.

convocat populum et procures in coetum ibi omnes majores natu hujus gentis, ibi procures et comites, ibi qui sunt in clero meliores, aderunt, quorum in arbitrio stat episcopalis electio. ¹⁾

Knížata i nejvyšší úředníci zemští stáli vedle Vratislava sedícího uprostřed a otočení byli dlouhým krubem kněží, pánův a županův sedících, za nimiž pak postavili se vladykové. Vratislav, povolav k sobě Lance, ukazoval a chválil ho lidu, i odevzdal mu prsten a hůl na znamení, že volí ho k biskupství. Ale na místě obyčejného v takové chvíli plesání, slyšeti bylo ve dlouhých řadách sněmovníků jen hlasy reptajících. Nádvorní župan, čili palatin Kojata Všeborovic, přední tehdaž mezi pány českými, nemoha se déle zdržeti, jakož byl muž obyčejův nelícených, drbnul knížete Otu, jemůž po boku stál, řka: „Co tu stojíš, jako špalek? proč neza- stáváš bratra? nevidíš-li, kterak syn knížecí (Jaromír) se zamítá a cizinec, jenž přišel otrhaný do této země, sází se na stoliči biskupskou? Však ruší-li kníže náš přísahu otce svého, chraniž Bůh aspoň nás, abychom my z otcův svých neudělali krivopřísežníkův před tváří jeho. A nehodí-li se bratr tvůj Jaromír dosti k důstojenství takovému, proč nelíbí se zástup našich kněží, rovně tak učených, jako Němec tento? O kéž bychom jen měli tolikero biskupství, kolik počítáme našinecův k nim spůsobilých! Bude-li pak cizozemec nad krajana upřímněji přáteli vlasti této? Ba podstoupíme raději cokoli, nežli bychom svolili k volení Lancovu!“

V týž smysl mluvil také Smil Bozejovic, župan Žatecký; oba pak chopivše za ruce Kunrata, Otu i Jaromíra, vystoupili z tábora s pohrůzkami. Voláno všude do zbraně, sněm pak rozešel se u velikém rozjitření a většina následovala knížat nespokojených, již u Opočna rozbili stany své.

Tím poděšen Vratislav tím více, že již částka vojska jeho překročila byla hranice tak, že viděl se opuštěna téměř ode všech. A vrátiv se do Prahy, potvrdil volení Jaromíra i bratří laskavě přivítav, propustil je v pokoji.

Martin Gallus, jenž ve 12. století žil při dvoře polského krále Boleslava III. Krivoústého (r. 1139. uvádí se jako kaplan) vypravuje k roku 1108., že byla v hlubině lesů (Náchodských) svedena bitva (in maedio silvarum praelio commissio.) Snad se boj ten sběhl

¹⁾ Cosmas str. 142.

mezi Náchodem a Starým Městem, na návrší, jemuž lid říká posud „Na bojišti“, aniž by původ toho názvu historicky znám byl.

Strategickou důležitost Branky znali a znají Prusové velmi dobře; od času Bedřicha II., který, kdykoli do Čech válečně vtrhl, na tomto pvrší vojska svá vždy tábořem rozkládal, což naposled r. 1778. učinil, až na dny naše jest první starostí Prusů, aby hned, jakmile do Čech vtrhnou, nejdůležitější posice strategické na Brance se zmocnili a ji lidem svým dobře osadili. Majíce pak Branku ve svých rukou, mají klíč k celé vlasti v plné své moci. Důkazem toho jsou dějiny poslední války naší s Pruskem. Hned večer dne 26. m. června 1866. osadili totiž pruské hlídky přední kopce Branky, ráno pak, dne 27. m. června 1866. upevnili se časně na Brance, záseky v lese, městu Náchodu patřícím, učinivše. Dříve ještě, než statné naše voje od Nového Města n. M., Dobrušky, Opočna, Bohuslavie a jiných míst v kraji úpatí Branky u Provodova a Šonova dosáhly, byli Prusové na Brance již úplně pohotově a přivítali naše vojsko, bodákem na výšiny Branky ženoucí, z lesa a zásek hustým deštěm kulí ze zadovek a děl. Další průběh a výsledek jest znám. Po krutém, krvavém boji bylo našim statným vojům k České Skalici couvnouti. „Ta Branka se vymstila na rakouském vojsku!“¹⁾

S Brankou Náchodskou souvisela strážnice Provodovská, kdesi nad vesnicí Provodovem, stranou k Novému Městu n. M. na Brance se nalézající. O strážnici této vypravuje Jos. Myslimír Ludvík²⁾, že u samé Branky jest les, k Šonovu patřící, zván od starodávna „strážiště“ a že r. 1646. patřil k Šonovu les Strážiště, v němž duby, borovice atd. se nacházelo. Strážiště to nalézalo se tedy kdesi v objemu lesů Náchodsko-Šonovských, tedy na Brance.³⁾

Ludvík uvádí, že i clo při této strážnici se vybíralo. Ačkoliv jsem se vynasnažil, abych strážiště toto našel a poznal, nemohl jsem toho nikterak dosíci.

Lid obecný, na jehož výpověď v ohledu tom vždy velkou váhu kladu, zvláště pak starší lidé, o strážišti tom nic mi neuměli pověděti a na mapě katastrální o něm zmínky není.

¹⁾ Pavel Albieri: „1866. Vojenské novelly ze sedmidenního tažení.“ V Praze, Nakladatel A. Reinwart.

²⁾ Josef Myslimír Ludvík: „Památky města Náchoda.“

³⁾ Rojek v „Pam. Arch.“ D. 8., str. 542.

Toliko z polohy jednoho, lesíkem posud porostlého nad myslivnou Provodovskou se nalézajícího, vyvýšeného místa lze souditi, žeby strážisté to v těchto místech bylo bývalo. S místa toho velmi dobře viděti jest strážnici Krčínskou i Branku zemskou; žeby však clo se bylo vybíralo, toho nepřipouštím, jelikož, jak později ukáží, clo vybíralo se u strážnice Krčínské, odtud 3 Km. vzdálené.

Dlužno ještě zmíniti se o staroslavné vesnici tržní Provodovu, kde obě stezky se sbíhaly, kde bylo středisko veškerého obchodu s cizinou a kde hluché trhy dlouho, až snad do založení města Náchoda, se konávaly. Jméno své dostala obec tato od „provodu“ či „průvodu“, jaký strážníci pomezí kupcům, vojsku a knížecím úředníkům, tudy do Kladska a Polska jdoucím, dávali, t. j. je doprovázeli, aby se jim nic zlého nepříhodovalo.

R. 1213. daroval král Přemysl Otakar I. Újezd Polický, ves Provodov a Nesvačilov (nynější Šerč?) se vším příslušenstvím klášteru Břevnovskému a Přemysl Otakar II. přenesl v posledním roce panování otce svého, krále Václava I., jakožto „mladší král český“ (junior rex Bohemiae) privilegiem, opatu Břevnovskému Martinu dne 6. m. září 1253.¹⁾ daným, trhy tyto z Provodova (quoddam forum regium in provincia Hradecensi constitutum vulgariter „Provodov“) do Police (ad alium locum Policz nomine) pro větší pohodlí (propter majus commodum), tak aby tu býval trh každou středu a opat Bavor postoupil r. 1305. ves Provodov s poplužním dvorem Benešovi z Varšimberka, županu Kladskému, k užívání doživotnímu.

Roku 1530. prodal Jakub, opat Břevnovský, dvůr poplužní v Provodově, ves celou, Šerč s podacími kostely sv. Václava na Dobeníně Vojtěchu z Pernštejna za 400 kop grošů pražských k Novému Městu nad Metují.

Zdá se mi, že se strážnicí Náchodskou byly ve spojení dvě strážnice či varty a to Jesenická a Jaroměřská. První nalézá se při téže osadě na vrchu, po dnes Varta zvaném. Výška jeho obnáší 227 m. nad hladinou mořskou. Vystoupíme-li na vrch ten, máme před sebou dosti krásný rozhled na sever, východ a jih; jen ku straně západní jest vyhlídka blízkým lesem Borem překažena. Na straně severní vidíme ve vzdálenosti 2 Km. osadu

¹⁾ Tomek: „Příběhy Polické“ str. 10.

Říkov, za ní Třebešov, Zájezd a Malou Skalici či Skaličku. Posledně jmenovanými osadami třemi běře se, jak známo, zemská cesta Kladsko-Polská od Jaroměře k Náchodu. K severovýchodní straně dobře viděti lze i vrch Dobrošovský nad Náchodem, na východ Nové Město nad Metují a k jihu přehledneme osady Jesenici s Městcem a okresní silnici od České Skalice k Opočnu a od Jaroměře k Novému Městu vedoucí. Na straně jižní a dále jihozápadní můžeme viděti přes Šestovice návrší u Jásené a konečně pevnost Josefov. V dávných dobách, pokud nebyla ještě vystavena pevnost Josefov, bývalo v okolních obcích vždy vojsko, které na vrch ten na stráž docházelo. Tam stával sloup dřevěný, jehož výška obnášela 7 m. a jenž měl ve průměru 0·5 m. Byl opleten slamou, do které smůla byla dávána. Takové sloupy postaveny byly též na vrchu Dobrošovském nad Náchodem a na Balcarově kopci u Jásené. Stráž Jesenická byla povinna pohlížeti k vrchu Dobrošovskému; vzplanul-li sloup na tomto vrchu, bylo jí též sloup této strážnice ihned zapáliti. Po té zapálen jest sloup u Jásené. To stalo se vždy, když nepřítel prosmykem Náchodským do Čech vtrhnouti se chystal. Zvláště v pruských válkách bylo prý zapalování výstražných těchto sloupů velmi důležitó. Sloupy ty stávaly až do r. 1826.

Když po r. 1820. měřiči krajinu tu vyměřovali, aby katastrální mapy založili, nazvali vrch Vartu „Franzbergem“ podle obrazu sv. Františka Xav., který zde na kříži jest zavěšen.

Druhá strážnice byla Jaroměřská a nalézala se při hlavní stezce Kladsko-Polské. Strážnici tu najdeme brzy, jdeme-li po nynější silnici říšské od kostela sv. Jakuba vzhůru k náměstí; hnedle za mostem a to po pravé straně spatříme násep, z kameně vyzděný a varta nazvaný, jenž místy již jest pobořen. Hned za domy, na vartě stojícími, podél mlýnské struhy táhne se ulice, které na valech říkají.

Tato varta Jaroměřská jest nepochybně poněmčená strážnice česká, o níž v jednom zápisu z r. 1143., kdež Lužany ves (7 Km. jih.-záp. od Jaroměře) s celým lesem mezným a tutěž Újezd (5 Km. sev. od Králové Hradce) až ku Stráži (usque ad custodiam, quod vulgariter dictum „straza“) se připomínají, zmínka se činí.¹⁾

¹⁾ Erben: „Regesta“ I., 107. Rojek: „Pam. Arch.“, D. VIII., str. 544.

V Hradci Králové byla na předměstí slezském, tam, kde později chrám sv. Pavla byl postaven, též strážnice, již se „na Březině“ říkalo.¹⁾ I této strážnici bylo této stezky stříci.

Strážnici Krčínskou nazývá se návrší na pravém břehu Metuje nad městečkem Krčínem příkře vystupující a ku Provodovu a Novému Městu nad Metují s rozsáhlou rovinou volně splývající. Odtud viděti na východě ku strážnici Borovské, jakož i k horám Orlickým; na jihu viděti část obce Sepské, dále Černčice, Slavětín, na západě Nahořany, Jesenici, Josefov, na severu Šonov, Provodov a jiné a jiné dědiny. Hned pod strážnicí tou na jedné skalce na levém břehu Metuje stávala někdy tvrz Krčínská, snad již ve 13. století založená, která v 16. století obdržela název Budín.²⁾

Ve válkách Husitských byl Krčín sídlem Orebitův. R. 1421. vpadli Jaroměřští se svým král. hejtmánem panem Hynkem Červenohorským z Náchoda brannou mocí do Krčína, rozplášili a povraždili lidi v kostele a hejtmán dal svého koně z památného kalicha ku potupě Husitův napájeti. Tenkrátě spustošeno i tvrziště Krčínské.

R. 1874., kdy železnice od Chocně ku Broumovu tudy vedoucí, se stavěla, zbořeny jsou zbytky někdejšího tvrziště Krčínského (Budínského) a na místě, kde někdy stávalo, postavilo podnikatelství této dráhy Hügel a Sager velký balvan s nápisem na památku.

Pod strážnicí tou vedla poboční cesta Kladsko-Polská od Provodova po mostě přes Metuji podle tvrziště ke Spům, Dobrušce atd. jak jsem v I. oddělení byl vypravoval. Při této strážnici nalézala se celnice, při níž nejen od cizích, ponejvíce polských a tudy táhnoucích kupecův, ale i od domácích obchodníků, tudy se ubírajících, clo od pradávných dob se vybíralo.

Listinná památka toho nalézá se posud v městském archivu Náchodském; prosíť totiž měšťané Náchodští pověstného Jana Koldu ze Žampachu a na Náchodě,³⁾ aby jim ponechal vybírání cla při mostu přes řeku Metuji blíže obce Slánské na Kladsko-Polské cestě na hranicích kladských. Znít listina ta, již pro důležitost doslovně zde podávám, takto:

¹⁾ „Pernštýn“, č. 9., r. 1881. „Z českých údolí“ od prof. J. V. Práška.

²⁾ Prof. August Sedláček: „Hrady a zámky“, D. II., str. 158.

³⁾ Listina ta nemá data; dle písma, kteréž jest totéž, jako na jiných listinách, za Koldy psaných, jakož i dle jiných okolností souditi dlužno, že svědčí Janu Koldovi, hrabivému pánu, jenž od r. 1437., kdy Náchoda dobyl až do r. 1441., kdy z Náchoda tajně prehnul, na Náchodě vládnul.

„Urozený, mnohomocný pane, pane náš milostivý“! Jakož na Vaši Milost' vznesli sú lidé Milosti Vaší zboží Homolského ¹⁾ o tom penízi, kterýž u nás a v městě Vašem (t. j. v Náchodě) na mostě platí, prosíce Milosti Vaší, abyste jej složili, i ráciž Vaše Milost' věděti, kterak smi my k bírání toho peníze (cla) přišli. Když pan Trčka a pan Jan Holý ²⁾ drželi sú Náchod a zboží Homolské, tu smi my na ně vznesli, že nemáme nač mostuov opravovati a oni sú nám svolení učinili, abychom z těch lidí i z jiných z vozů po penízi brali a na to mosty opravovali a jestli že bychom my nebrali, že oni sami chtěli bráti, neb buoh ví, že jest to obec velmi chuda a jiného žádného platu nemá než ten peníz!

Item také Vaše Milost' rač věděti, že lidé Vaší Milosti zboží Homolského — a zvláště ze vsi Slaného (v Kladsku), ti peníze toho neplatí, neb když nám toho potřebí jest, pomáhají nám lesů voziti k mostu. I Vaše Milost' to věduc, Vaše Milost' rač nás v tom opatřiti jako pán náš milostivý; neb rač Vaše Milost' věděti, že susedé naši (Náchodští), kteříž kupčí, musí platiti **cla** všudy v okolí, jakožto v **Krčíně** i jinde.“

Šest Km. jižně od strážnice Krčínské, mezi obcemi Ohnišovem a Valy, 4 Km. východně od Dobrušky, zdvihá se velkolepá, posud některými zbytky starých valů opatřená strážnice Ohnišovská, o níž na počátku, když jsem o strážnici Borovské promlouval, jsem se zmínil. Strážnice Ohnišovská jest vysoký, mohutný kopec, na němž dosti prostranná rovina se rozkládá, s níž daleko široko do kraje i do hor můžeš zírati. Strážníci, zde stojící, měli povinností, stříci cest, které tudy z Kladska a to od Levína k Olešnici, odtud k Bystrému a k Ohnišovu a od Ohnišova ke Spům a tedy k cestě Kladsko-Polské s jedné a od Ohnišova podle Valů ku Provozu a odtud k Dobrušce a tak ku cestě Kladsko-Polské se strany druhé, vedly. Že místní jména Ohnišov, Valy a Provoz původem svým ku strážnici této a obchodním cestám v její okolí patří, nelze popřítí.

Významné jest ústní podání o dědině Ohnišovské a její strážnici. Na strážnici Ohnišovské stávali prý v dávných už dobách stráže, vojáci pomezní, kteří prý cesty do Pruska vedoucí hlídali,

¹⁾ Homole, prusky: Hummel, Hummelberg, izolovaný, příkrý kopec mezi Levínem a Dušníkem v Kladstě, na němž zříceniny hradu Homole, Koldovi patřícího, dosud zřítí možno.

²⁾ Jan Holec (Holý) z Nemošic a Mikuláš Trčka z Lípy r. 1427—143?

aby po nich nikdo k nám do Čech dostatí se nemohl. Když viděli, že nepřítel se blíží, zapálili prý na strážnici té smolnice a dávali tak znamení daleko široko, že hrozí vlasti nebezpečí. A tu prý hned všechen lid byl na nohou.

Jako dědina Ohnišovská na východní straně této strážnice se rozkládá, tak rozprostírá se zase dědina Valská od ní na straně západní a pochodí jménem svým jenom od valů či příkopů, jimiž strážníci, u větším počtu zde tábořící, byli pro bezpečnost obehnáni, opevněni.

A jako Provodov u Náchoda od „průvodu“, jež strážníci odtud všem kupecům, do ciziny Brankou se ubírajícím dávali, aby jim nic zlého na cestě se nepříhodilo, tak obec Provoz nad Dobruškou od průvozu (provozu) jméno své vzala, jelikož tudy od Opočna, Dobrušky k Olešnici a odtud do Levína v Kladstě a naopak zase z Kladska do Čech zboží různé se provázelo.

V pruských válkách za Bedřicha II., jakož i ve válkách francouzských tábořilo zde nepřátelské vojsko neustále.

Asi 6 Km. jižně od strážnice Ohnišovské vypíná se nad obcí Rovným, směrem k Solnici velká strážnice Rovenská, jejíž povinností bylo, střežiti cesty od Bystřice z Kladska tudy jednak k Opočnu a k Hradci Králové, jednak k Solnici, Rychnovu a dále k jihu vedoucí.

Hledaje strážnici tuto, spatřil jsem stařenku na návsi v Rovném i ptám se jí: „Babičko, kde máte tady strážnici?“ „Panáčku“, odpovídala, „tamhle je strážnice!“ a ukázala na vrch, východně od Rovného se vypínající. Strážnice ta jest táhlý, od Rovného východně vzdálený a 760 m. vysoký vrch, který na severovýchodní straně s vysočinou Orlických hor splývá. Úbočí na západ a poněkud i na jih porostlé jest prořídlou, zakrnělou smrčevinou. Vystoupíme-li na temeno vrchu, otevírá se nám do dalekého okolí přerozkošná vyhlídka.

Na severu uvidíme před sebou roztomilé údolíčko „Rozkoš“ a „Hluky“ zvané, kudy vedla jak známo stará cesta Bystřická od Kladského města Bystřice k Deštné, do vnitř země k Dobrušce.

Této cesty střežiti bylo úkolem strážnice Rovenské.

Nad údolím tímto vystupuje dále hřbet Kounovský a Nedvěžský, za kterým v pozadí vyzírá dědina Sendražská mezi Náchodem a Novým Městem n. M.

Máš-li oko zdravé, aneb dobrým sklem opatřené, ziráš mezi černými lesy bělavou věž kostela Novo-Městského a dále za ní

překvapí oko tvé brána zemská u Náchoda. Dobruška, Josefov, Jaroměř i Králové Dvůr můžeš pozdraviti. Ač vyhlídku na západ ruší poněkud smřovina zde jen zakrněle rostoucí, přece sídlo Eliščino s bílou věží, jakož i nešťastný Chlum jasně znamenáš.

Od jihu vítají tě věže kostela Solnického, Černíkovského, Ličenského a Horno-Jelenského a zvou tě, na strážnici stojícího, k pokorné modlitbě. Vyhlička na východ omezena jest pohořím Orlickým se Špicberkem, Dešenskou Kupkou a tady zvanou Kupkou jezdcovou („Reiterkoppe“), pak panskými lesy hraběte Kolovrata „Šimonovsko“ a „Tulešov“ zvanými. A mezi těmito lesy roztroušeno jest něco chalup, kterým se říká „Na Štrakovci“. Se strážnice můžeš Štrakovec dobře viděti. Poptáváje se v Rovném starších lidí, co jim o strážnici známo, dověděl jsem se od nich, že obyvatelé okolní musili v nejstarších dobách čas od času zde na stráž státi a při vpádu nepřátelském oheň zapalovati a tak celé okolí na nebezpečí upozorniti a vzbouřiti. Za tuto službu užívali tito strážníci okolních pozemků zdarma a byli mimo to i v pozdějších dobách všech daní prosti.

Tato Rovenská strážnice jest zároveň poslední strážnicí na severovýchodní straně Čech tak hojně se vyskytujících, což jest zajisté velice významno. Brzy totiž pod Bystřicí Kladskou, jejíž cesty strážnici této bylo střežiti, jsou na Sněžníku hranice Kladska, Slezska a Moravy. Čechy vstupují tady do bezprostředního styku se svými rodnými bratry Moravany, od nichž je toliko nízké hory Žďárské odlučují.

Moravané a Čechové tvořili a tvoří od nejstarších dob jeden národ, jeden celek a nebylo tudíž potřebí, aby vlastní bratři, vlastní dítky cest, které jejich dědiny ve příčině obchodu spojovaly, tak četně a přísně střežili a strážnice v takovém množství, jak oproti jiným sousedům zřizovali.

Proto nenalézáme, pokud mi známo, od Bystřice Kladské a Rovenské strážnice až ku bráně zemské u Trstenice v Litomyšlsku žádné strážnice. Teprv u starobylé dědiny Trstenice, nad říčkou Trstenicí (Trstenice, Trtěnice a v kazimluvě též Střenice, Třenice, lat. Trstenica, Sternica, Trenyza), která až do 14. století Třtěnicí slula, od těch dob však Loučnou se nazývá, nalézáme novou přirozenou hradbu na pomezí českém a to při stezce Trstenické, tudy ze středu Moravy ku Svitavám a Litomyšli se strany jedné a ze středu

Moravy k Letovicům, Bohuňovu, Svojanovu, podle Poličky do Litomyšle se strany druhé, vedoucí.

Severně od Poličky, v údolí při potoku na západ od silnice nyníjší k Litomyšli nalézá se památná osada Strítěž, původisté hrabat Dejmu ze Strítěže, střežoucí stezky poboční od Trstenice k Poličce se táhnoucí.

Starobylá tato brána zemská, stojící na samém pomezí českomoravském, uvádí se ve starých listinách pode jménem „porta terrae, porta custodiae, quae dicitur na Trstenici“, a známo jest též, že clo pomezné ze zboží přiváženého i odváženého při ní se vybíralo, které pak do důchodu knížecího plynulo. ¹⁾

Při této bráně zemské bylo, jako pod zemskou branou Náchodskou v Provodově, zároveň velké tržiště, kam kupci domácí i cizí se svým zbožím přicházeli, aby je odprodali a jiné zase koupili. Tržiště toto nalézalo se na polích tak zvaných Hrutovských, (in agris Grutou), o nichž později promluvíme.

Trstenické brány zemské střežili strážníci, kteří byli osvobozeni od povinnosti stavění hradů a tažení do pole při vojenské výpravě. Bránu tuto prozkoumal prof. Aug. Sedláček r. 1868. důkladně ²⁾ a podal o ní velmi zajímavou zprávu. Sedláček, pracuje o topografii staré Litomyšle, přišel šťastnou náhodou v listinách na název Hradiska a prozkoumaj je, shledal, že Hradisko to jest zapomenutý starý hrad Grutov či Hrutov, jenž ve středu okresu Hrutovského (agri Grutou per totum Grutou), mezi Litomyšlí, zemskou branou Trstenickou a to nad vesnicí Benátkami se nalézal. Stejného mínění jest i prof. Al. Šembera. ³⁾

Zdvíhají se nad Benátkami výšina, od západu k východu dále ve pláň přecházející, na jejímž kraji nachází se posud mohutná ohrada bývalého Hrutova. Místo to výškou svou nad okolní krajinu trochu vyniká a tak krajinou tou jaksi vládne. Na třech stranách spády jsou chráněny, toliko jednou stranou se řečenou planinou

¹⁾ Erbenova: „Regesta“. Dr. Herin. Jirečka: Župa Litomyšlská, Vratislavská a Chrudimská do r. 1200. v „Pam. Arch.“ 1857. D. II. str. 25. a Listiny biskupství Litomyšlského r. 1350.

²⁾ Hradisko Hrutovské u Litomyšle. Podává Aug. Sedláček. „Pam. Arch.“ D. VIII. str. 59.

³⁾ Fr. Palackého místopis I. 2. p. 407.

souvisí. Nicméně nedostatek vody na tomto povýšeném místě nebýval, poněvadž na úpatí svahu nepřikrého teče řeka Trstěnice či Loučňá, tak že obyvatelé vodou snadno zásobiti se mohli.

Objem hradiště jest dosti značný. Největší délka vnitřní prostory obnáší asi 152 m. a šířka 105 m., tak že celá plocha asi 160 arů obnáší. Podoba jest vejčitá, na severozápadní straně i hranatá.

Valy, křovím a rostlinami bujně porostlé, na všech stranách se nezachovaly. Stojí posud na severozápadní straně roh mohutných valů, na dvou místech jest hřbet prokopáním prolomen a též i konec jižní okopán. Valy ty jsou dosti značné velikosti; vnitřní svah obnáší 3·7 m., vnější 7·56 m., šířka hřebenu 0·93 m. a dolejší, místy prokopaná šířka 9 m. Na protější jihovýchodní straně jest část valu též neporušena. Obě tyto části bývaly někdy spojeny, což až posud dobře jest znáti, ačkoli valy, někdy tu bývalé, s poli jsou zorány a urovnány. Na straně jihozápadní není stopy valů, toliko sráz a pod ní dvoje menší valy, jdoucí až k cestě, která středem hradiště se táhne. Vedle konce menších těchto valů nenachází se ni nejmenší stopy valů snad proto, že býval tu někdy otvor, kterým dolů k řece scházeti se mohlo. Vnitřní prostor zaujímá pole a dvě cesty, jichž jednou přijíti se může na starou stezku Moravskou, která šla severovýchodně nedaleko hradiště, jakž název polí: „položení u staré silnice“, neomylně svědčí. Hradiště samo, jako nejbližší pole, značí se jako „položení na hradisku“.

Sedláček domnívá se, že starý Hrutov byl počátkem Litomyšle, že na Hrutově nalézaly se původní župní úřadové, které teprv někdy ku konci 12. století nebo počátkem 13. století do Litomyšle byly přeneseny. Domněnka ta očekává ovšem svého rozluštění; možná, že i na Hrutovu bývala strážnice v dobách pravěkých, střežoucí stezky, tudy od Trstěnice k Litomyšli vedoucí.

O Hrutovu a zemské bráně Trstenické vypravuje Cosmas, kterak r. 1056. kníže Spytihněv svolal 300 moravských předních pánů ze všech měst moravských, aby mu u města Chrudimě vstříc přišli; jedva tito za bránu zemskou t. j. Trstenickou přišli, na polích Hrutovských se zastavivše, zajal a rozdělil je po městech českých jako rukojmě za pokoj a poslušnost jejich krajanů.¹⁾

(Praemisit autem dux Spitigneu illius terrae ad Primates literas, in quibus nominatim vocat CCC viros, quos ipse vidit meliores et

¹⁾ Cosmas p. 132.

nobiliores ex omnibus civitatibus, et ut sibi ad urbem Chrudim occurrant, per salutem capitis sui mandat. Jussa viri faciunt et jam ultra portam custodiae in agris Grutou Duci obviam veniunt, quos statim Dux, iratus, quia non ad condictum locum occurrerant, jussit comprehendere, et catenatos misit ad custodiendum dividens eos per singulas civitates Bohemiae.¹⁾

Zajímavá jest i listina Vladislava krále z r. 1167., v níž štědrá nadání kláštera Litomyšlského od r. 1098. se vypisují a znovu potvrzují a z ní poznáváme, jak v okolí Hrutovském chmel pilně se pěstoval a co asi po stezce Trstenické do Čech se přiváželo. „Podobně i sůl uherskou“, zní místo semo se vztahující, daroval (kněz Břetislav) z brány zemské, kteráž slove na Trstenici a chmel, aby (řeholníci) po celém Hrutovsku (per totum Grutou) sbírali mohli.

(De porta terrae quae dicitur Na trstenici, dedit sal ungaricum, omulum quoque per totum Grutou colligendum.²⁾

Místní jméno Chmelík (Hopfendorf) připomíná posud pěstování chmele v této krajině. Zároveň rozkázal Břetislav II., aby každý, kdožby zvěř jakoukoli ve krajině této ulovil, částku masa z této zvěře odvedl klášteru Litomyšlskému, sice že pokutován bude 300 penězi k rukoum kastelána Litomyšlského a dáním vola k rukoum kostela Litomyšlského. (Constituit etiam, ut si quis quameunque feram in territorio illo ceperit, partem carniū ejus ecclesiae illi solvat, et qui non solverit, trecentos nummos castellano, bovem vero ecclesia habeat.³⁾

Dále jest v téže listině zaznamenáno, že Vladislav král, daroval klášteru Litomyšlskému tržné Hrutovské z každého čtvrtka v roce. (Dedi et forum ecclesiae Lutomislensi in Grutou feria IV. in perpetuum.)⁴⁾

A roku 1201. daroval král Přemysl Otakar I. témuž klášteru desátek v újezdu Hrutovském (Mizleno abbati de Lutomizle et conventui ejus dennarium vomeralium decimas in circuitu, qui nominatur Grutou.)⁵⁾

¹⁾ Cosmas II. p. 131—132.

²⁾ Erben „Regesta“ p. 139.

³⁾ Erben tamtéž p. 139.

⁴⁾ Tamtéž.

⁵⁾ Erben „Regesta“ p. 205.

Lid okolní zná posud velmi dobře starou zemskou stezku, po níž od brány zemské ke Hrutovu se přicházelo a ačkoliv má dnes dobrou svou silnici do Moravy, chodí přece nejraději po staré stezce, jelikož si nadejde.

Na místě brány zemské na Trstenici rozkládá se dnes řečená již často vesnice Trstěnice; odtud dostaneme se po cestě „Brlenka“ zvané, ku vsi Benátkám a po té spojuje se cesta ta se silnicí Litomyšlskou.

U Tisovce, asi 6 Km. jihovýchodně od Nasevrků a u Hluboké, 6 Km. východně od Skučce, rozkládají se památné osady Střítěž Velká i Malá u Nasevrků, kteréž různých cest pobočných střežly. V okolí Střítěže Skučské nalézají se skalní jeskyně, které prý ve válkách Husitských pronásledovaným obyvatelům okolním skrýši bývaly.

Mezi Jihlavou a Polnou nalézáme památnou osadu Střítěž, k Sebranicům přifařenou. Asi 1 Km. jižně od Královic Dolních nalézáme jinou osadu Střítěž; obě střežly některé poboční, nám však neznámé stezky.

Jiná strážnice nalézala se od pradávnych dob při stezce Liběčské, vedoucí z Moravského Žďaru do Čáslavska. Téže Liběčské stezky střežli dále osadníci obce Střížova, při potoku, 6 Km. jih.-vých. od Chotěboře se nalézající a k Sopotám přifařené, jakož i osadníci starobylé, nyní již zaslé a jen v samotě Střítěži, při východu z hvozdu toho u Příbrami Uhelné žijící strážnice nedaleko vrchu Strážného, ¹⁾ a pradávni osadníci obce Střížanova (a ne Stržanova) na pomezí Česko-Moravském.

O této strážnici nalézáme u Erbena ²⁾ tuto zprávu: Ljubac rozkládá se v lese, rozprostírajícím se mezi župou Čáslavskou a Brněnskou. V této krajině žijí lidé, kterým se obecně „stráž“ (strážníci) říká a jichž povinností bylo stříci této stezky, aby po ní nikdo do Čech ani nevešel ani z Čech vyšel, leda by k tomu zvláštního knížecího dovolení měl. (Ljubac in silva, quae interjacet inter Czaaslavensem et Brinensem provinciam, in ejus parte habitant homines, qui vulgo stráž apellantur, quorum erat officium quandam viam custodire, ne cui per eam sine speciali mandato principis pateret transitus terram Bohemiae ingrediendo, vel exeundo. ²⁾)

¹⁾ Erb. „Reg.“ p. 109. Vocelův „Pravěk“ str. 299.

²⁾ Kl. Čermák: Střítěže v „Pam. Arch.“ D. XI. seš. 9 str. 431.

Na vysokém (774 m.) vrchu nedaleko Lukavce u Pacova strážišť zvaném, střelila v dávných dobách pomezni stráž se-
stezky, podle ní od Jihlavy k Pelhřimovu, Benešovu a ku Praze
vedoucí. Bohužel zachovala se nám o strážnici té jen malá zmínka
u Hellwalda.¹⁾

Pamětihodny jsou též osady Strítěže, jichž pět v krajině
této se nalézá a to: Strítěž ke Křeči, druhá Strítěž ke Chvoj-
novu, třetí Strítěž k Božejovu, čtvrtá Strítěž (Dolejší či Zadní)
ke Zhoří, pátá Strítěž k Nové vsi přifařená. Obyvatelům těchto
pradávných a památných osad bylo též se-
stezky stříci a ji chrániti.

Jiných strážnic v těchto krajinách jsem nenalezl.

Nejprvnější strážnicí za hranicemi Česko-Moravskými na
jih k Rakousům Dolním byla strážnice či stráž nedaleko
Jindřichova Hradce, na jejíž místě, jakož i v její nejbližším okolí
později nynější město Stráž (Platz) povstalo, které tudíž za původ
svůj pomezni strážníkům díky jest zavázáno.

Nynější Stráž²⁾ jest starobylý městys, rozkládající se na Nežárce
v okrese Jindřichovo-Hradeckém. Tam, kde nyní pamětihodná, ode
tří stran kulatá, k jiho-západní však straně v ostrou hranu vy-
bíhající věž se nalézá, stával někdy starý památný hrad, který na místě,
na němž někdy stráž pohraničná stávala, byl ve 13. století
od jedné větve Vítkoviců založen. Tak přešel původní název stráž-
e na hrad, jež i páni Vítkovci za svůj přijali, ze Stráž-
e se píšíce.³⁾

Snad tak učinil Sezema ze Stráž-
e, který okolo r. 1284. se
připomíná a nejstarším dosud známým údem této rodiny jest.

Úkolem strážnice či stráž-
e této bylo stříci poboční se-
stezky, která
tudy od Třeboně k Jindřichovu Hradci vedla a ve spojení s poboční
stezkou Budějovicko-Třeboňskou a Třeboňsko-Gmundenskou stála ;
stezka ta již v 9. století se připomíná.

Jihozápadně od této strážnice byla strážnice, nalézající se
v nynější obci Strážkovicé, 7 Km. severozápadně od Trhových
Svinů na bývalém panství Komáříckém.

Strážnice tato, již nyní varta se říká, nalézala se na východní
straně obce Strážkovicé a to mezi obcí touto a Strážovem na
návrší, jehož svah ku Strážkovicům se kloní. S návrší toho přetěšená

¹⁾ Dil I. p. 220.

²⁾ „Topografický Slovník Čech“ 1870., str. 770. od Ortha a Sládka.

³⁾ „Slovník Naučný“ D. VIII. str. 1055.

vyhlídka nám se vyskytuje. Mužové z obce Strážkovické byli původně všichni strážníci, jichž povinností bylo, na strážnici, nad obcí se vypínající, na stráži střídavě státi a prosmyku tudy vedoucího chrániti. Od nich dostalo se tudíž osadě této, jakož i jiné u Trutnova, o níž později promluvím, památného, historického jména Strážkovice.

Tito strážníci střežili cesty Vitorazské od Budějovic k Trhovým Svinům, Novým Hradům (Gratzen), odtud pak k Vitorazi a Gmundenu v Rakousích Dolních se vinoucí. Při též stezce Vitorazské a to mezi Trhovými Svinými a N. Hradů nalézala se u Záhoří brána zemská, která roku 1186. se připomíná. Bylť totiž blíže této brány zemské snad u vesnice Žáru blíže Žumberku (Sonnenberg) u Nových Hradů dvorec (*praedium intra portam provinciae nostrae, praedium quoddam, quod vulgariter Sahar [Žár?] appellatur 1221.*), který r. 1186. mniši kláštera Světelského z Dolních Rakous pod tou výminkou darem obdrželi, že hustého pomezního lesa, který byl tenkrátě zajisté pralesem, šetřiti a jeho nikdy na ujmu země mýtiti nebudou.¹⁾

Asi 8 Km. jihovýchodně od Českých Budějovic nalézáme starobyrou osadu Střízov či Střížov, dnes Driesendorfem (!) zvaný, jehož původní čeští osadníci střežili ve pradávných dobách stezky Vitorazské, tudy k Budějovicům vedoucí.

Severozápadně od strážnice Strážkovické a to nad městečkem Lhenicemi nalézala se opět jiná strážnice, již lid „stráží“ zove.

Městečko Lhenice rozkládá se jak známo, na úpatí návrší, jehož prostřední, nejvyšší týmě má název stráž; uprostřed stráže této spatříme hřbitov Lhenický. Celý hřeben tohoto návrší má něco přes 2. Km. délky a táhne se od jihu k severu. Hrubších výšů jest na něm několik, však stráž jest nejvyšší a s ní otevírá se nám daleká vyhlídka do vnitř Čech, zvlášť na straně severovýchodní ku starobylym památným Netolčům.

Osady, v této namnoze bezlesé krajině položené, rozkládají se před námi jako luzné panorama.

Na jiných stranách zamezují poněkud hory, četně tu vystupující, volný rozhled, zvláště na jih, kde jest horami a lesy celá krajina uzavřena.

¹⁾ Fr. Herm. Jireček: „Slovanské Právo“ str. 12., J. Er. Wocel: „Pravěk země České“ str. 298., Ortha a Sládka „Topografický slovník Čech“ str. 953.

Jest nutno, abych zde o starožitnosti a znamenitosti krajiny této se zmínil. Asi 1 Km. severně užíme na úpatí stráže vísku „Hradce“, patřící ke katastrální obci „Obory“.

Nade Hradcem vypíná se kuželovitý a dosti vysoký pahorek, jemuž Hrádek říkají. Jest sice lesem porostlý, ale možno přece viděti na něm zbytky zdí základních i příkopy. Byl prý zde lovčí hrad pánův z Rožmberku, kteří v „Oboře“ rádi honívali.

Asi Km. od Hradců na západ a asi 2 Km. od Stráže, nalézá se v údolí ves Třebánice, jejíž jméno, jak kmen „treb“ (treba = oběť) svědčí, původem svým do pohanských dob sáhá.

Netolice jsou jenom 4 Km. od Třebánic vzdáleny; cesta k nim vede Hradcem a podle Hrádku. Jakmile Hradce mineme, rozšíří se náhle úžina. Od Třebánic ještě asi Km. na západ a to pořád v údolí rozkládá se ještě vesnice Hoříkovice, dále Lhotka, Mičovice a Jáma.

Mičovice, kdež posud na jednom statku říkají u „Mičanů“, leží asi v stejné šířce se Lhenicemi k západu. Nejbližší, Mičovice se Lhenicemi spojující, avšak velice obtížná cesta, vede přes „Horu“ pod strážnicí, odtud pak k Jámě, kde údolí opět se sужí a cesta, překročivši malou výšinu, do údolí mezi Záhořím a Chroboly ústí. Údolím tímto vedla stará, nyní ovšem zašlá poboční stezka Zlaté stezky, od níž ve Volarech odbočovala a tak prostředně Pasov s Netolicemi spojovala.

A stezky této střežla strážnice Lhenická.

Stejný účel měla též starobylá Strítěž, osada asi 4 Km. východně od Volyně se rozkládající.

A podobný úkol určen byl jiné šumavské strážnici, která tam, kde dnes Kunžvart spatřujeme, se nalézala. Na blízkém, příkrém vrchu ¹⁾ města Kunžvartu vidíme zříceniny hradu soujmenného, o němž se nám žádných zpráv nedostalo; dá se však takřka s jistotou souditi, že byl pohraničným hradem, vystaveným ku střežení Zlaté stezky, čemuž i to nasvědčovati se zdá, že byla okna pouze na jihovýchodní straně, t. j. na straně, kudy poboční Zlatá stezka vedla.

A že hrad pozdější povstal na místě, na němž někdy toliko čeští strážníci na stráži stáli, nepopře nikdo, srovná-li s případem tím jiná místní jména, jako: Stráž, Strážkovice, Strážice, Strážiště, Strítěž, Střezina atd.

¹⁾ Orth a Sládek v často připomínaném „Slovníku.“

Tak zvané strážné domky (Kuschwarthäuser) pod strážnicí podnes se nalézající, jsou též zbytky někdejších sídel strážníků pomezných. Teprv později, když obchod po Zlaté stezce více a více se zínáhal, nepostačovala již jednoduchá strážnice a založen zde hrad, jemuž dle mody, tehdy v Čechách panující, dáno jméno německé varty.

Střehlat pak tato strážnice či varta Zlaté stezky, která, jak jsem prvé pověděl, z Pasova bavorskými městy Hacem, Hucternem, podle Kaltensteinu k Röhrenbachu, odtud pak do Freyungu vedla. Asi 2 Km. severovýchodně za Frayenburgem odbočila pak od stezky Prachatické a vedla nynějším Malým Filippseitem ku strážnici, nyní Kunžvartě zvané, odtud dále údolím, v němž nalézá se víska Kuschwarthäuser a Röhrenhäuser k vesnici Hořejší Vltavici (Ober-Muldan), ke Lhotě Solné a končila ve Vimperku.

Při stezce Vintířově, od Pasova Šumavou k Sušici vedoucí, nalézala se nedaleko Ulišova ¹⁾, 4 Km. jihozápadně od Sušice jiná strážnice, po níž jen samota soujmenná památku nám zachovala.

Severně a severozápadně od Sušice setkáváme se s dvěma novými strážnicemi a to se strážnicí, která na výšině mezi nynějšími dědinami Strážovicemi a Pačivem (Pačejovem), asi 8 Km. východně od Plánice vzdálených, se nalézala.

Strážnice ta, která nynější osadě „Strážovice“ zvané, jméno dala, střehla vedlejší, od Budějovic k Plzni vedoucí cesty. Sem patří též starožitná osada Stržitež, 8 Km. jihových. od Klatov vzdálená, jejíž obyvatelé střehli stezky ke Klatovům vedoucí.

Druhá strážnice byla tam, kde dnes starobylé město Strážov jest rozloženo a o němž též Orth a Sládek dobře soudí, že má své jméno nepochybně odtud, že zde pomezní stráž své stánoviště mívala. Lid říká dnes návrší, na němž někdy stráž stávala „Na strži“ ovšem mylně na místě na „stráži“.

Se strážě této viděti následující vrchy: Kozí hřbet, (u Pačiva) Červenou Skálu (nynější vrch k Neprachovům), Rozepři, Slavník (lid špatně říká i zde Slamník), Homoli u dvora Radického a Plesník; mezi těmito vrchy malebně proskakují dědiny, jichž větší část původem svým do dob českého osazování patří, jako: Slivonice, Slatina, Sviratice, Nahoším, Lažany, Kvášňovice, Olšany, Dobrotice,

¹⁾ Ulišov, Volišov, Volišovice, Olšov a Volšov, ves při Olšovce, připomíná se již r. 1045.

Holkovice, Maňovice, Jelenovice, Zborovy, Nehodív, Myslív, Slípo klasy a jiné.

K roku 1441. připomíná se rytíř Ostranecký v čele oddělení vojska, chránícího hranice proti častým vpádům německým. Král Ludvík, uznávaje důležitost strážnice této, dovolil roku 1526. Strážov hradbou obehnat, sklad soli zde zříditi a clo a mýto zde vybírat, ¹⁾ kteráž práva Ferdinand I. r. 1540. a Rudolf II. r. 1595. potvrdili.

Z toho, že král Ludvík ve Strážově sklad soli zřídil a clo a mýta zde vybírat dovolil, souditi dlužno, že Strážovem vedlo důležité odvětví Zlaté stezky směrem od Pasova ku Světlé (Zwiesel) v Bavorsku a odtud ku Strážovu, Klatovům, odtud pak ku Strážnici u Dobřan nad Radbuzou v okrese Stodském, kteráž strážnice česká své jméno na německý Vartov přenesla. Vartov jest totiž mlýn, pod strážnicí původní se nalézající. Odtud vinula se cesta tato k Plzni a odtud ku Praze. Strážnice, nalézající se někdy v obcích Strážovicích a ve Stráži čili Paračově, u Mirotic a strážišťe u Mirovic částečně střežly stezky Linecké, od Prahy k Písku a do Lince vedoucí, částečně i stezky Vintířovy.

Velice zasloužilý spisovatel často již jmenovaného „Okresu Klatovského“ prof. Justin V. Prášek ²⁾ domnívá se na základě bedlivého a odůvodněného pozorování a zkoumání, že na velebné Hoře Jezerní (Osser), stojící na rozhraní království českého a bavorského a vévodící (1280 m.) důstojně okolním, nad vlnitou čarou pomezí vystupujícím vrcholům, nalézala se v dobách pradávných též strážnice pohraničná.

Hora Jezerní zbudována jest nejvíce z ruly, u veliké halvany nakupené, která zvláště v obou vrcholech neobyčejného složení dosahuje. Český vyšší vrcholak pokryt jest zbytky jakési budovy, v nichž místní pověst hledá zbytky nějakého zaniklého hradu. Pokud udání pravdivo, říci lze není, nebo v tichých, větší část roku zasněžených svědcích dávné minulosti marně hledal bys

¹⁾ „Slovník Naučný“, D. VII., str. 1056. „Topografický Slovník Čech“ od Ortha a Sládka, str. 277. Hellwald: „Země a obyvatelé její“, D. I., str. 174.

²⁾ „Politický okres Klatovský“. Vypsání statistické a historické tří okresů: Klatovského, plánického a nýrského, jež učinil Justin V. Prášek, profesor realného a vyššího gymnasia v Klatovech. Díl první: Země a lid. Klatovy. Tiskem M. Čermákové. Nákladem spisovatelovým. Str. 9.—10.

zpráv ve zdrojích historických. Jediný výklad zdá se býti pravdě podobným, totiž, že jest nám zde činiti se zbytky jakési strážnice pomezní, jakéž u předkův našich, zvláště v Pošumaví, hojně docházely oblíby. Třeba jenom srovnati místní jména Strážov, Stráž, Strážiště s polohou míst, jimž nyní jméno dávají a výsledek nás poučí, že jsou to zbytky někdejších pomezních hlídek, aby sledovaly pohybů hraničním horstvem ukrytého nepřitele.

Jezerní Hora pak, králujíc v celém Královském Hvozďe nejvíce i českému i bavorskému obzoru, jsouc pak i jaksi uprostřed pomezních strážců, jménem Chodův známých, položena, nejvíce hodila se úloze této a s ní snadno bylo znameními ohňovými zprávu do vnitrozemí o hroziícím nebezpečenství rozšířiti. Jiný výklad praví, že zde asi zřízena hlídka k ochraně obchodu solního, velmi živě údolím Úhlavským vedeného; důkazem pak jakýmsi pro oba náhledy jsou mnohé tu učiněné nálezy starožitnické, mezi nimiž i objevily se kusy železné zbroje.

Já přidávám se úplně k náhledu páně Práškovu, ponkazuje k výkladům o strážnicích českých a jejich významu vůbec.

Nejbližší strážníci od Hory Jezerní nalézáme na straně severovýchodní u městečka Klenče, blíže Domažlic, uprostřed pralesů Šumavských.

Těsně na hranicích bavorských, jako hráz proti německému Bavorsku, leží na zvýšeném pahorku v malebné krajině Domažlické město Kleněč. Z tohoto místa vede nyní erární silnice Českým hustým lesem, ba pralesem do Bavor na samé hranice. Za Klenčem nad touže silnicí uměle těmito horními oklikami a skalinami vystavenou, jest část polí ku Klenči náležejících, kteráž mají jméno „stráž“ nebo-li „Na stráži.“ Tážeme-li se zde starých obyvatelů, proč as tak tato část vyvýšené krajiny sluje, odpovídají nám jako Rovenští: „Moje babička říkávala-mi, že sem chodívali Chodovští, t. j. obyvatelé blízké vesnice Chodova na stráž, že tu hlídali, aby nevpadli nepřátelé do země.“ Docházeli tudíž strážníci Chodovští na sousední strážnice na hlídku v jistém pořádku a dle jistých pravidel, což i z listiny krále Bedřicha Falckého r. 1620. udané vysvítá. Dle této listiny vykonávali strážníci tito tenkrát hlídku dle vesnic, asi jako dnes ponocují v mnohých dědinách obyvatelé, kde zvláštního ponocného nemají, dle čísel. Za jistý čas vystřídaly se všechny obce ve hlídání, kteréž jim ve dne v noci vykonávati bylo.

Výšina stráže Klenečské poskytuje svému navštíviteli přeutěšenou vyhlídku do údolí směrem k Trhanovu i okolí Domažlickému, mnohými a slavnými bitvami proslulému.

V dávných dobách byla krajina tato arci samými lesy porostlá; protož vyhlédli si strážníci jako všude v Čechách, tak i zde nejvyšší místo v krajině, s něhož by daleko široko viděti a tak hranic dobře stříci mohli.

Připomenouti dlužno ještě, že i v knihách pozemkových zapsána jsou pole, na stráži se nalézající, výslovně: „Pole na stráži“. Dědina Chodov, západně 7 Km. od Domažlic vzdálená a farou k Trhanovu patřící, jest podnes památkou po její zakladatelích „Chodech“, kteří opět od „choditi, na stráži choditi“ (jako Náchodané od chodění nahoru, na Branku) své jméno vzali.

Tito Chodové byli již v nejstarších dobách hojnými výsadami a právy obdařeni, začez bylo jim hranic česko-bavorských, zvláště prosmyku Klenečského proti nepříteli stříci, v čas nebezpečí zásekami opatřiti a hájiti, k čemuž posud jejich vysoké, jako tvrzky stavěné domky poukazují.

V boji, jaký Břetislav I. proti cí. Jindřichovi III. r. 1040. vedl a o němž jsem při stezce Domažlické promluvil, ukázali Chodové svými sekyrami svoji vrozenou statečnost a boj slavně rozhodli. Když totiž vojsko Jindřichovo do prosmyku toho se dostalo, kázal Břetislav Chodům, aby ze zásek a umělých hradeb vypadli; vojsko císařské, neschůdnou cestou a žízni valně již utrmáceno, utrpělo pak zde hroznou porážku.

Původní své polské zřízení podrželi Chodové až do r. 1325., kdy je král Jan za zřízení německé, jakéhož tenkrát sousední Domažlice užívaly, zaměnil. Vyjímaje 24 kopy českých grošů berně královské, byli Chodové vši dané a roboty prosti a tou výsadou obdařeni, že žádný vladyka v jich území nesměl se zakoupiti a že sněmů zemských směli se účastniti. Byvše r. 1585. od Rudolfa II. na 60 let Domažlickým za 43.333 zl. 20 kr. zaprodáni, drželi s nimi v bouřlivých dobách 17. století při straně Bedřicha Falckého. Za to byli pak po nešťastné bitvě Bělohorské přísně pokutováni, svých výsad zbaveni a později svob. pánu Volfangu Vil. z Lamingau a Albenreuthu prodáni, který je neslýchanými daněmi a nesnesitelnými robotami sužoval.

Marně dovolávali se Chodové svých starých práv a výsad a když pak r. 1668. se svou, r. 1623. započatou při nadobro byli

odmrštění, vzbouřili se r. 1693. proti robotám a úředníkům, je sužujícím. Přes 400 statných, neohrožených Chodův stálo ve zbrani a když po dobrém nemohli býti ukonejšeni, posláno proti nim z Plzně četné vojsko se třemi děly a Chodové jsou po mnohých hrozbách pokoření a úlisnému pánu svému Lamingenovi zase podrobeni. Po té stihly je kruté tresty. Jeden z vůdců zemřel ve vězení a druhý, Jan Sladký, vulgo Kozina, byl dne 28. m. listopadu 1695. u přítomnosti 68 rodin Chodovských veřejně v Plzni popraven. Od těch dob nebylo mezi Chody a ostatními robotníky rozdílu. Nejstarší vesnice Chodův, které r. 1325. se jmenují, jsou tyto: Postřekov, Kleneč (nyní město), Draženov, Újezd, Tlumačov, Mrdakov, Klíčov, Počínovice a Lhoty s rozsáhlými lesy a pozemky, někdy královskými, na nichž nová bydlá Chodův později povstala.

Sídlo rychtářství Chodovského bylo vždy v Domažlicích v pevném hradě Chodovském s pěknou kulatou věží (nyní budova c. k. okresního úřadu), kterýž po velikém požáru r. 1592. Chodové svým nákladem zase vystavěli a opevnili.

Pro svoji ostražitost v pohraničných hlídkách mají Chodové psí hlavu ve práporu a znaku, pročež přezděno jim od starodávna Psohlavcův. ¹⁾

Připomenouti ještě sluší, že v témž lese, kde stráž se vypíná, však stranou západní od Kleneče, nachází se malá víska, již dle udávání starých pamětníků německy „Gibocht“ (Dej pozor!) říkají, ač nové pojmenování těchto chaloupek „Novým Postřekovem“ starý „Gibocht“ zatlačuje. Zdá se, že tento Gibocht jest stará, zapomenutá strážnice, neboť i s něho daleká a utěšená vyhlídka v údolí se otevírá. Kdy asi česká strážnice ta na tento německý „Gibocht“ byla přetlumočena, udati mi lze není.

S Klenečskou strážnicí souvisela na východě strážnice, nalézající se na kopci v nynější vesnici Stráži (něm. Hochwartl), 4 Km. jihozápadně od Domažlic, kdež též jedna z nejstarších bran zemských se nalézala. Strážnici tuto jest se strážnice Klenečské dobře viděti a na ní nalézala se, jak Orth a Sládek dobře soudí, též pomezí stráž. Nepochybně že Chodové později semo docházeli, aby zde a odtud cesty zemské, k Domažlicům vedoucí, střežli.

¹⁾ „Slovník Naučný“ D. III.

Těmto strážnicím nejbližší byla strážnice, nalézající se tam, kde dnes starobylé městečko Stráž či Novoměstí (Neustadt) v Chebsku, 6 Km. východně od Přímdy se rozkládá.

Název tohoto městečka, asi 1 Km. od původní strážnice, která na vysokém kopci se nalézala, vzdáleného, jest po dnes upomínkou na pohraniční stráž, která zde usazena byla, aby starobylé, z bavorského Norimberka ku Přímdě (Frauenberg), Stráži (Neustadt), ku Stříbru a Plzni vedoucí stezky (Přímdské), střežla.

Nejbližší strategické místo proti cizině na straně severozápadní nalézalo se u Dolního Žandova (Unter-Sandau) v hejtmánství Tepelském, na samých hranicích krajiny Chebské.

Šly pak tehdaž hranice české v krajinách těch tímto asi směrem: Od Hořejšího Schönbachu a Dürrengrünü na severu jihovýchodně ku Steingrubu, odtud podle Fleissenského potoku k Mühlgrünü, Plumbergu, Hořejšímu, pak k Dolejšímu Schossenreitu; odtud vedly pak jižně mezi dědinami Nebanicí a Mostovem přes Ohři podle potoku k Tippessenreuthu, Thurnu, Grünu, podle Dolního Žandova a podle potoku k Ullersgrünü, kde byly společné hranice Čech, Chebska i Bavorska.

Tímto krajištěm Chebským vedla hlavní stezka z Němec do Čech, kterou se blízko Dolního Žandova do vnitř země vcházelo. Jako u Náchoda, u Trstěnice a jinde postarali se předkové naši též zde, aby tento vchod do země, přírodou samou již dobře opevněný, ještě uměle opevnili a vchod do rodné země nepříteli ne-li nemožným, aspoň velice obtížným učinili.

Zdvihajíc se totiž podle severní a jihozápadní strany Dolního Žandova značné dva vrchy, které skutečnou bránu zemskou tvořily. Vedlať jen tudy stezka zemská od Chebu a mohl se průchod ten, zde dosti těsný, velmi lehounce zasekatí, což, jak později dokaži, strážníkům této brány zřejmě nařízeno bylo.

Tuto bránu zemskou hledali mnozí horliví badatelé a spisovatelé naši u Teplé, blíže kláštera premonstrátského, avšak mylně. Jediný badatel Vlasák ¹⁾ a po něm zasloužilí spisovatelé často již připomenutého „Slovníku Topografického“, Orth a Sládek, kladou tuto bránu zemskou v pravá místa u Dol. Žandova, pravíce, že

¹⁾ „Slov. Nauč.“ D. X. str. 461. „Slovník Topografický“ od Ortha a Sládka str. 987.

před věky nacházela se u Žandova tak řečená zemská brána, t. j. místo, kterým se do země vcházelo i z ní vycházelo. Že bránu zemskou zde a ne u Teplé hledati dlužno, i z jiných okolností ještě vysvítá. Tak mluví se v listině z r. 1197.,¹⁾ kterouž kníže a biskup Břetislav Jindřich zřízení a nadání kláštera Tepelského vladykou Hroznatou potvrzuje, zcela určitě o clu, které se jak na trhu, tak i u brány, t. j. u vycházení ze země a přicházení do země vybírá (et theloneo tam fori quam portae, id est exitus terrae). Vchod do země byl tenkrát, jak jsem hned z počátku byl se zmínil, u Dol. Žandova, jenom 4 Km. od hranic českých vzdáleného, ale nikoliv až u Teplé, téměř 36 Km. od pomezí českého vzdálené.

Tak hluboko do země nebyly brány zemské, by i les pomezní sebe dále do vnitra země zasáhal, nikde posunuty. Brány zemské byly skutečnými branami a brána, ať už ve statku selském (vrata), nebo ve tvrzi, hradu, zámku, pevnosti nebo ve městě, nalézala se a nalézá se posud vždy u vchodu do dvora statku, u vchodu do tvrze, hradu, zámku, pevnosti a města a ten, kdo chce dostati se do statku, tvrze, hradu, zámku, pevnosti a města, může tam dostati se toliko branou a ne jinak. Brána (vrata) statku, tvrze atd. nenalézala se nikdy a nenalézá se posud až na dvoře, náměstí atd. ponechávajíc části dvoru, tvrze atd. před ní se nalézajících, zlovůli nepřátelské. A tak bylo i u bran zemských, jinak by svého původního a přirozeného úkolu byly pozbyly. Do vnitř země a to podle stezek zasahovaly, jak jsem již dříve byl napsal, toliko strážnice.

Že zde mezi branou zemskou a pomezím českým již ve 12. století žádných velkých lesů nebylo, vysvítá z téže listiny, v níž dále se praví, že týž kníže a biskup Břetislav Jindřich daroval témuž klášteru Tepelskému ještě zemi, (tedy ne les a nebo zemi, krajinu s lesem), kteráž jest mezi Žandovem a Českým lesem (t. j. hranicemi). (Terram, quae est inter Sandov et silvam Boemiae, loco eidem contulimus.) A papež Celestin III., potvrzuje toto darování listinou ze dne 7. m. srpna 1197.²⁾, zmínuje se opět o darované této zemi, jmenuje ji „zemí, mezi Žandovem

¹⁾ „Regesta Boemiae“, 432 1197, p. 195.

²⁾ Erben 437, 1197. 7. Aug. Laterani, p. 197.

a hřanicemi českými se rozkládající (et terram, quae est inter Sandou et terminum Boemiae).

Rozkládalo se tudíž panství vřadyky Hřoznaty, jež klášteru Tepelskému r. 1197. byl daroval a jím do budoucnosti jej nadal, vnitř země české až ku bráně zemské u Žandova; ostatní krajina od této brány zemské u Žandova až k českému pomezí byla zemí knížecí, již pak Břetislav témuž klášteru dodatečně daroval, tím panství Tepelské až po hranice české zaokrouhliv.

Že tato brána zemská jako jiné brány zemské v Čechách i uměle byla opevněna, t. j. valy, příkopy a v čas potřeby i zásekami, které ovšem později za své vzaly, byla opatřena, toho dokladem jest listina kláštera Tepelského od r. 1213.¹⁾ Přemysl Otakar I., potvrzuje totiž znovu založení kláštera Tepelského županem Hřoznatou, praví v této listině určitě, že poddaní tohoto kláštera mají býti osvobozeni od stavění hradů, od vojenských výprav, od opravování zemských stezek a kácení lesů na hranici zemské. (Nullus eos [t. j. tyto poddané] pro castrorum, quae in terra sua sunt, reaedificatione commoveat. Nullus eos pro ingruenti aliqua expeditione inquietare audeat. Nullus eos pro reparatione viarum, vel silvae succissione in ambitu terrae molestare praesumat.) Toto osvobození poddaných kláštera Tepelského od kácení lesa či dřev při hranici zemské vztahuje se patrně ku bráně zemské u Žandova Dolního a strážnici u Kynžvartu, o níž později promluvíme. Této hrubší práce pohraničných strážníkův byli tudíž strážníci Tepelští a okolní úplně prosti a byli toliko povinni zemskou bránu, kterou od zakladatele obdrželi a jejímiž majiteli skutečnými byli (possidentes), opevňovati a jí, jako všude jinde v Čechách, bedlivě strážiti. (Praecipue homines de Tepla et in toto circuitu circa silvam commorantes, quibus portam terrae, quam a suo fundatore possident, et munire et custodire sufficiat.)

Mimo tyto znamenité výsady byli strážníci Tepelští a její okolí osvobozeni naskrze od všelikých daní řádných i mimořádných i všelikých jiných podobných berní, ať se kdekoli v zemi zdržovali a musili veškerých

¹⁾ Erbenova „Regesta“ 548, 1213 pag. 255—256. V. VI. Tomek: „Něco o pomezí země České.“ „Časopis Musea kr. Českého“, r. 1855., pag. 468—9. „Slov. Nauč.“, D. IX., p. 337—8. Orth a Sládek „Slov. Topogr.“, p. 823—4. „Památky Archaeolog.“ D. I., str. 25. a následující.

nepříjemností a všeho sužování ostatí prosti. (In quacunque parte terrae commorantes, a nostra et nostrorum potestate successorum et dominio sequestrati ac penitus absoluti, nullis universalibus collectis, quae per Boemiam fieri solent, vel hujusmodi exactionibus gravari debeant, sed ab omni infestatione et vexatione potentum liberi permaneant.)

Zároveň vymanění jsou z příslušenství soudů domácích a veškery pře jejich rozhodovati se měly u přítomnosti králův. (Nullus eos, seu camerarius, seu villicus, sive castellanus ad iudicium compellat. Cum enim a fundatore suo nobis et successoribus nostris advocatia eorum commissa sit, volumus [Přemysl totiž] ut de cetero de omni accidenti in praesentia nostra et successorum nostrorum iudicentur.)

S branou zemskou u Žandova souvisela strážnice Kynžvartská (Königswarta). Tam, kde ještě dnes nepatrné stopy starobyklých valův a příkopů pradávné tvrzky Kynžvartské a to 1 Km. severovýchodně od městečka Kynžvartu a 19 Km. jihovýchodně od starobylého, památného Chebu na vysokém kopci (790 m.) spatřujeme, stála někdy památná strážnice, střehoucí důležitého přechodu z krajin německých, zvláště z Horní Pfalce a země Franků do Čech po stezce Chebské.

Stojíme-li na vysoké strážnici této, máme přerozkošnou vyhlídku daleko široko do země Chebské, do sousedního Bavorska, dále do vnitř království našeho až k Plzni a na Šumavu, kde zvláště velebné Osí se svými soudruhy malebně vystupuje a nás k sobě zve.

Při této strážnici památné vybíralo se v dávných již dobách clo od kupcův, tudy do Čech táhnoucích, kteréž clo později clem královským nazváno. Posud jmenuje se blízký hostinec, při němž někdy celnice stála „u mýta“ a vedle něho rozkládá se louka, již tamější lid německý „Mautwiese“ (louka u mýta, louka při mýtě, louka mýtná) nazývá. Potok, nedaleko této staré celnice se vinoucí, sluje podnes „Mautbach“ (potok mýtný).

Původní tato strážnice byla ve 13. století, když původnímu, přirozenému úkolu svému již nepostačovala, ve tvrz, která důležitý její úkol převzala, zaměněna. Jelikož tvrz ta za krále Jana v ruce loupežných rytířů upadla, kteří na místě strážcův a ochráncův pomezí této stezky hroznými lupiči pocestných a kupcův, tudy táhnoucích, se stali, byla z rozkazu Karla IV., jenž proti veškerým loupežným

rytířům a škůdcům vlasti s největší přísností vystupoval a jejich hrady bořiti kázal, r. 1348. též zbořena, později však se svolením krále Václava od Hynčíka Pfluga r. 1398. znovu postavena i dobře opět opevněna. Roku 1648. byla od plukovníka švédského Coppy dobyta, vydrancována i úplně zbořena. Jenom nepatrné zbytky starých, původních valův a příkopů jsou svědky někdejší její slávy.

Se Žandavskou zemskou branou a strážnicí Kynžvartskou souvisela strážnice, která v nynější obci Strážišti, jinak Stradišti na levém břehu Střely, 5 Km. jihovýchodně od Manetína se nalézala a jejíž úkolem bylo, zemské stezky Chebské, pod ní k Berounu a ku Praze vedoucí, strážiti.

Vrch, na kterém nynější dědina Strážiště volně a malebně se rozkládá, jest znamenán v katastr. mapě pod názvem „na vrchu.“ Na temeno tohoto vrchu, který jest nejvyšší u jmenované dědiny (266 m.), jest ze Strážiště jenom asi 50 kroků. Vyhlídka s vrchu tohoto jest daleka a překrásna. Při jasném počasí viděti odtud na východě mohutný Zbirovský zámek, na severu malebný Rabšтын a velkou část štědře pozeňmaného Žatecka; na západě kyne nám opět utěšeně se rozkládající Manetín, jakož i otevírá se nám rozkošný rozhled i na krásnou krajinu za ním dále a dále mile se rozprostírající; i cestu z Manetína ku Strážišti vedoucí, spatřujeme. Na jihu překvapuje nás staroslavná naše Plzeň, ta druhá máti českých měst a vítají nás trosky památného hradu Radiny, obzor daleký velebně lemující.

Nalézala se tudíž starobylá strážnice na tomto vrchu a malá nynější víska Strážiště, čítající totiko osm čísel, jest nám upomínkou na strážníky, v hojném počtu zde někdy bydlící a stezky Chebské střežoucí. Byloť prý Strážiště, jak lidé posud si vypravují, v dávných dobách mnohem větší a obydlenější. Později pak, když účel jeho dokonal, opustili je též přemnozí strážníci, jinam se odebravše. Při kopání přichází se zde na početná spáleniště, kteráž nám dosvědčují, že strážníci ohně zde udržovali. Asi před 20 roky přišli dělníci při kopání základů domu ve Strážišti na veliké, daleko se táhnoucí chodby a sklepy, pod zemí rozličně rozvětvené a našli v nich rozmanité sošky a jiné zboží hliněné, bronzové nádoby, šperky a jiné a jiné věci, které, neznajíce jich veliké důležitosti, jak obyčejně u nás v Čechách se stává, rozbili a zahodili. Jaké poklady drahocenné přišly nevědomostí a netečností našeho lidu na zmar! Na vrchu nad

Strážistům vykopává se ještě mnoho silných lidských kostí a zbytků zbraní, z čehož souditi dlužno, že strážníci bývali ve pradávných dobách zde též pohřbíváni.

O strážnici té činí se zmínka ¹⁾ k r. 1193., kdy ji s jinými ještě dědinami jistý vladyka Dětleb, syn Gumpoldův, klášteru Plaskému znovu byl daroval. (*Tres villas ecclesiae sanctae Mariae in Plaz contulit, quarum nomina sunt haec: Strasisce, Cedilice, Scernogat.*)

Od Kynžvartské a Manetínské strážnice a brány zemské u Žanova až téměř ke Kadani nenalezl jsem žádných strážnic, žádných vart, ani bran zemských, což jenom tím vysvětluje se, že na této straně nebylo žádných stezek zemských, pro vojenství i obchod důležitých a kde není zemských stezek, tam i strážnic, vart i bran zemských marně bychom hledali.

Teprve 14 Km. západně od Kadaně nalézáme na levém břehu Ohře strážnici, dnes, kdy hlahol český tu již dávno vymizel, ve vartu ovšem předělanou, která stezky Sedlecké či Erfurtské, tudy se táhnoucí, střežla.

O zajímavé této strážnici pojednal důkladně i obšírně konservátor Fr. Beneš v „Pam. Archaeologických“: ²⁾ „Kráčíme-li silnicí, nebo příjemnými stezkami lesními, dostaneme se z Kláštera do Varty, která až do r. 1357. Stráží se jmenovala, při levém břehu Ohárky utěšeně se rozkládající. Okolo této visky Varty, čili starobylé Stráže můžeme potěšiti se rozkošnou krajinou: hory obkličují malebně celou vesničku, bystřice sbíhají se klokotem k šumivé Ohři a šedý Himmelstein shlíží zasmušile, vážně do živého údolí, jakoby i dále časům dalekým chtěl odolati; Liesengebirge, Steinwald, Steinkoppe a vysoké položení vížky Erbelsteina zraku tvého krásou uchvacují. V horské této krajině přestává české pojmenování osad, vrchův a polí; zasáhá až sem druhdy neproniknutelný hvozď zemský, ochrana země. Cizí horníci vnikli tu do lesa a zúrodnili půdu: přišli ze Sas a z Pfalce, pročež novým osadám jména německá dali. Máme tu na malé prostře 41 — grünů: Gossengrün, Kesmesgrün, Ullersgrün, Nonnengrün, Pfaffengrün, Langgrün, Pechgrün, Katzensgrün, Hanichgrün, Wintergrün a jiné a jiné — grüny. Při potoku Libici (Leibitzbach!) jména ta přestávají,

¹⁾ Erben 413, Cc 1193., p. 186.

²⁾ „Památky Archaeologické“ D. VIII., r. 1870., str. 566.

načež v Chebsku osady s koncevkou reut — dorf — bach počínají. Jména polí jsou tu velmi jednotvárná, pochodící od povahy místa; sem tam uslyšíš pojmenování, mající původ z hornictví nebo lesnictví. Jak pusta bývala tu krajina před tisíci lety a jak neschůdná a nebezpečná cesta do ciziny!“

Nad Vartou či Stráží najdeme posud nepatrné stopy nepravidelných valů hliněných, jimiž starobylá celnice byla ohrazena; bývalo to jistě malé staveníčko čili srub. Varta byla zároveň přední stráží Himmelsteina nebo skrytého Hauensteina. I pole, na němž celnice druhdy stávala, jmenuje se dle katastrální mapy inženýra Václ. Procházky (1842) „Burgelgraben“. Nyní jde tudy krásná silnice, pod níž 722 metry západněji při Ohři, při ústí Zwieselbachu, stojí pod skalou osamělý „Waffenhammer“, nyní v mlýn proměněný. Přejdeme-li lávku přes Zwieselbach, dostaneme se na Zollsteig (celní stezka) tak zvaný, jehož si bývalý biskup Litoměřický Hanel jako exposita dobře byl povšiml a o němž i tvůrce domácí naší archaeologie prof. J. Er. Wocel ve svém záslužném dílu se zmiňuje.¹⁾ Stezka ta, jdoucí po levém břehu Ohře, vytesána jest surovým způsobem po skále (13 m. zvýši); šířka její obnáší 8—9 dm. a délka 70 m.; po té ztrácí se v travnatých lučinách úzkého údolí. Bývala tu v pradávných dobách opravdu jen stezka, (steig, via semita), po níž dále kráčejíce, ku mlýnu Dermitzerovskému, pak k „Jelitzgraben“ tak řečenému, po té do vesnice Vojkovic, konečně do Bystřice (Wistritz!), kdež vede lávka na pravý břeh Ohře, přijdeme.

Nedaleko odtud leží v široké rokli starý, český Jakubov, nyní na Jokes (!) přezvaný. Odtud nevedla stará stezka, která v těchto místech již se nejmenuje „Zollsteig“, přes Velechov, nýbrž přes Vojkovic ku prastarému Kamennu-mostu, tu pak na druhý břeh k Radešovu (Rodisfurt).

Velechov má krásné, romantické položení. Starý zámek při Ohři býval čtverhranný, v rozích kulatými věžemi opevněn, valem a příkopem obehnan.

Na úpatí vysokého a příkrého Zwieselkammu (mezníku druhdy újezdu Velechovského) leží starý Radošov (Vadum Radovani), jemuž tamější Němci říkají — Rodsfurt. Předhusitský kostelíček Radešovský zasvěcen jest sv. Václavu, strážci země české

¹⁾ J. Er. Wocel: „Pravěk země České“ str. 300.

a pomezí českého (*custos terrae, custos termini*), jako na jiných místech pomezních: na Brance u Náchoda, u Domažlic, v Sušici, ve Velešíně v Budějovsku, u Strážnice v Litoměřicku a jinde. I mezi obyvateli v těchto krajinách, ač poněmčilými, jest křtění Václavem posud velmi obyčejno.

Zwieselkamm, (dle Adelunga ¹⁾) znamená Zwiesel větev o dvou letorostech, rozsochu a potom vůbec vše, co jest rozdvojeno neb rozpáleno) jest vrch holý; Kirchenwald a na levém břehu Ohře Egerleiten, Weinleiten a Stockberg jsou vrchy buď porostlé neb holé. Ohře tu má řečiště značně široké, navalenými kameny zanesené, tedy ku brodu (*vadum*) velmi příhodné. Že pak i nyní času jarního řeka velice se zdýmá a vystupuje, bývaly jistě za starodávna záplavy tím větší a častější, tak že bylo opravdu třeba, pomyslití na vystavění mostu kamenného t. j. na zdělání pilířů kamenných, na nichž byly by mostnice dřevěné před strháním od vody uchráněny.

Tu tedy býval onen kamenný most, o němž listina kláštera Doksanského se zmínjuje a v níž i o brodu i o mostu v těch končinách se vypravuje (a vado Radovani usque ad pontem paludum, quod mostiště dicitur.)

Pons paludum jest arci spíše fašínový, než kamenný. Asi 9 Km. severozápadně od Chomútova, blíže Křímova, jenž leží na silnici do Lipska, setkáváme se s nejbližší strážnicí v pradávne české osadě Stráži, která dnes na německou osadu Tschoschel (!) jest předělána. O této staré české osadě Stráži, či dnešní Tschoschel vypravuje konservator Fr. Beneš ²⁾, že nalézá se ve přerozkošné krajině, 6 Km. severně od Purberka, kde ještě mnoho osad slovanských se nalézá. Bývala to oasa v hořejším pásmě, jež ani prales nemohl pokrývati a bývalo to strážisté stezky, která i za naší doby nízkými prosmyky k Lipsku vede.

Dle mého náhledu nalézala se strážnice původní na některém nejbližším kopci, s něhož daleko široko viděti možno. Odtud jméno na dědinu, v níž strážníci bydleli, později bylo přeneseno, jako se to i jinde stalo.

Čtyři Km. od Černovic a 3 Km. jihozápadně od Chomútova rozkládají se starobylé Králupy. Že pak již v listu Břevnovském

¹⁾ Adelung, D. V., str. 471.

²⁾ „Památky Archaeologické“ D. VIII. 1870 str. 192.

clo v Králupech se připomíná, dá se mysliti, že tudy vedla stezka zemská Rudohorská ku Stráži. Jest tu zajisté půda úrodná a stromoví dobře se tu daří, tak že tu jistě osada bývala od starodávna. Po velikém ohni r. 1796. byla vesnička ve dvě řady rozestavena, čímž ovšem staré slovanské její rozložení zmizelo.

Tak soudí konservator Fr. Beneš; k tomu připomenouti dlužno, že nalézáme strážnice i v méně úrodných, někdy i v neúrodných krajinách tak, že úrodná krajina nebývala nikdy nutnou podmínkou k založení některé strážnice, varty, strážiště atd. Strážnice zakládaly se vůbec, jak jsem již dříve pravil, tam, kde jich skutečně třeba bylo a to buď na pomezí zemském, nebo při stezkách zemských vnitř země. Nebyla-li krajina úrodná anebo nemohli-li strážníci a Chodové pomezní zde sídla si zříditi, hydleli poněkud dále, sem i tam, kam potřeba kázala, pilně docházejíce a krajiny okolní střehouce, jako na Šumavě, ve Strážkovicích nedaleko Úpice, ve Střezině u Hronova a jinde a jinde.

Střehla tudíž strážnice nynější osady Stráže (Tschoschel), hlavní stezky z Lipska k Marienberku, odtud k Reitzenhanu, k Neudorfu, ku Stráži, odtud ke Křimovu, Zollhausu a Králupům vedoucí. Z Králup táhla se zemská stezka po návrších, vlnovitě se zdvihajících, k Žatci; mezi Žatcem a Kráľupy, právě ve stejné vzdálenosti od obou míst stojí při této stezce nedaleko Března velká hospoda s kovárnou „Spielhübel“ zvaná, která původem svým dle výpovědi lidu do pradávnych dob sáhá. Zde zajisté odpočívali a pojídali kupci a dávali opravovati podkovy svým soumarům. Bylať hospoda ta jedinkým místem, jedinkým útlkem na celé stezce z Králup do Žatce. Jiných hospod, nebo vesnic na ní nebylo. Cestě té říkají lidé posud „stará stezka“ „stará silnice.“ Ze Žatce pokračovala stezka ta podle Ohárky k Postoloprťům, Lounům, Slanému a odtud dále ku Praze, jak jinde pověděno.

Blíže Králup byla zemská brána, již procházelo se do sousedního Míšeňska a odtud opět do Čech a ve Kráľupech vybíralo se clo, z něhož desátek klášteru Břevnovskému náležel. (Constitui etiam et ordinavi, ut in omnibus theloneis per Boemiam constitutis fructus decimae septimanae cedat ad usum Breonovensis ecclesiae videlicet: Domasilicich, Kralupech, Na chlumey, Na sternicy, Lutomiricz, Na osty super Albiam — Ústí nad Lábem. ¹⁾)

¹⁾ Erbenova „Regesta“ 78, 993, 15, 34.

Dle mého náhledu nalézala se tato brána zemská 3 Km. severně od Města či Místa (Platz) a 8 Km. severozápadně od Králup a to v těch asi místech, kde ještě dnes velká hospoda se čtyřmi pohorskými domky stojí. Hospodě té říká se po dnes „Zollhaus“ (celní dům, celnice), což jest svědectvím, že zde zajisté v dávných dobách clo se vybíralo. Vzácné toto svědectví podporuje též poloha horské krajiny této. Zdvíhat se zde totiž výšina vlnovitá, která se strany jižní, to jest od Králup a Města, dále se strany východní od Chomútova a severní, kde známá již Strážnice (Tschoschel) se nalézá, tedy se strany české, domácí, volně stoupá, ku straně západní však, tam, kde jen cizina se rozkládá, strmé, nepřístupné stěny tvoří, podle nichž potok „Grenzbach“ v utěšeném údolí se vine. I jméno potoku „Grenzbach“, t. j. potok pohraničný, svědčí, že v dávných dobách pomezí, pustý les až sém k němu dosahoval a že tam, kde pustý ten les přestával, zdvihala se přirozená zemská brána Králupská, již pohraničný potok ten lemoval; příkré, srázné stěny, naproti cizině hrdě se vypínající, byly nepřítelům výstrahou, že neradno jim ku bráně celé země se přibližovati. A jako u Náchoda stály pomezí strážnice u Hronova, v Radechovi Horní a na Borové před branou zemskou na stráž, tak i u Králupské brány zemské byla stále na stráž Strážnice (Tschoschel), t. j. její obyvatelé, aby v čas nebezpečí jakéhokoli výstražné znamení celému okolí dali. A údolím tohoto potoku vedla částečně, jak jsem prve již byl pověděl, stará stezka k Žateci, po níž se nám posud patrné památky zachovaly.

Asi 6 Km. severozápadně od Chabařovic a 4 Km. severozápadně od Ústí nad Labem v nynější vesnici Strážkách (Torschig!), přifařené ku Skorotičům (Garditz!), nalézala se v dávných dobách strážnice, mající úkolem stříci cesty Chlumecké či Srbské, od Prahy k Ústí n. L., odtud pod strážnicí, která ve vesnici Strážky (Torschig) se nalézala a obci té jméno dala, ke Chlumu, ke hradu Donínu a dále ku Drážďanům a Míšni se táhla, jak jinde obšírněji jsem pověděl. Že se poblíž hradu Chlumce též brána zemská nalézala, vysvítá ze slov Cosmových, jenž dí, že Svatopluk sebrav vojsko, přišel s ním na hranice a tam pod samým vchodem lesním čili z lesa (t. j. hranice zemské) poblíž hradu Chlumce svolal své věrné (sub ipso introitu sylvae juxta oppidum Hlimecz).¹⁾

¹⁾ Cosmas 4. III. p. 1107.

Jelikož všechny vchody do Čech byly, jak jsme se přesvědčili, branami zemskými nebo strážnicemi opatřeny, nelze si nikterak mysliti, že by vchod tak důležité stezky, jakou byla Chlumecká proti Míšňanům, beze vši ochrany a obrany otevřen byl zůstal. Dosvědčuje to i clo, které na „Chlumci“ (theloneum na Chlumci) jak jsem při Králupské bráně byl sdělil, se vybíralo; ale clo nevybíralo se opět jen tam, kde byly strážnice nebo brány zemské.

Zdá se mi, že tato brána zemská byla mezi Ždírnici (Vorder-Tellwitz) a Horní Krupou.

Jenom 5 Km. od Ústí Labského na pravém břehu Labe nalézala se v nynější vesnici Vartě, přifařené ku Svádovu jiná strážnice. Byla v těch místech, kde později v dávných dobách hrad téhož jména byl postaven, jež Karel IV. pánům ze Šumberka v léno byl daroval. Strážnice tato střežla vodní, čili Labské stezky, z Míšně k Ústí nad Labem, dále k Litoměřicům, kdež jako v Ústí clo se vybíralo, tudy vedoucí. Starou stezku od Prahy k Velvarům a odtud k Roudnici, z Roudnice pak přes Labe k Hostce (Gastdorf), Blížvedlům (původně Plísebidlům, něm. Bleiswedel), Žandovu (Sandau), Kamenici, ke Chřibské, Rumburku a přes hranice do Horní Lužice k Lebovu vedoucí, střežla strážnice, stojící v nynější vesnici Strážišti (Straschnitz), 4 Km. jižně od Úštěku na značné výšině se rozkládající.

Blíže Nových Zámků (Neuschloss) u Č. Lípy na Litoměřicku nalézala se někdy v dědině Stráži, v 16. století zaniklé, též strážnice, střežoucí dle mého náhledu poboční stezky od Vartmberku tudy k Mělníku vedoucí.

Stejný asi účel měla strážnice Vehlovická, kterou nad osadou Vehlovicemi, totiž na též cestě mezi Liběchovem a Šopkou shledávám a která nyní vartou jest zvána, ač není známo, kdy a z jakých příčin původní její český název na německý jest předělán.

Nad nynější císařskou silnicí, která se táhne od Mělníka k Dubé, t. j. při někdejší staré stezce zemské, rozkládá se mezi Šopkou a Liběchovem as 2 Km. severně od Mělníka vesnice Vehlovice. Jest rozestavena na výšině, kterou obtékají potoky Pšovka a potok od Perštýna podle Dubé údolím protékající a u Liběchova do Labe se vlévající. Na této výšině jest zase vyvýšené, dnes jen asi 96 čtverečných metrů velké místo, jemuž se nyní varta říká. S této varty jest rozsáhlá a roztomilá vyhlídka.

Spatříme odtud památný, každému Čechu posvátný Říp, dále Vrbno, Jenšovice, Citov, Lužec, ano i Kladno a jiné a jiné, na 10 Km. i více vzdálené osady. Varta mívala někdy ještě větší rozsáhlost než má dnes; na její dřívějším prostranství vystavena jsou četná hospodářská stavení.

Ve vsi Strážišti, 7 Km. severozápadně od Mnichova Hradiště, blíže malé Jizery se nalézající, byla důležitá strážnice, jejíž úkolem bylo střehnutí a chránění staré stezky Záhošťské čili Vartmberské od Prahy tudy k Vartmberku a dále přes hory do starých Nišan, pozdějšího Záhoště a nynějšího Žitavska, vedoucí. Zaznamenati dlužno, že se u Strážiště toho nalézá samota, jménem Mohelka, která zajisté původem svým od „mohyly“ (mog — mogila — mohyla) do pohanských dob zasahuje a svědčí, že krajina ta hned v prvních dobách české kolonisace byla trvale osazena.

U Vartmberka pak střehla stezky té jiná, původem svým též do pradávných dob země české sáhající strážnice, o níž již Vocel ve svém „Pravěku“ následující zajímavou zprávu podává.¹⁾

V dobách dávnověkých nebylo ražené stezky přes spoustu vysokých hor, hlubokých lesův a velikých močálů Krkonošských i Jizerského pohoří; z území Milčanů vedla zemská stezka lesem, jak se zdá k nynějšímu Vartmberku, kde název „varta“, z něhož nynější jméno památného hradu Vartmberku původ svůj vzalo, hlídku čili stráž na východu z lesa stojící, připomíná.

Nazývalať se výšina, na níž dnes hrad Vartmberský²⁾ stojí, původně zajisté stráž, kterou pak páni Markvartici, hrad na ní si vystavivše, po tehdejších způsobu poněmčovacím ve Vartu, Vartmberk, zaměnili, dle něhož pak sami z Vartmberku se psali, původního, českého názvu „ze Stráže“ zanechavše.

Nejstarší známý předeek Markvarticů, kteří se psali z Vartmberka, jest Beneš okolo r. 1283.

Od Vartmberka, kdež i zemská brána se nalézala¹⁾, vedla cesta zemská podle Jablonné, přes hranice do Žitavy. Pamětihodno jest, že s Vartmberkem naším jsou stejného původu

¹⁾ „Pravěk země české.“ Str. 301.

„Topografický Slovník Čech“ od Ortha i Sládka, č. 1. Vartmberk.

²⁾ „Dalimilova Chronika česká,“ II. vydání r. 1851. od V. Hanky str. 160., 162. a násl. „ . . . i hrdina pan Jan Strážský, přátely i lud sebrasta . . . „ . . . Jan z Stráže po nepřátelích udatnie jdíeše . . . “

a významu ještě následující, v nynějším Prusku se nalézající místa: Wartenberg Polský, v okrese Vratislavském, Wartenberg Německý v okrese Lehnickém a zdá se, že tyto Wartenbergy našim pánům Markvarticům při proměňování české Stráže na německou vartu a německý Wartenberg čili nynější Vartmberk byly vzorem.¹⁾

Mezi Vartmberkem, Českým Dubem a Libercem zdvihá se nad vesnicí Světlou vysoký vrch, jehož téměř hlubokým, okrouhlým příkopem a hrází jest ověčeno.²⁾ Za tímto vrchem Světelským prostírá Ještěd mohutné boky své a dále k severu táhne se k Liberci krajina, na níž ode dávna Němci obývají. Zdvihá onen vrch ohrazené téměř své nejen na rozhraní obou jazyků zemských, nýbrž i na rozhraní českých a německých jmen místních; na severní straně nalezneš osady naskrz německé: Münchendorf, Hanichen, Johannesthal, Heinersdorf, Eichicht atd., na jihu pak jen místa česká, z větší části patronymického původu. Nedaleko Světlé významné jméno osadní Modlibohov, pak Domaslavice, Bohumilice, Chvalčovice, Dehtary, Radoňovice, Všelibice, Benešovice, Lastibořice atd. Vrch Světelský jest tedy mezníkem naznačujícím, že až k patě jeho prvotní slovanská kolonisace se prostírala. Z toho soudí Wocel, že na temeni Světelské této hory, opevněná hlídka či strážnice se nalézala, střehoucí východu z lesa, který za dávných časů z krajiny Milčanův až sem se prostíral. Hledě ku zprávě této, soudím, že od Žitavy podle Světlé vedla poboční stezka k Českému Dubu a odtud k Mnichovu Hradišti a ku Praze.

Zajímavá jest i strážnice nalézající se u města Semil.

Vrch názvu varta nalézá se na severní straně města Semil mezi řekou Jizerou a říčkou Oleškou a to při samém stoku obou těchto vod.

Vrch tento zdvihá se hned za městem, jakmile přejdeme po mostě přes Jizeru a po lávce přes Olešku. Na této straně pozdvihuje se čím výše, tím příkreji, na straně jižní a jihovýchodní však zcela příkrě hned od paty vystupuje. Ne méně příkrý jest též na straně severovýchodní; tato strana, jakož i strana jižní jsou hustým lesem pokryty, ostatní pak jsou v pole zdělány. Na temeni

¹⁾ „Slovník Naučný“ D. IX. str. 916.

²⁾ Wocel, „Pravěk Země České“ str. 301.

tohoto vrchu rozprostírá se prostranná rovina (po několik hektolitrů výsevku), nyní v ornou půdu proměněná; rovině té říká lid posud varta.

Přes tento vrch vede bývalá stará stezka od Semil k Jilemnici, která na starých mapách ještě jest naznamenána. Stezka ta jest však nyní sešlá a slouží rolníkům jen jako cesta polní.

Od obce Bořkova, rozkládající se jihovýchodně od Semil, jde stezka takřka kolmo až na vartu, kdež se pak s prve jmenovanou silnicí spojuje. Po této stezce chodívají obyvatelé Bořkovští v létě do Semil; v zimě a v nepohodlném vůbec počasí obcházejí vartu pro neschůdnost cesty na straně jihozápadní podél pravého břehu řeky Olešky.

S varty vidíme na východní straně dědiny Benešov, Rybnice a jiné, v jichž pozadí přední bašty Hor Krkonošských velebně vystupují.

Ku straně severní milý jest rozhled na Semily, dále na Vysokou, Přichovice a Polobný, jakož i na celé pohoří od Tannwaldu až ku Brodu Železnému se táhnoucí.

Jdeme-li asi 2 Km. východně po této silnici dále, přijdeme k jiné vyvýšenině, které lid Strážník říká a kterou za pokračování varty považovati dlužno, jelikož se vyvýšený hřeben od varty až k dědině Bystré táhne.

Jiná strážnice v krajinách těchto byla nedaleko Jilemnice na vysokém vrchu, stráží zvaném, o němž též Hellwald¹⁾ se zmínuje.

Patrná, však delší vypnulina půdy jde směrem od západoseverozápadu k východojihovýchodu od Olešnice Levinské až k Borovnici, na ní pak sedí několik hmotných, nahoře zakulacených a plochých, lesem porostlých chlumů se sráznými stráněmi, o výši 550—600 m. Vyšší náhoří jde od severu k jihu od Martinic blíže Jilemnice; v něm dosahuje vrch stráž výše 630 m.

Dle mého náhledu střežla varta se Strážníkem a stráží Jilemnickou stezky k Semilům, Jilemnici, Vrehlabí a Vratislavi vedoucí. Asi hodinu cesty na východ od Cerekvice, nedaleko Miletína připomíná se u vesnice Lužan v zakládající listině Strahovské r. 1140. stráž, kteráž nepochybně některé poboční, z Jaroměře vybíhající stezky střežla.

Jihozápadně od Pilníkova, při zemské stezce Trutnovské nalézala se též stráž, či strážnice, téže stezky střehouc; lid

¹⁾ Hellwald p. 108.

německý předělal českou tuto strážnici na „Wachberg“. Mezi Trutnovem, Úpicí a Králové Dvory a Pilníkovem najdeme starobylou osadu Střítěž, k Něm. Brusnici přifařenou a dnes na Burgersdorf přeněmčenou; obyvatelé staročeské této osady měli za povinnost stříci stezky, od Jaroměře tudy ke Trutnovu vedoucí.

Mezi Trutnovem, Úpicí, Stárkovem a Červeným Kostelcem u Náchoda rozkládá se přeutěšená a úrodná kotlina, Svatoňovicko-Rtyňská, podobná Broumovské, již Žaltmanské pohoří s jinými vyvýšeninami malebně lemuje. Krajinka tato, o níž na jiném místě jsem pojednal, byla, jak četná rodová jména na — ice, jako: Bohuslavice, Svatoňovice, Batňovice, Strážkovice atd. a jiné dříve jmenované důvody dokazují, v nejstarších dobách kolonisace české osazena a vymýtěna. Z těchto příčin bylo i obyvatelům této úrodné kotliny starati se o řádné chránění a střehnutí této své kotliny, jakož i zemské stezky, tudy k blízkým hranicím do ciziny vedoucí.

Tak nalézáme 2 Km. severovýchodně od Úpice nad dědinou Batňovicemi právě proti kostelíčku Zálezskému nad potokem Rtyňkou výšinu, která ode Rtně k Batňovicům zvolna vystupující, naproti kostelíčku Zálezskému nad levým břehem jmenovaného potoku náhle se končí a takto se strany Zálezské na mnohých místech zcela nepřístupný ostroh činí. Návrší to jmenuje se dnes varta a jmenovalo se v dávných dobách zajisté strážnice.

Na straně k Batňovicům, odkud přístup jest volnější, viděti jest zbytky mohutných dosti ještě valů a příkopů a jest i pozorovati, jak strážníci, zde na stráži dlící, vodu z nedaleké studánky semo přiváděli. Že r. 1864. Václavovy (IV.) české groše zde nalezeny byly, při stezce Trutnovské jsem pověděl.

Na této nynější vartě Zálezské stála ve pradávných dobách strážnice, střehoucí důležité stezky Trutnovské, tudy od Landshutu slezského, kdež se také strážnice nalézala (Landshut — Landeshut — stráž zemská), k Žacléři, Trutnovu, Pilníkovu, Studenci, Radči, Úpici, Batňovicům, skrze Strážkovice ku Stárkovu a Polici vedoucí. Aby i této, do kotliny jmenované se dvou stran ústící stezky, náležitě bylo chráněno, o to postarali se předkové naši zřízením strážnice v nynější obci Strážkovické, 5 Km. ode Rtně severně uprostřed hor Žaltmanských se rozkládající, jakož i strážce čili varty, východně nad obcí Bohdašínskou a 4 Km. jihovýchodně ode Rtně na mohutném vrchu zřízené.

Na této staročeské strážnici, s níž ku straně Červeno-Kostelecké a Rtyňské milý rozhled se vyskytuje, nalézají se při dělání dřev a dobývání pařezů ostruhy, podkovy soumarské a hroty, z nichž jeden neobyčejné velikosti v Náchodském museu jest uschován.

Tato strážnice Bohdašínská střežila poboční, ode Rtyně k Bohdašínu, Rokytníku, Dřevíči a Hronovu vedoucí stezky, která v Hronově se stezkou Kladsko-Polskou souvisela.

Strážnice Strážkovická nalézala se na vysokém, nad Strážkovicemi velebně se vypínajícím kopci, s jehož temene do kotliny Svatoňovické i ke Stárkovu dobře jest viděti. Lid Strážkovický dobře zná strážnici svou a jest si též dobře vědom svého původu. „My pocházíme od strážníků“, řekli mi, „co tady na strážnici naši stávali a cestu ku Stárkovu hlídali, aby sem nepřítel nevtrhnul.“ Jsou hrdí a to vším právem na svůj původ.

Dlužno mi na tomto místě zmíniti se ještě o zaniklé osadě Žaltmanu, která asi 4 Km. severně od strážnice této mezi obcemi Radvanicemi a Sedloňovem se nalézala a v níž prý i hrad Žaltman stával. Cesta k této zaniklé osadě—vede ze Strážkovic přes kopce k Vodolovu a Petrovicům a od nich k zaniklé této osadě, která blízko za Petrovicemi na dosti rozsáhlé rovině se rozkládala. Místu tomu, jež jest okrouhlé a na němž ani lesních stromků, ač tam mnohokrát již zasazeny byly, neroste, aniž tráva se ujímá a které tudíž stále a stále, jakoby na věčnou památku, holým, pustým místem ostává, říká sousední lid „na place.“ Osada Žaltman byla prý v dávných dobách velká a valně obydlena a drživaly prý se tam hlučné trhy.

Blízko této osady viděti jest prastarou studnu, do níž, jak lid si vypravuje, obyvatelé dědiny Žaltmanské pro vodu chodili. Studna ta jest nyní již velmi zanesena, jelikož z ní nikdo více vody neváží. O hradu Žaltmanu není žádné stopy. Od této osady obdrželo snad celé pohoří Žaltmanské své jméno.

Touto strážnicí Strážkovickou ukončena jest síť strážnic, stražišť, vart a t. d. kolem celého království českého, ve pradávných dobách rozestavených a třeba jest mi jenom ještě zmíniti se o některých strážnicích a vartách uprostřed země české se vyskytujících. Jsou, pokud jsem dopátrati se mohl, tyto:

„Na stráži“ v dědině, která při staré Libni se popisuje, „na stráži,“ samotě, u Třebotova v okrese Zbraslavském; dále Strážistě, myslivna u Buřenic, vesnice v Čáslavsku nedaleko Dolních Královic, strážnice u koňské brány v Praze, č. 45., patřící ke královským Vinohradům, Strážovice, dědina na Tábořsku, v okrese Neveklovském, a konečně o památné dědině Strítěži, 5 Km. severovýchodně od Milévsku vzdálené, kteráž střehla stezky poboční tudy k Bechyni vedoucí.

Kdožby, pohlédnuv na mapu a zalétnuv duchem svým do pradávných, šedých dob naší vlasti, neobdivoval se výtečnému důmyslu strategickému našich slavných předků, s jakýmž veškerých z ciziny přístupných cest a prosmyků střehli a bránili! Jen tímto způsobem mohli klidně domácímu životu se věnovati a role svá, hlavní jich zaměstnání, vzdělávati. Byliť jisti v domovině, vědouce, že strážníci zemští bran a cest zemských dobře chrání, dobře hlídají, aby nepřítel do vlasti nevpadl a jí se nezmocnil. A jest-li nepřítel ve větších četách do vlasti se valil, aby ji porobil, jest-li pomezní stráže nestačily více k ochraně hranic: spěchali všichni na místa pohraničná, aby společně s pomezními strážníky hájili a bránili milé své domoviny, drahé své vlasti.

A jako střehly strážnice celé vlasti v ohledu hmotném, tak střehly i drahého jazyku otcův našich, jsouce pevnými baštami proti veškeré cizině a chráníce jazyka domácího před nákazou a i možnou záhubou. A zajisté i jim též děkovati dlužno, že milý jazyk náš posud žije. Jinak stalo se s našimi rodnými bratry, polabskými Slovy. Přes daleké a široké planiny, vlasti jejich, prosté všech hradeb přirozených i umělých, vál vždy volně mrazivý vítr, vál volně i cizí, vše domácí otravující duch, vál až otrávil vše domácí, vše slovanské a na nivách slovanských povstala omlazená, hrdá Germanie!

Rejstřík jmen.

Rejstřík jmen.

Číslice znamenají stránky.

A.

Aberspach. Psaní Styfrida Hukvice Náchodským 23; Hynek z Dubé, seděním na A. 27; Sasové v A. dne 19. m. září 1632. 30.
Adelung. Jeho slovník 124.
Adolf, hrabě, vede vojska německá r. 805. za Karla Velikého do Čech 59.

z Achem Berthold, šlechtic německý, padl v bitvě u Chlumce dne 18. m. února 1126. 73.

Al Bekri, arabský spisovatel 17.

Albieri Pavel, novellista český 98.

Albrecht, bratr Jana Lysého, od Jana Žižky pro peníze zajat 43.

Aleman, vedeni Chrodobertem, vrazilir. 630. přes Pasov do Rakous 65.

Alpy Karnické 65.

Ambrož, Hradecký farář Husitský vede Čechy z Hradecka r. 1425. do Kladska 26.

z Ammensleben u Milo, šlechtic německý, padl v bitvě u Chlumu dne 18. m. února 1126. 73.

Antoninus Pius, císař římský. Jeho denár stříbrný nalezen v Rousíně u Č. Skalice 23.

Arno, biskup Virchurský, střežne pomezí českého r. 871. 41, 42.

Arnošt, vévoda francský, miláček císa. Ludvíka, vede voje německé proti Čechům r. 849. 66.

Arnstein, dědina v Šumavě u stezky Domažlické 50.

Asik, vůdce německý, zabítr. 937. 70.

Aussergefield, osada v Bavorsku při Zlaté stezce 51, 54.

Austrasie pohotově proti Sámovi r. 630. 65.

z Austride Walther, šlechtic německý, padl v bitvě u Chlumce dne 18. m. února 1126. 73.

B.

Babětín, osada u Děčína, u níž stával hrad Vrábník 75.

Babí, ves nad Náchodem. Lidé z Babí svědčí r. 1450. kudy vedla stezka Kladsko-Polská 20.

Babští sousedé svědčí. Viz Babí.

Bačetín, dědina při odbočce Kladsko-Polské stezky u Dobrušky 22.

Bakov při stezce Záhoštské či Vartmberské 77.

Balcarův kopec u Jásené 100.

Balbín, jeho svědectví o Doběnině 96.

Bamberk při stezce Chebské 94.

Banner, vůdce švédský, poraziv vojsko císařské v Míšni u Kamenice dne 24. m. ledna 1639., vtrhnul do Čech. R. 1640. nucen jest opustiti Čechy 30.

Bard, arcibiskup Mohušský, vede vojska německá skrze Krušné Hory do Čech 57.

Bašta, samota při stezce Vitorazské či České 44.

Batňovice, obec na Úpicku při stezce Trutnovské 22, 80, 131.

- Bavor, opat Břevnovský, postupuje r. 1305. ves Provodov s poplužním dvorem Benešovi z Vartmberka k doživotnímu užívání 99.
- Bavory 47, 48, 49, 50, 51, 52, 56, 57, 59, 62, 63, 64, 114, 117, 120.
- Bedřich II., král pruský, táhne do Slezska z Čech r. 1745. 22, 33. Rozkládal svá vojska na Brance 98. Jeho vojsko tábořilo na strážnici Ohnišovské 103.
- Bedřich Falcký, zimní král český, prchá po bitvě na Bílé Hoře Náchodem 28. Vydal listinu strážníkům Chodovským r. 1620. 114. Bouřlivé doby jeho panování 115.
- Bedřich, kníže Lehnické, obviňuje u nejvyššího purkrabí pražského Styřfryda Hukvice z Hukvic z krádeže mezi Homolí a Štívnici v Kladsku spáchané r. 1518. 23.
- Bechyně. Nedaleko dědina Rataje 15, 16. Starobylé župní sídlo 133.
- Behemsteich, Behemssteig, něm. název zem. stezky Vitorazské 45.
- Behemi, lat. název pro Čechy 42.
- Benediktínský řád. Mýtění a vzdělávání lesův úkolem jeho 57.
- Beneš Fr., konservátor, o Stráži a strážnicích 122, 124, 125.
- Beneš z Vartmberka, — viz z Vartmberka Beneš.
- Benešov při stezce Habrsko-Jihlavské 36; při stezce Gmundské s prvéjší tam se stýkající 41.
- Benešov — dědina 130.
- Benešovice, ves 129.
- Benátky, ves na Litomyšlsku, při stezce Trstenické 105. K Benátkám dostaneme se po cestě Brance 108.
- Berengar, biskup Pasovský světi kostel Vintířův r. 1006. v Nortwaldu 57.
- Berengar ze Quenstide — viz ze Quenstide Berengar.
- z Bergen Rupert. Jednání o dosazení jeho na stolec biskupství Pasovského 53.
- Bernard z Gersdorfu — viz z Gersdorfu Bernard.
- Bernardice při cestě z Dobronie do Písku 16.
- Bernstein při stezce Chlumecké v nynějším Sasku 71.
- Beroun. Brod přes řeku Mži 14. Při stezce Domažlické 58. Při stezce Chebské 121.
- Berounka, řeka. Přívoz přes ní u Chříče 14. Směr zemské stezky Chebské podle ní 63.
- Berthold z Achem, — viz z Achem Berthold.
- Běchovice při stezce Trstenické 34.
- Bělohorská bitva — viz Bílá Hora.
- Bělovec, lázně u Náchoda 95.
- Bílá Hora. Bitva na ní dne 8. m. listopadu 1620. 28, 115.
- Bílina, řeka, do níž vržen byl r. 1041. zrádný župan Prkoš 70.
- Bilínská župa. Její poplenní markrabím Ekhartem r. 1040. 71.
- Bischoffsreit v Bavorsku při stezce Pasovské 48.
- Bižkov při stezce Domažlické 58.
- Blánice nad ní hrad Hus 54.
- Blížvedly (Plísebidly — Bleisvedel) při cestě z Roudnice k Žandovu 127.
- Blovice při vedlejší stezce z Budějovic k Plzni 44.
- Boček. Vypravování jeho o sv. apoštolích Cyrilu a Metoději 36, 37.
- Boiaria. Ludovicus in Boiariam contra Bohemos profectus 42.
- Bohdašín, ves na Broumovsku 88.
- Bohdašín, ves na Náchodsku. Nad ní strážnice. Starožitnosti zde nalezené 131.
- Bohemia. Odalricus cum fratre Liutoldo intrat partes Bohemiae 40.

Böhmisch Wasser; něm. význ. pro osadu České Vody při stezce Králpuské 69.

Bohumilice, ves 129.

Bohuňov při cestě z Poličky k Letovicům 35, 36, 105; sv. Cyril a Methoděj vkročili tudy do Čech 37.

Bohuslavice při stezce Kladsko-Polské 15. Vojsko rakouské postupuje odtud 1866 na úpatí Branky 98, 131.

Bojersteig (Baiersteig), stezka bávorská u Zelené Lhoty tak zvaná 52.

Bojové. Jejich cesty v Čechách 12.

Boleslav I.; proti němu přitáhl r. 937. císař Oto I., aby jej pokoril 70.

Boleslav II. Darování cla (theloneum) v Litoměřicích klášteru Břevnovskému 15. ledna 993. 74.

Boleslav Chrabrý. Jindřich II. přikvapil r. 1004. s Oldřichem a Jaromírem do Čech, aby jej vypudil 69.

Boleslav Křivoústý, král polský, táhne do Čech přes Krkonoše až k Cidlině 78; vrací se do Polska, bitva na Trutině 8. října 1110. 79; Martin Gallus při jeho dvoře 97.

Boleslav Mladá při stezce Záhoštské čili Vartmberské 77.

Boleslav Stará při vedlejší stezce od Vartmberka ku Praze 77.

Bor, les u Jesenice 99.

Borová — škola a památní kniha její 92.

Borová, ves pod strážnicí téhož jména 92.

Borovnice, obec 130.

Borovští občané, strážníky na strážnici 92.

Bor, vrch a les v Kladsku mezi Štívnici a Homolí 23.

Bor, vrch za Machovem 95.

Bor Nový (Neu-Hayde), osada v Kladsku 18.

Z Bořenie Václav, antiochen-ský patriarcha „Králik“ zvaný. Spor téhož s Vimperskými o stezku zemskou 50.

Bořivoj, bratr Vladislavův a Soběslavův, vězněn císařem Jindřichem V. na Hammersteínu 1110. 78.

Bořivoj II. Nesváry mezi ním a Oldřichem po smrti Břetislava II. r. 1100. 39, 40. Svatební průvod veze jeho sestru Svatoplukovi Moravskému za manželku 42. Přijal císaře Jindřicha IV. r. 1106. 47. Tábořem u hradu Donína r. 1107. 72. Svatopluk táhne mu ku pomoci 40. *)

Bořita, syn Božejův z rodu Vršovečů probodnut na Libici r. 1108. 38.

Bořkov, obec u Semil; při nízbytku staré stezky Semilské 78, 130.

Bořkovští obyvatelé 130.

Bošilce, osada při stezce Vitorazské 44.

Božej z rodu Vršovečů na Libici z rozkazu Svatoplukova zavražděn 38.

Božejovic Smil, župan Zatecký vystoupil z ležení na Dobeníně hrozivě 97.

Brada Martin, společník Žižkův 43.

Brána zemská mezi Ždírnici (Vorder-Tellvitz) a Horní Krupou. Její poloha a důležitost 127.

Brána zemská u Chlumce. Její poloha. Svatopluk u ní se rozložil 126.

Brána zemská u Králp. Její poloha. Clo se vybíralo, z něhož desátek Břevnovskému klášteru patřil 125. Obyvatelé strážnice její střehli 125, 126, 127.

Brána zemská u Města či Místa (Platz). Její poloha 126.

*) Na str. 40, čti na místě: Břetislavovi; Bořivojovi ku pomoci.

- Brána zemská u Náchoda. Její opevnění 22, 89, 95, 98. Na rozhraní Čech a Kladska byla položena 91. Její důležitost ve strategii domácí; povinnost chodů Náchodských na ni choditi 95. Na ni stával Dobenín, kostel sv. Václava. Sněm Vratislavův r. 1068. 96. Prusko osadilo Branku 26. června 1866.; bitva na Brance. Strážnice na Brance 98. S Rovenské strážnice ji vidět lze 104. Pod ní tržiště v Provodově 105. Náchodané chodili na Branku 115. Sv. Václav, strážce pomezí českého 124.
- Brána zemská u Trstenic 104. Strážníci její byli prosti povinnosti vojenské 105. Spytihněv zajal r. 1056. na ní moravské pány. Břetislav daroval „sůl a chmel“ klášteru Litomyšlskému 107. Na její místě ves Trstenice 108.
- Brána zemská u Vartmberka 128.
- Brána zemská u Záhoří připomíná se r. 1186. Při ní dvorec kláštera Světelského 110.
- Brána zemská u Žandova Dolního. Její poloha. Orth a Sládek o ní se zmiňují 117, 118, 122. Panství vладыky Hroznaty sem se rozkládalo 119. Strážníci od všech povinností osvobození 120. S ní souvisela strážnice Kynžvartská 121.
- Brandlín při stezce Gmundské 41.
- Branka Náchodská — viz Brána zemská u Náchoda.
- Branka malá u Náchoda. Rozdíl mezi Br. malou a velkou 94.
- Branka velká u Náchoda — viz Branka malá 94.
- Brány zemské, jich význam a důležitost ve strategii české 86, 94, 118.
- Brdo (Warta), hrad v Kladsku 18, 19, 24, 91.
- Brdský lesík při st. Kl.-Polské 18.
- Brdy, pohoří; podle úpatí jich vlnula se stezka Linecká 45.
- Brlenka, snad lépe Brněnka. Cesta z Litomyšle ke Hrutovu 34.
- Brno. Torstenson dobývá ho r. 1644. 31. Královská stezka tudy vedla. Pomník Trancův 34. Poboční stezka 36.
- Bruěnka — viz Brlenka 34.
- Brněnská stezka. Směr její od Trstenice k Brnu 36.
- Brněnská župa 108.
- Brod bavorský při stezce Domažlické 59.
- Brod Český dříve brod přes potok Žemberka 14. Při zemské stezce Trstenické 34.
- Brodek (Brůdek, Viertel) při stezce Domažlické 58. Na polích u Brůdku zuřil boj mezi Čechy a Němci 22. m. srpna 1040. 61.
- Brod Německý. Vittenberk hnul se od Dobrušky k Br. N. r. 1646. 31. Směr stezky Habrsko-Jihlavské 39.
- Brod Vyšší přes Vltavu 14. Při stezce Linecké 45.
- Brod Železný 130.
- Broierův pluk postupuje r. 1644. do Slezska 31.
- Broumov, prosymk 89.
- Broumovsko. Průchod vojska Valdštejnova r. 1621. 29. Montecucoli obsadil je v listopadu 1646. 31. Vittenberk vtrhnul 16. m. února 1647. do Br. 32. Kotlina Broumovská 131.
- Broumov při vedlejší stezce Kladsko-Polské 22. Knižata slezská vpadla do Broumova r. 1421. 24. Čechové pod vedením Čenka z Vartmberka a Hynka Krušiny z Lichtnberka přitáhli ke Broumovu dne 17. m. června 1421. 25. Nepřátelské posádky r. 1430. sprostě. Hejtman Fr. z Háje dostal r. 1469. nařízení od Matiaše

uher., aby Broumova se zmocnil. Týž 18. m. srpna 1469. Br. osadil a město zle utiskoval a výpady k Náchodu činil 27. Vrátil se do Broumova a zanechav tam posádky, odtáhl r. 1470. z Broumova. Posily Valdštejnovi přicházejí 29. Cís. vojsko táhne ze Slezska Broumovem r. 1631. 29. Sasíci dobyli Br. 19. září 1632. Švédové přitáhli 6. června 1642. ku Br. a 15. června ho dobyli. Puchheim udeřil 17. července 1642. na Broumov 30. Tři pluky Gallasovy do Br. vypraveny. Pochody vojsk císařských do Slezska. Pluk Palfyův za Broumovem. Dvě setniny vojska vyslány ku potrestání zbouřených dědin r. 1647. v lednu 31. Vojsko Bedřichovo tudy táhlo r. 1745. 33. Vojsko pruské r. 1866. tady táhlo 80, 87. Nalézal se r. 1348. na pomezí polském 88. Při něm strážnice Hutberská 89.

Broumov — urbář panství 88.

Broumovský dekanát zahrnoval v sobě též nynější dědiny pruské: Friedland, Waltersdorf a Trautliebersdorf v Kladsku 88.

Broumovský opat dorozuměl se s měšťany a knížetem Jindřichem o vyhnání Švédův 28.

Broumovští měšťané pomohli vyhnat uherské žoldnéře r. 1472. 28. Nesměli Švédům odváděti berni r. 1648. 32.

Brusnice Německá. Vojsko Bedřicha II. tudy r. 1745. táhlo. 33. Směr stezky Trutnovské 79. Bitva u Zárova dne 30. m. září 1745. 80. Při ní osada Střítěž 131.

Brüx — viz Most 14.

Brzice při stezce Trutnovské 20, 79.

Břeh (Brieg) v Prusku při stezce Kladsko-Polské 18.

Břekovcové z Ostromeče, rytíři sídlem na Ostromeči 76.

Břetislav I. zřídil ve Březnici clo 56. Jeho příbuzenstvo se sv. Vintřem 57. Uzavřel mír neblahý s cís. Jindřichem III. r. 1041. 58. Vítězství jeho nad cís. Jindřichem III. r. 1040. u Brodku (Viertel) 59. Jindřich III. vede něm. vojska proti němu r. 1040. 60, 115. Svěřil hájení hranic českých županu Prkošovi r. 1040. 70. Daroval klášteru Břevnovskému dne 18. m. října 1045. osadu Podmokelskou a clo ve Březnici (Priesnitz) 74.*

Břetislav II. zemřel 1100. 39. Daroval „súl uherskou“ z brány zemské Trstenické a „chmel“, jakož i částku masa ze zvěře ulovené klášteru Litomyšlskému 107. Břetislav Jindřich, kníže a biskup, potvrzuje zřízení a nadání kláštera Tepelského 1197. 118. Daroval témuž klášteru zemi před branou zemskou 119.

Břevnovský klášter. Jeho příjmy ze cla Březnického 56. Ostatky sv. Vintře jsou tam uloženy 58. Obdržel vybírání cla v Litoměřicích dne 15. m. ledna 993. 74. Obdržel od Přemysla Otokara I. r. 1213. újezd Polický, Provodov a Nesvačilov 99. Do stával desátek ze cla Králupského 125.

Břevnovský list. Clo v Králupcech se vybírá 124.

Březina — „na březině“ strážnice v Hradci Králové při Kladsko-Polské stezce 101.

Březnice, město při stezce Linnecké 45.

Březnice, osada při stezce Vintřově. Břetislav zřídil clo 56.

*) Na str. 40. čti na místě: Břetislavovi ku pomoci: Bořivojovi ku pomoci.

Sv. Vintř zemřel dne 9. m. října 1045. 58.

Březnice — na levém břehu Labském. Clo Břetislavem II. r. 1045. darované 74.

Březnická stezka. Její směr 56.

Březno, osada, při ní hospoda i kovárna, Spielhübel 69, 125.

Březová (Birkicht), ves na Broumovsku 88.

Budějovice při stezce Gmundské 41; při stezce Vitorazské čili České 44, 110; při stezce Linnecké 45. Albrecht z Guttensteina dal Vltavu upravit 76. Vedlejší stezka k Plzni 112.

Budějovicko-Třeboňská stezka, její směr 109.

Budín, tvrz Krčinská 101.

Budišín, město v Horní Lužici. K němu přitáhl r. 1004. císař Jindřich II., chtěje Polanům H. Lužici odejmouti 77.

Budorgis, zastávka římských kupců 22.

Budyně nad Ohří, při stezce Chlumecké čili Srbské 71.

Bučina, osada při čtvrtém oddílu Zlaté stezky 51.

Bukovina, ves. Vojtěch z Pernštýna dal ji Pardubicům 35.

„Burgelgraben“, pole u Strážnice u Kláštera 123.

Burgersdorf (Střítěž) u Brusnice Německé. Obyvatelé její střehli stezky Trutnovské 131.

Buttlerovo vojsko táhne Náchodem k Nymburku 29.

Bystré, osada při stezce Semilské 78.

Bystré, osada při odbočce stezky Kladsko-Polské 22, 102.

Bystré při stezce Trstenické u Poličky 35.

Bystřice, řeka v Kladsku 18.

Bystřice, město v Kladsku, při stezce Bystřické 22, 33, 103, 104.

Bystřice, městys v Čechách, při stezce Gmundské 41. Pan Krajír na Bystřici, soused Jind. Rosenberského 43.

Bystřice při Ohři 123.

Bystřická stezka. Její pojmenování a směr 33, 103.

C.

Campanarius, životopisec sv. Vojtěcha o židech 13.

Celní stezka (Zollsteig) u Varty Klášterské 123.

Celestín III., papež (1197), potvrzuje darování klášteru Tepelskému 118.

Cerekvice. Most přes Desnu při stezce Trstenické 14, 34.

Cerhenice při stezce Habrsko-Jihlavské 39.

Cerhovice při stezce Domažlické 58.

Cidlina, řeka. Vladislav proti Boleslavovi Křivoústému zde se postavil 78. Vojsko polské poplenilo krajinu Cidlinskou 79.

Citoliby v Lounsku 69.

Citov, dědina 128.

Cladrunnense coenobium. Biskup Otta navštívil r. 1124. klášter Kladrubský 24.

Claudius, císař římský. Jeho denár nalezen v Rousíně 1884. u Č. Skalice 23.

Coloredovo vojsko táhne ze Slezska do Čech 29.

Coppy, švédský plukovník, dobyl 1648. tvrze Kynžvartské, již vydrancovav, sbořil 121.

Copwiz — Kopisty. Přemysl Otokar I. odpouští klášterníkům Oseckým placení cel a mýt 70.

Cyril, český bratr, ubírá se s Komenským přes Náchod do Polska 21. Sv. Cyril, apoštol slovanský 36.

Č.

- Čartáky, stavení pro vojáky na strážnici Borovské r. 1830. 93.
 Čáslav, při stezce Habrsko-Jihlavské 39 a Liběčské 40.
 Čáslavsko 108.
 Čáslavky při stezce Kladsko-Polské 19, 79.
 Čáslavský sněm. Usnesení jeho, aby Slezáci z Broumova byli vypuzeni 25.
 Časopis českých lékařů 17.
 Časopis Musea království českého 17, 96.
 Čelákovice, při stezce Kladsko-Polské 17. Při stezce Trstenické 34. Habrsko-Jihlavské 39.
 z Černčic Arnošt poražen od Jana Žižky dne 6. ledna 1421. u Č. Skalice 26.
 Černčice, dědina na Novo-Městsku podle stezky Kladsko-Polské 101.
 Černíkovice, dědina 104.
 Černílov při stezce Kladsko-Polské 17.
 Černovice. Diviš z Hrádku ve srozumění s Jindřichem Rosnberským loupeže zde konal 43.
 Černovice, ves u Chomútova 124.
 Čermák Klement. Pojednání jeho o střítežích v Pam. Arch. 86 a 108.
 z Červené Hory Hynek napojil r. 1420. svého koně v Krčíně z kalichu na potupu strany pod obojí 26 a 101.
 z Červené Hory Půta poražen od Jana Žižky u Č. Skalice 6. ledna 1421. 26.
 České Vody (Böhm. Wasser) při stezce Králupské 69.
 Česko-Bavorský les 57.
 Česko-Kladské pomezí 91.
 Český les 118.
 Čihadlo, vrch při stezce Chebské 63.
 Číňané; jejich opatření proti nepřítelům 11.

u „Čoubů“; mlýn při stezce Chebské 63. Starožitnosti zde vykopány 64. Pověst o mlynáři 67.

D.

- Dačice na Moravě, při stezce Gmundské 41.
 Dagobert, hrdý král francý poražen od Čechů v krajině Chebské 630., když byl Čechy potupil 64, 65.
 Dalimil. Jeho kronika česká o Domažlicích 60; o Vartmberku 128.
 Dánsko. Valdštejn chystá se proti D. 29.
 Debrník, hrad starobylý ve hvozdech Šumavských, při stezce Prachatické 51.
 Děčín při vodní dráze. Clo 74, 75
 Dehtary, ves 129.
 Dejmové ze Stříteže, hrabata, jejich původisté 105.
 Dermitzerovský mlýn při stezce Sedlecké čili Erfurtské 67, 123.
 Desna, řeka 14, 34.
 Dešenice, dědina při stezce Prachatické 52.
 Deštná, dědina při stezce Bystrické 33.
 Deštná, obec na Novo-Městsku 103.
 Dětleb, vladyka, syn Gumpoldův, daroval Strážiště klášteru Plaskému r. 1193. 122.
 Dětmár — u Jirečka o Jindř. II. 77.
 Dětříšek, župan, syn Buzův, padl v bitvě na říčce Trutině dne 8. m. října 1110. 79.
 Děvín, přívoz 14.
 Dírná při stezce Gmundské 41.
 Ditmar, hrabě, padl v bitvě u Brůdku dne 23. m. srpna 1040. 61.
 Diviš z Hrádku, nastrojený lupič zemský mark. Prokopa. R. 1401. zajat a utracen 43.
 Dluhošť (Ottenschlag) při stezce Gmundské 41.

- Dnespeky při stezce Gmundské 41.
Dobenín, zaniklá osada na Brance u Náchoda 18. Sněm zemský za Vratislava 1068. 96.
Dobrá Voda (Gutwasser, St. Günther) osada při stezce Vintířově 58.
Dobré, dědina při stezce Bystřické 33.
Dobrněnka, potok při Kladských hranicích 20.
Dobronice na Tábořsku 16.
Dobrotice, osada, již viděti lze se Strážo 112.
Dobrošovský vrch u Náchoda 100.
Dobruška při stezce Kladsko-Polské 13, 22, 101. Vittenberk ležel tu tábořem 4 neděle r. 1646. 31. Při stezce Bystřické 33, 102, 103. Se strážnice Borovské lze ji viděti 92. S Branky a Homolky u Náchoda 95. Vojsko rakouské r. 1866. tudy na Branku táhlo 98. Při strážnici Ohnišovské 102. Při strážnici Rovenské 104.
Dobrušský dekanát. K němu patřil Dobenín 96.
Dobřany, dědina při odbočce stezky Kladsko-Polské 22.
Dobřichov při stezce Habrsko-Jihlavské 39.
Dobříš při stezce Linecké 45.
Doksanský klášter. Listina jeho o kamenném mostě 124.
Dolany při stezce Trutnovské 19, 20, 79.
Dolno-Altaš (Nieder-Altach). Sv. Vintíř stal se klášterníkem D. Altašským s přivolením císaře Jindřicha III. 57.
Dolsko, dědina při stezce Kladsko-Polské 18.
Dománě Jindřich, Václav, Jan, vládli v Rybnicích manským statkem 21.
Domaslav, syn Mutiny Vršovice, dostavil se na hrad Vratislavský k rozkazu Svatopluka r. 1108. zavražděn r. 1108. 37, 38.
Domaslavice, ves, 129.
Domažlice. Clo se tam vybíralo 125. Daly jméno stezce Domažlické. Místo obchodnické i ochranné 58. Vojsko Karlovo vrazilo 805. tudy do Čech 59. Břetislav proti Jindřichovi 1040. Dalimil 60. Veliká porážka Němců Křižáků 14. srpna 1431. 62. Chodové Domažličtí 115. Sídlo rychtářství Chodovského 116.
Domažlický prosmyk. Císař Jindřich III. r. 1040. od Břetislava na hlavu poražen 57, 70.
Domažlická stezka. Byla již v dobách předslavanských známa 12. Za časů Jindřicha III. r. 1040. 57, 60. Její směr 58, 59. Po ní prehal vojska křižácká r. 1431. 61, 62, 63.
Domažlické okolí 115.
Domkov, osada při stezce Kladsko-Polské 18.
Donín (Dohna), hrad v Mišensku. Bořivoj zde r. 1107. tábořil 57, 71, 126.
Doubrava, řeka 40.
Doubravice, dědina při stezce Kladsko-Polské 18.
Dráchovice, dědina při stezce Vitorazské 44, 45.
Drážďany při stezce Chlumecké čili Srbské 71, 126.
Dražnov, nejstarší dědina Chodů, připomíná se r. 1325. 116.
Drslav Tarnovský, hejtman Frankenštejnský v listině ze dne 5. m. března 1359., při poboční stezce Kladsko-Polské 19.
Dřevíč, dědina u Hronova. Vojsko na potrestání jeho 1647. vysláno 31. Při odbočce stezky Kl.-Polské 132.
Dřevíč Dolejší u Hronova 91.
Dřevíč, župní hrad v Žatecku, dobyt Oldřichem 1004. 69.
Dub Český při stezce Záhošťské čili Vartmberské 77, 129.

Dubé 127.

z Dubé Hynek na Abrspachu, lupič zemský. Jeho hrad r. 1447. zbořen od Slezanů 27.

z Dubé Jindřich. K jeho žádosti potvrdil Václav IV. dne 15. m. října 1382. výsadu solního skladu Prachatickým 53.

Dubjanský přívoz přes Be-
rounku 14.

Dubjany, zašlá obec při Be-
rounce 14.

Dubno, myslivna a dvůr 96.

Duchoň, soused Poříčský 20.

Dunaj. Legie římské na Dunaji
12. Stezka Linecká sem se táhla.
46. Pasov při Dunaji 48.

Duryňsko. Sv. Vintř zde byl pano-
vníkem 57. Vojsko německé z D. při-
táhlo r. 937. proti Boleslavovi I. 70.

Duryňský rod knížecí. Z jeho
rodu sv. Vintř pochází 57.

Dušník u Prahy při stezce Doma-
žlické 58.

Dušník v Kladsku při stezce Kl.-
Polské 18, 91.

Dürrengrün v Chebsku 117.

Dvory kněžské (Pfaffenhöfen)
při stezce Vitorazské 44.

Dvůr Králové; do okolí jeho
činil vpády uher. hejtman Fr.
z Háje roku 1469. 27. Králové-
Dvůrští dobyli dne 8. m. června
r. 1427. s Hradeckými atd. Červ.
Hory 26; se strážnicí Rovenské
viděti lze 104. Při Stříteži 131.

Dyje, řeka moravská 41.

E.

Ebersdorf — viz Habartice.

Egerleiten, vrch při levém
břehu Ohře 124.

Eichicht, ves něm. při stezce
Vartmberské 129.

Ekkart, markrabě Míšeňský
vpadl s něm. vojsky r. 1040. u
hradu Donína do Čech 57, 70,

71. Spojil se s vojskem císaře
Jindřicha III. r. 1041. u Prahy 58.
d'Elvert Christ., redaktor „Notizen-
Blattu“ cis. kr. moravsko-slezské
společnosti hospodářské, přírodo-
pisné atd. R. 1856. 35.

Emler Josef Dr., c. kr. pro-
fessor české university, archivář
Pražský atd. Jeho pojednání o
Chodech a Domažlicích 85.

Engfurtův pluk táhl r. 1644.
Náchodem, Hronovem, Policí a
Broumovem do Slezska 31.

Eplman Šimon, vůdce oddělení
vojska císařského r. 1625 29.

Erbelstein při stezce Erfurtské
a strážnici Stráž. Vížku jeho lze
viděti s Varty 122.

Erben Karel Jaromír, archi-
vář Pražský etc. Doklady v jeho
spise „Regesta Bohemiae et Mo-
raviae“ 1855. 34, 38, 46, 52,
57, 64, 70, 72, 75, 86, 94, 100,
105, 107, 108, 118, 119, 122, 125.

Erfurt v Německu dal jméno
stezce Erfurtské 67, 68.

Erfurtská stezka. Její směr
a důležitost 67, 122.

Eschelkamm (Osí) v Bavorsku,
patřilo někdy k Čechám 59.

F.

Faltengebirge — viz Žaltman-
ské pohoří.

Farkaš Tomáš, vůdce vojska
císařského táhne po stezce Kl.-
Polské 1625. 29.

Ferdinand, arcikníže nařídil Pra-
chatickým r. 1548., aby Neto-
lickým se opřeli 49. Ferdinand I.
dal Plánským majestát. Pře Pra-
chatických s Vimperskými 50.
Ferdinand III. učinil Vltavu spla-
vnou 1634. 76. Zvýšil clo ze soli
1652. 55. Ferdinand I. potvrdil
r. 1540. Strážovu vybírání mýt a
cla 113.

Ferdinand II. Kníže Krňovský válčí s ním ve jménu Bedřicha Falckého r. 1621. 28.

Ferdinandsberg u Police n. M. špatně na místě strážnice 90.

Freyung v Bavorsku při stezce Pasovské 48. Pobočka této stezky 49, 50, 112.

Fieberschlag — viz Lomy.

Filipsreit Malý, při pobočce stezky Pasovské 50, 112.

Fintera při stezce Prachatické 51.

Fleissenský potok při starých hranicích českých 117.

Forcellinův lexikon 72.

Forchheim v Bavorsku při stezce Chebské 64.

Frankenhammer v Bavořích při stezce Chebské 64.

Frankové vpadli do Čech r. 805. 59, 60. Nemajíce potravy odtáhli 60. Za Dagoberta 630. 64. Násilí domnělá jim od Slovanů činěna. Táhnou do Čech proti Sámovi 65. Při stezce Chebské 120. Fr. východní 64, 66.

Frankenstein v Kladsku při stezce Kl.-Polské 28, 29, 93. Valdštejn k Fr. 1632. se odebral a 1633. odtud se vrátil 30. Montecucoli vedl r. 1646. císař. vojsko přes Fr. do Slezska 31.

Frankensteinští v Kladsku. Jejich užitek ze stezky pobočné 18, 19.

Franzberg u Jesenice na místě varty čili strážnice 100.

Fredegarius, letopisec Burgundský 65.

Fridland, město ve Slezsku. Pěchota Berth. z Valdštejnu táhla tu 1625. do Slezska 29. Volný přístup tudy do Čech 87.

Fridrich, král pruský, přitáhl 1745. po stezce Trutnovské do Čech a tábořil u Úpice 80.

Fridrich, markrabě brandenburský, vedl r. 1431. vojsko něm. do Čech. Bitva u Tachova a Domažlic 16.

Fuck Křišpín z Hradiště, opat Strahovský, upravitel z rozkazu Ferdinanda III. 1654. Vltavu 76, 77.

G.

Gablenc, generál rak., porazil Prusy r. 1866. u Trutnova 80.

Gabr — viz Habry 40.

Gabrsdorf v Kladsku při stezce Kladsko-Polské 1359. 18, 19.

z Gabrsdorfu Pešek Harmek v Kladsku prodal Frankenstejnským a Kladským r. 1359. les, aby cestu zemskou mohli rozšířit 19.

Galba r. 68., císař římský. Jeho denár nalezen u Č. Skalice 23.

Gallas, jeho vojsko ze Slezska k Náchodu 1636. 40. Hofkirchen jemu podřízen 31.

Gallasovo vojsko táhlo r. 1636. ze Slezska k Náchodu 30. G. jízdeckto táhlo přes Náchod do Slezska r. 1644. 31.

Gallus Martin, kaplan při dvoře Boleslava III. polského 1139. Svědectví jeho o bitvě v lesích Náchodských 97.

Gdánsko při stezce Kl.-Polské 18.

Gebhard, hrabě, padl v bitvě u Brůdku dne 23. m. srpna 1040. 61.

Gebhart ze Querfurtu — viz ze Querfurtu Gebhart.

Gecův pluk postupoval Náchodem do Slezska r. 1644. 31.

z Gersdorfa Bernard, hejtman slezského vojska v Broumově proti Čechům r. 1421. 25.

Gibocht, víska u Klenče, též Nový Postřekov 116.

Giesmannsdorf, osada v Kladsku při stezce Kladsko-Polské. 18.

Glomáči, bydleli v okolí nynější Mísně. Vojsko Karla V. tam roku 805. po lodích přirazilo 74.

Gmund v H. Rakousích dal jméno stezce zemské 41, 110.

Gmundská stezka. Její směr a důležitost 41, 44.

Gněva, nobilis Moraviae, zakladatel Gněvina mostu r. 1041. 14.

Gněvin most, připomíná se r. 1041., nyní Most (Brüx) 14, 57.

Při stezce Chlumecké 72.

Gossengrün, osada při Stráži (Varta) u Ohře 122.

Gramat v Bavorsku při stezce Prachatické 49.

Gratzen — viz Nové Hrady.

Grenzbach, potok při bráně zem. Kráupské 126.

Grosssiehdichfür — viz Hledsebe Dolejší.

Grojský Jindřich, vyslanec císa. Jindřichak Soběslavovi r. 1126. 74.

Grutov (Hrutov), starý hrad při zem. bráně Trstenické 34. Tržiště na polích Hrutovských 105. Vladislav daroval tržné Hrutovské klášteru Litomyšlskému 107.

Grün, osada v Chebsku 117.

Guntherus = Guntherius — viz sv. Vintíř.

z Gutensteina Albrecht, hrabě, poručník sirotkův po pánu z Rožmberka, upravil Vltavu od Vyššího Brodu ke Krumlovu a Budějovicům 76.

Gutwasser — viz Dobrá Voda.

Gustav Adolf padl v bitvě u Lützen dne 19. m. listopadu r. 1632. 30.

Günther Set. — viz sv. Vintíř.

St. Günther — viz Dobrá Voda.

H.

Habart z Hrádku a Lopaty, loupežný rytíř na hradu Husi, vzdal se okolním městům r. 1441. 54.

Habartice (Ebersdorf), ves při stezce Chlumecké 71.

Habrsko-Jihlavská cesta 34. Její směr 39. Porážka vojska Oldřichova 1100. 40.

Habry při stezce Habrsko-Jihlavské 39, 40.

Hac při Isle v Bavorsku 48, 112.

Hadrian, císa. římský (117—138). Jeho denár nalezen u Č. Skalice r. 1884. 23.

z Háje František, hejtman uh. krále Matiaše ve Svidnici, Broumově a Náchodě r. 1469. 27. Srážka u Police. Nejvyšším hejtmanem ve Slezsku 1470. 28.

Halba, společník Žižkův 43.

Halbstadt při pomezí českém na odbočce stezky Kladsko-Polské 22. Švédský plukovník Rohrscheid roku 1646. tu drancoval 31.

Halberšadtský biskup vzdal se v bitvě u Chlumce 18. m. února 1126. proti Soběslavovi 73.

Hammerstein, tvrz v Porýnsku. V ní vězněn Jindřichem V. Bořivoj 78.

Hanel, biskup Litoměřický jako exposita všimnul si „Zollsteigu“ 123.

Hanichen, něm. osada při stezce Vartmberské 129.

Hanichgrün, osada německá při stezce Erfurtské 122.

Hanka Václav, jeho vydání Dalimilovy Kroniky české 60, 128.

Hánov, osada při poboční stezce z Milévka do Bechyně 15, 46.

Hansl, společník Žižkův 43.

Hartmanice při Vintířově st 56.

Hauenstein, vrch při Erfurtské stezce 123.

Harce, hory. Vojsko něm. r. 805. je obešlo a do Čech vpadlo 59.

Hebron, vůdce vojska Valdštejnského r. 1625. 29.

Heinersdorf, něm. osada při stezce Vartmberské 129.

- Heinricus II. Viz Jindřich II.
 Hejšovina, pohoří 95.
 Hellvald Fr. ve svém spisu: „Země a obyvatelé její“ 23, 39, 59, 93, 94, 109, 113, 130.
 Henschelův Lexikon 72.
 Heřman panoše vraždil s Vakulou a Krásou Vršovce na Libici r. 1108, 38.
 Himmelstein, vrch při Ohři 122, 123.
 Hlásnice, vrch při st. Trstenické 35.
 Hledsebe Dolejší (Grosssiehdichfür), víska při st. Chebské 63.
 Hledsebe Malé (Kleinsiehdichfür), víska při stezce Chebské 63.
 Hlimecz — oppidum — v. Chlumeč.
 Hlohov při stezce Kl.-Polské 18.
 Hluboká při stezce Trstenické 38.
 Hluboká u Skuče 108.
 Hluky, dědina při stezce Bystřické 33, 103.
 Hlumeč castrum — viz Chlumeč.
 Via per Hlumeč 72.
 Hněvín — viz Gněvin most.
 Hněvin Most — viz Gněvin Most.
 Hnězdno v Polanech. Biskup Otto 1124. sem se ubíral 24.
 Hodějovice při st. Vitorazské 44.
 Hofkirchen bojoval se Švédy ve Slezsku 1643. 31.
 Hochstrasse, nyní nízká stezka v Král. Hvozdu na Šumavě 51.
 Hochwartel — viz Stráž.
 Hohenfurt — viz Brod Vyšší.
 z Hohenlohe Jiří. Osazení biskupství Pasovského 1399. 53.
 Hoholice (Ouholice) se starým přívozem přes Vltavu 14.
 Holec (Holý) Jan z Nemošic, držel Náchod r. 1427.—143 ? 102.
 Holkovice, dědina na Klatov. 113.
 Holýšov, dědina při stezce Domažlické 58.
 Homole, hrad v Kladsku při stezce Kl.-Polské 18, 23. Za času Koldů stal se pověstným 91, 95, 102.
 Homole, vrch u dvora Radického, se strážnice ve Stráži lze ho viděti 112.
 Homolka, vrch opevněný při zemské bráně Náchodské 22. Její význam a důležitost 94. Vyhledka s ní 95.
 Homolské zboží, patřící k hradu Homoli ve Kladsku 102.
 Hora Jezerní (Oser), na rozhraní král. českého a bavorského, měla strážnici 113, 114.
 Hora Kutná. Bořivoj II. proti Oldřichovi a Liutoldovi r. 1100. zde tábořem se položil 39.
 Hora pod strážnicí u Lhenic na Budějovicku 111.
 Horažďovice při st. Vitorazské 44.
 Horusice, dědina při stezce Vitorazské 44.
 Hory Kašperské 50, 51, 54, 55.
 Hory Krušné 57, 60, 65, 71, 72.
 Hořany při stezce Habrsko-Jihlavské 39.
 Hoříkovice, ves u Třebánic na Budějovicku 111.
 Hosterschlag — viz Hostějoves.
 Hostějoves (Hosterschlag) při odbočce zem. stezky Gmundské 41.
 Hostěradice, dědina na Sázavě s přívozem starým 14.
 Hoštice při stezce Vitorazské 44.
 Hostinné. Žižka po bitvě u Č. Skalice 6. m. ledna 1424. sem odtáhl 26. Při stezce Trutnovské 79.
 Hostovice při stezce Sedlecké 67.
 Hospříz při odbočce zem. stezky Gmundské 41.
 Hostka (Gastdorf) na pravém břehu Labe při stezce vodní 127.
 z Hradce páni. Statky jejich loupil markrabí Prokop se soudruhy 1401. 143.
 Hradec Jindřichův při stezce Gmundské 39, 109.
 Hradec Králové při stezce Kl.-Polské 17, 18, 19. Zikmundova

voje tudy r. 1420. proti Čechům ze Slezska táhla 24; do okolí jeho činil vpády uher. hejtman Fr. z Háje 27. Banner ho dne 26. m. června 1639. dobyl 30. Cís. vojska tudy táhla r. 1646. 31. Při stezce Bystřické 33; Habrsko-Jihlavské 39. Vojska cís. pod K. Lothrynským r. 1745. zde tábořila 80; při Brance zem. u Náchoda 94, 95, 100. U strážnice Rovenské 103.

Hradecko. Češi z Hradecka pod vůdcovstvím Ambrože faráře vtrhli do Kladska 1425. 26.

Hradeč Levý při Králupské 69.

Hradeč, víska u obce Obory v Budějovicu 111.

Hradečané, spojenci Žižkovi, porazili 6. m. ledna 1424. Jana z Opočna atd. u Č. Skalice 26.

Hradečtí smluvili se r. 1427. s okolními městy a panem Matějem Salavou z Lípy a dobyli dne 8. m. června 1427. Červ. Hory 26.

Hrádek pahorek nad Hradcem v Budějovicu 111.

Hradisko Hrutovské. Viz Hrutov.

Hradiště n. M. u Nov. Města n. M. Spečené valy jeho 22.

Hradiště Mnichovo při stezce Záhoštské 77, Semilské 78. Při stezce poboční od Č. Dubu ku Praze 129.

Hradiště při stezce Vitorazské 44.

Hradištské panství patřilo Strahovskému opatu Křišpínu Fucukovi 76.

Hradisko, vrch na hranicích moravských při stezce Gmundské 41. z Hrádku Diviš — v. Diviš z Hrádku. z Hrádku Habart — v. Habart z Hrádku.

Hrady Nové (Gratzen) — viz Nové Hrady.

Hrdějice, dědina při stezce Vitorazské 44.

Hrdlořezy dědina při stezce Trstenické 34.

Hronov nad Metují při odbočce stezky Kl.-Polské. Svědectví o té cestě 1450. 20, 91. Čechové pronásledovali tu Slezáky r. 1421. 26. Posily vojsku Valdštejnovu 1621. 29. Cís. vojska 1644. tudy táhla 31. Bedřich pruský 1745. tudy do Slez od táhl 33. Blíže Strážina 44. Strážnice u Kozínku 90. Při strážnici Bohdašinské 132.

Hroznata, vladýka župan zřídil a nadal klášter Tepelský r. 1197. 118, 119.

Hrutov — viz Grutov.

Hrutovská pole u Litomyšle. Viz Grutov.

Hrutovské okolí — viz Grutov.

Hrutovské tržné — viz Grutov.

Hrutovský újezd — viz Grutov.

Huctern v Bavorsku při stezce Prachatické 48, 112.

Hügel & Sager, podnikatelé stavby dráhy 101.

Hundsbach v Bavorsku při stezce Chebské 64.

Hurdal Jan vydává svědectví o stezce Kl.-Polské r. 1450. 20.

Hůrky -- dříve Bukovina. Vojtěch z Pernštýna dal ji Pardubicům r. 1531. 35.

Husité. Hynek Červenohorský potupil je v Krčíně r. 1421. 101.

Hus, hrad při stezce Prachatické, sídlem loupežným ve válkách Husitských 54.

Hutberk, vrch a jeho strážnice, při odbočce stezky Kl.-Polské 22.

Hutberk, osada. Vojáci Valdštýnovi do oken lezli 1621. 29. Švédové r. 1639. jej vypálili 30, 89.

Hutberské pasy. Zmínka o nich v urbáři panství Broumovského r. 1677. 89, 95.

Hvozď Královský v Šumavě 51, 114.

CH.

- Chabařovice při Chlumecké stezce 126.
- Chamb, hrad nad Chúbou v Bavorsku 59.
- Champ — viz Chúba.
- Cheb při stezce Chebské. Vedlejší stezka od Ch. k Bamberku 64, 120. Frankové proti Sámovi 65.
- Chebská krajina 117.
- Chebská stezka 12, 63, 64, 66, 117, 120, 122. Její důležitost v pravěku 12; později 63, 64; vojska franeká tudy 630., 849. do Čech vtrhla 66. Strážnice při ní 117, 120, 121.
- Chebské krajiště. Jeho hranice 117, 120.
- Chebsko 64, 117.
- Chlistov na Klatovsku 51.
- Chlomin při Chlumecké stezce 71.
- Chlum, Kulm, hrad pomezní. — Viz Chlumec.
- Chlumec n. Cidlinou při stezce Kladsko-Polské 17. Boleslav Křivoústý sem roku 1110. se dostal 78.
- Chlumec, hrad, Kulm v Kruš. Hor. Vojsko něm. r. 1040. Čechy odtud až k Mostu plenilo 57. Dal jméno stezce Chlumecké.
- Chlum u Hradce Králové 104.
- Chlumecká stezka. Její směr a původ 71. Svatopluk k císaři Jindřichovi po ní r. 1107. táhne. Clo 72. Strážnice její 126, 127.
- Chlumecký prosmyk. Vojsko Soběslavovo r. 1126. zde se shromáždilo proti Lotharovi 73.
- Chmelík (Hopfendorf) na Litomyšlsku 107.
- Choceňsko-Broumov. dráha 101.
- Chodov Hořejší při stezce Sedlecké 68.
- Chodov Dolejší při stezce Sedlecké 68.
- Chodov při Domažlické stezce 59, 68, 114, 115.
- Chodové. Jejich stará sídla 58. Zarúbili les r. 1040. 60. Jejich původ a povinnosti 68, 86, 114 a výsady 68, 86, 114, 115.
- Chodové Domažličtí. Jejich výsady 115. Rychtářství, boje a pokutování 116.
- Chodové Náchodští jich původ a povinnosti 68, 95, 115.
- Chodounský Dr. Karel, redaktor „Čas. českých lékařů“ 17.
- Chodovský hrad. Sídlo rychtářské v něm 116.
- Chodovský znak 116.
- Chodovští strážníci. Jejich povinnosti 114.
- Chomůtov při Kráľupské stezce 69, 124, 126.
- Chotěboř při stezce Liběčské 40.
- Chotěšov při Domažl. stezce 58.
- Chotýčany (Schmiedgraben) při stezce Vitorazské 44.
- Chrast při stezce od Litomyšle k Pardubicům 38.
- Chroboly při stez. Prachatické 48.
- Chrodobert, vévoda alemanský vede voje své 630. přes Pasov do Čech 65.
- Chrudim, přívoz 14, clo 35. Poboční stezka od Litomyšle k Pardubicům 38. Spytihněv povolal roku 1056. sem pány moravské 106, 107.
- Chříbská při stezce z Kamenice k Rumburku 127.
- Chříč, přívoz tam přes Berounku 14.
- Chúba, hrad — viz Chamb 59.
- Chúba, řeka na pomezí česko-bavorském; jinak Kouba — Champ — Kamp 59.
- z Chuděnic Jan a na Vl. Březí. Spor jeho s Prachatickými 54.
- Chudoba u Náchoda v Kladsku 91.
- Chvalčovice při stezce Vartmberské 129.

Chvalkovice, dědina při stezce
Trutnovské 20, 79.

Chvalšiny. Krumlované snaží se
vésti stezku ke Chvalšinám a do
Krumlova 50, 55.

Chýše. Pověst při stezce Chebské 67.

I.

Ibrahim ben Jakub, žid, vy-
slanec Kalifův k císaři. Ottě I.
r. 973. 17.

Ilov Kristian, vůdce oddílu
voje Valdštejnova vypudil 1632.
Sasy z Broumova 30.

Inn 48.

Innergfield při stezce Pracha-
tické 51.

Isla 48.

J.

Jabloné při Záhošťské st. 77, 128.

Jakub, opat Břevnovský prodal
1530. dvůr v Provodově 99.

Jakuba sv. kostel v Jaroměři 100.

Jáma, ves u Třebánic na Budějo-
vicku 48, 111.

Jan z Chuděnic — viz z Chuděnic Jan.

Jan Lucemburský, král český, na-
řídil, aby kupci z Rakous Pískem
se brali 45. Změnil zřízení Cho-
dův za německé 1325. 115. Při

strážnici Kynžvartské 120.

Jandles viz Mošna.

Janovice při st. Prachatická 52.

Jaroměř. Král Bedřich 1745. sem
přitáhl 38. Při stezce Trutnov-
ské 79. při stezce Kl.-Polské 19,

100, 104, 131. Dříví z Kladska
sem se přiváželo 23. Hejtman
uh. vojska Fr. z Háje 1469. zle
hospodařil tu 27. Berth. z Valdštiny
odtud 1631. do Slezska táhl 29.

Jaroměřská strážnice 19.

Jaroměřští smluvivše se r. 1427.
s Hradeckými atd. dobyli 8. dne
m. června Č. Hory 26. Vpadli do
Krčína 100.

Jaromír, bratr Vratislavův na
sněmu Dobeninském 1068. 96;
vystoupil z ležení na Dobeníně;
potvrzen za biskupa 97.

Jaromír, bratr Oldřichův, v čele
vojska něm. táhl do Čech r. 1004.
Doprovázel císaře Jindřicha II. do
Lužice 77.

Jaroslav, bratr Žižkův 43.

Jásenské návrší u Josefova 100.

Javor ve Slezsku. Broumovští od-
váděli tam r. 1647. Švédům daň 32.

Javorník (Mohren) na Moravě při
stezce Trstenické 34.

Jelení Horní při strážnici Roveň-
ské 104.

Jelenov (Gellenau) při Kl.-Polské
stezce v Kladsku 18, 91.

Jelenovice při strážnici Strážov-
ské 113.

Jelitzgraben při stezce Sedlecké
67, 123.

Jemnice*) na Moravě 41, 43.

Jeníkov Golčův při stezce Ha-
brsko-Jihlavské 39.

Jenkov, zašlá vesnice 33.

Jenšovice při strážnici Vehlo-
vické 128.

Jesenice při pobočce stezky Kl.-
Polské 19. Peníze římské r. 1884.
byli tam nalezeny 23. Strážnice
její 100. Se strážnice Krčínské
lze ji viděti 101.

Jesenice u Prahy při stezce
Gmundské 41.

Jesenice při stezce Sedlecké 68.

Jesenická strážnice 19.

Ještěd 129.

Ještětice při stezce K.-Polské 22.

Jetenovice při st. Vitorazské 44.

Jevíčko na Moravě při stezce Tr-
stenické 34.

Jezerní hora 51.

Jičín, Fr. z Háje, uher. hejtman
zle zde r. 1469. hospodařil 27.

*) Na stránce 41. omylem stojí; Zemníci na
místě Jemnici.

Vojska pruská u J. r. 1866. se spojila 80.
 Jihlava při stezce Trstenické 34, 108, 109.
 Jihlavská stezka. Jejísměr 14, 39.
 Jilemnice při stezce Semilské 78; při ní strážnice 130.
 Jílové, přívoz u Hostěradic 14.
 Jindřich II. v Čechách (1004.) proti Boleslavovi Chrabrému 69.
 Táhl z Prahy k Budišínu 77.
 Jindřich III. Sv. Vintř r. 1008. s jeho svolením usadil se v Nortvaldě. Vtrhnul do Čech r. 1040. 57, 58, 60, 70, 71, 115; při stezce Domažlické 59.
 Jindřich IV. prchá r. 1106. po stezce Linecké 47. Daruje 1061. jistému Otrandovi část lesa 64.
 Jindřich V. vzbouřil se proti otci 47; v Sasích r. 1107. 72. Vězni Bořivoje 78.
 Jindřich, kníže, syn krále Jiřího, sídlil v Kladsku 1472. 28.
 Jindřich z Dubé — viz z D. Jindřich.
 Jindřichovice, při stezce Sedlecké 68.
 Jipka na Policku 22, 80.
 Jireček Herm. Dr., ve svém „Slovanském Právu“ a „Pam. Archaeologických“ 24, 34, 41, 42, 45, 46, 47, 51, 56, 57, 61, 62, 64, 68, 71, 78, 88, 94, 105, 110.
 Jireček Josef, c. k. ministr osvěty a vyučování m. sl. Práce jeho v oboru tomto 17, 21.
 Jiří Poděbradský rozhodl 1465., že Netoličtí nesmí skladu soli mítí 49. Dobyl Náchoda 1447. Válčil s Matiašem Uher. 27.
 Jiřínek, společník Žižkův při loupežení r. 1408. 43.
 Jitka, manželka Břetislavova 57.
 Jizera 29.
 Jizerské pohoří 128.

Johannesthal při strážnici Světelské 129.
 Josefov při Brance Náchodské 94, 95. Při strážnici Jesenické 100. Krčinské 101. Rovenské 104.
 Julián, kardinal mezi válečníky něm. u Tachova 61.
 Jungmann, slovník jeho 88.

K.

Kaffung Zikmund, pán na Homoli byl udán, že učinil v hrab. Kladském r. 1518. loupež 23.
 Kadaň, císařovicem Karlem 805. obležena 59; při stezce Sedlecké 67. Lepší zboží musilo se tu provážeti 68; při stezce Kynžvatské 22.
 Kalif poslal žida Ibrahima ben Jakuba k cí. Ottovi I. r. 973. 17.
 Kaltenstein v Bavorsku 48, 117.
 Kamen most v župě Sedlecké 15, 67, 123, 124.
 Kámen při stezce Habrsko-Jihlavské 39.
 Kamenice v Kladsku při stezce Kl.-Polské 26.
 Kamenice v Míšni. Banner porazil zde 24. m. dubna 1639. vojsko cí. 30; při stezce Kráľupské 69, 127.
 Kambach (Kouba bavorská) viz Chůba 59.
 Kamp viz Chůba 59.
 Kantner Konrád, kníže Olešnický, choval v Broumově 60 jízdných 25.
 Kaplíř ze Sulevic Hanuš, ochrance Vimperských, pán na Vimperku 50. Držel r. 1431. hrad Hus 54.
 Kapounův pluk táhl r. 1644. po stezce Kl.-Polské 31.
 Karel, syn K. Velikého řídí 805. vojska něm. do Čech 59, 60, 66.
 Karel IV. povolil Píseckým sklad soli pro celé okolí 45. Připisuje 11. m. října 1369. Hyncíkovi

- Pluhovi hrad Orlík 46. Majestát Plánským 49. Založil silnici z Pasova do Kašperských Hor 1366. 54. Jeho listina ze dne 31. m. října 1352. Při stezce Sedlecké 68. Zbořil Kynžvart r. 1348. 120, 121. Daroval Vartu pánům ze Švamberku 127.
- Karel Veliký, vypravil 805. tři vojska do Čech po zemi 59, po Labi čtvrté 74.
- Karel z Lichtensteinu — viz z Lichtensteinu Karel.
- Karlsbrunn — viz Karté.
- Karté (Karlsbrunn), blízko kaple sv. Cyrilla a Methoději zasvěcená 37.
- Kateřina sv., dědina na pomezí česko-bavorském 62.
- Kátovice při stez. Vitorazské 44.
- Katzengrün při stezce Erfurtské 122.
- Kazimír Jan, šenkýř orlický, r. 1600. první prám s obilím do Prahy připlavil 76.
- Kdyně Nová. U N. Kdyně a Brůdku poraženo 1040. vojsko cís. Jindřicha III. 61.
- Kdyně při stezce Domažlické. Něm. vojsko r. 1040. tudy táhlo 60.
- Kesmesgrün při stezce Erfurtské 122.
- z Kinsperku Václav, odsoudil Zábalské s kancléřem Janem ze Šelenberka 49.
- Kirchenwald, vrch při Ohři 124.
- Kladno 128.
- Kladrubský klášter. Biskup Otta r. 1124. jej navštívil 24, 62.
- Kladruby při stezce Přímské 62.
- Kladská župa 22.
- Kladsko hrabství, někdy župa česká 18, 19, 20, 22, 23, 24, 26, 27, 28, 29, 32, 33, 88, 91, 92, 94, 99.
- Kladsko, hranice 96.
- Kladsko-Polská stezka. Její směr a důležitost 12, 17, 19, 22, 24, 27, 32, 33, 34, 39, 47, 54, 79, 80, 91, 94, 100, 101, 102, 132.
- Kladští; užitek jejich z poboční stezky Kl.-Polské 18, 19.
- Klatovští zakládají nové stezky v 16. století. Spor jejich s Prachatickými 55.
- Klatovy při stezce Prachatické 50, 51, 52, 112, 113.
- Klášter v Kruš. Horách při Erfurtské stezce 122.
- Kleinsiehdichfür — viz Hleďsebe Malé 63.
- Klenč při stezce Domažlické 58, 59, 114, 116.
- Klenečská stezka 61, 62.
- Klenečský prosmyk 115.
- Kletecký most při stezce Vitorazské 45.
- Klíčov, dědina při stezce Domažlické 58, 116.
- Klingenthal při st. Sedlecké 68.
- Kliment. Kaple sv. Kl. v Lito-myšli 37.
- Kněžnice, potok u Hronova 91.
- Kobyli hlava při stezce Habr.-Jihlavské 39.
- Kolda Jan starší ze Žampachu na Náchodě a syn jeho K. J. mladší, loupežní rytíři 27, 54, 91, 101.
- Kolín při stezce Trstenické 34; Habrsko-Jihlavské 39.
- Kolín Starý při stezce Kladsko-Polské 23.
- Komárické panství 109.
- Komárovice při stezce Vitorazské 44.
- Komenský Jan Amos na cestě z Čech r. 1628. Pověst o jeho knihách 20, 21.
- Konice při st. Trstenické 34.
- Konrád, kníže Brněnský 39.
- Konrád Kantner — viz Kantner K.
- Konradsgrün při stezce Chebské 64.
- Königsmark. Montecucoli táhne 1646. proti němu do Slezska 31.

Vittenberk se s ním r. 1648. spojil 32.
 Königseck — viz Kumžák.
 Kopistská neboli Mostecká stezka. Její směr 70, 72.
 Kopisty daly jméno stezce téhož jména 70. Clo se tu platilo 71.
 Köpferschlag — viz Hospříz.
 Korutany. Longobardi vtrhli tam r. 630. 65.
 Koryta = České Truby (Böhmisch-Röhren) při st. Pasovské 48, 50.
 Kosmas, patriarcha české historie. Doklady jeho ve „Scriptores rerum bohemicarum.“ 37, 39, 41, 47, 57, 61, 72, 78, 96, 97, 106, 107, 126.
 Kostelec Červený u Náchoda 131, 132.
 Kouba (Chúba), město v Bavorsku. Jindřich III. r. 1040. tudy proti Břetislavovi táhne 60.
 Kouba, řeka — viz Chúba.
 Kounice, při stezce Habrsko-Jihlavské 39.
 Kounov, dědina při stezce Bystrické 33, 67.
 Kounovský hřbet 103.
 Kovčín, při stezce Vitorazské 44.
 Koží hřbet, vrch u Pačiva 112.
 Kozí Zámek, vrch při stezce Chebské 63.
 Kozínek, mlýn u Hronova, jeho strážnice 90.
 Krajíř, pán na Bystřici, společník zemana Diviše z Hrádku. 1401. 43.
 Krakov. Z Kr. přicházeli kupci r. 973. do Prahy 17.
 Králové Hradec — v. Hradec Králové.
 Králové Dvůr — viz Dvůr Králové.
 Královice Dolní, při pobočce stezky Jihlavské 108.
 Královice *) v Plzeňsku 14, 63.

*) Omylem stojí u Královic, že tam byl přivoz přes Sázavu na místě přes Berounku.

Královská stezka, též stezka Kl.-Polská 18; Trstenická 34 a Sedlecká čili Erfurtská 68.
 Královští svobodníci v Šumavě 51.
 Králův Městec — v. Městec Králův.
 Krása s Vakulou, Heřmanem a jinými vraždil Vršovce na Libici r. 1108. 38.
 Kraslice, při stezce Sedlecké 68.
 Králupská stezka. Její směr 69.
 Králupy u Chomútova při stezce Králupské. Clo a zemská brána 69, 124, 125, 126.
 Krčín, městečko památné. Most se clem r. 1437. se připomíná 15, 102; při stezce Kl.-Polské 22; popleněn r. 1420. 26, 101; stará kaple jeho 46.
 Krčínská tvrz „Budín“ 101.
 Krčínská strážnice 15.
 Kreutzberk v Bavorsku při stezce Prachatické 50.
 Kristina s Jiřím Sadovským a J. A. Komenským r. 1628. stěhuje se z Čech 21.
 Krkonoše 23, 78, 79, 80, 128, 130.
 Krňovský Jan Jiří, kníže z rodu Brandenburského, pokračoval roku 1621. ve válce proti Ferdinandu II. jménem Bedřicha Falckého 28.
 Krotkov ve Slezsku. Sjezd knížat dne 18. m. září 1421. Usneseno osadit Broumov a Žacléř proti Čechům 25.
 Krumlov, při stezce Linecké 46, 50, 54, 55. Vltava ke Krumlovu upravena 76.
 Krumlované chtěli směr Zlaté stezky do Kr. změnit 50, 55.
 Krumlovský zámek. Měšťané Plánští Janem z Rožmberka tu věznění 49, 50.
 Krupa Horní mezi ní a Ždírnici byla brána zemská 127.

Krušina z Lichtenburka — viz z Lichtenburka.

Krušné Hory 65, 17, 72.

Křenové, dědina při stezce Domažlické 58.

Křetinka, bystřina, dříve Svojanka 35.

Křimov, dědina při stezce Králupské 69; při strážnici ve Stráži (Tschoschel) 125.

Křížek Václav, ředitel c. k. gymn. v Táboře v „Osvětě“ 12, 13, 17.

Kuks, při něm brod 14.

Kumžák (Königseck = Kumžák) při stezce Gmundské 14, 42.

Kunc, přítel Štylfrýda Hukvice v Kladsku r. 1158. 23.

Kunčice v Prusku (Tuntschendorf) 89.

Kunětická Hora 35.

Kunrát, kníže moravské, bratr Jaromíra biskupa, ve sněmu na Dobeníně r. 1068. 96, 97.

Kunštát, při stezce Bystřické 33.

Kunžvart v Šumavě, jeho strážnice 111.

Kupka Dešenská 104.

Kupka Jezdcova (Reiterkoppe) 104.

Kurz V. Dr. v „Osvětě“ 23.

Kutnohorské doly dostávaly dříví z Kladska 23.

Kuschwarthäuser — strážní domky při stezce Prachatické 50.

Kvášňovice, při strážnici Strážovské 112.

Kyje, při stezce Trutnovské 33, 79. Bitva u blízkého Zárova dne 30. m. září 1745. 80.

Kyšperk, hrad, (Supi hora, Geiersberg) — viz Chlumec 71.

Kyšperk, při stezce Kladsko-Polské 22.

Kynžvart, městečko při bráně zemské u Žandova 120.

Kynžvart při stezce Prachatické 50.

Kynžvartská strážnice 64.

Kynžvartská tvrzka starobylá 120. Švédský plukovník Coppy r. 1648. ji zbořil 121.

L.

Labe, řeka 14, 19, 23, 24, 35, 59, 71, 74, 75, 76, 78, 127.

Labská stezka 127.

Labský mlýn. Bašty. Dříví z Kladska sem se dopravovalo 23.

Ladislav, král, dal výsadu Záblatským na solný obchod 49.

Lachov, ves v Broumovsku 89.

z Lamingau a Albenreuthu Volfg. Vil. Chodové byli mu zaprodáni 115, 166.

Lamboiův pluk táhne 1644. do Slezska 31.

Landek v Prusku při stezce Kl.-Polské 33.

Landeswarth při stezce Kopistické 70.

Landshut ve Slezsku při stezce Trutnovské 20, 79. Plukovník švéd. Rohrscheid r. 1646. odtud v Čechách drancoval.

Landshut slezský. Jeho původ a význam 131.

z Landsteina Vilém, probošt. Jeho „právo zbožové“ Prachatickým 53.

Landškroun při stezce Kladsko-Polské 22.

Lanec, probošt Litoměřický, dvorský kaplan krále Vratislava na sněmu Dobenínském r. 1068. 96, 97.

Langgrün při Ohři 22.

z Lara Ludvík, hrabě, vzdal se v bitvě u Chlumce r. 1126. 73.

Lastibořice při strážnici Světlecké 129.

Lauenstein v Sasku při stezce Chlumecké 71.

Lažany, dědina při Strážovu 112.

Lebov v Hor. Lužici 127.

Ledhujka, říčka 90.

- Lehnice ve Slezsku při Kladsko-Polské stezce 18.
- Lengfeld při stezce Linecké 46.
- Leopold I. Patentem r. 1692. zvýšilo se clo na sůl bavorskou 55.
- Leopoldsreith v Bavorsku při stezce Prachatické 48.
- Letovice na Moravě při stezce Trstenické 34, 35, 105.
- Leuchtenberk. Biskup Otto r. 1124. odtud do kláštera Kladrubského se ubíral 62.
- Levín, město v hrabství Kladském při stezce Kl.-Polské 18, 22, 29, 30, 32, 91, 102, 103.
- Lhenice na Budějovicku při st. Linecké 46, 48. Strážnice, hřbitov 110, 111.
- Lhenický hřbitov 110.
- Lhota, ves u Bechyně 16, 46; u N. Města n. M. při stezce Kl.-Polské 18; zrušená ves na Pardubicku 35; na Budějovicku při stezce Vitorazské 44, 46; u Třebánic 111.
- Lhota Králové, dědina při st. Kl.-Polské 17, 33.
- Lhota Solná při stezce Prachatické 50, 112.
- Lhota Zelená ve hvozdu Královském 51, 52.
- Lhoty v Šumavě, nejstarší dědina Chodův 116.
- Libava ve Slezsku při stezce Trutnovské 20. Vittenberk, švéd. vojevůdce odtud 1646. do Čech vtrhnul 31. Prušáci r. 1866. odtud vtrhli do Čech 80.
- Libavský Ludvík, kníže, s bratrem Ruprechtem zavázali se r. 1421., že dají do Broumova 35 jízdných 25.
- Liberec. Prušáci 27. m. června 1866. tudy do Čech vtrhli 80; při Ještědu 129.
- Liběč — Libice, — památné městečko 40.
- Liběčská stezka. Její směr 40, 108.
- Liběchov při strážnici Vehlovické 127.
- Libice (Leibitzbach), potok v Chebsku 122.
- Libice = Liběč. Vraždní Vršovců r. 1108. 38; při stezce téhož jména 40, 78.
- Libňatov, ves. R. 1745. vojsko pruské za Bedřicha II. zde tábořilo 80.
- Liboch při stezce Záhošské 77.
- Libřice, dědina při stezce Kl.-Polské 17, 33.
- Ličeň — její kostel se strážnice Rovenské viděti lze 104.
- Liesengebirge při Ohři 122.
- z Lichtensteinu Karel, místodržící v Čechách 129.
- z Lichtenburka Krušina Hynek vedl 1421. vojska česká ku Broumovu proti Slezákům 25.
- Linec v Hor. Rakousích při stez. téhož jména 45, 46, 113.
- Linecká stezka. Její směr 45, 47, 48, 119.
- Lipsko v Sasku. Torstenson 2. m. list. 1643. zde zvítězil 30; při st. Kráľupské 69, 124, 125.
- Lišov při stezce Gmundské 41.
- Litoměřice. Spytihněv II. r. 1057. kostel sv. Štěpána zde zřídil. Clo 72, 74, 125, 127.
- Litoměřická kapitula obdržela od Spytihněva II. clo při Labské dráze r. 1057. 74.
- Litoměřicko. Něm. vojsko r. 805. zde se spojilo 59.
- Litomyšl při stezce Trstenické 34, 104. Sv. Cyrill a Metoděj kapli sv. Klimenta zde založili 37. Topografie L. od Sedláčka 105. Župní úřadové z Hrutova sem přenešeny 106.
- Litomyšlská silnice 108.
- Litomyšlský kastelán 107.
- Litomyšlský klášter; listina kr. Vladislava r. 1167. 14, 107.

Litomyšlský kostel. Pokuta 300 peněz k jeho rukou pro nedodávání zvěře 107.
 Liutold s bratrem Oldřichem r. 1100. do Čech proti Bořivojovi II. vtrhnul 39, 40.
 Ljubac, obec mezi župou Čáslavskou a Brněnskou 108.
 Loket při odbočce stezky Sedlecké 68.
 Lomce, dědina při stezce Vito-razské 44.
 Lomnice; ve třetím mlýně n. L. Jan Žižka, jsa pronásledován, se zdržoval 45.
 Lomy — Fieberschlag — při stezce Gmundské 41.
 Longobardové vtrhli 630. do Korutan 65.
 z Lopaty — viz Habart z Hr. a Lop.
 Lothar, král německý, do Čech r. 1126. proti Soběslavovi vtrhnul. Poslové u něho. Jeho porážka 73, 74.
 Lothrynský Karel, poražen v bitvě u Zárova dne 30. m. září 1745. 80.
 Loučná, řeka 104, 106.
 Lounsko 69.
 Louny, přívoz přes Ohři 14; při stezce Králupské 69; Kopistské 70, 125.
 Lovosice při stezce Chlumecké čili Srbské 71.
 Lubno v listině kláštera Litomyšlského od Vladislava roku 1167. 14.
 Lucilla, manželka Antonina Pia (r. 141.—185.). Denár její nalezen u Č. Skalice 23.
 Luczica — viz Lučice ves 78.
 Lučani. Vojsko něm. r. 805. do jich země vtrhlo 59.
 Lučice, ves u Chlumce n. C. 78.
 Ludvík Brešský — viz Brešský Ludvík.

Ludvík J. Myslimír, exposita v Č. Skalici, sepsal „Památky města Náchoda“ 24, 94, 98.
 Ludvík, král francský, do Čech r. 871. vtrhnul 42, 66.
 Ludvík, král český, dovolil r. 1526. Strážov hradbou obehnat 113.
 Ludvík Líbavský — viz Líbavský L.
 Ludvík z Lara — viz z Lara L.
 Lutomirici — viz Litoměřice.
 Lužany, ves na Jaroměřsku, připomíná se v zápisu z r. 1143. 100.
 Lužany, ves u Miletína 130.
 Lužec u strážnice Vehlavické 128.
 Lužice 80.
 Lužice Hořejší 77, 127.
 Lužnice, řeka 16, 44, 46. Brod 45.
 Lützen. Bitva u L. v Sasích 19. m. listopadu 1632. Gustav Adolf zde padl 30.
 Lysá při stez. Kl.-Polské 17, 39.
 Lysolaje při st. Králupské 69.
 Lysý Jan byl jat od Žižky r. 1408. pro peníze 43.

M.

Mach, soused Hronovský vydal r. 1450. svědectví o stezce Kl.-Polské 20.
 Machov při stezce Kladsko-Polské 20. Čechové pod vůdcovstvím faráře Ambrože tudy 1425. do Kladska vtrhli 26. Vedlejší stez. od strážnice Hronovské 91.
 Malín při st. Habrsko-Jihlavské. Bořivoj setkal se zde s bratrem Oldřichem a Liutoldem 39, 40.
 Manetín při stezce Chebské 63. Stopý starobylé stezky lze tu spatřiti 64. Pověst o Manetíně 67. Strážístě 121.
 Manetínka, řeka při stezce Chebské 63.
 Mautdorf, dědina při stezce Tachovské 63.
 Maňovice, ves při Strážovu 113.

- Marchhäuser při stezce Pasovské v Šumavě 48.
- Marienberk v Sasku při stezce Králupské 69, 125.
- Markomané, předchůdcové Čechův 12.
- Markvartici, páni, přeměnili „Stráž“ na Vartu a jali se psáti z Vartmberka 128, 129.
- Maršov. R. 1745. Fridrich, král prus. tu tábořil a zle hospodařil 80.
- Martin, opat Břevnovský. Přemysl Otakar II. udělil mu privilej r. 1253. ku přenesení trhu z Provodova do Police 99.
- Martinice, ves na Jilemnicku 130.
- Martinoves při st. Chlumecké 71.
- Máří sv., dědina při stezce Prachatické 48.
- Mastník, potok 76.
- Matěj, vůdce loupežníků, společník Žižkův r. 1408. 43.
- Matyáš Uherský bojuje proti Jiřímu z Poděbrad 27, 28.
- Mautbach, potok při stezce Chebské 64.
- Maxmilián král; jeho výsadar. 1572. Klatovům, Sušicům a Kašp. Horám ve příčině přivázení soli 55.
- Medvěd Albrecht, markrabě, vzdal se r. 1126. Soběslavovi s jinými vůdci vojska 73.
- Meixner Em. Dr., redaktor „Časopisu Českých lékařův“ 17.
- Merovinský dům 65.
- Methoděj, sv. apoštol slovanský 36.
- Metuj Česká, dědina, při strážnici Polické se připomíná 90.
- Metuj, řeka 14, 17, 18, 22, 26, 90, 91, 93, 94, 95.
- Metuje, údolí její 93.
- Meziborský biskup vzdal se r. 1126. Soběslavovi s jinými vůdci něm. vojska 73.
- Mezimostí při stezce Vitorazské 45.
- Meziříčí Velké na Moravě při stezce Liběčské 40.
- Merzdorf, ves na Broumovsku 90.
- Mělník, při stezce Vartmberské 77, 127.
- Městec Králův, při stezce Kl.-Polské 17.
- Městec, ves při strážnici Jeseňnické 100.
- Město Nové n. M. Starobylá kaple u Krčina 15. Jeho Hradiště, snad bývalé stanoviště římských kupců „Budorgis“ 22.
- Město Staré u Náchoda 18.
- Mežská župa 63.
- u „Mičanů“, statek v Mičovicích u Lhenic 111.
- Mičovice, ves u Třebánic, při stezce Prachatické 48, 111.
- Mikulov na Moravě, při stezce Trstenické 34.
- Milčani; zemí jejich vpadlo vojsko něm. do Čech r. 805. 59.
- Milčanská stezka. Její směr 39.
- Milčanská země = Hořejší Lužice 77, 128, 129.
- Milčín na Tábořsku, při stezce Gmundské 41.
- Miletín, brána zemská 79. Stráž 130.
- Miletín, hrad. Biskup Oto roku 1124. jej navštívil 24.
- Milévsko na Tábořsku. Poboční stezka 15, 46, 76, 133.
- Milevský klášter 77.
- Milo z Ammensleben — viz z Ammensleben Milo.
- Milzieni — viz Milčanská země 77.
- Mirotice, při stezce Gmundské; Jan Žižka pobral tu zboží na silnici 43; při stezce Linecké 45.
- Miroslav, pán český, vyslán od Soběslava r. 1126. do ležení kr. Lothara v prosmyku Chlumec. 73.
- Mirovice, při stezce Linecké 45, 46.
- Míšeňský markrabě spojil se r. 1441. se Žitavskými a dobýval hradů loupežných v Polabí 75.
- Míšeň 30, 70, 71, 74, 125, 126, 127.

Míšňan Karlík pobral s Janem Žižkou u Trocnova kupcům sukno na silnici 43.

Mnichov nad Lesy (Waldmünchen) v Bavořích při stezce Domažlické 59.

Mnichovo Hradiště — viz Hradiště Mn.

Mnislav, syn Mutinův, — viz Mutina 37, 38.

Mníšek při stezce Linecké 45.

Modlibohov při strážnici Světelské 129.

Mohan, řeka v Německu. Vojska Karla Velikého od M. do Čech táhla 59; při stez. Chebské 63.

Mohelka, samota u Strážíště Vartmberského 128.

Mohelnice, stará dědina při st. Vitorazské 44, 17; na pomezí českém.

Mohelnice, řeka 17.

Mochov při stezce Habrsko-Jihlavské 39.

Montecucoli, vůdce vojsk císařských ve 30leté válce 13, 32.

Morava 25, 26, 31.

Moravany při Trstenické st. 34.

Most Hněvin viz Hněvin most.

Most — Brüx — viz Hněvin most 14, 70.

Mostecká stezka neboli Kopistká. Její směr 70.

Mostov, dědina v Chebsku 117.

Mošna, dědina (Jandles) při stez. Prachatické 48.

Mrdákov při st. Domažlické 58. Nejstarší dědina Chodův 116.

Mstiboj, kníže Kouřimské, porazil 888. Moravany, Svatoplukem vedené, u brány Bohuňovské 37.

Mutějovice, dědina při Sedlecké či Erfurtské stezce 67.

Mutina Vršovec jde 1108. Svatoplukovi vstříc 37. Zavražděn 27. m. října 1108. ve hradě Vartmberském 38.

Můstek (Brückel), hora v Šumavě; její pláně při stezce Pasovské 15. Němci tady 1040. přechali 61.

Mühlbach, dědina na pomezí českém při stezce Chebské 64.

Mühlgrün, dědina v Chebsku 117.

Münchendorf při Světelské strážnici 129.

u „Mýta“ hostin. u Kynžvarty 120.

Mýtná louka (Mautwiese) u Kynžvarty 120.

Mýtný potok (Mautbach) u Kynžvarty 120.

Mýto (Mauth) v Bavořích při st. Pasovské 50.

Mýto při Domažlické stezce 58.

Mýto Vysoké při Trstenické stezce 34.

Mýtská župa 37.

Myslív, dědina při Strážovu 113.

Mže, řeka 14, 63.

N.

Nába, řeka v Bavořích 64.

Nabburg viz Nábburk 64.

Nábburk — Napurg, hrad v Bavořích 64.

Nábská stezka v poříčí Náby v Bavorsku 66.

Načerát, pán český, vyslanec Soběslavův ku králi Lotharovi r. 1126. 73.

Nahořany při stezce Kl.-Polské 15, 18, 101.

Nahoším, dědina při Strážově 112.

Napurg viz Nábburk.

Nasevrky u Skučce 108.

Náchod. Most na hranici u Slaného přes Metuji 1437. se clem 14; při stezce Kladsko-Polské 18, 33, 34. Listina z r. 1450. o stezce Kl.-Polské 20. Komenský tudy 1628. se stěhoval 21. Brána zemská a Homolka 22. Biskup Oto r. 1124. tudy do Hnězda se ubíral 24. Čechové očekávali

tu vojska slezská r. 1421.—25.
Vpády Slezanů do Čech 26; Švédův 27. Bedřich Falcký tudy přechal 28. Vojska císařská tudy táhla 29. 30, 31, 32. Valdštejn dne 20. m. května r. 1632. sem přibyl 30. Švédové dne 26. m. července 1639. sem přirazili a odtáhli 30. Vittenberk dne 19. m. července 1648. tudy táhl 32. Prusové dne 27. m. června 1866. tudy postupovali 80. Jeho původ a význam 86, 95. Má statek v Kladsku 91. Strážnice Borovská 92. Role na bojišti 96, 98. Dobrošovský vrch 100. Provodov 103. Náchod, museum 132. Náchodská brána zemská; její důležitost 90, 94, 95, 96, 98, 99, 117, 126. Náchodská posádka 28. Náchodské panství 21. Poddaní jeho chodili r. 1830. na Borovskou strážnici 93. Náchodsko. Dříví odtud k dolům Kutnohorským se plavilo 23, 24. Náchodsko-Šonovské lesy 98. Náchodský archiv 101. Náchodský hrad. Koldové v jeho držení. Jiří z Poděbrad r. 1456. ho dobyl 17. Náchodský prosmyk a jeho důležitost 93. Náchodští s Hradeckými, Jarměřskými atd. dobyli dne 8. m. června 1427. Červené Hory 26. Stěžují si u místodržícího Karla z Lichtensteinu 1622. 29. Prosili Jana Koldu ze Žampachu, aby jim cla ponechal 101, 102. N. sousedé platili clo v Krčíně 101. Nebánice v Chebsku 117. Nedvěžský hřbet 103. Nehodív, dědina při Strážovu 113. Nechvíle J. Článek jeho v „Pernštýnu“ 1880: „O hradbách“ atd. v Pardubicích 34.

Neisse — Nisa 18. Nero M. Coccejus, císař římský, (96.—98.); jeho denár nalezen r. 1884. u Č. Skalice 13. Nestor, dějepisec slovanský 13. Netolice, při stezce Linecké 46, 54. Císař Jindřich. IV. tudy roku 1106. se ubíral 47. Hrad župní 48. Strážnice Lhenická 110, 111. Netoličtí zřídili si poboční stezku z N. do Volar 48. Spor jejich s Prachatickými 49. Netřeby, dědina při Bystřické 33. Nesvačilov, ves (snad Šerč) u Provodova 99. Neu-Hayde — Nový Bor v Kladsku při stezce Kl.-Polské 18. Neudorf, dědina při Stráži (Tschoschel) 125. Neumarkt — viz Vterý. Neúroda v Kladsku při stezce Kl.-Polské 18, 22, 89, 91. Neustadt — viz Stráž. Neuša, věrný přítel Mutinův vykleštěn a oslepen na Vratislav. hradu 27. m. října 1108. 38. Neveklovský okres 76. Nežárka, řeka 41, 44, 45, 109. Nezvěstice při st. Vitorazské 44. Němčí ve Pruském Slezsku 24. Německá Brusnice — viz Brusnice Německá. Německý Brod — v. Brod Německý. Německo 39, 64, 67. Nieder-Altach — Dolní Altach, klášter v Nortvaldě; — viz Nortvald. Nisa, město v Kladsku 26, 27. Nisa, řeka v Kladsku 18. Nišany staré, pozdější Záhošť, nynější Žitavsko 77, 128. Nonnengrün při Ohři 122. Nordvald — viz Nortvald. Norimberk v Bavorsku. Císař Zikmund, vypraviv vojska něm. do Čech 1431., zde ostal 61; při stezce Přimdké 62, 117.

Nortuuald — viz Nortvald.

Nortvald — Nortuuald — Nordwald — Česko-Bavorský les. Sv.

Vintíř r. 1008. zde se svolením císaře Jindřicha III. se usadil 57.

Nové Hradky (Gratzen) při stezce Vitorazské 44.

Nové Město n. M. Strážnice mezi Provodovem a N. M. 98. Jakub, opat Břevnovský, prodal 1530. dvůr poplužní v Provodově atd. Vojt. z Pernštejna 99. Se strážnice Jesenické viděti lze 100. Strážnice u Krčína 101. Kostel jeho se strážnice Rovenské viděti lze 103.

Novo-Městské okolí 93.

Nové Zámky u Č. Lípy (Neuschloss) 127.

Nymburk při stezce Kl.-Polské 17. Vojska Coloredova a Buttle-
rova tam 1631. táhla 29. Při
stezce Záhoštské 77.

Nýrsko při stezce Prachatické 52.

O.

Obora, obec při stráž. Lhenické 111.

Odalricus — viz Oldřich 40.

Odra, řeka 17.

Ohárka — viz Ohře.

Ohnišov, dědina při stezce Kl.-
Polské 22. Jeho původ 87. Strá-
žnice 102, 103.

Ohře = Ohra = Ohárka, řeka
13, 14, 59, 64, 67, 69, 117,
124, 125.

Oldřich, bratr Bořivoje II., svojskem
něm. r. 1100. do Čech vtrhnul 39.

Oldřich, kníže, vedl s bratrem
Jaromírem r. 1004. vojsko něm.
do Čech 69. Jindřich II. dopomohl
mu na stolec knížecí r. 1004. 73.

Oldříš, hrad. Boleslav Křivoústý
zde r. 1110. tábořil 78.

Olešnice na pomezí českém (Giess-
hübel) 22; při stezce Ohnišovské
102, 103, 130.

Olešnice Zlatá. Vojska pruská dne
28. m. června 1866. sem od Tru-
tnova přehala 81.

Oleška, říčka na Semilsku 129, 130.

Olomouc při stezce Trstenické 34.

Olšany, dědina při Stráži 112.

z Opočna Jan, poražen od Žižky
s Pátou z Častolovic atd. dne
6. m. ledna 1424. u České Ska-
lice 26.

Opočno při stezce Kl.-Polské 16.
Valdštejn přes Opočno ku Svi-
dnici 1633. se ubíral 30; při
stezce Bystřické 33; se strážnice
Borovské a s Homolky u Náchoda
lze je viděti 92, 95. Nespokojená
knížata z tábora Dobeninského
r. 1068. zde stany své rozbila
97. Vojsko rak. r. 1866. tudy
na Branku postupuje 58. Se
strážnice Jesenické lze je viděti
100; při strážnici Rovenské 103.

Opolí v prus. Slezsku při stezce
Kl.-Polské 18, 33.

Orebité, jejich sídlo v Krčíně 101.

Orlice divoká 33.

Orlické hory 33, 101, 103, 104

Orlík, hrad, pod ním přes Vltavu
r. 1369. přívoz 14. Karel IV.
dne 11. m. října r. 1369. Hynce-
kovi Pluhovi jej připsal 46

Orth a Sládek, spisovatelé Slo-
vníku topografického 45, 46, 69,
70, 109, 110, 111, 112, 113,
116, 117, 119, 128.

Ota, bratr Svatoplukův, táhl Bořivo-
jovi II. ku pomoci roku 1100
40, 72. Převzal vládu v Če-
chách 72.

Ota, bratr Vratislavův, na sněmu
Dobeninském r. 1068. 96, 97.

Ota, kníže olomúcký, v čele Něm-
cův za Chlumcem dne 18. m.
února 1126. do Čech vtrhnul 73

Ota, markrabí Sviňobrodský, Břeti-
slavův svat, poražen dne 22. m.
srpna r. 1040. u Brádku 60.

Otakar I. Přemysl odpouští dne 24. m. dubna 1203. klášteru Oseckému placení cel atd. 70.
 Otakar II. Přemysl, přenesl trhy z Provodova do Police.
 Otava, řeka 14, 51.
 Otice, město při stezce Gmundské 41.
 Otrand, neznámý člověk, obdržel od cis. Jindřicha IV. část lesa v Chebsku r. 1061. 64.
 Ottendorf (Ottonis villa) při prosmyku Broumovském 89, 90.
 Ottenschlag — viz Dluhošť 41.
 Otto, biskup; jeho návštěva v Čechách r. 1124. a cesta do Hnězda 24, 62.
 Otto I. císař něm. Vyslanec Kalifův, žid Ibrahim ben Jakub roku 973. u něho. 17. Táhl roku 937. proti Boleslavovi I. 70.
 Ottersdorf při stezce Kl.-Polské 22.
 Ouvaly při stezce Trstenické 34.
 Osecká cesta 71.
 Osečtí klášterníci osvobozeni od placení cel, mýt atd. 70, 71.
 Osek, klášter při stezce Kopistské 71.
 Osí, město někdy české, nyní Eschelkamm v Bavořích 59. Vojsko něm. r. 1040. tudy táhlo 60. S Kynžvartské strážnice lze je viděti 120.
 Osí, prosmyk 59.
 Ostaš, vrch u Police. Slezáci roku 1421. zde lid vraždili 24, 90.
 Ostranecký rytíř roku 1441. chránil pomezí českého proti nepřátelům 113.
 Ostroměč, hrad, sídlo Břekovců z Ostroměče 76.
 Ostrov, klášter; Hostěradice k němu patřily 14.
 Osvěta, časopis. Redaktor a majitel V. Vlček 17, 23.

P.

Pacov při st. Habr.-Jihlavské 39.
 Diviž z Hrádku (u Pacova?) 43.
 Pačív (Pačejov), ves u Plánice při st. Vitorazské 44. Strážn. při něm 112.

Pajrek při stezce Prachatické 52.
 Paka Nová při st. Semilské 78.
 Palacký Fr. Dějiny národa českého 37, 39, 42, 47, 57, 60, 62, 65, 66, 67, 69, 72, 73, 77, 78, 96, 105, 109.
 Palfyův pluk táhl r. 1644. Náchodem, Hronovem, Policí a Broumovem do Slezska 31.
 „Památky Archaeologické a místopisné“ 62, 78, 86, 119, 122, 124.
 Pancéř Jan, rytíř na Vrábníku, škůdce zemský r. 1441. od Žitavských jat a kolem lánán 75.
 Pancéř, vrch ve hvozdu Královském 51, 52.
 Pardubice, přívoz přes Labe u P. do r. 1497. 14. Most v P. 1494. 15. Při stezce Trstenické 34. Most r. 1639. zbořen 34; r. 1793. vytavěn atd. 35. Clo 35, 38. Vojtěch z Pernštýna daruje dvě vesnice 35.
 Pasov, starobylé obchod. město v Bavořích dalo jméno st. Pasovské 48. Netoličtí nesměli sklad soli z Pasova odbírané, v městě svém zřizovati 49. Sůl odtud do Čech se přivážela 51, 53. Obilí a slad z Čech tam se vyvážel 52, 54. Clo české v Pasově v 13. století. Kanovníci Vyšehradští dostávali díl mýta v Pasově vybraného 53. Klatovští zakládali nové stezky do Pasova v 16. stol. 55. Alemani pod Chrodobertem tudy do Rakous 630. vpadli 65. Při odbočce Zlaté stezky 111 a při st. Vintřově 112 se připomíná.
 Pasovská stezka. Její směr 14, 47, 48.
 Pasovské biskupství. Spor o ně mezi Jiřím z Hohenlohe a Rupertem z Bergen 1399. 53.
 Pasovští jali se slad sušiti 52. Smlouva s Prachatickými o do-
 dávání soli a obilí 55, 112.

Passendorf — viz Pastrkov.
Pastrkov (Passendorf), vesnička v Kladsku při stezce Kladsko-Polské 91.
Pauliny, rytmistr císařský, táhl Valdštejnovi ku pomoci do Kladska 1621. 29.
Pavlišov, obec nad Náchodem 20.
Pavla sv. chrám na předměstí slezském v Hradci Králové 101.
Pečeněgové, ochrana jejich vlasti proti nepřátelům 11.
Pechgrün při Ohři 122.
Pelhřimov při stezce Habrsko-Jihlavské 39. Strážišťe u Lukavce 109.
Perkenstein v Kladsku při st. Kl.-Polské 18.
„Pernštýn“ časopis Pardubický z r. 1880. 34.
z Pernštýna Vilém dostal od kr. Vladislava dovolení zbudovati při Labi most a vybíratí clo, kteréž r. 1509. dává k lepšímu Pardubicům 35.
z Pernštýna Vojtěch daroval 1531. Pardubicům dvě zrušené vesnice, Bukovinu a Lhotu 35.
Koupil r. 1530. od Jakuba, opata Břevnovského v Provodově dvůr, ves atd. 99.
Pertz; téhož „Monumenta“ 24, 62,
Perštýn u Dubé; při strážnici Vehlovické 127.
Pešek Harmek z Gabersdorfu — viz z Gabersdorfu P. II.
Petr, probošt Vyšehradský, vyrovnal se s kapitolou r. 1285. 52.
Petrovice, dědina na Policku, Porážka Čechů od Slezáků 19. září 1421. při prosmyku Polickém 90.
Petrovice, dědina v Náchodsku 132.
z Petržvalda Franc, hejtman slezského vojska v Broumově 1421. 25.

Pěkov, ves na Policku; jeho důležitě pasy 28. Valy na straně severozápadní 89.
Pětipsy, dědina při stezce Sedlecké 67.
Pfaffenhöfen — viz Dvory Kněžské.
Pfaffengrün, dědina při Ohři 122.
Pfalz Horní 120.
Pfrauenberg — viz Přímda.
Piccolominiův pluk táhl r. 1644. do Slezska Náchodem, Hronovem, Policí a Broumovem 31.
Pilníkov při stezce Trutnovské 79, 130, 131.
Písek; stezka od Bernardic 16. Žižka na silnici u Mirotic pobral zboží kupecké 43; při stezce Linnecké 45. Strážišťe u Mirovic 113.
Planá (Oberplan), poboční stezka stezky Prachatické. Planá při stezce Tachovské 63.
Plánští — jich majestáty od cís. Karla i Ferdinanda I. 49. Městané Plánští věznění na Krumlově 50.
Plaský klášter obdržel darem 1193. Strážišťe s jinými dědinami od vладыky Dětleba, syna Gumpoldova 122.
Plasnice při stezce Bystřické 33.
Plavno (Plauen) v Sasku při st. Sedlecké 68.
Plekenstein 49, 50.
Plesník, vrch při Strážovské strážnici 112.
Plhov, předměstí Náchoda 20.
Pluh (Pflug) Hyncík obdržel dne 11. m. října 1369. od Karla IV. hrad Orlík 46. Postavil povolením kr. Václava 1369. tvrz Kynžvartskou 121.
Plumberg v krajišti Chebském 117.
Plzeň při st. Vitorazské 44.
Plzeň při stezce Vitorazské 44, 51, 113. Kupecům z Rakous k Plzni táhnoucím bylo Pískem se bráti

45. Smlouva Rudolfa II. s arcibiskupem Solnohradským 1600. o solné sklady v Klatovech a Sušici 55; při stezce Domažlické 58, Přímdské 62, 117. Strážnice v Strážovicích 112. Vojsko posláno odtud 1695 proti Chodům. Poprava J. Sladkého, vůdce Chodův v Plzni dne 28. m. listopadu 1695. 116. Se strážnice Kynžvartské pohled k Plzni 120; se strážnice ve Strážišti lze ji viděti 121.
- Počínovice, nejstarší dědina Chodův, připomíná se r. 1325. 116.
- z Poděbrad Jiří dobyl r. 1456. Náchoda na Koldovi ml. ze Žampachu 27. Jeho syn Jindřich sídlil v Kladsku 28.
- z Poděbrad Viktorín, otec Jiřího z P., majitel Náchoda. 27.
- Podmokelská osada. Břetislav I. daroval ji dne 18. m. října 1045. klášteru Břevnovskému 74.
- Podolec od J. Žižky zabit 43.
- Polabí 17, 75.
- Poláci. Důležitost zemských stezek 22.
- Polák, spojence Žižkův, lupič 43.
- Polani. Jindřich II. r. 1004. proti nim vytáhl 77. Přesli r. 1110. jen s velikými obtížemi přes Krkonoše 78. Soběslav I. zřídil proti nim v Krkonoších hrad roku 1136. 80.
- Polany. Biskup Oto r. 1124. tam se ubíral 24; při stezce Vitorazské 44.
- Police n. M. při poboční stezce Kl.-Polské 20; stezka přes Hutberk 22. Slezáci dne 27. m. května 1421. ji vypálili 24. Srážka Čechů se Slezáky r. 1421.—26. Posádka Náchodská stíhá uherské vojsko 1469. 28. Posily vojsku Valdštejnovu 1621. 29. Cís. vojsko ze Slezska k Náchodu táhne roku 1636. 30. Přechody vojsk císařských r. 1644. 31. Stezka přese Stěny 32. Puchheim proti Vittenberkovi 1642. 32. Prušáci roku 1745. 33. Stezka od Stárkova 80, 131. Strážnice 90. Trhy z Provodova sem byly roku 1253. přeneseny 99.
- Police, prosmyk 20, 90.
- Polické pasy za Hutberkem 89.
- Policko 88.
- Polický klášter obsazen a vypálen uher. h. jmanem Frant. z Háje 1469. 27.
- Polický újezd při strážnici Polické 90. Darován Přemyslem Otakarem I. r. 1213. klášteru Břevnovskému. 99.
- Polička při st. Trstenické 35, 105.
- Poličtí při strážnici Polické. 90.
- Polná mezi Jihlavou a Polnou strážnice ve Střitěži 108.
- Polobný na Semilsku; s varty Bořkovské lze P. viděti 130.
- Polonia 79.
- Polsko 19, 21, 33, 34, 78, 79, 86, 91, 94, 99.
- Pompejův pluk táhl r. 1644. přes Náchod, Hronov, Polici a Broumov do Slezska 31.
- Porýnsko 78.
- Postoloprty při stezce Králupské 69, Kopistské 70, 125.
- Postřekov, nejstarší dědina Chodův připomíná se r. 1325. 116.
- Postřekov Nový (Gibocht) v Šumavě se strážnicí 116.
- Pošumaví 114.
- Potok stříbrný u Náchoda. 18.
- Poušť (Einöde) při osadě St. Günther 58.
- Poznaň při stezce Kl.-Polské 18.
- Poznaňsko 18.
- Poříčany při stezce Habrsko-Jihlavské 39.
- Poříčí Malé, dědina u Náchoda 20.
- Poříčí Velké, dědina při stezce Kladskopolské 20.

Poříčtí, jich zápis o starou cestu 20.
 Praha 14. Veškery stezky ze středu její vybíhaly 16. Cílý oběhod. Sedla, uzdy, štíty se tam v 10. stol. dělaly 17. Biskup Oto r. 1124. Pr. navštívil 124. Poselství Náchodských 1622. 29. Stezka Bystřická 33, Trstenická 34, Habrsko-Jihlavská 39, Gmundská 41, Vitorazská a Linecká 45, Pasovská 47, 48, Domažlická 58, Chebská 63, 64, Erfurtská 67, Králupská 69, Kopistská 70, Chlumecká 71. Jindřich V. poslal Bořivoje II. do Prahy r. 1107. 72. Sůl, dříví po Vltavě v 16. století se dováželo 76. Stezka Záhoštská 77. Vratislav do Prahy z ležení u Dobenína se vrátil r. 1068. 97. Stezka od Jihlavy 109; od Plzně 113; od Berouna 121; od Slaného 125; k Ústí n. L. 126; k Velvarům 127; k Vartemberku 128; od Mnich. Hradiště 129.
 Prachatic, staroslavné město obchodní, v dávných dobách dalo jméno stezce téhož jména 48, 53. Žižka r. 1420. jich dobyl a muže povraždil 49. Vyrábění sladů a kořalky 52. Výsada krále Václava IV. dne 15. m. října 1382. daná, aby všecko zboží z ciziny jižní skrze Pr. do Čech se přiváželo 53. Nové zalidnění. Povýšení za město královské Zikmundem 1436. Sklad solný z Pr. do Krumlova přeložen r. 1706. 55. Soumarský zvonek 56.
 Prachatická = Pasovská, též Zlatá stezka, důležitost v době předhistorické 12. Její směr 47. Historické zprávy 53, 59, 112.
 Prachatická kořalka 52.
 Prachatictí. Zášť mezi nimi a Netolickými pro Zlatou stezku. Úpadek Prachatických po dobytí Prachatic r. 1420. Janem Žižkou

49. Vyzáceli obilí a slad do Pasova. Vyrábění kořalky 52. Právo zbožové. Směli jen v Pasově sůl odebírat 53. Spojili se s Vodňany a Klatovy a oblehli 1420. hrad Hus. Spor jejich se sousedními městy 54, 55. Uzavření smlouvy s Pasovskými o dodávání soli a obilí. Vilém z Rožmberka jich ochrance 55.
 Praskovice při st. Chlumecké 71.
 Prášek Justin, c. k. professor v Klatovech ve svém zajímavém spisu: „Okres Klatovský“ 13, 51, 57, 59, 61, 101, 113, 114.
 Pražané znali směnky ve 14. století 17.
 Preznich — viz Březnice 58.
 Prkoš Bilínský, župan, zradil vlast Němcům r. 1040. Nohy a ruce mu osekány a do Biliny vržen 58, 70.
 Prokop, markrabí, nastrojil sobě zemana Divíše z Hrádku ku provozování loupeží r. 1400. 43.
 Proruby při stezce Trutnovské 79. Vojsko Bedřicha pruského r. 1745. zde tábořilo, zle hospodařilo 80.
 Prosmyk, ves na Litoměřicku, na levém břehu Labe. Clo a mýto zde se vybíralo 74.
 Protivín při stezce Linecké 46.
 Provodov, starobylá ves tržní na pomezí Kladském při stezce Kl.-Polské 16, 18, 19. Odbočka hlavní stezky 22, 23. Původ obce 86, 99, 103; při Brance Náchodské 94, 98. Strážnice domnělá 98; s Krčínské strážnice lze jej viděti 101.
 Provodovská myslivna 99.
 Provoz u Dobrušky. Jeho původ a význam 22, 102, 103.
 Pruk v Bavorsku při Domažlické stezce 59.
 Prusové vtrhli do Čech r. 1866. Znali důležitost prosmyků, bran

zemských a strážnic českých 33, 87, 89, 93, 98.
 Prusko 96, 102, 129.
 Přelouč při stezce Trstenické 34.
 Přemysl Otakar I. — viz Otakar I.
 Přemysl Otakar II. — v. Otakar II.
 Přemyslův rod — Vršovci jeho nepřátelé 38.
 Příbram při stezce Linecké 45.
 Příbram Uhelná při stezce Liběčské 40.
 Příchovice na Semilsku; s varty Bořkovské lze je viděti 130.
 Přímda, hora 62, 117.
 Přímda, hrad pomezí, při stezce téhož jména 62.
 Přímáská stezka 62, 117.
 Přívozec, dědina při Vltavě s přívozem 14.
 Psohlavci — přezdívka Chodův dle znaku jejich 116.
 Pšovani. Vojsko něm. za Karla Vel. 805. do jejich země vtrhlo 59.
 Pšovka, vesnice na Mělnicku, při strážnici Vehlavické.
 Pšovka, potok 127.
 Ptolomaios K., jeho zprávy o Čechách a zemích sousedních 22.
 Puchheim, vůdce císařských udeřil 17. června 1642. na Broumov 30. Vypraven do Slezska proti Vittenberkovi 1648. 32.
 Purberk při Stráži (Tschoschel) 124.

Q.

Quendlinburg 17.
 z Quenstide Berengar, šlechtic německý, padl v bitvě u Chlumce 1126. 73.
 z Querfurtu Gebhart, šlechtic něm., padl v bitvě u Chlumce r. 1126. 73.

R.

Raabs — viz Rakúsy 41.
 Rabšteinka, řeka; podle ní vinula se Chebská stezka 63.

Rabštýn při stezce Chebské. Pověš. o něm 67, 121.
 Radansfurt — viz Radešov 68.
 Radbuza, řeka, podle ní vinula se stezka Domažlická 58.
 Radeč, ves na Úpice při stezce Trutnovské 80, 131.
 Radechov Dolní, dědina nad Náchodem 20.
 Radechov Horní, dědina; při ní varta nad Náchodem 20.
 Radešov (Rodisfurt — Rodansfurt), při stezce Erfurtské 67. Kupci mohli tudy nebo na Žlutici jezdit 68, 123.
 Radešovský kostelíček sv. Václava 123.
 Radina, hrad památný na Plzeňsku 121.
 Radkov (Wünschelburg) od Husitův pod farářem Ambrožem z Hradce Kr. dne 2. m. prosince 1425. dobyt. Vojsko Valdštejnovo z Broumova tudy na nepřítel 1621. doráželo 29. Strážnice 91.
 Radoňovice při Světelské strážnici 129.
 Radotínský přívoz na levém břehu Mže 14.
 Radovan, župan postavil Kamen most v župě Sedlecké 14.
 Radovani vadum (Radovanův brod, Rodisfurt) — v. Radovanův brod.
 Radostín při stezce Habrsko-Jihlavské 39, a Liběčské 40.
 Radovanův brod (Radovani vadum, Rodisfurt), přes Ohři v Žatecku 14, 67, 123, 124.
 Radvanice, ves na Trutnovsku 132.
 Rakauz, regio Rakausic marchionis — viz Rakúsy.
 Rakousy 26, 42, 43, 44, 45, 48, 52, 65, 76.
 Rakousy, hrad — viz Rakúsy.
 Rakovnícko. R. 805. spojilo se tu třetí oddělení vojska Karla Velikého s vojsky ostatními 59.

- Rakovník; odbočka při stezce Sedlecké 68.
- Rakúsy (Rakouz), hrad v Rakousích. R. 871. střehli ho Virepurský biskup Arno a hrabě Rudolf proti Čechům 41.
- Ramsdorfův pluk postupuje r. 1644. do Slezska 31.
- Rataje nad Smutnou; kovárna stará při stezce z Milévsky do Bechyně 15. Starobylá kaple při této stezce 16. Rozsáhlé pohanské hroby a starožitnosti 46.
- Rec, město v Bavorsku, při stezce Domažlické 59.
- Reinhart, hrabě, zahynul 22. srpna 1040. v bitvě u Brůdku 60.
- Reitzenhain, osada při stezce Kráľupské 69. Strážce 125.
- Rén, řeka v Německu; r. 805. táhlo odtud a od Mohanu druhé oddělení vojska Karlova do Čech 59.
- Reoda = Ried, řeka v D. Rakousích. Obyvatelé podle ní žijící, sluli Reodaři. — Viz tyto.
- Reodary = Reodaři, obyvatelé podle řeky Reody bydlící. Slov. kupci z Čech a z Rugův u nich svá stanoviška měli 46.
- Ried — viz Reoda.
- Rimichinaha (Rinehnach), kostel s osadou, r. 1029. (?) od sv. Vintře v Nortvaldě založen 57.
- Rinehnach → viz Rimichinaha.
- Rodisfurt — viz Radovanův most.
- Rohenice při stezce Kl.-Polské 17.
- Rohrscheid, podplukovník Švédský, drancoval r. 1646. na Broumovsku 31.
- Röhrenhäuser při st. Pasovské 50.
- Rojek J. K., děkan v Budyni, horlivý badatel historický 98, 100.
- Rokycany při st. Domažlické 58.
- Rokytník při odbočce stezky Kl.-Polské nad Hronovem 22, 132.
- Ronov při stezce Liběčské. 40.
- Rörsbach při st. Pasovské 48, 112.
- Rosenberk Jindřich. Zeman Diviš z Hrádku provozoval na jeho statku 1400. loupeže 43.
- Rotila (Rottel), řeka v D. Rakousích. Obyvatelé její sluli Rotoláři 47.
- Rotolary = Rotoláři, obyvatelé podle řeky Rotily bydlící. Slov. kupci měli zde svá stanoviška 46.
- Rotsam, dědina ve krajišti Chebském, na pomezí Česko-Bavorském při stezce Chebské 64.
- Rottel — viz Rotila.
- Roudnice při stezce z Prahy do H. Lužice 127.
- Rousín, les mezi Jesenicí a Č. Skalici. Pobočka stezky Kl.-Polské 19. Denáry římské byly zde r. 1884. nalezeny 23.
- Rovenská strážnice při stezce Bystřické 33.
- Rovenští strážníci, jejich povinnosti a práva. — Viz Rovné.
- Rovné při stezce Bysterské 33. Strážnice jeho 103; obyvatelé jeho strážníky strážnice jsouce, požívali zdarma pozemkův a byli prosti všech daní 104.
- Rozepře, vrch v Šumavě, při strážnici v Strážově 112.
- Rozkoš, údolí při st. Bystřické 103.
- Rožmberk — hrad a pod ním brod nižší při stezce Linecké 46.
- Rožmberk, rybník 41.
- z Rožmberka Jan, mistr převorství českého, věznil měšťany Plánské v Krumlově. Z Rožmberka pán některý založil u Č. Trub hrad na ochranu zemské stezky 49.
- z Rožmberka páni 76. Lovčí hrad jejich na Hrádku v Budějovicu 111.
- z Rožmberka Petr Vok udělil r. 1596. Volarům právo zabavit soumaru i náklad kupcům, kteří Volarům se vyhýbali 55.

z Rožmberka Vilém, ochrance práv Prachatických zemřel roku 1592. 50.

Rtyně, obec při odbočce stezky Trutnovské a Kl.-Polské 131, 132.

Rtyňka, potok na Úpicku 131.

Rudohorská zemská stezka 125.

Rudolf II. rozřešil při mezi Krumlovany a Prachatickými o Zlatou stezku vzešlou 50. Uzavřel 1600. smlouvu s arcib. Solnohradským o zřízení solných skladů v Sušici a Klatovech 55. Potvrdil, aby Strážov hradbou byl obehnan atd. 113. Zaprodal 1585. Chody Domažlicům na 60 let 115.

Rudolf, hrabě střehl s bisk. Vircpurským r. 871. na hradě Rakuském pomezí českého proti Čechům 41, 42.

Rudolfovo při st. Gmundské 41.

Rudoltice při stezce Kl.-Polské za Landškrounem 22.

Rugy. Kupci slov. z Rugův přicházeli na tržiště Linecké. Rugové bydleli tehdy v Horních Rakousích a byli bezprostředními sousedy Čechův 906. 46.

Rumburk. Vojsko pruské 1866. tudy do Čech vpadlo 80. Strážnice 127.

Rupert z Bergen — viz z Bergen Rupert.

Ruprecht Libavský zavázal se s bratrem Ludvíkem na sjezdě v Krotkově 18. m. září 1421., že budou chovati v Broumově 35. jízdných 25.

Rusové 11, 17.

Rybnice, dědina v Semilsku, s varty Bořkovské lze ji viděti 130.

Rybnický hřbet 93, 94.

Rybníky, dědina nad Náchodem 20. Manský rod Domáňův zde od r. 1497.—1742. vládl 21.

Rychnov při stezce Kladsko-Polské 22, 103.

Rychnov Nový při odbočce st. Habrsko-Jihlavské 39.

Rýn — viz Rén 65.

R.

Řezenské údolí 61.

Řezna Černá, řeka v Bavorsku 56.

Řezna Velká (Gr. Regen), řeka v Bavorsku; podle ní vinula se stezka Pasovská 51.

Řezno v Bavorsku. Cís. Jindřich IV. opustil je 1106. a přišel do Čech 47; při stezce Domažlické 59; vojsko něm. vedené cís. Jindřichem III. pohybovalo se odtud 1040. do Čech 60.

Říkov, ves na Skalicku, při odbočce stezky Kl.-Polské 100.

Říp 59, 128.

S.

Sádovský Jiří, náčelník vystěhovalců bratrských, opouští v lednu 1628. s Komenským Čechy 21.

Sádovský Mikuláš ze Sloupna, úředník Náchodský r. 1526. 21.

Sadská, starožitné město při st. Kl.-Polské. Biskup Otto r. 1124. ubíral se tudy do Hnězdna 24.

Salava Matěj z Lípy, spojiv se s Hradeckými, Jaroměřskými, Kr.-Dvorskými a Náchodskými, dobyl s nimi 8. m. června 1427. hradů Č. Hory 26. Loupil krajinu. Hrad jeho Skála pomoci slezskou 1447. dobyt a zbořen 27.

Salzweg, něm. název zem. stezky Prachatické 50.

Sámo, vládce velikého slovanského státu v 7. století. Sichar, vyslanec Dagobertův, jej urazil 65. Válka s Dagobertem 630. 65, 66.

Sanguszko Dimitr, kníže polský, přechal 1554. po stezce Kl.-Polské do Čech 32.

Sasíkové s Franky a severními Slovy vpadli 805. do Čech 59.
 Sasíkové s Durinky přitáhli 937. proti Boleslavovi I. 70.
 Sasko, země 47, 69, 72.
 Sasové. Vojsko císařské r. 1631. ze Slezska proti nim táhne 29. Přirazili dne 19. m. září 1631. do Abspachu a dne 3. m. listopadu t. r. do Brounova a obě města zloupili 30.
 Saxones. Henricus III. jussit Saxones intrare Bohemiam 1040, 71.
 Sázava, řeka, přes ní přívóz u obce Hostěradic 14; přechod u Něm. Brodu 39.
 Selavi ad pugnam minime prae-
 parantes 805. 60.
 Selavi Marahenses nuptias faciunt 42.
 Sebranice u Polné 108.
 Sedláček August, c. k. professor a konservátor v Táboře, spisovatel „Hradů a zákuk“ atd. 12, 22, 23, 37, 81, 101, 105, 106.
 Sedlecká stezka 67, 68, 70, 122.
 Sedlecká župa 67.
 Sedlečanský okres; přívóz u vesnice Zrubku a Přívózce přes Vltavu 14.
 Sedlec u Ostrova, při stezce Sedlecké 68,
 Sedloňov, dědina na Trutnovsku 132.
 Sedmákovice, dědina při hranicích česko-kladských 20.
 Semilská stezka 78.
 Semily, město při stezce téhož jména. Strážnice 78, 130.
 Semešice, dědina při stezce Domažlické 58.
 Sendraž, obec u Nového Města nad Metují 103.
 Sepekov, městy na Tábořsku, při stezce od Milévka k Bechyni 46.
 Setzkea abbatia 24.
 Sezema ze Stráže, nejstarší posud známý úd pánů ze Stráže okolo r. 1284. se připomíná 109.

Schmidgraben — viz Chotýčany.
 Schossenreit Hořejší a Dolejší, dědiny v Chebsku 117.
 Schönbach Hořejší, město v krajišti Chebském 117.
 Schweinetschlag—v. Sviňovice 48.
 Sichara (Sicharius), vyslanec krále Dagoberta k Sámovi 630. 65.
 Silnice staráz Králup do Žatce 125.
 Široteci přidružili se k Hradeckým atd. a dobyli s nimi 8. června 1427. Červ. Hory 26.
 Skála Červená u Neprachova 112.
 Skalice Česká, město při stezce Kl.-Polské 19. Nález římských mincí r. 1884. v Rousíně 23.
 Jan Žižka z Trocnova zvítězil zde s Hradeckými nad spojenými pány Janem z Opočna, Pátou z Červ. Hory a Arnoštem z Černčie dne 6. ledna 1424. 26. Červ. Hora, hrad, mezi Úpici a Č. Skalici leží 26. Přístup na Branku u Náchoda volný 94. Pohled na ni s Homolky a Branky 95. Rakouské vojsko s Branky sem couvalo 98.
 Skalice Velká při st. Kl.-Polské 19.
 Skalka, dědina při stezce Kl.-Polské 22.
 Skorotice, obec (Garditz) blíž Ústí n. L. 126.
 Skuč při stezce Trstenické 38. Strážnice 108.
 Skuhrov při stezce Habrsko-Jihlavské 39.
 Slackenverd — viz Ostrov 68.
 Sladký Jan, vulgo Kozina, vůdce Chodů Domažlických, 28. listopadu 1695. veřejně u přítomnosti 68 rodin Chodovských popraven. 116.
 Sláma František (Bojenický), spisovatel zasloužilý, děkan Bechyňský 12.
 Slané, město při stezce Králupské 69, a Kopistské 70, 125.
 Slánská obec v Kladsku; elo zde se vybíralo 101.

- Slánský most přes Metuji za Náchodem připomíná se r. 1457. Svědectví o něm lidí starožitných r. 1450. 20.
- Slánský potok na pomezí Česko-Kladském 91.
- Slánský Tobiáš z Doubravice svědkem při koupi statku manského v Rybnících r. 1126. 24.
- Slaný, vesnice v Kladsku při st. Kl.-Polské 18. Most při něm se r. 1450. připomíná 20. Náchod má v něm svůj statek 91. Slánští neplatili peníze z mostu 102.
- Slatina, dědina při Strážovské strážnici 112.
- Slatina u Hradce Kr., dědina při stezce Kl.-Polské 17.
- Slavětín, dědina při stezce Kl.-Polské; most přes Metuji 14, 17, 18. V m. září 1745. táhl tudy druhý oddíl pruského vojska od Jaroměře k Náchodu a do Slezska 33; při strážnici Krčínské 101.
- Slavětínský mlýn na Novo-Městsku 17.
- Slavíkov, dědina nad Náchodem při stezce Kl.-Polské 20. Komenský s panem Sádovským r. 1628. tudy do Polska se stěhoval. Pověst o zakopaných knihách Komenského 21. Vojsko Montecucoliho vpadlo 1646. do Slavíkova a pobralo koně 31.
- Slavné, obec na Broumovsku 90.
- Slavník, vrch při strážnici Strážovské 112.
- Slavonice, město na Moravě 41.
- Slepotice, obec při st. Trstenické 34.
- Slezané = Slezáci časté vpády do Čech konali 24, 25, 26, 27, 80.
- Slezská knížata měla sjezd v Krotkově 18. m. září 1421. 25. Uzavřela smlouvu s Čechy 1430. 26.
- Slezsko, země 88, 89.
- Slípoklasy, dědina při strážnici Strážovské 113.
- Slivonice, stará dědina při strážnici ve Strážově 112.
- Slon Jan, purkmistrem v Náchodě r. 1450. 20.
- Slované; svědectví arab. spisovatele Al Bekri o nich 17. Stíženosti jejich proti Frankům 65. Boj s Němci 630. 66.
- Slované polabští zahynuli v proudu Germánském 133.
- Slované severní ve spojení se Sasíky táhli proti Čechům r. 805. 59.
- Slovník Naučný, redaktor Dr. Fr. L. Rieger a Jakub Malý 57, 75, 94, 96, 109, 113, 116, 117, 119, 129.
- Smil, pán český, poslem Soběslavovým k Lotharovi 1126. 73.
- Smířičtí, dříve páni na Náchodě 21.
- Smrčiny 64.
- Smutná, říčka na Tábořsku; podle ní rozsáhlé hroby pohanské 15, 46.
- Sněžka 92.
- Sněžník Králický 104.
- Soběslav, bratr kníž. Vladislava a Bořivoje, na Hammersteině vězněn 78.
- Soběslav, město při stezce Gmundské. Diviš z Hrádku pokoušel se r. 1400. o jeho zlebení 43. Při stezce Vitorazské 44, 45, 46.
- Soběslav I., vévoda, potvrdil r. 1130. darování užitku ze zemské stezky Pasovské kapitole Vyšehradské 52. Hrad Tachov vystavěl 63. V prosnyku Chlumeckém r. 1126. spojená vojska něm. pod cis. Lotharem očekával. Bitva u Chlunce dne 18. m. února r. 1126. Porážka Němcův 73, 74.
- Soběslav II., vězněn dvakráte na Přimdě 62.
- Solnice, město při stezce Kladsko-Polské 22, 103, 104.
- Solnohradsko 76.

- Solnohradský arcibiskup uzavřel s Rudolfem II. v Plzni smlouvu, dle níž v Klatovech a v Sušici mohly zřizovati se sklady solné 55.
- Sommer Jan Bohumír (Volte), topograf a hist. spisovatel 51.
- Sperlingstein (Reibenick), hrad — viz Vrabinec.
- Spielhübel, kovárna u Března, při stezce Králupské 69, 125.
- Spy, dědina při stezce Kl.-Polské na Novo-Městsku 22, 101, 102.
- Spytihněv II. zřídil 1057. kapit. kostel v Litoměřicích 72. Určil 1057. clo při Labské vodní dráze v Ústí n. Labem kapitole Litoměřické 74. Svolal mor. pány ke Chrudimi 1056. 106.
- Srbové v nynějším Sasku 68, 71.
- Srbská stezka, její směr a důležitost 70, 71, 126.
- Srbská Vysoká, dědina nad Hronovem 31.
- Srbská země v nynějším Sasku 69, 71.
- Srby, osada při stezce Vitorazské 44.
- Srlín, dědina nad Smutnou, při stezce z Milévskak Bechyni 15, 46.
- Staňkov, město při stezce Domažlické 58.
- Staree, ves, sídlo Chodův, při stezce Domažlické 58.
- Stárovice, obec v Kladsku, při stezce Kl.-Polské 18.
- Staré Město u Náchoda, při stezce Kl.-Polské. Branka zemská nad ním se zdvihá 93, 94, 95, 98.
- Stárkov, město na Policku, při odbočce stezky Kl.-Polské. Do Náchoda na Slaný se jezdilo 20, 22, 80, 131, 132.
- Steingrub, dědina v krajišti Chebském 117.
- Steinkoppe, vrch v Rudohoří 122.
- Steinwald, vrch v Rudohoří 122.
- Sternek, vrch v Šumavě 51.
- Stez. Bystřická (Habelschwert) 33.
- Stezka Domažlická 58.
- Stezka Gmundská 41.
- Stezka Habrsko-Jihlavská 39.
- Stezka Chebská 63.
- Stezka Chlumecká (Srbská) 71.
- Stezka Kladsko-Polská 17.
- Stezka Králupská 69.
- Stezka Kopistská (Mostecká) 70.
- Stezka Liběčská 40.
- Stezka Linecká 45.
- Stezka Pasovská, (Prachatická též Zlatá) 47.
- Stezka Přímá 62.
- Stezka Sedlecká (Erfurtská) 67.
- Stezka Semilská 78.
- Stezka stará z Králup do Žatce 125, 126.
- Stezka Tachovská 63.
- Stezka Trstenická 34.
- Stezka Trutnovská*) 79.
- Stezka Vitorazská (Česká) 44.
- Stezka Vintířova (Březnická) 56.
- Stezky vodní na Labi a Vltavě 74.
- Stezka Záhořská (Vartmberská) 77.
- Stezky zemské vůbec, jich význam a důležitost ve strategii a obchodu 11, 17.
- Stěny, pohoří na Broumovsku. Švédové přešli tady 1639. a vypálili Hutberk 30. Vittenberk s císařskými pod horou Polickou se srazil 1647. 32. Význam jejich 88. Strážnice za Stěny 92.
- Stockberg, vrch holý při Ohři 124.
- Stodský okres 113.
- Stody (Stab), město při stezce Domažlické 58.
- Strahovská listina 130.
- Strakonice, město při stezce Vitorazské 44, 45.
- Strasice — viz Strážistě.

*) Na stránce 29. čí na místě: „Druhá vedlejší cesta“ atd. „Druhá stezka byla Trutnovská vedla“ atd — Viz str. 79.

- Strašecí, město v Pražsku, při stezce Sedlecké 67.
- Strašiny, les — viz Strážiny les.
- Stráž (Tschoschel), dědina při stezce Králupské 69. Strážnice v ní 125, 126.
- ze Stráže Jan (Strážský) v Dalimlově kronice České 128.
- Stráž Liběčské strážnice 108.
- Stráž, návrší u Lhenic na Budějovicku 110, 111.
- Stráž, pole u Klenče 114.
- Stráž (Hochwartel) při stezce Domažlické 58.
- Stráž, starobylý městys na Nežárce při stezce Gmundské (Platz) r. 1400. Zeman Diviš z Hrádku velké loupeže zde konal a o zlezení hradu se pokoušel 41, 43. Původ Stráže 109.
- Stráž u Jaroměře 100.
- Stráž, zaniklá ves u Vartmberka 77.
- Stráž u Lužan 130.
- Stráž či Novoměstí (Neustadt), městys v Chebsku, od strážníků pomezních jméno dostal 117.
- ze Stráže, páni 43.
- Stráže u Kláštera 122.
- ze Stráže Sezema — viz Sezema ze Stráže.
- na „stráži,“ dědina při staré Libni 133.
- na „stráži,“ polnosti u Klenče 114, 115.
- Strážiny, les při stezce Chebské 63.
- Strážiště či Stradiště u Manetína, dědina při stezce Chebské 63.
- Strážnice 121, 122.
- Strážiště, les u Šonova, při stezce Kl.-Polské 98.
- Strážiště, myslivna u Buňenic na Čáslavsku u Královic Dolních 133.
- Strážiště nad malou Jizerou 77.
- Strážiště u Mnich. Hradiště 128.
- Strážiště u Královic 63, 64.
- Strážiště u Želiva 39.
- Strážiště u Lukavce u Pacova 109.
- Strážiště u Mirotic 113.
- Strážiště (Straschnitz) u Úštěku 127.
- na „Strakovci“, samota v Orlickém pohoří 104.
- Strážkovice, dědina blízko Úpice v Žaltmanském pohoří při stezce ze Stárkova k Trutnovu 22.
- Strážnice 80, 131. Původ a význam obce od strážníků pochází 125, 132.
- Strážkovice u Svinů Trhových 109, 110.
- Strážkovice u Trocnova; Žižka s jakýmsi Karlíkem Míšňanem na silnici sukna kradl a na Jemnici na Moravě odnesl 43.
- Strážnice 44.
- Strážkovičtí u Úpice, jich povinnosti 132.
- Strážky (Torschig), vesnice ku Skoreticům přiřazená, blíže Ústí n. L. 126.
- Strážky (Torschig), vesnice při stezce Chlumecké 71.
- Strážné domky (Kuschwart-häuser) 112.
- Strážnice, stráže, střítěže, střizavy. Vysvětlení 86.
- Strážnice a brány zemské, vysvětlení 85, 86, 87, 125.
- Strážnice „na březině,“ na podměstí slezském v Hradci Králové 101.
- Strážnice na Hoře Jezerní 113.
- Strážnice na Světelském vrchu 129.
- Strážnice Bohdašínská na Broumovsku 89.
- Strážnice u Bohdašína, blíže Rtyně 131, 132.
- Strážnice u Borové 91, 92, 93, 101, 102, 126.
- Strážnice u Brounova.
- Strážnice u Bystrého na Semilsku 130.
- Strážnice u Dobřan nad Radbuzou 113.
- Strážnice u Jaroměře 99, 100.

Strážnice u Jesenice 99.
 Strážnice u Jilemnice 130.
 Strážnice u Horní Radechovi
 91, 126.
 Stráž. u Hradce Jindřichova 109.
 Strážnice u Hronova 90, 92, 126.
 Strážnice u Hutberku 89.
 Strážnice u Kadaně n. Ohří 122.
 Strážnice u Klenče 114, 115, 116.
 Strážnice u koňské brány v Praze
 č. 45., patřící k Vinohradům 133.
 Strážnice u Krčína 92, 99, 101, 102.
 Strážnice u Kunžvartu 111, 112,
 Strážnice u Kynžvartu (Königs-
 warthe) 119, 120, 121, 122.
 Strážnice u Landshtutu 131.
 Strážnice u Lhenic 110, 111.
 Strážnice u Liběče 108.
 Strážnice u Martinic u Jile-
 mnice 130.
 Strážnice u Náchoda 92, 99.
 Strážnice u Pilníkovu 130, 131.
 Strážnice u Police 89, 90, 92.
 Strážnice u Postřekova Nového
 (Gibocht) 116.
 Strážnice u Provodova 92, 98.
 Strážnice u Příbrami Uhelné 108.
 Strážnice u Ohnišova 92, 93, 102.
 Strážnice u Rovného 92, 103, 104.
 Strážnice u Semil 129.
 Strážnice u Stráže (Hochwartl),
 vsi na Domažlicku 116.
 Strážnice u Strážovic 113.
 Strážnice u Svinů Trhových 109.
 Strážnice u Svádova 127.
 Strážnice u Stráže (Tschoschel)
 124, 125.
 Strážnice u Stráže či Novoměstí
 (Neustadt) v Chebsku 117.
 Strážnice u Strážišť či Stradišť
 u Manetína 121, 122.
 Strážnice u Strážkovic 109,
 110, 112.
 Strážnice u Strážkovic u Úpice
 131, 132.
 Strážnice u Strážova 112, 113.
 Strážnice u Ulišova 112.

Strážnice u Vartmberka 128.
 Strážnice u Vehlavic 127.
 Strážnice u Vižňova a Halb-
 stadtu 87, 88.
 Strážnice u Zález u Úpice 131.
 Strážnice u Zlaté stezky 112.
 Strážnice ve Stráži u Nových
 Zámek 127.
 Strážnice ve Stráži (Paračově)
 u Mirotic 113.
 Strážnice ve Strážišti u Mnichova
 Hradiště 128.
 Strážnice ve Strážišti (Strasch-
 nitz) u Ústěku 127.
 Strážnice ve Strážkách (Tor-
 schig) 126.
 Strážníci brány zemské u Ná-
 choda 95.
 Strážov u Klatov 112, 113.
 Strážov, stráž, strážišť, vysvě-
 tlení 114.
 Strážovice, dědina při stezce
 Vitorazské 44, při st. Linecké 45.
 Strážovice na Tábořsku 133.
 Strážovice u Pačiva při stezce
 Vitorazské 44.
 Strážovice u Plánice 112.
 Strážný vrch u Příbrami Uh. 108.
 Strkov, dědina při st. Gmundské;
 s ní připojovala se ku stezce
 Gmundské st. Vitorazské 41, 44.
 na „strži“ (stráži), návrší u Strá-
 žova u Klatov 112.
 Střela, hrad u Strakonice, při
 stezce Vitorazské 44.
 Střela, řeka 63.
 Střezina, osada u Hronova, při
 stezce Kl.—Polské; při ní ho-
 spoda 44, 91. Původ její 125.
 Střezinská louka u Hronova 31.
 Stříbro při stezce Přímské 62, 117.
 Střítěž (Burgersdorf), obec při
 stezce Trutnovské 79, 131.
 Střítěž k Božejovu přifařená 109.
 Střítěž ke Chvojnovu přifařená 109.
 Střítěž ke Křeči přifařená 109.
 Střítěž ke Zhoří přifařená 109.

Střítěž k Nové Vsi přifařená 109.
Střítěž Malá u Nasevrků 109.
Střítěž mezi Benešovem a Zbraslaví 39.

Střítěž na Doubravě 40.
Střítěž, osada na Litomyšlsku 105.
Střítěž, samota u Příbrami Uh. 108.
Střítěž Skučská 108.
Střítěž u Dol. Královic 108.
Střítěž u Hluboké 38.
Střítěž u Chlistova 51.
Střítěž u Klatov 112.
Střítěž u Milévská 133.
Střítěž u Sebranic 108.
Střítěž u Trstenic 35.
Střítěž u Volyně 111.

Střítěž Velká u Nasevrků 108.
Střížov (Střížov) u Česk. Budějovic 110.

Střížov u Chotěboře 40.
Střížanov na pomezí Česko-Moravském 108.

Střížanov u Žďáru 40.
Střížov u Sopot na Chotěbořsku 108.

Střížov u Strážkovic na Budějovicu 109.

Studenec (Staudenz), dědina při st. Trutnovské 20, 22, 79, 80, 131.
Sudoměřice, dědina u Tábora při stezce Gmundské 41.

Suchodol, dědina při st. Znojenské; poblíž nahozené hradby 42.
Suchodol při odbočce stezky Kl.-Polské na Policku 90.

ze Sulevic Kaplíř Hanuš — viz Kaplíř.

Supí Hora (Geiersberg) čili Kyšperk, dříve Chlumecké při stezce Chlumecké 71.

Sušice při stezce Pasovské 50, 51, 54. Rudolf II. r. 1600. dovolil zřídit solné sklady; při stezce Vintřově 56, 112.

Sušičtí zakládají s Klatovskými nové stezky v Šumavě 55.

Svatojánské proudy 76, 77.

Svatoňovice Velké, dědina blíž Úpice 131.

Svatoňovicko-Rtyňská kotlina 80, 131, 132.

Svatoňovický hřbet 80.

Svatopluk, kníže, vrací se dne 26. m. října 1108. z Uher po st. Trstennické do Čech; obviňuje Vršovec ze zrady a káže je vraždit 37, 38; svolal své věrné r. 1107. do Chlumeck pod Kruš. horami 72, 126.

Svatopluk, kníže Olomúcký, táhne s bratrem Ottou 1106. Bořivojovi ku pomoci 40.

Svět Onný, samota při stezce Pasovské 51.

Světelský klášter v Dol. Rakousích (Zwettel). Paměti jeho kláštera 45. Mniši jeho obdrželi dvorec u N. Dvora pod tou výminkou, že budou šetřit hustého lesa pomezního 1186. 110.

Světlá, město (Zwiesel) v Bavorsku, při stezce z Kladska do Pasova 113.

Světlá, vesnice u Vartemberku. Nad ní vysoký vrch se zdvihá 129.

Svévové, předchůdcové Čechův, proklestili stezky zemské k válečné i obchodní potřebě 12.

Svidnice, město ve Slezsku, při odbočce stezky Kl.-Polské 22. Zikmund císař vypravuje odtud 1420. vojska něm. do Čech 24. Uherský hejtman Frant. z Háje dne 18. m. srpna r. 1469. sem přitáhl 27. Sasové měli ji r. 1632. ve své moci 30. Prusové r. 1866. spojení mezi Čechami a Svidnicí udržovali 87. Silnice do Čech vedoucí 93.

Sviny Trhové při stezce Vitorazské 44. Strážnice 110.

Sviňovice, osada při stezce Pasovské 48.

Sviratice, dědina při strážnici Strážovské 112.

Svitava = Svítavy, město na Moravě 22, 34, 104.

Svitavka, řeka na Moravě, při stezce Trstenické 35, 36.

Svitavská stezka, její směr 12.

Svojanka, řeka na Moravě 35, 36.

Svojanov, dědina na Moravě 104.

Š.

Š. J. F. (Šubert?) popisuje stezku Pasovskou v Šumavě 50.

Šadimský Lukáš ze Šadimi, učený písař Náchodský, vedl r. 1622. Náchodské do Prahy k místodržícímu Karlu z Lichtensteina 29.

Šance, vesnice v Chebsku, při soujmené stezce; při ní staré náspy ze 30leté války 64.

Šebíř, biskup pražský, zemřel dne 9. m. prosince r. 1067. 96.

Šediviny, dědina v Orlickém pohoří, při stezce Bystřické 43.

z Šelenberku Jan, kancelář, odsoudil s Václavem z Kinsperku Záblatské „pansky a vладыcky“ 49.

Šembera Alois, c. k. professor na universitě Vídeňské, horlivý spisovatel historický 105.

Šerč, ves na Novo-Městsku, při Provodovu. Jakub, opat Břevnovský, prodal ji r. 1530. Vojtěchu z Pernštejna za 400 kop grošů Pražských 99.

Šerlichův potok při stezce Bystřické 33.

Šestovice n. Josefova. Se strážnice (varty) Jesenické lze je viděti 100.

Ševětín, obec při stezce Vitorazské 44.

Schanze*) bayerische. — Viz Šance 64.

Šimek Josef, c. k. professor, pojednává o stezce Trstenické ve

„Výroční zprávě“ c. k. státní školy v Litomyšli r. 1884. 34.

Šimonovsko, les hraběte Kolovratů v Orlickém pohoří při strážnici Rovenské 104.

Šonov, dědina při st. Kl.-Polské u N. Města n. M. 94; vojska rakouská odtud r. 1866. na Branku táhla 98. Se strážnice Krčinské lze ji viděti 101.

Šopka (Pšovka), ves na Mělnicku 77, 127.

Špicberk, vrch v Orlickém pohoří 104.

Štáhlavy, dědina starobylá, při stezce Vitorazské 44.

Štěchovice, městys při Vltavské vodní dráze 76.

Štěpán sv., král uherský, příbuzný sv. Vintíři 57.

Štěpána sv. kostel v Litoměřicích, od Spytihněva r. 1057. založen a nadán 72.

Štěpánovice (Štěpánov), obec při stezce Gmundské 41.

Štítnice, dědina v hrabství Kladském. Na Boru, mezi Štítnicí a Homolí, r. 1518. loupež velká se stala, z níž obviněn byl Štylfrýd z Hukvic a jiní 23. — Viz z Hukvic.

Štoky, město na Čáslavsku, při stezce Habrsko-Jihlavské 39.

Štylfrýd z Hukvic a na Skalách, byl udán, že učinil loupež v Kladsku. — Viz z Hukvic 23.

Šumava 48, 51, 57, 58, 60, 120, 125.

„Šumavan“, časopis. V něm pojednání o stezce Pasovské od J. F. Š. 50, 54.

Šumavané znají staré stezky 56.

Šumavské pomezí 56.

Šumavské pralesy 114.

Šumavský hvozď 57.

ze Šumberka páni obdrželi v léno hrad Vartu od Karla IV. 127.

*) Schanze čti a ne „Schantze“.

Švábsko, země 59.

Švamberg, hrad, při stezce Domažlické 62.

Švarebach, potok na pomezí českém při stezce Gmundské 41; Domažlické 59.

Švédové zvítězili u Kamenice v Mišni dne 24. m. dubna 1639. a vtrhli do Čech. Banner, jejich vůdce 30. Hofkirchen bojuje s nimi ve Slezsku 1643. Vypálili ves Jankov 33. Zbořili most v Pardubicích 1639. 34, 35.

Švédská vojska; Torstenson jejich velitelem 1642. 30. Vpadla podruhé do Police, Stráž na Strážnici proti nim 90.

Švýcarsko, země 36.

T.

Tábor při stezce Gmundské 41.

Táboři přidružili se 1427. k Hradeckým, Jaroměřským, Kr.-Dvorským, Náchodským a Sirotkům, a dobyli dne 8. m. června Červ. Hory 26.

Tacitus, lat. spisovatel; svědectví jeho o kupech čínských 12.

Tachov, staročeské město při stezce Domažlické. R. 1431. podnikli Němci útok na Tachov 61. Při stezce Tachovské 63.

Tachov, hrad pomezní, jež Soběslav r. 1131. na pomezí župy Mežské vystavětí kázal 63.

Tachov, vesnice; blíže Tachova postaven pomezní hrad. — V. T. hrad.

Tachovská stezka, její směr. 63.

Tanhúzy, v Bavorsku, při stezce Tachovské 63.

Tannwald při strážnici Bořkovské se připomíná 130.

Tataři. Náspy proti nim na Hutberku a Brance Náchodské 89, 95.

Tatce, ves na Čáslavsku, při stezce Trstenické 39.

Tepelské panství 119.

Tepelský klášter. Zřízen a nadán vladýkou českým Hroznatou. Clo u brány zemské 118. Listina téhož kláštera z r. 1213, již Přem. Otakar I. potvrzuje nadání a založení jeho 119.

Tepelští strážníci, jich výsady 119, 120.

Teplá, okr. město a 2 Km. odtud klášter téhož jména při stezce Tachovské 63. Při ní brána zemská nebyla 117, 118.

Teplíce při stezce Kopistské 71.

Tepelské hejtmanství 117.

Thakulf, markrabě na hranicích srbských, spojil se s vojsky krále Ludvíka 849. a táhl do Čech, byl však v bitvě u brány zemské u Žandova odražen 66.

Theutonici (= Němci) applicuerunt castra exercitus Bořivoji 1100. 40.

Thurn bájil r. 1622. Kladsku ve prospěch Bedřicha Falekého proti císařským 29.

Thurn, dědina v Chebsku 117.

Tipessenreuth, víska v Chebsku u Žandova 117.

Tisovec, dědina 6 Km. od Skučce se strážnici 108.

Tlumačov, nejstarší dědina Chodův r. 1325. se připomíná 116.

Tomek Václ. Vladivoj, c. k. profesor na české c. k. universitě pražské, vládní rada, prvý rektor české university, spisovatel historický na slovo vzatý 19, 24, 32, 39, 43, 45, 47, 57, 60, 78, 88, 89, 90, 94, 99, 119.

Torstenson, převzal velení po Bannerovi v Čechách 1642. 30. Obléhal Hradec Králové 31.

Toruň, město v západních Prusích; při stezce Kl.-Polské 18.

Traján, cí. římský (98—117); denáry jeho byly nalezeny u Skalice r. 1884. 23.

Trancov Jan, jeho pomník z roku 1751. u Brna při st. Královské 34.
 Trapp Mauric o st. Trstenické v „Notizen-Blattu“ atd. 35, 37.
 Trautliebersdorf, dědina v pruském Slezsku, patřila dříve k dekanátu Broumovskému 88.
 Trčka Mikuláš z Lípy, držel Náchod a zboží Homolské 102.
 Trh Nový = Všeruby, Neumarkt, při stezce Domažlické. Hlavní proud německého vojska tudy roku 1040. do Čech táhl 60.
 Trhanov, dědina při strážnici Klenečské 115.
 Trocnov; blízko Trocnova u Strážovic pobral Žižka s jakýmsi Karlíkem Míšňanem sukna 43.
 Trstenice, řeka 104, 105, 106, 117.
 Trstenice, ves při stezce soujmenné 104. Rozkládá se na místech, kde bývala brána zemská na Trstenici 108. Opevnění brány zemské 117.
 Trstenická brána 34, 35.
 Trstenická stezka; její směr a důležitost 14, 22, 34, 39, 40, 104, 107, 108.
 Truby České, též Koryta (Böhmisch-Röhren), dědina při stezce Pasovské 48, 50.
 Trutina, říčka. Bitva na Trutině mezi Poláky a Čechy dne 8. m. října 1110. 79.
 Trutnov, při stezce Trutnovské 20, 22, 79, 80, 110, 131. Biskup Konrad vtrhnul 1425. přes Náchod do Čech a pálil dědiny až ke Trutnovu 26. Bedřich II. v září 1745. ubíral se tudy se svým vojskem do Slezska 33. Prusové vtrhli tudy dne 27. m. června 1866. do Čech. Vítězství Gablencovo nad Prusy 80, 81.
 Trutnovská stezka; její směr a důležitost 12, 25, 33, 79, 80, 81, 87, 130, 131.
 Trutnovsko-Úpická stezka 12.

Tržkovice, dědina při st. Trstenické; přes Desnu most 14, 34.
 Třebánice, ves na Netolicku 111.
 Třebánov, při st. Kl.-Polské 22.
 Třebčice, dědina při stezce Vito-razské 44.
 Třebešov, dědina při stezce Kl.-Polské 19, 100. Bronzové starožitnosti zde nalezeny 23.
 Třebíč na Moravě, při stezce Gmundské 41.
 Třeboň, při stezce Gmundské 41, 45, 109.
 Třeboňsko-Gmundská st. 109.
 Třemáňský přívoz, 9 Km. od Královic v Plzeňsku přes Berounku. V textu omylem vytištěno přes Sázavu.
 Tschoschel, poněmčilá Strážnice při stezce Kráľupské. — Viz tuto.
 Tučapy, městys na Tábořsku, při stezce Gmundské 41.
 Tuhošť, hora, při stezce Domažlické; na úpatí její r. 1040. bitva mezi Němci a Čechy 61.
 Tuchlovice, dědina při stezce Erfurtské 67. Vedlejší stezka k Rakovníku 68.
 Tulešov, les hraběte Kolovrata v Orlickém pohorí 104.
 Tunčendorf, obec v Kladsku při stezce Kl.-Polské 29.
 Turci, do Prahy již v X. století se zbožím a penězi byzantýnskými přicházeli 17.
 Turnov, při stezce Semilské 78.
 Týnec, vesnice při stezce Domažlické 58.

U.

Uher, spojenec Žižkův při loupežení 43.
 Uhřavské údolí 114.
 Uhry. Zikmund 1421. z Uher do Čech vtrhnouti se chystal 25. Stezka Trstenická spojovala Čechy s Uhrami 34.

Újezd Bílý, obec při stezce Kl.-Polské 22.

Újezd u Hradce Král. Zápis z r. 1143. 100.

Újezd, starobylá ves Chodů Domažlických, připomíná se roku 1325. 116.

Ulišov, vesnice při Olšovce, připomíná se již r. 1045. Strážnice 112.

Ullersdorfovi vojáci táhli Náchodem 29.

Ullersgrün v Chebsku 117, 122.

Unětice, ves při Královské st. 69.

Úpa, řeka 19, 22, 26, 93.

Úpa, její údolí 94.

Úpice, město při stezce Trutnovské 22, 80, 131. Slezáci páchali tu r. 1421. veliké ohavnosti 25. Hrad Vismburk nedaleko Úpice 26. Pruské vojsko r. 1745. tudy do Slezska táhlo 32, 33, 80, 131.

Úpský most 20.

Úslava, řeka 44.

Úsobrno na Moravě, při vedlejší stezce přes Jevíčko do Olomouce 34. z Ústí pání. Na jejich statech provozoval jistý zeman Diviš z Hrádku r. 1400. loupeže 43.

Usthi — viz Ústí n. L. 72.

Ústí nad Labem (Osty super Albiam, Usthi), při stezce Chlumecké čili Srbské 71. Při Labské vodní dráze. Clo pro kostel sv. Štěpána v Litoměřicích zde se vybíralo 72, 74, 125. Strážnice ve Strázkách 126, ve Vartě 127.

V.

Vacek, velmož český, přijal Svatopluka u Litomyšle z Uherské výpravy dne 26. října r. 1108. se vracejícího 37.

Václav I. král, v posledním roce panování jeho přenesl Přemysl Otakar I., jak mladší král trhy Provodovské do Police r. 1253. 99.

Václav IV., jeho bratranec markrabí Moravský Prokop 43. Dal Záblatským výsadu 49. Rozhodl při Prachatických a probošta Vyšehradského s Vimperskými o sklad solný r. 1404. 50. Potvrdil r. 1382. výsadu Prachatickým na sklad solný 53. Groše jeho nalezeny pod vartou Zálezskou 80, 131. Dal povolení k postavení hradu Kynžvartu 121.

Václav sv., kaple u Citolib 69, kostel na Dobeníně (Brance) u Náchoda 96, 99, 124. Kostel u Domažlic 59, 61, 124; kostel u Radešova 123; kostel u Strážnice v Litoměřicku 124; kostel ve Velešíně na Budějovicku 124; kostel v Sušici 124.

Václavice, osada nad Provodovem u Náchoda, dříve Dobeníň; — viz tuto 96.

Waffenhammer, mlýn při Ohři 123.

Vaidhaus v Bavorsku, při stezce Přímské 62.

Vajkovice (Wikwitz), dědina při stezce Sedlecké 67, 123.

Vakula, jeden z vrahů Vršovcův 38.

Valdsásky, město v Bavorsku při stezce Chebské 64.

z Valdštejna Albrecht, přitáhl r. 1621. do Náchoda 28. Nemohl přes Levín do Kladska. Přibyl opět do Náchoda 1632. 30.

Valdštejnovo vojsko táhne do Němce proti Dánsku 29. Illov byl vůdcem části jeho 30. Postupuje do Slezska 31.

z Valdštejnu Berthold, vede pěchotu r. 1625. od Jaroměře do Slezska 29.

na „Valech“ ulice v Jaroměři 100.

Valuch, vévoda Korutanský, r. 630. k slov. vojům Sámovým proti Dagobertovi se přidal 65.

Valy, dědina při Nežárce 45.

Valy, obec u Dobrušky při stezce Kl.-Polské 22, 87, 102, 103.
 Vápenka, ves na Policku 80.
 Varšava v Polsku při stezce Kl.-Polské 18.
 Varta (Brdo), hrad v Kladsku — v. Brdo.
 Varta Jaroměřská, při stezce Kl.-Polské 100.
 Varta nad Ohří u Kadaně 67, 122.
 Varta, poněmčilé jméno vísky u Kláštera, která do r. 1357. Stráží se jmenovala 122, 123.
 Varta, násep v Jaroměři u kostela 100.
 Varta, u Jesenice při stezce Kl.-Polské 99.
 Varta u Holyšova 58.
 Varta u Svádova, ves, 127.
 Varta u Zález blíž Úpice; Vácslavovy groše zde nalezeny 80, 131.
 Varta Vehlovická — viz Vehlovice.
 Varta, ves v Milévsku 76.
 Varta, vrch v Hor. Radechovi 20.
 Varta, vrch u Semil 129, 130.
 Varta — vysvětlení vůbec 86, 91, 128.
 z Vartenberka Čeněk vede Čechy proti Slezákům k Broumovu r. 1421. 25.
 Vartov, poněmčilá strážnice u Dobřan v Stodském okresu. Mlýn 113.
 Vartmberk, hrad a jeho strážnice, při soujmenné stezce 77; původně „stráží“ se jmenoval 128. Poněmčen 129.
 z Vartmberka páni v držení Vrábníka a prodali jej r. 1435. ryt. Janu Pancešovi 75.
 Vartmberská stezka, její směr 77, 127, 128.
 Vehlovice, dědina při stezce Záhošťské 77. Strážnice 127.
 Velechov, ves při Ohři 123.
 Velechov (Velichov), starý zámek při Ohři u Karl. Varů 123.

Velechovský Újezd 123.
 Velím, dědina při stezce Habrsko-Jihlavské 39.
 Vellejus Paterkulus, římský dějepisec, narozen r. 19. před Kr.; svědectví jeho o kupcích čínských 12.
 Velvary při stezce od Prahy k Roudnici 127.
 Verinhar, hrabě, korouhevník císa. Jindřicha III. zahynul 22. srpna 1040. u Brůdku 60.
 Verner, hrabě, vedl s hrabětem Adolfem r. 805. vojsko něm. ze Švábska do Čech 59.
 Ves Nová, dědina u Kolína při stezce Habrsko-Jihlavské 39.
 Veselí, město při Lužnici při stezce Vitorazské 44.
 Vídeň. Torstenson ji dobýval r. 1644. 31. Při stezce Trstenické 31, 34.
 Viertel (Brodek) — viz Brodek.
 Vildperk, hrádek při stezce Linecké 46.
 Vilém, úředník na Náchodě 20.
 Vilém z Landsteina — viz z Landsteina Vilém.
 Vimperk při stezce Pasovské. Pře s Prachatickými o sklad solný urovnán Václavem IV. r. 1401. 50. Závídel Prachatickým užitek ze Zlaté stezky plynoucí 54, 55. Strážnice 112.
 Vimperští — viz Vimperk.
 Vintíř sv. (Guntherius), poustevník založil stezku Vintířovu čili Březnickou 56. Pocházel z rodu knížecího. Pomáhal vojskům něm. 1040. 57, 70, 113. Zemřel ve Březnici, pochován ve Břevnově 58.
 Vintířová skála; hora, při ní osada St. Günther při stezce Vintířově 58.
 Vintířova stezka; její směr a důležitost 56, 58, 70, 112, 113.
 12*

- Viprecht Grojský, svat Bořivojův 47; pod jeho ochranou rozbil Bořivoj u hradu Donína 1107. své stany 72.
- Virepurk. Biskup Virepurský Arno s hrabětem Rudolfem ostříhali r. 871. pomezí českého na hradě Rakúském 41, 42.
- Visla, řeka 17.
- Vismburk, hrad na Náchodsku. Biskup Konrad plenil krajinu od Náchoda až k Vismburku roku 1425. 26.
- Vitín, dědina při st. Vitorazské 44.
- Vítkovici ze Stráže 109.
- Vitoraz = Weitra, Weitrach, v D. Rakousích město při st. téhož jména 41, 44. Strážnice 110.
- Vitorazská stezka 41, 42, 44, 45, 110.
- Vittenberk, vojevůdce Švédský od Líbavy přes Náchod do Čech vtrhnul r. 1646. 31. Vtrhnul ze Slezska do Broumova 1647. 32.
- Vladislav I.; jeho listina z r. 1167. svědčící klášteru Litomyšlskému 14, 15, 107.
- Vladislav II. dal r. 1494. Vilému z Pernštýna dovolení k postavení mostu při Labi a vybírání cla z něho 35.
- Vladislav, kníže, bratr Bořivojův a Soběslavův u řeky Cidliny proti Boleslavovi Krivoústému se postavil 1110. 78, 79.
- Vlasák Ant. Norbert, farář na Hrádku, horlivý spisovatel historický 117.
- Vlašim při stezce Habrsko-Jihlavské 39.
- Vlašsko. Čechové naučili se z Vlaška za krále Jana směnky znáti 17.
- Vletov či Veletov, dědina u Kolína při Labi. Průplav jeho 23.
- Vltava, řeka 14, 45, 46, 48, 63, 69, 74, 76.
- Vltavice. Dále viz Vltava.
- Vltavice Hořejší, ves při stez. Prachatické 15, 49, 50, 112.
- Voburk — viz Vogatisburg.
- Vocel J. Er., c. k. professor na universitě Pražské. Nestor české archaeologie. Jeho „Pravěk“ 12, 45, 51, 64, 87, 94, 108, 110, 123, 128, 129.
- Vodňany při st. Vitorazské 44, 45. Při stezce Linecké 46. Spojily se s Klatovy a Prachaticemi, oblehly hrad Hus a zbořili jej 1441. 54.
- Vodolov, dědina při Strážkovicích na Úpice 22, 80,
- Vogatisburk (Vogatisburg, Vogatisburg), hrad kdesi v krajínách Chebských. Vojska Sámova s vojsky Dagobertovými zde 630. se srazila 65.
- Vojtěch sv. Životopisec jeho Campanarius 13.
- Volary při stezce Prachatické. Most r. 1347. se připomíná 15. Soumaři tam přenocovali 48. Krumlované chtěli dáti Zl. stezce směr od Volar ku Chvalšínám a Krumlovu 50, 55. Záviděli Prachatickým užitek ze Zl. stezky 54. Odbočka st. Prachatické 111.
- Volfram, hrabě, zahynul v krvavé bitvě u Brůdku 61.
- Vondřeba, řeka v Bavorsku; podle ní vinula se stezka Chebská 64.
- Vrabinec (Sperlingstein, Reibenik) hrad na pravém břehu Labském. Loupežný rytíř Pancéř na něm sídlil; od Žitavských r. 1441. spálen 75.
- Vrábník, hrad, — v. Vrabinec 75. z Vrábníka páni. Viz z Vartmberka páni 75.
- Vranová, dědina při stezce Domažlické 58.
- Vratislav či Vraclav, staroslavný župní hrad při stezce Trstenické

34. Svatopluk zde přenocoval a ráno 27. m. října 1108. znamení ku vraždění Vršovců dal 37.

Vratislav ve Slezsku při stezce Kl.-Polské 18, 93. Bedřich Faleký r. 1620. po bitvě na B. Hoře tam se uchýlil 28. Biskupství 58; při stezce Semilské 78 a Trutnovské 79, 130.

Vratislav, král, daroval užitky ze Zl. stezky Vyšehradské kapitole 1088. 52. Sněm na Dobeníně 1068. 96. Vrátil se do Prahy a potvrdil Jaromíra biskupem 97.

Vratislavský biskup zavázal se v Krotkově 1421., že bude v Broumově chovati 70 jízdných 25. Utrpěl velkou ztrátu lidu od Čechův v bitvě u Nisy dne 18. m. března 1428. 26. Čechové vpadli 1469. do krajiny biskupa Vratislavského 27.

Vratislavský hrad. Ve velké sině jeho povraždění jsou 1108. Vršovci. — Viz Vratislav 37.

Vratislavský mír (1742.) 92.

Vráž, vrch při Žďáru, při stezce Vitorazské 44.

Vrbno, dědina při strážnici Věhlovické 228.

Vrchlabí, při stezce Semilské 78. Strážnice 130.

Vrchoviny, dědina při stezce Kl.-Polské u Nov. Města n. M. 22, 94. na „Vrchu“ u Strážiště u Manětína 121.

Vršovci. Rod jejich dne 27. m. října 1108. povražděn na hradě Vraclavském a Libickém 37, 38. na „Vrtálně“, dříve dědina Lhota, již Vojtěch z Pernštýna r. 1531. dal Pardubicům 35.

Všeborovic Kojata, přední mezi pány českými na sněmu Dobeninském, ujímal se Jaromíra, aby stal se biskupem Pražským roku 1068. 97.

Všelibice, dědina při Světelské strážnici 129.

Všerubsko - Brodská brána zemská 59.

Všeruby = (Nový Trh. Neumarkt) na Domažlicku. Hlavní proud vojska něm. do Čech 1040. tudy táhl 60.

Vterý (Neumarkt), prosmyk; při stezce Domažlické 59.

Vysoké nad Jizerou 130.

Vysoké Mýto — viz Mýto Vysoké.

Vysoko-Srbská, dědina na Policku 91.

Vysokov, dědina u Náchoda, při stezce Kl.-Polské 18, 19. Vojsko rakouské dne 27. m. června roku 1866. přesile pruské tu podlehl 95; sedlo horské nad Náchodem 94.

Vysplíce (Wyspliza), potok u Malína; roku 1100. Bořivoj proti Němcům zde tábořem se položil 39.

Vyšehradský klášter. Albrecht, hrabě z Guttensteinu, dal od V. kláštera až k Budějovicům Vltavu upravit r. 1552. 76.

Vyšehradská kapitula dostávala desátý díl chleba, po stezce Trstenické snad vyváženého 38. Soběslav I. rozmnožil ji o tři členy 1130. 52, 53.

Vyšnov = Višňov, Vižňov, ves na Broumovsku 22.

W.

Wagenwasser, potok při stezce Pasovské 50.

Wach-Berg u Pilníkova při stezce Trutnovské 79, 131.

Waldmünchen — v Mnichov. n. lesy.

Walter z Austride — viz z Austride Walter.

Waltersdorf, dědina v pruském Slezsku, patřila k dekanátu Broumovskému 88.

Wartenberg — německý a polský 129.

z Wartmberka Beneš, župan Kladský. Opat Bavor postoupil mu r. 1305. ves Provodov k užívání doživotnímu 99. Nejstarší známý předek Markvarticů 128. Weinleiten, vrch při Ohři. 124. Weitra — viz Vitoraz 44. Wildgraben = potok divoký na pomezí česko-rakouském 46. Wintergrün při Ohárce 122. Wünschelburg — viz Radkov 26. Würzburg, město v Bavořích při stezce Chebské 64. Wyzpliza (Vysplíce) Theutonicis ex alia parte rivuli W. applicuerunt castra (Bořivoj) 40.

Z.

Záblatí při stezce Prachatické 48. Záblatští chtěli obchod po Zlaté stezce na se potáhnouti 49; záviděli Prachatickým užitek ze Zlaté stezky 54. Záhoří, ves u Trhových Svinů při stezce Vitorazské 44; ves při Lhenické strážnici 48, 111. Záhošť, dříve staré Nišany, později Žitavsko 77. Záhošťská stezka — její směr 77, 128. Zájezd, dědina u Č. Skalice při stezce Kl.-Polské 19, 100. Zála (Sála), řeka v Sasku. Vojsko Karla V. r. 805. přes ni a přes Labe do Čech vpadlo 59. Zálezly (Zálezky. Zálesy), osada při pobočce stezky Trutnovské 22. Strážnice její „varta“ 80. Zálezská strážnice 80. Zapsko-Pražská cesta 39. Zárov (Saar), dědina blíže Úpice. Dne 30. září r. 1745. svedena zde bitva mezi Fridrichem II. a Karlem Lothrynským 80. Zárov Horní — viz Zárov. Zbečnick, dědina u Hronova 20, 22, 31.

Zbirovský zámek 121. Zborovy, dědina při Stráži 113. Zbraslav, přívoz, r. 993. se připomíná 14. Při stezce Habrsko-Jihlavské 39; při stezce Linecké 45 a Chebské 63. Zdice, dědina při stezce Domažlické 58. Zdírnice (Vorder-Tellwitz). Mezi Zdírnici a H. Krupou byla snad zemská brána 127. Zechenhaus, hrad při stezce Trutnovské, jež prý Soběslav I. k ochraně Čech proti Polanům r. 1136. postavil 80. Zikmund. Slezská knížata sebrala mu r. 1421. vojska 24. Žádal něm. knížata r. 1421., aby do Žatecka vtrhla. Chtěl z Uher do Čech vtrhnouti 25. Povýšil r. 1436. Prachatic na město královské 31. Porážka jeho vojska u Tachova r. 1431. 31. Zikmund Kaffung — viz Kaffung Zikmund. Zlatá stezka 48, 49, 50, 52, 53, 54, 55, 56, 111, 112, 113. Zlatá stoka 41, 44. Zlatý potok 33. Zličko, dědina u Hronova. Vojska císařská r. 1647. zde zle řádila 63. Znojemská cesta 41, 42, 45. Znojmo při stezce Gmundské 41. Zollhaus u Králup 125, 126. Zollsteig — viz stezku Sedleckou. Biskup Hanel si ho povšímnul 123. Zoubek František, horlivý spisovatel, ředitel škol Smíchovských 17, 68. Zribia, per Zribiam jussit (Henricus III.) Saxones intrare Bohemiam 71. Zrubek, nyní hospoda i přívoz přes Vltavu u Zličova 14. Zvatopluk venit in auxilium fratri suo Bořivoi — viz Svatopluk 40. Zvettel — viz Světelský klášter.

Zvičinské pohoří 79.
 Zwiesel, vysvětlení 124.
 Zwieselbach, potok při stezce
 Sedlecké čili Erfurtské 67, 123.
 Zwieselskamm, vrch při Ohři
 123, 124.

Ž.

Žacléř při stezce Trutnovské 20.
 Knížata slezská usnösla se v Kro-
 tkově, že Žacléř obsadí 25, 79,
 80. Strážnice 131.
 Žakeš, vesnice v hrabství Klad-
 ském při st. Kl.-Polské 18, 91.
 Žaltman, hrad 132.
 Žaltman, zaniklá osada u Vo-
 dolova 132.
 Žaltmanské pohoří (Faltenge-
 birge) 80.
 Žaltmanský hřbet 80, 131, 132.
 Žamberk při st. Kl.-Polské 22.
 Žandov Dolní, v Chebsku; při něm
 brána zemská 64, 66, 117, 118.
 Žandov Hořejší při st. Chebské 64.
 Žandov, město v Litoměřicku 127.
 Žár u Žumberka, dvorec, ježž 1186.
 mniši Světělští obdrželi 110.
 Žatec při st. Kráupské 69, 125.
 Žatecko 13, 25, 59, 121.
 Žďár moravský při stezce Liběčské
 40. Strážnice 108. Dědina v Bu-
 dějovicku při st. Vitorazské 44.
 Žďár na Policku při strážnici Po-
 lické 90.
 Žďárské hory 104.
 Žebrák 58.
 Želivo při st. Habrsko-Jihlavské 39.

Želivský klášter 77.
 Želvice (Žalvice) starobylá dě-
 dina při stezce Vitorazské 44.
 Žemberka, potok, přes něj brod,
 nyní Brod Český 14.
 Židovka, potok nad Hronovem,
 podle něho prosmýk 91.
 Žirovnice, město při st. Gmund-
 ské. Jistý zeman Diviš z Hrádku
 přepadl 1400. Ž. 43.
 Žitava. Žitavští dobývali hradů lou-
 pežných v Polabí 1441. Dobyli
 hradu Vrábníka. — V. Vrábník 75;
 při st. Vartmberské 77, 128, 129.
 Žitavsko 77, 128.
 Žitavští — viz Žitava 75.
 Živhošť, starobylá osada v okr.
 Neveklovském při Vltavské vodní
 dráze 76.
 Žižka Jan z Trocnova porazil s
 Hradečany dne 6. m. ledna 1421.
 spojené proti němu pány Jana z
 Opočna, Pátu z Červ. Hory a
 Arnošta z Černčie u Č. Skalice
 26. Se svým bratrem Jaroslavem
 a jinými škůdci zemskými r. 1408.
 loupeže na kupcích provozoval 43.
 Od nepřátel stíhán ve mlýně pod
 mostem Kleteckým se skrýval 45.
 Dobył Prachatic 1420. a zničil je 49.
 Žleby = při stezce Liběčské 40.
 Žlutice. Listina Karla IV. ze dne
 31. m. října 1352., kterou se
 nařizuje, aby kupci z Lokte neb
 Ostrova s kovy a sukny jedoucí,
 jezdili přes Žl. 71, nebo Radešov 68.
 Žumberk (Sonnenberg) — v. Žár.

O B S A H.

	Strana.
Úvod	9
Zemské stezky	11
Zemská stezka Kladsko-Polská	17
Stezka Bystřická	33
Stezka Trstenická	34
Stezka Habrsko-Jihlavská	39
Stezka Liběčská	40
Stezka Gmundská	41
Stezka Vitorazská, též Česká	44
Stezka Linecká	45
Stezka Pasovská, jinak Prachatická, též stezka Zlatá	47
Stezka Vintířova, jinak Březnická	56
Stezka Domažlická	58
Stezka Přímská	62
Stezka Tachovská	63
Stezka Chebská	63
Stezka Sedlecká čili Erfurtská	67
Stezka Králupská	69
Stezka Kopistká neboli Mostecká	70
Stezka Chlumecká čili Srbská	71
Dráhy vodní po Labi a Vltavě	74
Stezka Záhošská čili Vartmberská	77
Stezka Semilská	78
Stezka Trutnovská	79
Strážnice a brány zemské	85
Rejstřík jmen	137

O m y l o v é.

- ✓ Na str. 14. řádek 12. na místě „přes Sázavu“, stůj „přes Berounku.“
- ✓ Na str. 18. řád. 6. po slově „Domkovu“ přidej „a Provodovu.“
- ✓ Na str. 20. řád. 1. na místě „Druhá vedlejší cesta“ stůj „Druhá a to Trutnovská cesta vedla“ atd.
- ✓ Na str. 22. řád. 36. čti „o Čechách“ na místě „o Cechách.“
- ✓ Na str. 23. řád. 34. čti „Vletovu“ na místě „Vletovu.“
- ✓ Na str. 25. řád. 38. čti „Čechové“ na místě „Cechové.“
- ✓ Na str. 39. řád. 9. vynech „1.“
- ✓ Na str. 40. řád. 4. na místě „Řetislavovi“ stůj „Bořivojovi.“
- ✓ Na str. 42. řád. 16. čti „Jemnici“ a ne „Zemnici.“
- ✓ Na str. 63. řád. 17. stůj „Tanhúzy“ na místě „Tan húzi“
- ✓ Na str. 61. řád. 22. na místě „Schantze“ stůj „Schanze.“
- ✓ Na str. 144. v rejstříku na místě „Domaslav, syn Mutiny Vršovice“ stůj „Domaslav Vršovec.“
- ✓ Na str. 150. v rejstříku na místě „Mnislav, syn Mutiny Vršovice“ stůj Mnislav Vršovec.“